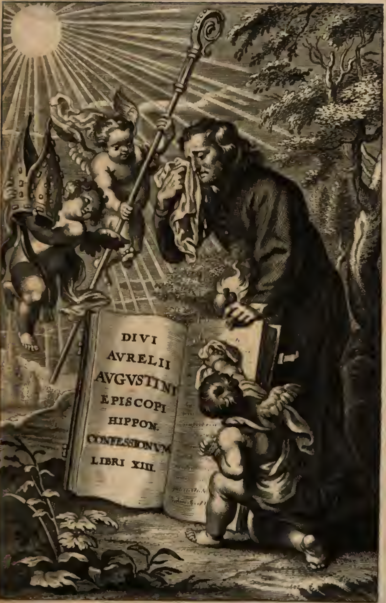
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
19 L
16

DIVI AVRELII AVGVSTINI EPISCOPI HIPPON. CONFESSIONVM LIBRI XIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ANTVERPIÆ, EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI. M. DC. L.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

ILLVSTR^{MO} ET EXCEL^{MO}

D. GASPARI DE BRACAMONTE, COMITI DE PEÑARANDA, ETC. PRO REGE CATHOLICO PACI SANCIENDÆ SVMMA CVM POTESTATE LEGATO.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Confeſsionum libros, multoties magno cum Catholicæ Pie-

tatis bono cuſos & recuſos, nunc autem auguſtiori formâ & Plantiniano charactere à me editos, Tibi ILLVSTR^ME ET EXCEL^ME COMES oblatum venio. Quid de Opere hoc ſuo Auctor Sanctiſsimus ſenſerit; quo fine, quo fructu conſcripſerit, ipſe his verbis teſtatur: *Confeſſionum mearum libri tredecim, & de malis & de bonis meis laudant Deum iuſtum & bonum;*

D. Auguſt. Retractationum lib. 2. cap. 6.

atque

atque in eum excitant humanum intellectum & affectum. Interim quod ad me attinet, hoc in me egerunt cùm ſcriberentur, & agunt cùm leguntur. Quid de ijs alij ſentiant, ipſi viderint: multis tamen fratribus eos multum placuiſſe & placere ſcio. Quàm verè multis placuerint & etiamnum placeant, abundè manifeſtant innumeri eorum manuſcripti codices, & quam-

 pluri-

plurimæ poſt inuentam Artem Typographicam editiones: quarum hanc poſtremam vt quàm poſſem emendatiſsimè in lucem darem, incitauit me tum ipſius Operis argumentum, tum quòd intelligerem me Tibi rem haud ingratam præſtiturum, ſi illud maiori typo excuderem. Admitte itaque, ILLVSTR^ME ET EXCEL^ME COMES, benigno vt ſoles vultu hanc qualemcumque

debi-

debiti obſequij & affectus mei teſſeram; quam Tibi haud diſplicuiſſe ſi intelligam, gaudebo; & ſi quâ in re operâ meâ vti dignaberis, mihi gratulabor. Hoc porrò mihi in votis eſt quàm maximè; vt ſicut Belgio huic noſtro, poſt diuturnum bellum, Pacem cum Batauo dediſti; ita mox Prudentiæ Tuæ ductu armis vbique poſitis, liceat mihi rerum à Te pro publicâ totius Orbis Chri-

ſtiani tranquillitate feliciter geſtarum Hiſtoriam excudere. Votum hoc meum Deus exaudiat; & Te Magno Regi noſtro, ac publico Pacis & Litterarum bono diu incolumem ſeruet. Antuerpiæ in Officinâ Plantinianâ Kal. Aprilis M. DC. L.

ILLVSTR^ME ET EXCEL^ME COMES

EXCELLENTIÆ TVÆ
humillimus cliens

Balthaſar Moretus.

BALTHASAR MORETVS LECTORI S.

QVID *in hac editione præſtitum ſit, beneuole Lector, paucis accipe. Poſtquam mandante Illuſtriſſimo & Excellentiſſimo D. Gaſpare de Bracamonte, Comite de Peñaranda, mihi indicatum eſt, rem me præſtiturum Excellentiæ Suæ gratam, ſi D. Aurelij Auguſtini Confeſſiones maiori formâ Typis Plantinianis excuderem; nolui occaſionem prætermittere, quâ & publico Catholicæ pietatis bono laborem meum impenderem, & Viro magno (cuius erga Litteras atque hanc Typographiam affectum expertus ſum maximum) rem gratam facerem. Itaque cùm editionem pararem, dubiuſq; hærerem quod exemplar vt optimum atque exactiſſimum ſequi expediret, amici plerique, quorum ſen-*

tentiam

tentiam poſtulaueram, præ ceteris laudarunt exemplar à R. P. Henrico Sommalio è Soc. IESV *recenſitum. Varias eius editiones conquiſiui; quas dum examinarem, in pleraſque multos errores typographicos irrepſiſſe comperi: ſublatis ijs, exemplar ſedulò contuli cum editione Operum D. Auguſtini, à proauo meo Chriſtophoro Plantino excusâ, atque in multis diſcrepare animaduerti; & in quibuſdam P. Sommalij recenſionem præferendam cenſui, in alijs autem Plantinianam editionem. Quod ne temerè feciſſe culparer, adhibui codicem* MS. *antiquiſſimum, qui ante plura ſæcula conſcriptus, cum alijs multis* MSS. *codicibus in hoc Plantiniano Typographeio aſſeruatur. Hunc codicem fideliſſimum expertus ſum, atque ex eius auctoritate emendaui quæ in Sommalij recenſione auſus ſum mutare: an benè, aliorum eſto iudicium:*

hoc

hoc certè gaudeo, quòd à viris doctis, quibus correctiones meas oſtendi, non improbentur. Ceterùm ſtatueram Sacræ Scripturæ verba, quæ D. Auguſtinus in hoc Opuſculo profert, diſtincto ab alijs charactere excudere: verùm cùm animaduerterem non vbique ea illa ipſa eſſe. quæ in Sacris Litteris continentur, ſed à D. Auguſtino immutatis quibuſdam ſenſui ſuo aptata, iudicaui expedire, vno eodemq́; charactere omnia excudere, appoſitis tantùm in margine citationum locis; ne cùm Sacræ Scripturæ eſſe crederentur, diſcrepare tamen verba reperirentur. Vtere beneuole Lector hoc meo qualicumque labore, & vale.

APPRO-

APPROBATIO CENSORIS.

CONFESSIONES D. Auguſtini, profundiſſimæ Humilitatis eius & eximiæ Pietatis ac Sapientiæ indices, ad maximum Eccleſiæ Dei bonum toties excuſæ, vtiliter iterùm correctiùs & elegantioribus typis prodibunt. Actum xxx. Martij M. DC. L.

Guillelmus Bolognino S. T. L.
Can. & Lib. Cenſor Antuerp.

TESTI-

TESTIMONIA VARIA DE D. AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBRIS.

D. Auguſtinus lib. de Bono Perſeu. cap. 20.

QVID *meorum Opuſculorum frequentius & delectabilius innoteſcere potuit, quàm libri Confeſſionum mearum, cùm ipſos ediderim antequam Pelagiana hæreſis extitiſſet? In eis certè dixi Deo noſtro, & ſæpè dixi:* Da quod iubes, & iube quod vis.

Idem lib. 2. Retractationum cap. 6.

CONFESSIONVM *mearum libri tredecim & de malis & de bonis meis Deum laudant iuſtum & bonum, atque in eum excitant humanum intellectum & affectum. Interim quod ad me attinet, hoc in me egerunt cùm ſcriberentur, & agunt cùm leguntur. Quid de illis alij ſentiant, ipſi viderint; multis tamen fratribus eos multum placuiſſe & placere ſcio.*

Idem Epiſtolâ 264. ad Darium Comitem.

SVME *libros quos deſideraſti Confeſſionum mearum. Ibi me inſpice, ne me laudes vltrà quàm ſum: ibi non alijs de me crede, ſed mihi: ibi me attende, & vide quid fuerim in meipſo per meipſum. Et ſiquid in me tibi placuerit, lauda ibi mecum quem laudari volui de me.*

Fr. Ada-

Fr. Adamus Sasbout, Ord. S. Franciſci, Homiliâ de Timore Domini ad iuuenes, citatis S. Auguſtini verbis ex lib. 4. Confeſſ. cap. 16. & lib. 5. cap. 4.

EGREGIA *& Auguſtino digna ſententia: cuperemq́ hos ipſius libellos, Confeſſionum dico, omnibus vobis eſſe familiares, hoc eſt, frequenter verſari in manibus veſtris, legi à vobis ac relegi. Siquidem ab his fluxis, vanis & caducis rebus, à ſui amore, ſiue, vt vno verbo Græci dicunt, φιλαυτία, animum hominis potenter abducunt: quos nimis ſerò mihi notos doleo.*

Poſidius in Vitâ S. Auguſtini.

LIBROS *Confeſſionum ideò Auguſtinus ſcripſit, ne de ſe quiſquam hominum ſuprà quàm ſe eſſe nouerat, aut iam de ſe auditum fuiſſet, crederet vel putaret.*

De Confeſſionum libris ita P. Cuuillonius è Societate IESV.

NVLLVM *Opus extat Scriptumq́ eius vel ardentius ad animos inflammandos, vel ad recreandos ſuauius, vel ad Dei beneficia recenſenda curioſius: ibi illa ſunt grati animi teſtimonia, ille amor liberatoris Dei, illæ laudes ei dictæ & actæ; vt quicumque illos leget, ſtupeat in Viri ſancti pectore flammarum illius ignis, quem Dominus voluit in terram, efferueſcentia incendia.*

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Admiratur Diuinam Maieſtatem, accenſus cupiditate illam laudibus proſequendi.

MAGNVS es Domine, & lauda- *Pſal.*
bilis valdè; magna virtus tua, 144,3. 146,5.
& ſapientiæ tuæ non eſt nu-
merus. Et laudare te vult ho-
mo, aliqua portio creaturæ tuæ; & homo
circumferens mortalitatem ſuam, circum-
ferens teſtimonium peccati ſui, & teſtimo-
nium quia ſuperbis Deus reſiſtis; & ta- *Iac.4,6.*
men laudare te vult homo, aliqua portio
creaturæ tuæ. Tu excitas, vt laudare te de-
lectet; quia feciſti nos ad te: & inquietum
eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te.
Da mihi Domine ſcire & intelligere,
vtrum ſit prius, inuocare te, an laudare

te: & ſi ſcire te prius ſit, an inuocare te.

2. Sed quis te inuocat, neſciens te? aliud enim pro alio poteſt inuocare neſciens te.
Rom. 10, 14. An potiùs inuocaris, vt ſciaris? Quomodo autem inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ſine prædicante? Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.
Pſal. 21, 27. Matth. 7, 8. Quærentes enim inuenient eum, & inuenientes laudabunt eum. Quæram te Domine inuocans te: & inuocem te, credens in te; prædicatus es enim nobis. Inuocat te Domine fides mea, quam dediſti mihi, quam inſpiraſti mihi per humanitatem Filij tui, per miniſterium prædicatoris tui.

CAPVT II.

A Deo habet homo vt ſit: & quòd Deus in eo, & ipſe in Deo ſit.

1. ET quomodo inuocabò Deum meum, Deum & Dominum meum? Quoniam vtique in meipſum eum vocabo, cùm inuocabo eum. Et quis locus eſt in me, quò veniat in me Deus meus? quò Deus veniat in me, Deus qui fecit cælum & terram? Itáne Domine Deus meus eſt

eſt quidquam in me quod capiat te? An verò cælum & terra, quæ feciſti, & in quibus me feciſti, capiunt te?

2. An quia ſine te non eſſet quidquid eſt, fit, vt quidquid eſt capiat te? Quoniam itaque & ego ſum, quid peto vt venias in me, qui non eſſem, niſi eſſes in me? Non enim ego iam in inferis; & tamen etiam ibi es. Nam etſi deſcendero in infernum, Pſal. 138, 8.
ades. Non ergo eſſem, Deus meus, non omnino eſſem, niſi eſſes in me. An potiùs non eſſem, niſi eſſem in te, ex quo omnia, per Rom. 11, 36.
quem omnia, in quo omnia? Etiam ſic Domine, etiam ſic. Quò te inuoco, cùm in te ſim? Aut vnde venias in me? Quò enim recedam extra cælum & terram, vt inde in me veniat Deus meus, qui dixit, Cælum Ier. 23, 24.
& terram ego impleo?

CAPVT III.

Deus vbique totus, & non per partes à creaturâ capitur.

1. CAPIVNT ergóne te cælum & terra, quoniam tu imples ea? An imples, & reſtat, quoniam non te capiunt? Et

 quò

quò refundis, quidquid impleto cælo & terra reſtat ex te? An non opus habes, vt à quoquam contineаris qui contines omnia, quoniam quæ imples, continendo imples? Non enim vaſa, quæ te plena ſunt, ſtabilem te faciunt; quia etſi frangantur, non effunderis. Et cùm effunderis ſuper nos, non tu iaces, ſed erigis nos; nec tu diſſiparis, ſed colligis nos. Sed qui imples omnia, te toto imples omnia?

2. An quia non poſſunt te totum capere omnia, partem tui capiunt, & eamdem partem ſimul omnia capiunt? An ſingulas ſingula, & maiores maiora, minores minora capiunt? Ergo eſt aliqua pars tua maior, aliqua minor? An vbique totus es, & res nulla te totum capit?

CAPVT IV.

Deus omnibus donat, nihil amittens.

1. QVID es ergo, Deus meus? Quid rogo, nisi Dominus Deus? Quis enim Deus, præter Dominum? aut quis Deus, præter Deum noſtrum? Summe, optime, potentiſſime, omnipotentiſſime, miſericor-

*Pſal. 17, 32.

ſericordiſſime & iuſtiſſime, ſecretiſſime & præſentiſſime, pulcherrime & fortiſſime, ſtabilis & incomprehenſibilis, immutabilis, mutans omnia: numquam nouus, numquam vetus, innouans omnia, & in vetuſtatem perducens ſuperbos, & neſciunt: ſemper agens, ſemper quietus; colligens, & non egens; portans, & implens, & protegens; creans, & nutriens, & perficiens; quærens cùm nihil deſit tibi.

2. Amas, nec æſtuas: zelas, & ſecurus es: pœnitet te, & non doles: iraſceris, & tranquillus es: opera mutas, nec mutas conſilium: recipis quod inuenis, & numquam amittis. Numquam inops, & gaudes lucris. Numquam auarus, & vſuras exigis: ſupererogatur tibi, vt debeas: & quis habet quidquam non tuum? Reddis debita, nulli debens: donas debita, nihil perdens. Et quid dicimus, Deus meus, vita mea, dulcedo mea ſancta? Aut quid dicit aliquis, cùm de te dicit? Et væ tacentibus de te, quoniam loquaces muti ſunt.

CAPVT V.

Orat veniam admiſſorum, & charitatem Dei.

1. QVIS mihi dabit acquieſcere in te? Quis mihi dabit, vt venias in cor meum, & inebries illud, vt obliuiſcar mala mea, & vnum bonum meum amplectar te? Quid mihi es? Miſerere, vt loquar. Quid tibi ſum ipſe, vt amari te iubeas à me; & niſi faciam, iraſcaris mihi, & mineris ingentes miſerias? Paruáne ipſa eſt, ſi non amem te? Hei mihi! Dic mihi per miſerationes tuas, Domine Deus meus, quid ſis
Pſal. 34, 3. mihi. Dic animæ meæ, Salus tua ego ſum. Sic dic, vt audiam. Ecce aures cordis mei ante te Domine, aperi eas, & dic animæ meæ, Salus tua ego ſum. Curram poſt vocem hanc, & apprehendam te. Noli abſcondere à me faciem tuam. Moriar, ne moriar, vt eam videam.

2. Anguſta eſt domus animæ meæ: quò venias ad eam, dilatetur abs te. Ruinoſa eſt, refice eam. Habet quæ offendant oculos tuos, fateor & ſcio. Sed quis mundabit eam?

eam? Aut cui alteri, præter te, clamabo? Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce ſeruo tuo. Credo, propter quod & loquor, Domine tu ſcis. Pſal. 18, 13. Pſal. 115, 10.

3. Nónne tibi prolocutus ſum aduerſum me delicta mea, Deus meus, & tu dimiſiſti impietatem cordis mei? Non iudicio contendo tecum, qui Veritas es: & ego nolo fallere meipſum, ne mentiatur iniquitas mea ſibi. Non ergo iudicio contendo tecum: quia ſi iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? Pſal. 31, 5. Ier. 2, 9. Pſal. 26, 12. Pſal. 129, 3.

CAPVT VI.

Quòd omnia beneficia receperit à Deo, & in ipſo conſeruetur ab ipſo.

1. SED tàmen ſine me loqui apud miſericordiam tuam, me terram & cinerem. Sine me tamen loqui, quoniam ecce miſericordia tua eſt, non homo irriſor meus, cui loquor. Et tu fortaſſe irrides me, ſed conuerſus miſereberis mei. Quid enim eſt quod volo dicere, Domine Deus meus, niſi quia neſcio vnde venerim huc, in iſtam dicam mortalem vitam, an mortem vita-

lem, neſcio. Et ſuſceperunt me conſolationes miſerationum tuarum, ſicut audiui à parentibus carnis meæ, ex quo & in qua formaſti me in tempore: non enim ego memini. Exceperunt ergo me conſolationes lactis humani. Nec mater mea, vel nutrices meæ ſibi vbera implebant; ſed tu Domine mihi dabas per eas alimentum infantiæ ſecundùm inſtitutionem tuam, & * diuitias vſque ad fundum rerum diſpoſitas. Tu etiam mihi dabas nolle ampliùs quàm dabas; & nutrientibus me, velle mihi dare quod eis dabas: dare enim mihi per ordinatum affectum volebant, quo ex te abundabant. Nam bonum erat eis bonum meum ex eis, quod non ex eis, ſed per eas erat. Ex te quippe bona omnia Deus, & ex Deo meo ſalus mihi vniuerſa. Quod animaduerti poſtmodum, clamante te mihi per hæc ipſa quæ tribuis intus & foris. Nam tunc ſugere noram, & acquieſcere delectationibus. Flere autem offenſiones carnis meæ, nihil ampliùs. Pòſt & ridere cœpi, dormiens primò, deinde vigilans. Hoc enim de me mihi indicatum eſt, & credidi, quoniam ſic videmus & alios

* *al.* diuitias bonitatis

Infantia Auguſtini.

alios infantes: nam iſta mea non memini.

2. Et ecce paulatim ſentiebam vbi eſſem: & voluntates meas volebam oſtendere eis per quos implerentur, & non poteram; quia illæ intus erant, foris autem illi: nec vllo ſuo ſenſu valebant introire in animam meam. Itaque iactabam membra & voces, ſigna ſimilia voluntatibus meis, pauca quę poteram, qualia poteram: non enim erant veriſimilia. Et cùm mihi non obtemperabatur, vel non intellecto, vel ne obeſſet, indignabar non ſubditis maioribus, & liberis non ſeruientibus, & me de illis flendo vindicabam. Tales eſſe infantes didici, quos diſcere potui; & me talem fuiſſe magis mihi ipſi indicauerunt neſcientes, quàm ſcientes nutritores mei. Et ecce infantia mea olim mortua eſt, & ego viuo. Tu autem Domine, qui & ſemper viuis, & nihil moritur in te: quoniam ante primordia ſæculorum, & ante omne quod vel ante dici poteſt, tu es, & Deus es, Dominuſque omnium quæ creaſti: & apud te rerum omnium inſtabilium ſtant cauſæ: & rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines: & omnium irrationabilium

& temporalium ſempiternæ viuunt rationes. Dic mihi ſupplici tuo Deus, & miſericors miſero tuo; dic mihi, vtrùm alicui iam ætati meæ mortuæ ſucceſſerit infantia mea; an illa eſt quam egi intra viſcera matris meæ? Nam & de illa mihi nonnihil indicatum eſt, & prægnantes ipſe vidi feminas.

3. Quid ante hanc etiam, dulcedo mea Deus meus? Fuíne alicubi, aut aliquis? Nam quis mihi dicat iſta, non habeo: nec pater nec mater potuerunt, nec aliorum experimentum, nec memoria mea. An irrides me iſta quærentem te, qui de hoc quod noui laudari te à me iubes, & confiteri me tibi? Confiteor tibi Domine cæli & terræ, laudem dicens tibi de primordijs & infantiâ meâ, quæ non memini: & dediſti ea homini ex alijs de ſe conijcere, & auctoritatibus etiam muliercularum, multa de ſe credere. Eram enim, & viuebam etiam tunc; & ſigna quibus ſenſa mea nota alijs facerem, iam in fine infantiæ quærebam. Vnde hoc tale animal, niſi abs te Domine? An quiſquam ſe faciendi erit artifex? Aut vlla vena trahitur aliunde, quâ eſſe & viuere

viuere currat in nos, præterquam quòd tu facis nos Domine; cui eſſe & viuere, non aliud atque aliud eſt; quia ſummè eſſe, atque ſummè viuere, idipſum es? Summus enim es, & non mutaris: neque peragitur in te hodiernus dies, & tamen in te peragitur, quia in te ſunt & iſta omnia. Non enim haberent vias tranſeundi, niſi contineres ea. Et quoniam anni tui non deficient, anni tui hodiernus dies. Et quàm multi iam dies noſtri & patrum noſtrorum per hodiernum tuum tranſierunt, & ex illo acceperunt modos, & vtcumque extiterunt; & tranſibunt adhuc alij, & accipient, & vtcumque exiſtent? Tu autem idem ipſe es, & omnia craſtina atque vltrà, omniaque heſterna & retrò, hodie facies, hodie feciſti. Quid ad me, ſi quis non intelligit? Gaudeat & ipſe, dicens: Quid eſt hoc? Gaudeat etiam ſic; & amet non inueniendo inuenire potiùs, quàm inueniendo non inuenire te.

Pſal. 101, 28.

CAPVT VII.

Infantiam quoque peccatis eſſe obnoxiam.

1. EXAVDI Deus. Væ peccatis hominum. Et homo dicit hæc, & miſereris eius: quoniam tu feciſti eum, & peccatum non feciſti in eo. Quis mihi com-
Iob 25,4. memorat peccatum infantiæ meæ? Quoniam nemo mundus à peccato coram te; nec infans, cuius eſt vnius diei vita ſuper terram. Quis mihi commemorat? An quilibet tantillus nunc paruulus, in quo video quod non memini de me? Quid ergo tunc peccabam? An quia vberibus inhiabam plorans? Nam ſi nunc faciam, non quidem vberibus, ſed eſcæ congruenti annis meis ita inhians, deridebor atque reprehendar iuſtiſſimè. Tunc ergo reprehendenda faciebam: ſed quia reprehendentem intelligere non poteram, nec mos reprehendi me nec ratio ſinebat. Nam & extirpamus & eijcimus iſta creſcentes. Nec vidi quemquam ſcientem, cùm aliquid purgat, bona proijcere. An pro tempore etiam illa bona erant, flendo petere, etiam quod

noxiè

noxiè daretur? indignari acriter non ſubie-ctis hominibus, liberis, & maioribus, hiſ-que à quibus genitus eſt? multiſque præ-tereà prudentioribus, non ad nutum vo-luntatis obtemperantibus, feriendo nocere niti quantum poteſt, quia non obeditur imperijs, quibus perniciosè obediretur? Ita imbecillitas membrorum infantilium in-nocens eſt, non animus infantium. Vidi ego, & expertus ſum zelantem paruulum; nondum loquebatur, & intuebatur palli-dus amaro aſpectu collactaneum ſuum.

2. Quis hoc ignorat? Expiare ſe dicunt iſta matres atque nutrices, neſcio quibus remedijs. Niſi verò & iſta innocentia eſt, in fonte lactis vbertim manante atque a-bundante opulentiſſimum, opis egentiſſi-mum, & illo adhuc vno alimento vitam ducentem, conſortem non pati. Sed blan-dè tolerantur hæc; non quia nulla vel par-ua, ſed quia ætatis acceſſu peritura ſunt. Quod licet probes, tamen ferri æquo ani-mo eadem ipſa non poſſunt, quando in ali-quo annoſiore deprehenduntur. Tu itaque Domine Deus meus, qui dediſti vitam in-fanti, & corpus, quod ita vt videmus in-

ſtruxiſti

ſtruxiſti ſenſibus, compegiſti membris, figurâ decoraſti, proque eius vniuerſitate atque incolumitate omnes conatus animantis inſinuaſti, iubes me laudare te in iſtis, & confiteri tibi, & pſallere nomini tuo Altiſſime: quia Deus es omnipotens & bonus, etiamſi ſola iſta feciſſes quæ nemo alius poteſt facere niſi tu vne, à quo eſt omnis modus; formoſiſſime, qui formas omnia, & lege tuâ ordinas omnia.

Pſal. 91, 2.

3. Hanc ergo ætatem Domine, quâ me vixiſſe non memini, de quâ alijs credidi, & quam me egiſſe ex alijs infantibus conieci; quamquam iſta multùm fida coniectura ſit, piget me annumerare huic vitæ meæ quâ viuo in hoc ſæculo. Quantum enim attinet ad obliuionis meæ tenebras, par illi eſt quâ vixi in matris vtero. Quòd ſi & in iniquitate conceptus ſum, & in peccatis mater mea in vtero me aluit, vbi oro te Deus meus, vbi Domine ego ſeruus tuus, vbi aut quando innocens fui? Sed ecce omitto illud tempus. Et quid mihi iam cum eo eſt, cuius nulla veſtigia recolo?

Pſal. 50, 7.

C A-

CAPVT VIII.

Deſcriptio pueritiæ.

1. NONNE ab infantiâ huc pergens veni in pueritiam; vel potiùs ipſa in me venit, & ſucceſſit infantiæ? Nec diſceſſit illa (quò enim abijt?) & tamen iam non erat. Non enim eram infans qui non farer, ſed iam puer loquens eram: & memini hoc; & vnde loqui didicerim pòſt aduerti. Non enim docebant me maiores homines, præbentes mihi verba certo aliquo ordine doctrinæ, ſicut paulò pòſt litteras: ſed ego ipſe mente quam dediſti mihi Deus meus, cùm gemitibus & vocibus varijs, & varijs membrorum motibus edere vellem ſenſa cordis mei, vt voluntati pareretur; nec valerem quæ volebam omnia; nec quibus volebam, omnia * præſtabam memoriâ; cùm ipſi appellabant rem aliquam, & cùm ſecundùm eam vocem corpus ad aliquid mouebant, videbam, & tenebam hoc ab eis vocari rem illam, quod ſonabant cùm eam vellent oſtendere.

*al. prenſabam

2. Hoc autem eos velle, ex motu corporis

ris aperiebatur; tamquam verbis naturalibus omnium gentium, quæ fiunt vultu & nutu oculorum, ceterorumque membrorũm actu, & ſonitu vocis indicante affectionem animi in petendis, habendis, reijciendis, faciendíſve rebus. Ita verba in varijs ſententijs locis ſuis poſita, & crebrò audita, quarum rerum ſigna eſſent paulatim colligebam, meaſque iam voluntates, edomito in eis ſignis ore, per hæc enunciabam. Sic cum his, inter quos eram, voluntatum enunciandarum ſigna communicaui, & vitę humanæ procelloſam ſocietatem altiùs ingreſſus ſum, pendens ex parentum auctoritate, nutuque maiorum hominum.

CAPVT IX.

Odium litterarum, & amor luſus in pueris.

1. DEVS Deus meus, quas ibi miſerias expertus ſum & ludificationes, quandoquidem rectè viuere mihi puero id proponebatur, obtemperare monentibus, vt in hoc ſæculo florerem, & excellerem linguoſis artibus ad honorem hominum,

&

& falſas diuitias famulantibus. Inde ad ſcholam datus ſum vt diſcerem litteras, in quibus quid vtilitatis eſſet, ignorabam miſer; & tamen, ſi ſegnis in diſcendo eſſem, vapulabam. Laudabatur enim hoc à maioribus: & multi ante nos vitam iſtam agentes præſtruxerant ærumnoſas vias, per quas tranſire cogebamur multiplicato labore & dolore filijs Adam.

2. Inuenimus autem Domine homines rogantes te; & didicimus ab eis, ſentientes te (vt poteramus) eſſe magnum aliquem, qui poſſes, etiam non apparens ſenſibus noſtris, exaudire nos & ſubuenire nobis. Nam puer cœpi rogare te auxilium & refugium meum; & in tuam inuocationem rumpebam nodos linguæ meæ: & rogabam te paruus, non paruo affectu, ne in ſcholâ vapularem. Et cùm me non exaudiebas (quod non erat ad inſipientiam mihi) ridebantur à maioribus hominibus, vſq; ab ipſis parentibus, qui mihi accidere mali nihil volebant, plagæ meæ, magnum tunc & graue malum meum. Eſtne quiſquam Domine tam magnus animus, prægrandi affectu tibi cohærens; eſtne inquam *Pſal. 21, 3.*

quiſquam? (Facit enim hoc quædam etiam ſtoliditas.) Eſt ergo, qui tibi piè cohærendo ita ſit affectus granditer, vt eculeos & vngulas atque huiuſcemodi varia tormenta, pro quibus effugiendis tibi per vniuerſas terras cum timore magno ſupplicatur, ita parui æſtimet, irridens eos qui hæc acerbiſſimè formidant, quemadmodum parentes noſtri ridebant tormenta quibus pueri à magiſtris affligebamur? Non enim aut minùs ea metuebamus, aut minùs te de his euadendis deprecabamur; & peccabamus tamen minùs ſcribendo, aut legendo, aut cogitando de litteris, quàm exigebatur à nobis.

3. Non enim deerat Domine memoria vel ingenium, quæ nos habere voluiſti pro illâ ætate; ſed delectabat nos ſatis ludere, & vindicabatur in nos ab eis qui talia vtique agebant. Sed maiorum nugæ, negotia vocantur: puerorum autem talia cùm ſint, puniuntur à maioribus: & nemo miſeratur pueros, vel illos, vel vtroſque. Niſi verò approbet quiſquam bonus rerum arbiter vapulaſſe me, qui ludebam pilâ puer, & eo ludo impediebar quò minùs celeriter diſce-

diſcerem litteras, quibus maior deformiùs luderem. Haud aliud faciebat idem ipſe à quo vapulabam: qui ſi in aliquâ quæſtiunculâ à conductore ſuo victus eſſet, magis bile atque inuidiâ torquebatur, quàm ego cùm in certamine pilæ à colluſore meo ſuperabar.

CAPVT X.

Ob pilæ luſum neglexit iuſſa parentum.

1. ET tamen peccabam Domine Deus, ordinator & creator omnium rerum naturalium, peccatorum autem tantùm non ordinator. Domine Deus meus, peccabam faciendo contra præcepta parentum & magiſtrorum illorum. Poteram enim poſteà benè vti litteris, quas volebant vt diſcerem quocumque animo illi mei. Non enim meliora eligens eram inobediens, ſed amore ludendi, amans in certaminibus ſuperbas victorias, & * ſcalpi aures meas falſis fabellis, quò prurirent ardentiùs, eâdem curioſitate magis magiſque per oculos periculoſa micante in ſpectacula ludoſque maiorum, quos tamen

* al. ſcalpſi

qui

qui edunt, eâ dignitate præditi excellunt, vt hoc pænè omnes optent paruulis ſuis; quos tamen cædi libenter patiuntur, ſi ſpectaculis talibus impediantur à ſtudio, quo eos ad talia edenda cupiunt peruenire. Vide iſta Domine miſericorditer, & libera nos iam inuocantes te; libera etiam eos qui nondum te inuocant, vt inuocent te, & liberes eos.

CAPVT XI.

Puer morbo corripitur, reualeſcens Baptiſmum differt.

1. AVDIERAM enim ego adhuc puer de vitâ æternâ nobis promiſſâ per humilitatem Filij tui Domini Dei noſtri, deſcendentis ad ſuperbiam noſtram; & ſignabar iam ſigno crucis eius, & condiebar eius ſale, iam inde ab vtero matris meæ, quæ multum ſperauit in te. Vidiſti Domine, cùm adhuc puer eſſem, & quodam die preſſus ſtomachi dolore, repentè æſtuarem pænè moriturus. Vidiſti Deus meus, quoniam cuſtos meus iam eras, quo motu animi & quâ fide Baptiſmum Chriſti tui, Dei

Dei & Domini mei, flagitaui à pietate matris meæ, & matris omnium noſtrûm Eccleſiæ tuæ. Et conturbata mater carnis meæ, quoniam & ſempiternam ſalutem meam charius parturiebat corde caſto in fide tuâ, iam curaret feſtinabunda, vt Sacramentis ſalutaribus initiarer & abluerer, te Domine Ieſu confitens in remiſſionem peccatorum, niſi ſtatim recreatus eſſem. Dilata eſt itaque mundatio mea; quaſi neceſſe eſſet vt adhuc ſordidarer, ſi viuerem; quia videlicet poſt lauacrum illud maior & periculoſior in ſordibus delictorum reatus foret.

2. Ita iam credebam, & illa, & omnis domus, niſi pater ſolus; qui tamen non euicit in me ius maternæ pietatis, quò minùs in Chriſtum crederem, ſicut ille nondum crediderat. Nam illa ſatagebat, vt tu mihi pater eſſes Deus meus potiùs quàm ille; & in hoc adiuuabas eam vt ſuperaret virum, cui melior ſeruiebat: quia & in hoc tibi, vtique id iubenti, ſeruiebat. Rogo te Deus meus, vellem ſcire ſi tu etiam velles, quo conſilio dilatus ſum ne tunc baptizarer: vtrùm bono meo mihi, quaſi laxata

ſint lora peccandi,an non laxata ſint. Vnde ergo etiam nunc de alijs atque alijs ſonat vndique in auribus noſtris, Sine illum, faciat quod vult; nondum enim baptizatus eſt: & tamen in ſalutem corporis non dicimus, Sine, vulneretur ampliùs; nondum enim ſanatus eſt? Quantò ergo meliùs, vt citò ſanarer, & id ageretur mecum meorum meâque diligentiâ, vt recepta ſalus animæ meæ tuta eſſet tutelâ tuâ, qui dediſſes eam! Meliùs verò. Sed quot & quanti fluctus impendere tentationum poſt pueritiam videbantur: nouerat eos iam illa mater, & terram magis per eos, vnde poſteà formarer, quàm ipſam iam effigiem committere volebat.

CAPVT XII.

Ad litteras cogebatur, quo tamen Deus vtebatur benè.

1. IN ipsâ tamen pueritiâ (de quâ mihi minùs quàm de adoleſcentiâ metuebatur) non amabam litteras, & me in eas vrgeri oderam: & vrgebar tamen, & benè mihi fiebat, nec faciebam ego benè; non enim

enim diſcerem, niſi cogerer. Nemo enim inuitus benè facit, etiamſi bonum eſt quod facit. Nec qui me vrgebant, benefaciebant; ſed benè mihi fiebat abs te Deus meus. Illi enim non intuebantur, quò referrem quod me diſcere cogebant, præterquam ad ſatiandas inſatiabiles cupiditates copioſæ inopiæ, & ignominioſæ gloriæ.

2. Tu verò, cui numerati ſunt capilli capitis noſtri, errore omnium, qui mihi inſtabant vt diſcerem, vtebaris ad vtilitatem meam; meo autem, qui diſcere nolebam, vtebaris ad pœnam meam; quia plecti non eram indignus tantillus puer, & tantus peccator. Ita de non benefacientibus tu benefaciebas mihi; & de peccante meipſo, iuſtè retribuebas mihi. Iuſſiſti enim, & ſic eſt, vt pœna ſua ſibi ſit omnis inordinatus animus. *Mat. 10, 30.*

CAPVT XIII.

Quibus ſtudijs ſit potiſſimùm delectatus.

1. QVID autem erat cauſæ cur Græcas litteras oderam, quibus puerulus imbuebar, ne nunc quidem mihi ſatis ex-

ploratum eſt. Adamaueram enim Latinas, non quas primi magiſtri, ſed quas docent qui Grammatici vocantur. Nam illas primas, vbi legere & ſcribere & numerare diſcitur, non minùs oneroſas pœnaleſque habebam, quàm omnes Græcas. Vnde tamen & hoc, niſi de peccato & vanitate vitæ? quia caro eram, & ſpiritus ambulans & non reuertens. Nam vtique meliores, quia certiores erant primæ illæ litteræ (quibus fiebat in me, & factum eſt, & habeo illud, vt & legam ſi quid ſcriptum inuenio, & ſcribam ipſe ſi quid volo) quàm illæ, quibus tenere cogebar Æneæ neſcio cuius errores, oblitus errorum meorum; & plorare Didonem mortuam, quia ſe occidit ob amorem; cùm intereà meipſum in his à te morientem, Deus vita mea, ſiccis oculis ferrem miſerrimus. Quid enim miſerius miſero non miſerante ſeipſum; & flente Didonis mortem, quæ fiebat amando Æneam, non flente autem mortem ſuam, quæ fiebat non amando te?

Pſal. 77, 39.

2. Deus lumen cordis mei, & panis oris intus animæ meæ, & virtus maritans mentem meam & ſinum cogitationis meæ, non

te

te amabam: & fornicabar abs te, & fornicanti ſonabat vndique Euge, euge. Amicitia enim huius mundi,fornicatio eſt abs te: & euge, euge dicitur, vt pudeat ſi non ita homo ſit. Et hæc non flebam; ſed flebam Didonem extinctam, ferroque extrema ſecutam; ſequens ipſe extrema condita tua relicto te, & terra iens in terram: & ſi prohiberer ea legere, dolerem, quia non legerem quod dolerem. Talis dementia honeſtiores & vberiores litteræ putabantur, quàm illæ quibus legere & ſcribere didici.

Pſal. 34, 21.
Iac. 4, 4.

3. Sed nunc in animâ meâ Deus meus clamet, & veritas tua dicat mihi: Non eſt ita, non eſt ita; melior eſt prorſus doctrina illa prior. Nam ecce paratior ſum obliuiſci errores Æneæ, atque omnia eiuſmodi, quàm ſcribere & legere. At enim vela pendent liminibus Grammaticarum ſcholarum; ſed non illa magis honorem ſecreti, quàm tegumentum erroris ſignificant. Non clament aduerſum me quos iam non timeo, dum confiteor tibi quæ vult anima mea Deus meus, & acquieſco in reprehenſione malarum viarum mearum, vt dili-

gam bonas vias tuas. Non clament aduerſum me venditores Grammaticæ, vel emptores: quia ſi proponam eis interrogans, vtrùm verum ſit quòd Æneam aliquando Carthaginem veniſſe Poëta dicit; indoctiores ſe neſcire reſpondebunt, doctiores autem etiam negabunt verum eſſe.

4. At ſi quæram, quibus litteris ſcribatur Æneæ nomen, omnes mihi qui hæc didicerunt, verum reſpondent ſecundùm id pactum & placitum, quo inter ſe homines iſta ſigna firmarunt. Item ſi quæram, quid horum maiore vitæ huius incommodo quiſque obliuiſcatur, legere & ſcribere, an poëtica illa figmenta; quis non videat quid reſponſurus ſit, qui non eſt penitus oblitus ſui? Peccabam ergo puer, cùm illa inania iſtis vtilioribus amore præponebam: vel potiùs iſta oderam, illa amabam. Iam verò vnum & vnum duo, duo & duo quatuor, odioſa cantio mihi erat; & dulciſſimum ſpectaculum vanitatis, equus ligneus plenus armatis, & Troiæ incendium, atque ipſius vmbra Creuſæ.

CAPVT XIV.

De litteris Græcis & Latinis.

1. CVR ergo Græcam etiam Grammaticam oderam talia cantantem? Nam & Homerus peritus texuit tales fabellas, & dulciſſimè vanus eſt; mihi tamen amarus erat puero. Credo etiam Græcis pueris Virgilius ita ſit, cùm eum ſic diſcere coguntur, vt ego illum, videlicet difficulter. Difficultas omnino ediſcendæ peregrinæ linguæ quaſi felle aſpergebat omnes ſuauitates Græcas fabuloſarum narrationum. Nulla enim verba illa noueram, & ſæuis terroribus ac pœnis, vt noſſem, inſtabatur mihi vehementer. Nam & Latina aliquando (infans vtique) nulla noueram: & tamen aduertendo didici, ſine vllo metu atque cruciatu, inter etiam blandimenta nutricum, & ioca arridentium, & lætitias alludentium.

2. Didici verò illa ſine pœnali onere vrgentium, cùm me vrgeret cor meum ad parienda concepta ſua: & quia non eſſet, niſi aliqua verba didiciſſem, non à docentibus,

tibus,ſed à loquentibus,in quorum & ego auribus parturiebam quidquid ſentiebam. Hinc ſatis elucet,maiorem habere vim ad diſcenda iſta liberam curioſitatem, quàm meticuloſam neceſſitatem. Sed illius fluxum hæc reſtringit legibus tuis Deus, legibus tuis à magiſtrorum ferulis vſque ad tentationes martyrum, valentibus legibus tuis miſcere ſalubres amaritudines, reuocantes nos ad te à iucunditate peſtiferâ, quâ receſſimus à te.

CAPVT XV.

Precatio ad Deum.

1. EXAVDI Domine deprecationem meam, ne deficiat anima mea ſub diſciplinâ tuâ: neque deficiam in confitendo tibi miſerationes tuas, quibus eruiſti me ab omnibus vijs meis peſſimis; vt dulceſcas mihi ſuper omnes ſeductiones quas ſequebar; & amem te validiſſimè; & amplexer manum tuam totis præcordijs meis, vt eruas me ab omni tentatione vſque in finem.

2. Ecce enim tu Domine Rex meus,tibi

ſeruiat

ſeruiat quidquid vtile puer didici, tibi ſeruiat quod loquor, & ſcribo, & lego, & numero. Quoniam cùm vana diſcerem, tu diſciplinam dabas mihi: & in eis vanis peccata delectationum mearum dimiſiſti mihi. Didici enim in eis multa verba vtilia: ſed & in rebus non vanis diſci poſſunt; & ea via tuta eſt, in quâ pueri ambularent.

CAPVT XVI.

In laſciuas fabulas.

1. SED væ tibi flumen moris humani! Quis reſiſtet tibi? Quamdiu non ſiccaberis? Quouſque volues Heuæ filios in mare magnum & formidoloſum, quod vix tranſeunt qui lignum conſcenderint? Nónne ego in te legi & tonantem Iouem & adulterantem? Et vtique non poſſet hæc duo; ſed actum eſt, vt haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falſo tonitruo. Quis autem penulatorum magiſtrorum audit aure ſobriâ, ex eodem puluere hominem clamantem & dicentem, Fingebat hæc Homerus: & humana ad deos transferebat, diuina mallem

Penulati magiſtri Grammatici propter pallium vile.

mallem ad nos. Sed veriùs dicitur, quòd fingebat hæc quidem ille, ſed hominibus flagitioſis diuina tribuendo, ne flagitia putarentur; & vt quiſquis ea feciſſet, non homines perditos, ſed cæleſtes deos videretur imitatus.

2. Et tamen, ô flumen tartareum! iactantur in te filij hominum cum mercedibus vt hæc diſcant: & magna res agitur, cùm hoc agitur publicè in foro, in conſpectu legum * ſuper mercedem ſalaria decernentium: & ſaxa tua percutis & ſonas, dicens, Hinc verba diſcuntur: hinc acquiritur eloquentia, rebus perſuadendis ſententijſque explicandis maximè neceſſaria. Ita verò non cognoſceremus verba hæc; imbrem aureum, & gremium, & fucum, & templa cæli, & alia verba quæ in eo loco ſcripta ſunt, niſi Terentius induceret nequam adoleſcentem, proponentem ſibi Iouem ad exemplum ſtupri, dum ſpectat tabulam quamdam pictam in pariete, vbi inerat pictura hæc: Iouem quo pacto Danaæ miſiſſe aiunt in gremium quondam imbrem aureum, fucum factum mulieri. Et vide quemadmodum ſe concitat

* al. ſupra

In Eunucho.

citat ad libidinem, quaſi cæleſti magiſterio.

3. At quem Deum, inquit? Qui templa cæli ſummo ſonitu concutit. Ego homuncio id non facerem? Ego verò illud feci, ac libens. Non omnino per hanc turpitudinem verba iſta commodiùs diſcuntur, ſed per hæc verba turpitudo iſta confidentiùs perpetratur. Non accuſo verba, quaſi vaſa electa atque pretioſa; ſed vinum erroris, quod in eis nobis propinabatur ab ebrijs doctoribus: & niſi biberemus, cædebamur; nec appellare ad aliquem iudicem ſobrium licebat. Et tamen ego Deus meus, in cuius conſpectu iam ſecura eſt recordatio mea, libenter hæc didici, & delectabar miſer, & ob hoc bonę ſpei puer appellabar.

CAPVT XVII.

Modus exercendæ iuuentutis in recitandis & mutandis verſibus.

1. SINE me Deus meus dicere aliquid & de ingenio meo munere tuo, in quibus à me deliramentis atterebatur. Proponebatur enim mihi negotium animæ meæ,

meæ, ſatis inquietum præmio laudis & dedecoris, vel plagarum metu, vt dicerem verba Iunonis iraſcentis & dolentis, quòd non poſſet Italiâ Teucrorum auertere regem, quæ numquam Iunonem dixiſſe audieram: ſed figmentorum poëticorum veſtigia errantes ſequi cogebamur; & tale aliquid dicere ſolutis verbis, quale Poëta dixiſſet verſibus. Et ille dicebat laudabiliùs, in quo pro dignitate adumbratæ perſonæ, iræ ac doloris ſimilior affectus eminebat, verbis ſententias congruentes veſtientibus.

Virgil. lib. 1. Æneid.

2. Vt quid mihi illud, ô vera vita mea, Deus meus? Quid mihi recitanti acclamabatur præ multis coætaneis & conlectoribus meis? Nónne ecce illa omnia fumus & ventus? Itáne aliud non erat vbi exerceretur ingenium & lingua mea? Laudes tuæ Domine, laudes tuæ per ſcripturas tuas ſuſpenderent palmitem cordis mei; & non raperetur per inania nugarum turpis præda volatilibus. Non enim vnô modo ſacrificatur tranſgreſſoribus angelis.

CA-

CAPVT XVIII.

Quòd homines curant ſeruare leges Grammaticorum, & non Diuinorum præceptorum.

1. QVID autem mirum quòd in vanitates ita ferebar, & à te Deus meus ibam foras; quando mihi imitandi proponebantur homines, qui aliqua facta ſua non mala ſi cum barbariſmo aut ſolœciſmo enunciarent, reprehenſi confundebantur? ſi autem libidines ſuas integris & ritè conſequentibus verbis copiosè ornatéque narrarent, laudari gloriabantur? Vides hæc Domine & taces, longanimis & multum miſericors & verax. Numquid ſemper tacebis? Et nunc eruis de hoc immaniſſimo profundo quærentem te animam, & ſitientem delectationes tuas, & cuius cor dicit tibi; Quæſiui vultum tuum, vultum tuum Domine requiram. Nam longè à vultu tuo ieram in affectu tenebroſo. *Pſal. 102, 8.* *Pſal. 26, 8.*

2. Non enim pedibus & ſpatijs locorum itur abs te, aut reditur ad te. Aut verò filius ille tuus minor equos aut currus *Luc. 15, 13.*

vel naues quæſiuit, aut auolauit pennâ viſibili, aut moto poplite iter egit; vt in longinquâ regione viuens, prodigè diſſiparet quod dederas proficiſcenti? Dulcis Pater, quia dederas, & egeno redeunti dulcior. In affectu ergo libidinoſo; id enim eſt tenebroſo, atque id eſt longè à vultu tuo. Vide Domine Deus, & patienter, vt vides, vide quomodo diligenter obſeruent filij hominum pacta litterarum & ſyllabarum, accepta à prioribus locutoribus; & à te accepta æterna pacta perpetuæ ſalutis negligant: vt qui illa ſonorum vetera placita teneat aut doceat, ſi contra diſciplinam grammaticam ſine aſpiratione primæ ſyllabæ ominem dixerit, magis diſpliceat hominibus, quàm ſi contra tua præcepta hominem oderit cùm ſit homo. Quaſi verò quemlibet inimicum hominem pernicioſiùs ſentiat, quàm ipſum odium quo in eum irritatur; aut vaſtet quiſquam perſequendo alium grauiùs, quàm cor ſuum vaſtat inimicando.

Aſpiratio exprimenda.

3. Et certè non eſt interior litterarum ſcientia quàm ſcripta conſcientia, id ſe alteri facere quod nolit pati. Quàm tu ſecretus

Tob. 4, 16. Matth. 7, 12.

cretus es, habitans in excelſis in ſilentio, Deus ſolus magnus, lege infatigabili ſpargens pœnales cæcitates ſuper illicitas cupiditates. Cùm homo eloquentiæ famam quærit, aſtans ante hominem iudicem, circumſtante hominum multitudine, inimicum ſuum odio immaniſſimo inſectans, vigilantiſſimè cauet, ne per linguæ errorem dicat inter hominibus: & ne per mentis furorem hominem auferat ex hominibus, non cauet.

Id eſt ſolæciſmum dicat.

CAPVT XIX.

Quòd plus curauit vitare barbariſmum, quàm vitia morum.

I. HORVM ego puer morum in limine iacebam miſer, & huius arenæ paleſtra erat illa, vbi magis timebam barbariſmum facere, quàm cauebam, ſi facerem, non facientibus hæc inuidere. Dico hæc, & confiteor tibi Deus meus in quibus laudabar ab eis, quibus placere tunc mihi erat honeſtè viuere. Non enim videbam voraginem turpitudinis, in quam proiectus eram ab oculis tuis. Nam

in illis iam quid me fœdius fuit; vbi etiam talibus diſplicebam, fallendo innumerabilibus mendacijs & pædagogum, & magiſtros, & parentes, amore ludendi, ſtudio ſpectandi nugatoria, & imitandi ludicrâ inquietudine?

2. Furta etiam faciebam de cellario parentum & de menſâ, vel gulâ imperitante, vel vt haberem quod darem pueris, ludum ſuum mihi, quo pariter vtique delectabantur, tamen vendentibus. In quo etiam ludo fraudulentas victorias, ipſe vanâ excellentiæ cupiditate victus, ſæpè aucupabar. Quid autem tam nolebam pati, atque atrociter ſi deprehenderem arguebam, quàm id quod alijs faciebam? & ſi deprehenſus arguerer, ſæuire magis quàm cedere libebat.

3. Iſtáne eſt innocentia puerilis? Non eſt Domine, Domine non eſt, oro te Deus meus. Nam hæc ipſa ſunt, quæ à pędagogis & magiſtris, à nucibus & pilulis & paſſeribus, ad præfectos & reges, aurum, prædia, mancipia: hæc ipſa omnino ſuccedentibus maioribus ætatibus tranſeunt, ſicuti ferulis maiora ſupplicia ſuccedunt.

Humi-

Humilitatis ergo ſignum in ſtaturâ pueritiæ Rex noſter probaſti, cùm aiſti, Talium eſt regnum cælorum. *Mar. 19, 14.*

CAPVT XX.

Pro bonis operibus ſibi collatis Deo gratias agit.

1. SED tamen Domine, tibi excellentiſſimo atque optimo Conditori & Rectori vniuerſitatis, Deo noſtro gratias; etiamſi me puerum tantùm eſſe voluiſſes. Eram enim, & iam tunc viuebam atque ſentiebam, meamque incolumitatem, veſtigium ſecretiſſimæ vnitatis, ex quâ eram, curæ habebam: cuſtodiebam interiore ſenſu integritatem ſenſuum meorum: inque ipſis paruis, paruarumque rerum cogitationibus, veritate delectabar. Falli nolebam, memoriâ vigebam, locutione inſtruebar, amicitiâ mulcebar; fugiebam dolorem, abiectionem, ignorantiam. Quid in tali animante non mirabile atque laudabile?

2. At iſta omnia Dei mei dona ſunt, non mihi ego dedi hæc; & bona ſunt, &

hæc omnia ego. Bonus ergo eſt qui fecit me, & ipſe eſt bonum meum, & illi exulto bonis omnibus quibus etiam puer eram. Hoc enim peccabam, quòd non in ipſo ſed in creaturis eius me atque ceteras voluptates, ſublimitates, veritates quærebam; atque ita irruebam in dolores, confuſiones, errores. Gratias tibi dulcedo mea, & honor meus, & fiducia mea, Deus meus. Gratias tibi de donis tuis: ſed tu mihi ea ſerua. Ita enim ſeruabis me, & augebuntur, & perficientur quæ dediſti mihi, & ero ipſe tecum; quia & vt ſim tu dediſti mihi.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Adoleſcentiæ ætatem & vitia ingreditur.

1. RECORDARI volo transfactas fœditates meas, & carnales * corruptiones animæ meæ; *al. voluptates non * quòd eas amem, ſed *al. quo vt amem te, Deus meus. Amore amoris tui facio iſtud, recolens vias meas nequiſſimas in amaritudine recogitationis meæ, vt tu dulceſcas mihi dulcedo non fallax, dulcedo felix & ſecura, & colligens me à diſperſione in quâ fruſtatim diſciſſus ſum, dum ab vno te auerſus in multa euanui.

2. Exarſi enim aliquando ſatiari in inferis, in adoleſcentiâ; & ſilueſcere auſus ſum varijs & vmbroſis amoribus: & con-

tabuit ſpecies mea, & computrui coram oculis tuis, placens mihi, & placere cupiens oculis hominum.

CAPVT II.

Accuſat adoleſcentiam in ardore libidinoſo conſumptam.

1. ET quid erat quod me delectabat, niſi amare & amari? Sed non tenebatur modus ab animo vſque ad animum, quatenus eſt luminoſus limes amicitiæ: ſed exhalabantur nebulæ de limoſâ concupiſcentiâ carnis & ſcatebrâ pubertatis; & obnubilabant atque obfuſcabant cor meum, vt non diſcerneretur ſerenitas dilectionis à caligine libidinis. Vtrumque in confuſo æſtuabat, & rapiebat imbecillem ætatem per abrupta cupiditatum, atque merſabat gurgite flagitiorum. Inualuerat ſuper me ira tua, & neſciebam. Obſordueram ſtridore catenæ mortalitatis meæ, pœnâ ſuperbiæ animæ meæ, & ibam longiùs à te, & ſinebas; & iactabar, & effundebar, & diffluebam, & ebulliebam per fornicationes meas, & tacebas. O tardum gradum

gradum meum! Tacebas tunc, & ego ibam porrò longè à te in plura & plura ſterilia ſemina dolorum, ſuperbâ deiectione & inquietâ laſſitudine.

2. Quis mihi moderaretur ærumnam meam, & nouiſſimarum rerum fugaces pulchritudines in vſum verteret, earumque ſuauitatibus metas præfigeret, vt vſque ad coniugale littus exæſtuarent fluctus ætatis meæ, ſi tranquillitas in eis non poterat eſſe, fine procreandorum liberorum contenta, ſicut præſcribit lex tua Domine, qui formas etiam propaginem mortalitatis noſtræ, potens imponere lenem manum, ad temperamentum ſpinarum à paradiſo tuo ſeclusarum? Non enim longè eſt à nobis omnipotentia tua, etiam cùm longè ſumus à te: aut certè ſonitum nubium tuarum vigilantiùs aduerterem. Tribulationem autem carnis habebunt huiuſmodi. Ego autem vobis parco. Et, Bonum eſt homini mulierem non tangere. Et, Qui ſine vxore eſt, cogitat ea quæ ſunt Dei, quomodo placeat Deo: qui autem matrimonio iunctus eſt, cogitat ea quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori.

1. Cor. 7, 28.

ibid. 1.

ibid. 23.

 3 Has

3. Has ergo voces exaudirem vigilantior, & abſciſſus propter regnum cælorum, felicior expectarem amplexus tuos. Sed efferbui miſer, ſequens impetum fluxus mei relicto te; & exceſſi omnia legitima tua, nec euaſi flagella tua. Quis enim hoc mortalium? Nam tu ſemper aderas miſericorditer ſæuiens, & amariſſimis aſpergens offenſionibus omnes illicitas iucunditates meas, vt ita quærerem ſine offenſione iucundari. Et vbi hoc poſſem, non inuenirem quidquam præter te Domine, præter te, qui fingis dolorem in præcepto, & percutis vt ſanes, & occidis nos, ne moriamur abs te. Vbi eram, & quàm longè exulabam à delicijs domus tuæ anno illo ſexto decimo ætatis carnis meæ, cùm accepit in me ſceptrum, & totas manus ei dedi veſaniæ libidinis, licentioſæ per dedecus humanum, illicitæ autem per leges tuas? Non fuit cura meorum ruentem excipere me matrimonio; ſed cura fuit tantùm, vt diſcerem ſermonem facere quàm optimum, & perſuadere dictione.

Pſal. 93, 20. Deut. 32, 39.

CA-

CAPVT III.

De peregrinatione ſtudiorum cauſſâ, & parentum propoſito.

1. Et anno quidem illo intermiſſa erant ſtudia mea, dum mihi reducto è Madauris (in quâ vicinâ vrbe iam cœperam litteraturæ atque oratoriæ percipiendæ gratiâ peregrinari) longinquioris apud Carthaginem peregrinationis ſumptus præparabantur, animoſitate magis quàm opibus patris, municipis Thagaſtenſis admodum tenuis. Cui narro hæc? Neque enim tibi Deus meus; ſed apud te narro hæc generi meo generi humano, quantulacumque ex particulâ incidere poteſt in iſtas meas litteras. Et vt quid hoc? Vt videlicet ego & quiſquis hæc legit, cogitemus de quàm profundo clamandum ſit ad te. Et quid proprius auribus tuis, ſi cor confitens & vita ex fide eſt? Quis enim hominum non extollebat laudibus tunc patrem meum, quòd vltra vires rei familiaris ſuæ impenderet filio quidquid etiam longè peregrinanti ſtudiorum cauſ-

sâ

sâ opus eſſet? Multorum enim ciuium longè opulentiorum nullum tale negotium pro liberis erat; cùm intereà non ſatageret idem pater qualis creſcerem tibi, aut quàm caſtus eſſem, dummodò eſſem diſertus, vel deſertus potiùs à culturâ tuâ Deus, qui es vnus, verus & bonus Dominus agri tui cordis mei.

2. Sed vbi ſexto illo decimo anno, interpoſito otio ex neceſſitate domeſticâ feriatus ab omni ſcholâ, cum parentibus eſſe cœpi, excesſerunt caput meum vepres libidinum, & nulla erat eradicans manus. Quinimò, vbi me ille pater in balneis vidit pubeſcentem, & inquietâ indutum adoleſcentiâ, quaſi iam ex hoc in nepotes geſtiret, gaudens matri indicauit, gaudens vinolentiâ in quâ te iſte mundus oblitus eſt creatorem ſuum, & creaturam tuam pro te amauit de vino inuiſibili peruerſæ atque inclinatæ in ima * voluntatis ſuæ. Sed matris in pectore iam inchoaueras templum tuum, & exordium ſanctæ habitationis tuæ. Nam ille adhuc catechumenus, & hoc recens erat. Itaque illa exiliuit pia trepidatione ac tremore: quamuis mihi

* al. voluptatis

mihi nondum fideli, timuit tamen vias diſtortas, in quibus ambulant qui ponunt ad te tergum & non faciem.

3. Hei mihi! & audeo dicere tacuiſſe te Deus meus, cùm irem abs te longiùs? Itáne tu tacebas tunc mihi? Et cuius erant niſi tua verba illa per matrem meam fidelem tuam, quæ cantaſti in aures meas? Nec inde quidquam deſcendit in cor meum, vt facerem illud. Volebat enim illa, & ſecretò memini vt monuerit cum ſolicitudine ingenti ne fornicarer, maximeque ne adulterarem cuiuſquam vxorem. Qui mihi monitus muliebres videbantur, quibus obtemperare erubeſcerem. Illi autem tui erant, & neſciebam: & te tacere putabam, atque illam loqui, per quam mihi tu non tacebas: & in illâ contemnebaris à me, à me filio eius, filio ancillæ tuæ ſeruo tuo. Sed neſciebam; & præceps ibam tantâ cæcitate, vt inter coętaneos meos puderet me minoris dedecoris quàm audiebam eos iactitantes flagitia ſua, & tantò gloriantes magis, quantò magis turpes eſſent: & libebat facere non ſolùm libidine facti, verùm etiam laudis.

4. Quid

4. Quid dignum eſt vituperatione niſi vitium? Ego ne vituperarer, vitioſior fiebam; & vbi non ſuberat quo admiſſo æquarer perditis, fingebam me feciſſe quod non feceram, ne viderer abiectior quò eram innocentior, & ne vilior haberer quò eram caſtior. Ecce cum quibus comitibus iter agebam platearum Babyloniæ, & volutabar in cœno eius tamquam in cinamomis & vnguentis pretioſis. Et in vmbilico eius quò tenaciùs hærerem, calcabat me inimicus inuiſibilis, & ſeducebat me, quia ego ſeductilis eram. Non enim & illa, quæ iam de medio Babylonis fugerat, ſed ibat in ceteris eius tardior: mater carnis meæ, ſicut monuit me, pudicitiam ita curauit, quod de me à viro ſuo audierat. Iamque peſtilentioſum & in poſterum periculoſum ſentiebat, coërcere termino coniugalis affectus, ſi reſecari ad viuum non poterat. Non curauit hoc, quia metus erat ne impediretur ſpes mea compede vxoriâ; non ſpes illa, quam in te futuri ſæculi habebat mater, ſed ſpes litterarum, quas vt noſſem nimis volebat parens vterque. Ille, quia de te

propè

propè nihil cogitabat, de me autem inania; illa autem, quia non ſolùm nullo detrimento, ſed etiam nonnullo adiumento ad te adipiſcendum profutura exiſtimabat vſitata illa ſtudia doctrinæ. Ita enim conijcio, recolens vt poſſum mores parentum meorum. Relaxabantur etiam mihi ad ludendum habenæ, vltra temperamentum ſeueritatis in diſſolutionem affectionum variarum, & in omnibus erat caligo intercludens mihi, Deus meus, ſerenitatem veritatis tuæ; & prodibat tamquam ex adipe iniquitas mea. *Pſal. 72, 7.*

CAPVT IV.

Furtum Auguſtini.

1. FVRTVM certè punit lex tua Domine, & lex ſcripta in cordibus hominum, quam ne ipſa quidem delet iniquitas. Quis enim fur æquo animo furem patitur? Nec copioſus adactum inopiâ. Et ego furtum facere volui, & feci, nullâ compulſus egeſtate nec penuriâ, ſed faſtidio iuſtitiæ & saginâ iniquitatis. Nam id furatus ſum quod mihi abundabat, & multò

multò meliùs. Nec eâ re volebam frui quam furto appetebam, ſed ipſo furto & peccato. Arbor erat pyrus in viciniâ vineæ noſtræ pomis onuſta, nec formâ nec ſapore illecebroſis. Ad hanc executiendam atque aſportandam nequiſſimi adoleſcentuli perreximus noćte intempeſtâ, quouſque ludum de peſtilentiæ more in areis produxeramus; & abſtulimus inde onera ingentia, non ad noſtras epulas, ſed vel proijcienda porcis, etiamſi aliquid inde comedimus; dum tamen fieret à nobis, quod eò liberet quò non liceret.

2. Ecce cor meum Deus meus, ecce cor meum quod miſeratus es in imo abyſſi. Dicat tibi nunc ecce cor meum, quid ibi quærebat, vt eſſem gratis malus, & malitiæ meæ cauſa nulla eſſet niſi malitia fœda. Et amaui eam, amaui perire, amaui defećtum meum; non illud ad quod deficiebam, ſed defećtum ipſum meum amaui, turpis anima & diſſiliens à firmamento tuo in exterminium, non de decore aliquid, ſed dedecus appetens.

C A-

CAPVT V.

Neminem peccare ſine cauſſâ.

1. ETENIM ſpecies eſt pulchris corporibus, & auro, & argento, & omnibus: & in contactu carnis congruentia valet plurimum: ceteriſque ſenſibus eſt ſua cuique accommodata modificatio corporum. Habet etiam honor temporalis, & imperitandi atque ſuperandi potentia ſuum decus: vnde etiam vindictæ auiditas oritur: & tamen in cuncta hæc adipiſcenda non eſt egrediendum abs te Domine, neque deuiandum à lege tuâ. Et vita quâ hîc viuimus habet illecebram ſuam propter quemdam modum decoris ſui, & conuenientiam cum his omnibus infimis pulchris.

2. Amicitia quoque hominum charo nodo dulcis eſt propter vnitatem de multis animis. Propter vniuerſa hæc atque huiuſmodi peccatum admittitur, dum immoderatâ in iſta inclinatione, cùm extrema bona ſint, meliora & ſumma deſeruntur, tu Domine Deus noſter, & veritas tua,

& lex tua. Habent enim & hæc ima delectationes, ſed non ſicut Deus meus qui fecit omnia, quia in ipſo delectatur iuſtus, & ipſe eſt deliciæ rectorum corde. Cùm itaque de facinore quæritur quâ cauſsâ factum ſit, credi non ſolet, niſi cùm appetitus adipiſcendi alicuius illorum bonorum, quæ infima diximus, eſſe potuiſſe apparuerit, aut metus amittendi. Pulchra ſunt enim & decora; quamquam præ bonis ſuperioribus & opibus beatificis abiecta & iacentia.

3. Homicidium fecit. Cur fecit? Adamauit eius coniugem aut prædium; aut voluit deprædari vnde viueret, aut timuit ab illo tale aliquid amittere, aut læſus vlciſci ſe exarſit. Num homicidium ſine cauſsâ faceret ipſo homicidio delectatus? Quis crediderit? Nam & de quo dictum eſt vecordi & nimis crudeli homine, quòd gratuitò potiùs malus atque crudelis erat, prædicta eſt tamen cauſſa, ne per otium (inquit) torpeſceret manus aut animus. Quare id quoque? Cur ita? Vt ſcilicet illâ exercitatione ſcelerum captâ vrbe, honores, imperia, diuitias aſſequeretur; & careret

metu

metu legum, & difficultate rerum, propter inopiam rei familiaris, & conſcientiam ſcelerum. Nec ipſe igitur Catilina amauit facinora ſua, ſed vtique aliud cuius cauſâ illa faciebat.

CAPVT VI.

Omnia quæ boni ſpecie nos ad vitia inuitant, in ſolo Deo eſſe vera & perfecta.

1. QVID ergo miſer in te amaui ô furtum meum, ô facinus illud meum nocturnum ſextidecimi anni ætatis meæ? Non enim pulchrum eras cùm furtum eſſes; aut verò aliquid es, vt loquar ad te? Pulchra erant poma illa quæ furati ſumus, quoniam creatura tua erant, pulcherrime omnium, Creator omnium, Deus bone, Deus ſummum bonum, & bonum verum meum. Pulchra erant illa poma, ſed non ipſa concupiuit anima mea miſerabilis: erat enim mihi meliorum copia; illa autem decerpſi tantùm vt furarer. Nam decerpta proieci, epulatus; inde ſolâ iniquitate, quâ lætabar, fruens. Nam etſi quid illorum pomorum intrauit in os

meum, condimentum ibi facinus erat.

2. Et nunc Domine Deus meus quæro, quid me in furto delectauerit, & ecce ſpecies nulla eſt. Non dico ſicut in æquitate atque prudentiâ, ſed neque ſicut in mente hominis atque memoriâ & ſenſibus & vegetante vitâ. Neque ſicut ſpecioſa ſunt ſidera & decora locis ſuis, & terra & mare plena fœtibus, qui ſuccedunt naſcendo decedentibus. Non ſaltem, vt eſt quædam defectiua ſpecies & vmbratica vitijs fallentibus. Nam & ſuperbia celſitudinem imitatur, cùm tu ſis vnus ſuper omnia Deus excelſus. Et ambitio quid niſi honores quærit & gloriam, cùm tu ſis præ cunctis honorandus vnus & glorioſus in æternum? Et ſæuitia poteſtatum timeri vult. Quis autem timendus niſi vnus Deus? Cuius poteſtati eripi aut ſubtrahi quid, quando, aut vbi, aut quò, vel à quo poteſt? Et blanditiæ laſciuientium amari volunt, ſed neque blandius eſt aliquid tuâ charitate; nec amatur quidquam ſalubrius quàm illa præ cunctis formoſa & luminoſa veritas tua. Et curioſitas affectare videtur ſtudium ſcientiæ, cùm tu omnia ſummè noueris.

3. Ignorantia quoque ipſa atque ſtultitia ſimplicitatis & innocentiæ nomine tegitur; quia te ſimplicius quidquam non reperitur. Quid autem te innocentius, quandoquidem opera tua malis inimica ſunt? Et ignauia quaſi quietem appetit: quæ verò quies certa præter Dominum? Luxuria ſatietatem atque abundantiam ſe cupit vocari; tu tamen es plenitudo, & indeficiens copia incorruptibilis ſuauitatis. Effuſio liberalitatis obtendit vmbram; ſed bonorum omnium largitor affluentiſſimus tu es. Auaritia multa poſſidere vult; & tu poſſides omnia. Inuidentia de excellentiâ litigat; quid te excellentius? Ira vindictam quærit: te iuſtiùs quis vindicat? Timor inſolita & repentina exhorreſcit, rebus quæ amantur auerſantia, dum præcauet ſecuritati: tibi enim quid inſolitum, quid repentinum? Aut quis à te ſeparat quod diligis? Aut vbi niſi apud te firma ſecuritas.

4. Triſtitia rebus amiſſis contabeſcit quibus ſe oblectabat cupiditas; quia ita ſibi nollet, ſicut tibi auferri nihil poteſt. Ita fornicatur anima cùm auertitur abs te; &

quærit extra te ea quæ pura & liquida non inuenit, niſi cùm redit ad te. Peruersè te imitantur omnes qui longè ſe à te faciunt, & extollunt ſe aduerſum te. Sed etiam ſic te imitando, indicant Creatorem te eſſe omnis naturæ, & ideò non eſſe quò à te omnino recedatur. Quid ergo in illo furto ego dilexi? & in quo Dominum meum vel vitiosè atque peruersè imitatus ſum? An libuit facere contra legem ſaltem fallaciâ, quia potentatu non poteram, vt mancam libertatem captiuus imitaret, faciendo impunè quod non liceret, tenebroſâ omnipotentiæ ſimilitudine?

CAPVT VII.

Gratias agit Deo pro remiſſione peccatorum, quodque à multis ſeruatus ſit.

1. ECCE enim ille ſeruus fugiens Dominum ſuum, & conſecutus vmbram. O putredo, ô monſtrum vitæ, & mortis profunditas! Potuítne libere quod non licebat, non ob aliud, niſi quia non licebat? Quid retribuam Domino, quòd recolit hæc memoria mea, & anima mea

non

non metuit* inde? Diligam te Domine, & gratias agam, & confitear nomini tuo, quoniam tanta dimiſiſti mihi mala & nefaria opera mea. Gratiæ tuæ deputo & miſericordiæ tuæ, quòd peccata mea tamquam glaciem ſoluiſti. Gratiæ tuæ deputo, & quæcumque non feci mala. Quid enim non facere potui qui etiam gratuitum facinus amaui? Et omnia mihi dimiſſa eſſe fateor, & quæ meâ ſponte feci mala, & quæ te duce non feci. * al. Inde diligam

2. Quis eſt hominum, qui ſuam cogitans infirmitatem, audet viribus ſuis tribuere caſtitatem atque innocentiam ſuam, vt minùs amet te, quaſi minùs ei neceſſaria fuerit miſericordia tua, quâ donas peccata conuerſis ad te? Qui enim vocatus à te ſecutus eſt vocem tuam, & vitauit ea quæ me de meipſo recordantem & fatentem legit, non me derideat ab eo medico ægrum ſanari, à quo ſibi præſtitum eſt vt non ægrotaret, vel potiùs vt minùs ægrotaret. Et ideò te tantumdem, imò verò ampliùs diligat; quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum ſe vi-

det tantis peccatorum languoribus non implicari.

CAPVT VIII.

Quid amauerit in furtò.

1. QVEM fructum habui miſer aliquando in ijs quæ nunc recolens erubeſco, maximè in illo furto in quo ipſum furtum amaui, nihil aliud; cùm & ipſum eſſet nihil, & eo ipſo ego miſerior? Et tamen ſolus id non feciſſem, ſic recordor animum tunc meum, ſolus omnimodo id non feciſſem. Ergo ibi amaui etiam conſortium eorum cum quibus id feci. Non ergo nihil aliud quàm furtum amaui; imò verò nihil aliud, quia & illud nihil eſt.

2. Quid eſt reuerà? Quis eſt qui doceat me, niſi qui illuminat cor meum, & diſcernit vmbras eius? Quid eſt quod mihi venit in mentem quærere, & diſcutere, & conſiderare? Quia ſi tunc amarem poma illa quæ furatus ſum, & eis frui cuperem, poſſem etiam ſolus, ſi ſatis eſſet committere illam iniquitatem, quâ peruenirem ad voluptatem meam; nec * confricatione con-

* al. con fricationem

conſciorum animorum accenderem * pru- *al. pruritu
ritum cupiditatis meæ. Sed quoniam in illis pomis voluptas mihi non erat, ea erat in ipſo facinore, quam faciebat conſortium ſimul peccantium.

CAPVT IX.

Contagioſa res ſodales mali.

1. QVID erat ille affectus animi? Certè enim planè turpis erat nimis, & væ mihi erat qui habebam illum. Sed tamen quid erat? Delicta quis intelligit? Riſus erat Pſal. 18, 13.
quaſi titillato corde, quòd fallebamus eos qui hæc à nobis fieri non putabant, & vehementer nolebant. Cur ergo eo me delectabat, quo id non faciebam ſolus? An quia etiam nemo facilè ſolus ridet? Nemo quidem facilè: ſed tamen etiam ſolos & ſingulos homines, cùm alius nemo præſens eſt, vincit riſus aliquando, ſi aliquid nimis ridiculum vel ſenſibus occurrerit vel animo. At ego illud ſolus non facerem, non facerem omnino ſolus.

2. Ecce eſt coram te, Deus meus, viua recordatio animæ meæ. Solus non face-

rem furtum illud, in quo me non libebat id quod furabar, ſed quia furabar; quod me ſolum facere prorſus non liberet, nec facerem. O nimis inimica amicitia, ſeductio mentis, inueſtigabilis ex ludo & ioco nocendi auiditas, & alieni damni appetitus, nullâ lucri mei, nullâ vlciſcendi libidine: ſed cùm dicitur, Eamus, faciamus, & pudet non eſſe impudentem.

CAPVT X.

In Deo omne bonum.

1. QVIS exaperit tortuoſiſſimam iſtam & implicatiſſimam nodoſitatem? Fœda eſt, nolo in eam intendere, nolo eam videre. Te volo iuſtitia & innocentia, pulchra & decora honeſtis luminibus & inſatiabili ſatietate. Quies eſt apud te valdè, & vita imperturbabilis. Qui intrat in te, intrat in gaudium Domini ſui: & non timebit, & habebit ſe optimè in optimo. Defluxi abs te ego, & erraui Deus meus, nimis deuius à ſtabilitate tuâ in adoleſcentiâ, & factus ſum mihi regio egeſtatis.

Mat. 25, 21.

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Amore, quem venabatur, capitur.

VENI Carthaginem, & circumſtrepebat me vndique ſartago flagitioſorum amorum. Nondum amabam, & amari amabam; & ſecretiore indigentiâ oderam me minùs indigentem. Quærebam quod amarem, amans amari, & oderam ſecuritatem, & viam ſine muſcipulis. Quoniam fames mihi erat intus ab interiori cibo, teipſo Deus meus, & eâ fame non eſuriebam; ſed eram ſine deſiderio alimentorum incorruptibilium; non quia plenus eis eram, ſed quò inanior, eò faſtidioſior. Et ideò non benè valebat anima mea; & vlceroſa proijciebat ſe foras miſerabiliter, ſcalpi

auida contactu ſenſibilium. Sed ſi non haberent animam, non vtique amarentur. Amare & amari dulce mihi erat magis, ſi etiam amantis corpore fruerer.

2. Venam igitur amicitiæ coinquinabam ſordibus concupiſcentiæ, candoremq́; eius obnubilabam de tartaro libidinis; & tamen fœdus atque inhoneſtus, elegans & vrbanus eſſe geſtiebam abundanti vanitate. Rui etiam in amorem quo cupiebam capi. Deus meus, miſericordia mea, quanto felle mihi ſuauitatem illam, & quàm bonus aſperſiſti; quia & amatus ſum, & perueni occultè ad vinculum fruendi, & colligabar lætus ærumnoſis nexibus, vt cæderer virgis ferreis ardentibus, zeli, & ſuſpicionum, & timorum, & irarum atque rixarum. Rapiebant me ſpectacula theatrica, plena imaginibus miſeriarum mearum, & fomitibus ignis mei.

CAPVT II.

Spectacula tragica.

1. QVID eſt quod homo ibi vult dolere cùm ſpectat luctuoſa atque tragica, quæ tamen pati ipſe nollet? Et tamen pati

pati vult ex eis dolorem ſpectator, & dolor ipſe eſt voluptas eius. Quid eſt, niſi miſerabilis inſania? Nam eò magis eis mouetur quiſque, quò minùs à talibus affectibus ſanus eſt: quamquam, cùm ipſe patitur, miſeria; cùm alijs compatitur, miſericordia dici ſolet. Sed qualis tandem miſericordia in rebus fictis & ſcænicis? Non enim ad ſubueniendum prouocatur auditor, ſed tantùm ad dolendum inuitatur: & * auctori earum imaginum ampliùs fa- *al. actori
uet, cùm ampliùs dolet. Et ſi calamitates illæ hominum vel antiquæ vel falſæ ſic agantur, vt qui ſpectat non doleat, abſcedit inde faſtidiens & reprehendens. Si autem doleat, manet intentus, & gaudens lacrymatur. Lacrymæ ergo amantur & dolores? Certè omnis homo gaudere vult. An, cùm miſerum neminem eſſe libeat, libet tamen eſſe miſericordem? Quod quia non ſine dolore eſt, hac vnâ cauſsâ amantur dolores. Et hoc de illâ venâ amicitiæ eſt.

2. Sed quò vadit? quò fluit? Vt quid decurrit in torrentem picis bullientis, æſtus immanes tetrarum libidinum, in quos

ipſa

ipſa mutatur & vertitur per nutum proprium, de cœleſti ſerenitate detorta atque deiecta? Repudietur ergo miſericordia? Nequaquam. Ergo amentur dolores aliquando. Sed caue immunditiam anima mea

Deut. 3, 52. ſub tutore Deo meo, Deo Patrum noſtrorum, & laudabili, & ſuperexaltato in omnia ſæcula, caue immunditiam: neque enim nunc non miſereor; ſed tunc in theatris congaudebam amantibus, cùm ſeſe fruebantur per flagitia, quamuis hæc imaginariè gererentur in ludo ſpectaculi. Cùm autem ſeſe amittebant, quaſi miſericors contriſtabar, & vtrumque me delectabat tamen. Nunc verò magis miſereor gaudentem in flagitio, quàm velut dura perpeſſum detrimento pernicioſæ voluptatis, & amiſſione miſeræ felicitatis.

3. Hæc certè verior miſericordia, ſed

al. delectat dolor. non in eâ * delectatur cor. Nam etſi approbatur officio charitatis qui dolet miſerum; mallet tamen vtique non eſſe quod doleret, qui germanitus miſericors eſt. Si enim eſt maleuola beneuolentia, quod fieri non poteſt; poteſt & ille, qui veraciter ſinceriterque miſeretur, cupere eſſe miſeros

ros vt miſereatur. Nonnullus itàque dolor approbandus, nullus amandus eſt. Hoc enim tu Domine Deus, qui animas amas, longè * lateque puriùs quàm nos & incorruptibiliùs miſereris, quòd nullo dolore ſauciaris. Et ad hæc quis idoneus? At ego tunc miſer dolere amabam, & quærebam vt eſſet quod dolerem, quando mihi in ęrumnâ alienâ & falsâ & ſaltatoriâ, ea magis placebat actio hiſtrionis, meque alliciebat vehementiùs, quâ mihi lacrymæ excutiebantur. Quid autem mirum, cùm infelix pecus aberrans à grege tuo, & impatiens cuſtodiæ tuæ, turpi ſcabie fœdarer? Et inde erant dolorum amores, non quibus altiùs penetrarer (non enim amabam talia perpeti, qualia ſpectare) ſed quibus auditis & fictis, tamquam in ſuperficie raderer: quos tamen quaſi vngues ſcalpentium feruidus tumor & tabes & ſanies horrida conſequebatur. Talis vita mea numquid vita erat, Deus meus?

* al. alteque

CA-

CAPVT III.

In foro verſatur inter cauſidicos.

1. ET circumuolabat ſuper me fidelis à longè miſericordia tua. In quantas iniquitates diſtabui, & ſacrilegam curioſitatem ſecutus ſum, vt deſerentem te deduceret me ad ima infida, & circumuentoria obſequia dæmoniorum; quibus immolabam facta mea mala, & in omnibus flagellabas me. Auſus ſum etiam in celebritate ſolemnitatum tuarum intra parietes Eccleſiæ tuæ concupiſcere, & agere negotium procurandi fructus mortis. Vnde me verberaſti grauibus pœnis: ſed nihil ad culpam meam, ô tu prægrandis miſericordia mea, Deus meus refugium meum à terribilibus nocentibus, in quibus vagatus ſum præfidenti collo ad longè recedendum à te; amans vias meas & non tuas, amans fugitiuam libertatem.

2. Habebant & illa ſtudia quæ honeſta vocabantur, ductum ſuum intuentem fora litigioſa, vt excellerem in eis, eò laudabilior, quò fraudulentior. Tanta eſt cæcitas

citas hominum, de cæcitate etiam gloriantium. Et maior iam eram in ſcholâ rhetoris, & gaudebam ſuperbè, & tumebam typho; quamquam longè ſedatior, Domine tu ſcis, & remotus omnino ab euerſionibus quas faciebant euerſores (hoc enim nomen ſæuum & diabolicum velut inſigne vrbanitatis eſt) inter quos viuebam pudore impudenti, quia talis non eram: & cum eis eram, & amicitijs eorum delectabar aliquando, à quorum ſemper factis abhorrebam, hoc eſt, ab euerſionibus; quibus proterue inſectabantur ignotorum verecundiam, quam perturbarent gratis illudendo, atque inde paſcendo maleuolas lætitias ſuas. Nihil eſt illo actu ſimilius actibus dæmoniorum. Quid itaque verius quàm euerſores vocarentur? Euerſi planè priùs ipſi atque peruerſi, deridentibus eos & ſeducentibus fallacibus occultè ſpiritibus, in eo ipſo quòd alios irridere amant & fallere.

CAPVT IV.

Hortenſius Ciceronis excitauit illum ad ardorem Philoſophiæ.

1. INTER hos ego imbecillâ tunc ætate diſcebam libros eloquentiæ, in quâ eminere cupiebam fine damnabili & ventoſo per gaudia vanitatis humanæ: & vſitato iam diſcendi ordine perueneram in librum quemdam cuiuſdam Ciceronis; cuius linguam ferè omnes mirantur, pectus non ita: ſed liber ille ipſius exhortationem continet ad Philoſophiam, & vocatur Hortenſius. Ille verò liber mutauit affectum meum, & ad teipſum Domine mutauit preces meas, & vota ac deſideria mea fecit alia. Viluit mihi repentè omnis vana ſpes, & immortalitatem ſapientiæ concupiſcebam æſtu cordis incredibili, & ſurgere iam cœperam vt ad te redirem. Non enim ad acuendam linguam, quod videbar emere maternis mercedibus, cùm agerem annum ætatis vndeuigeſimum, iam defuncto patre ante biennium. Non ergo ad acuendam linguam referebam il-

lum

lum librum; neque mihi locutionem, ſed quod loquebatur perſuaſerat.

2. Quomodo ardebam Deus meus, quomodo ardebam reuolare à terrenis ad te! & neſciebam quid ageres mecum. Apud te eſt enim ſapientia. Amor autem ſapientię nomen Græcum habet Φιλοσοφίαν, quò me accendebant illæ litteræ. Sunt qui ſeducant per Philoſophiam, magno & blando & honeſto nomine colorantes & fucantes errores ſuos: & propè omnes qui ex illis & ſupra temporibus tales erant, notantur in eo libro & demonſtrantur; & manifeſtatur ibi ſalutifera illa admonitio ſpiritus tui per ſeruum tuum bonum & pium: Videte ne quis vos decipiat per Philoſophiam & inanem ſeductionem, ſecundùm traditionem hominum, ſecundùm elementa huius mundi, & non ſecundùm Chriſtum: quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Col. 2, 8.

3. Et ego illo tempore, ſcis tu lumen cordis mei, quoniam nondum mihi hæc Apoſtolica nota erant; hoc tamen ſolo delectabar in illâ exhortatione, quòd non illam aut illam ſectam, ſed ipſam quæcumque

que eſſet ſapientiam vt diligerem, & quæ-rerem, & aſſequerer, & tenerem atque amplexarer. Fortiter excitabat ſermone illo, & accendebar & ardebam : & hoc ſolum me in tantâ flagrantiâ refrangebat, quòd nomen Chriſti non erat ibi. Quoniam hoc nomen, ſecundùm miſericordiam tuam Domine, hoc nomen Saluatoris mei Filij tui, in ipſo adhuc lacte matris tenerum cor meum piè biberat, & altè retinebat; & quidquid ſine hoc nomine fuiſſet, quamuis litteratum & expolitum & veridicum, non me totum rapiebat.

CAPVT V.

Faſtidijt Sacras Litteras propter ſimplicitatem ſtyli.

1. ITAQVE inſtitui animum intendere in Scripturas ſanctas, vt viderem quales eſſent. Et ecce video rem non compertam ſuperbis, neque nudatam pueris; ſed inceſſu humilem, ſucceſſu excelſam, & velatam myſterijs: & non eram ego talis vt intrare in ea poſſem, aut inclinare ceruicem ad eius ingreſſus. Non enim ſicut modò lo-

quor,

quor, ita ſenſi cùm attendi ad illam Scripturam; ſed viſa mihi eſt indigna quam Tullianæ dignitati comparарem. Tumor enim meus refugiebat modum eius, & acies mea non penetrabat interiora eius. Verumtamen illa erat quæ creſceret cum paruulis. Sed ego dedignabar eſſe paruulus, & turgidus faſtu mihi grandis videbar.

CAPVT VI.

A Manichæis quomodo captus.

1. ITAQVE incidi in homines ſuperbè delirantes, & carnales nimis, & loquaces; in quorum ore laquei diaboli, & viſcum confectum commixtione ſyllabarum nominis tui, ſed & Domini Ieſu Chriſti, & Paracleti conſolatoris Spiritus ſancti. Hæc nomina omnia non recedebant de ore eorum, ſed ſono tenus & ſtrepitu linguæ, ceterùm cor inane veri. Et dicebant: Veritas & veritas; & * multi eam dicebant mihi, & nuſquam erat in eis; ſed falſa loquebantur, non de te tantùm qui verè Veritas es, ſed etiam de iſtis elementis huius mundi, creaturis tuis; de quibus etiam vera

* al. multum

dicentes Philoſophos tranſgredi debui præ amore tuo, mi Pater ſummè bone, pulchritudo pulchrorum omnium. O Veritas, Veritas, quàm intimè etiam tunc medullæ animi mei ſuſpirabant tibi, cùm te illi ſonarent mihi frequenter & multipliciter voce ſolâ, & libris multis & ingentibus. Et illa erant fercula, in quibus mihi eſurienti te, inferebantur pro te ſol & luna, pulchra opera tua, ſed tamen opera tua, non tu, nec ipſa prima. Priora enim ſpiritualia opera tua quàm iſta corporea, quamuis lucida & cæleſtia.

2. At ego nec priora illa, ſed teipſam, te Veritas, in quâ non eſt commutatio, nec momenti obumbratio, & eſuriebam & ſitiebam: & apponebantur adhuc mihi in illis ferculis phantaſmata ſplendida, quibus iam melius erat amare iſtum ſolem, ſaltem iſtis oculis verum, quàm illa falſa animo decepto per oculos. Et tamen quia te putabam, manducabam; non auidè quidem, qui nec ſapiebas in ore meo ſicuti es: neque enim tu eras illa figmenta inania, nec nutriebar ex eis, ſed exhauriebar magis. Cibus in ſomnis ſimillimus eſt ci-

bis

bis vigilantium; quo tamen dormientes non aluntur, dormiunt enim. At illa nec ſimilia erant vllo modo tibi, ſicut nunc mihi locuta es: quia illa erant corporalia phantaſmata, falſa corpora, quibus certiora ſunt vera corpora iſta quæ videmus viſu carneo, ſiue cæleſtia, ſiue terreſtria: cum pecudibus & volatilibus videmus hæc, & certiora ſunt quàm cùm imaginamur ea. Et rurſus certiùs imaginamur ea, quàm ex eis ſuſpicamur alia grandiora & infinita, quæ omnino nulla ſunt; qualibus ego tunc paſcebar inanibus, & non paſcebar.

3. At tu amor meus, in quem deficio vt fortis ſim, nec iſta corpora es quæ videmus, quamquam de cælo, nec ea es quæ non videmus ibi: quia tu iſta condidiſti, nec in ſummis tuis conditionibus habes. Quantò ergo longè es à phantaſmatibus illis meis, phantaſmatibus corporum quæ omnino non ſunt: quibus certiores ſunt phantaſiæ corporum eorum quæ ſunt; & eis certiora corpora, quæ tamen non es: ſed nec anima es, quæ vita eſt corporum. Ideo melior vita corporum certiorque, quàm corpora. Sed tu vita es animarum,

vita vitarum, viuens teipsâ,& non mutaris vitâ animæ meæ. Vbi ergo mihi tunc eras, & quàm longè? Et longè peregrinabar abs te,excluſus & à ſiliquis porcorum, quos de ſiliquis paſcebam. Quanto enim meliores Grammaticorum & Poëtarum fabellæ, quàm illa decipula! Nam verſus & carmen & Medea volans vtiliores ſunt certè, quàm quinque elementa variè fucata, propter quinque antra tenebrarum, quæ omnino nulla ſunt, & occidunt credentem. Nam verſum & carmen etiam ad vera pulmenta transfero. Volantem autem Medeam etſi cantabam, non aſſerebam; & ſi cantari audiebam, non credebam: illa autem credidi.

4. Væ væ, quibus gradibus deductus ſum in profunda inferni! quippe laborans & æſtuans inopiâ veri, cùm te Deus meus (tibi enim confiteor, qui me miſeratus es & nondum confitentem) cùm te non ſecundùm intellectum mentis,quo me præſtare voluiſti belluis, ſed ſecundùm ſenſum carnis quærerem. Tu autem eras interior intimo meo, & ſuperior ſummo meo. Offendi in illam mulierem audacem,

cem, inopem prudentiæ, ænigma Salomonis, ſedentem ſuper ſellam in foribus, & dicentem: Panes occultos libenter edite, & aquam dulcem furtiuam bibite. Quæ me ſeduxit, quia inuenit foris habitantem in oculo carnis meæ; & talia ruminantem apud me, qualia per illum voraſſem. Prou. 9, 17.

CAPVT VII.

Doctrina Manichæorum abſurda.

1. NESCIEBAM enim aliud verè quod eſt; & quaſi acutulè mouebar, vt ſuffragarer ſtultis deceptoribus, cùm à me quærerent, vnde malum; & vtrùm formâ corporeâ Deus finiretur, & haberet capillos & vngues; & vtrùm iuſti exiſtimandi eſſent qui haberent multas vxores ſimul, & occiderent homines, & ſacrificarent de animalibus. Quibus rebus ignarus perturbabar: & recedens à veritate, ire in eam mihi videbar; quia non noueram malum non eſſe niſi priuationem boni, vſque ad quod omnino non eſt. Quod vnde viderem, cuius videre vſque ad corpus erat oculis, & animo vſque ad phantaſma?

 2. Et

Ioan. 4, 24. 2. Et non noueram Deum eſſe ſpiritum, non cui membra eſſent per longum & latum, nec cui eſſe moles eſſet; quia moles in parte minor eſt quàm in toto ſuo, & ſi infinita ſit, minor eſt in aliquâ parte certo ſpatio definitâ quàm per infinitum: & non eſt tota vbique, ſicut ſpiritus, ſicut Deus. Et quid in nobis eſſet, ſecundùm quod eſſemus ſimiles Deo; & ſi rectè in Scripturis diceremur ad imaginem Dei, prorſus ignorabam. Et non noueram iuſtitiam veram interiorem, non ex conſuetudine iudicantem, ſed ex lege rectiſſimâ Dei omnipotentis, quâ formarentur mores regionum & dierum pro regionibus & diebus: cùm ipſa vbique ac ſemper eſſet, non alibi alia, nec aliàs aliter: ſecundùm quam iuſti eſſent Abraham, & Iſaac, & Iacob, & Moyſes, & Dauid, & illi omnes laudati ore Dei: ſed eos ab imperitis iudicari iniquos, iudicantibus ex humano die, & vniuerſos mores humani generis ex parte moris ſui metientibus: tamquam ſi quis neſcius in armamentis quid cuique membro accommodatum ſit, ocreâ velit caput contegi, & galeâ calceari, & murmuret,

Geneſ. 1, 27.

muret, quòd non aptè conueniat: aut in vno die indicto à pomeridianis horis iuſtitio, quiſquam ſtomachetur non ſibi concedi quid venale proponere, quia manè conceſſum eſt: aut in vnâ domo videat aliquid tractari manibus à quoquam ſeruo, quod facere non ſinatur qui pocula miniſtrat; aut aliquid poſt præſepia fieri, quod ante menſam prohibeatur; & indignetur, cùm ſit vnum habitaculum & vna familia, non vbique atque omnibus idem tribui.

3. Sic ſunt iſti, qui indignantur, cùm audierint illo ſęculo licuiſſe iuſtis aliquid quod iſto non licet iuſtis, & quia illis aliud præcepit Deus, iſtis aliud pro temporalibus cauſis, cùm eidem iuſtitiæ vtrique ſeruierint: cùm in vno homine, & in vno die, & in vnis ædibus videant aliud alij membro congruere, & aliud iam dudum licuiſſe, & poſt horam non licere; quiddam in illo angulo permitti aut iuberi, quod in iſto iuſtè vetetur & vindicetur. Numquid iuſtitia varia eſt & mutabilis? Sed tempora, quibus præſidet, non pariter eunt; tempora enim ſunt. Homines autem, quorum *Leges pro ratione temporum mutari poſſe.*

vita

vita ſuper terram breuis eſt, quia ſenſu non valent cauſas contexere ſæculorum priorum, aliarumque gentium, quas experti non ſunt, cum his quas experti ſunt; in vno autem corpore vel die vel domo facilè poſſunt videre quid cui membro, quibus momentis, quibus partibus perſoniſve congruat: in illis offenduntur; his ſeruiunt.

4. Hæc ego tunc neſciebam, & non aduertebam; & feriebant vndique iſta oculos meos, & non videbam. Et cantabam carmina, & non mihi licebat ponere pedem quemlibet vbilibet, ſed in alio atque alio metro, aliter atque aliter, & in vno aliquo verſu non omnibus locis eumdem pedem. Et ars ipſa quâ canebam non habebat aliud alibi, ſed omnia ſimul. Et non intuebar iuſtitiam, cui ſeruirent boni & ſancti homines, longè excellentiùs atque ſublimiùs habere ſimul omnia quæ præcepit Deus, & nullâ ex parte variari; & tamen varijs temporibus non omnia ſimul, ſed propria diſtribuentem ac præcipientem. Et reprehendebam cæcus pios patres, non ſolùm ſicut Deus iuberet atque inſpi-

raret

raret vtentes præſentibus, verùm quoque ſicut Deus reuelaret futura prænuntiantes.

CAPVT VIII.

Flagitia quæ & quomodo punienda.

1. NVMQVID aliquando aut alicubi iniuſtum eſt diligere Deum ex toto corde, ex totâ animâ, ex totâ mente; & diligere proximum tamquam ſeipſum? Itaque flagitia quæ ſunt contra naturam, vbique ac ſemper deteſtanda atque punienda ſunt, qualia Sodomitarum fuerunt. Quæ ſi omnes gentes facerent, eodem criminis reatu Diuinâ lege tenerentur: quæ non ſic fecit homines, vt ſe illo vterentur modo. Violatur quippe ipſa ſocietas quæ cum Deo nobis eſſe debet, cùm eadem natura, cuius ille auctor eſt, libidinis peruerſitate polluitur. Quæ autem contra mores hominum ſunt flagitia, pro morum diuerſitate vitanda ſunt; vt pactum inter ſe ciuitatis aut gentis conſuetudine vel lege firmatum, nullâ ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars eſt, ſuo vniuerſo non congruens.

Deut. 6, 5. Mat. 22, 37. Gen. 19, 24. Diſt. 8. c. Quæ contra.

2. Cùm

2. Cùm autem Deus aliquid contra morem aut pactum quorumlibet iubet, etſi numquam ibi factum eſt, faciendum eſt; & ſi omiſſum, inſtaurandum; & ſi inſtitutum non erat, inſtituendum eſt. Si enim Regi licet in ciuitate cui regnat iubere aliquid, quod neque ante illum quiſquam nec ipſe vmquam iuſſerat, & non contra ſocietatem ciuitatis eius obtemperatur, imò contra ſocietatem non obtemperatur (generale quippe pactum eſt ſocietatis humanæ, obedire Regibus ſuis) quantò magis Deo regnatori vniuerſæ creaturæ ſuæ, ad ea quæ iuſſerit ſine dubitatione ſeruiendum eſt? Sicut enim in poteſtatibus ſocietatis humanæ maior poteſtas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus. Item in facinoribus, vbi libido eſt nocendi, ſiue per contumeliam, ſiue per iniuriam: & vtrumque, vel vlciſcendi cauſsâ, ſicut inimico inimicus: vel adipiſcendi alicuius extrà commodi, ſicut latro viatori: vel euitandi mali, ſicut ei qui timetur: vel inuidendo, ſicut feliciori miſerior, aut in aliquo proſperatus, ei quem ſibi æquari timet, aut æqualem dolet: vel

ſolâ

ſolâ voluptate alieni mali, ſicut ſpectatores gladiatorum, aut irriſores, aut illuſores quorumlibet. Hæc ſunt capita iniquitatis, quæ pullulant principandi & ſpectandi & ſentiendi libidine, aut vnâ, aut duabus earum, aut ſimul omnibus. Et viuitur malè aduerſus tria & ſeptem, pſalterium decem *Pſal* 32, 2.
chordarum, decalogum tuum, Deus altiſ- *Exod.* 20, 2.
ſime & dulciſſime.

3. Sed quæ flagitia in te, qui non corrumperis? Aut quæ aduerſus te facinora, cui noceri non poteſt? Sed hoc vindicas, quod in ſe homines perpetrant: quia etiam cùm in te peccant, impiè faciunt in animas ſuas, & mentitur iniquitas ſibi; ſiue cor- *Pſal.* 26, 12.
rumpendo aut peruertendo naturam ſuam, quam tu feciſti & ordinaſti; vel immoderatè vtendo conceſſis rebus; vel in non conceſſa flagrando in eum vſum qui *Rom.* 1, 26.
eſt contra naturam; aut rei tenentur, animo & verbis ſæuientes aduerſus te, & ad- *Act.* 9, 5.
uerſus ſtimulum calcitrantes: aut cùm diſruptis limitibus humanæ ſocietatis, lætantur audaces priuatis conciliationibus aut diremptionibus, prout quidque delectauerit, aut offenderit.

4. Et

4. Et ea fiunt, cùm tu derelinqueris fons vitæ, qui es vnus & verus creator & rector vniuerſitatis: & priuatâ ſuperbiâ diligitur in parte vnum falſum. Itaque pietate humili reditur in te, & purgas nos à conſuetudine malâ, & propitius es peccatis confitentium, & exaudis gemitus compeditorum, & ſoluis à vinculis quæ nobis fecimus; ſi iam non erigamus aduerſus te cornua falſæ libertatis, auaritiâ plus habendi, & damno totum amittendi, amplius amando proprium noſtrum, quàm te omnium bonum.

CAPVT IX.

Diſcrimen inter peccata, & inter Dei iudicium & hominum.

1. SED inter flagitia & facinora & tam multas iniquitates ſunt peccata proficientium; quæ à benè iudicantibus & vituperantur ex regulâ perfectionis, & laudantur ſpe frugis, ſicut herba ſegetis. Et ſunt quædam ſimilia vel flagitio vel facinori, & non ſunt peccata: quia nec te offendunt Dominum Deum noſtrum, nec ſociale

ſociale conſortium; cùm conciliantur aliqua in vſum vitæ congrua tempori, & incertum eſt an libidine habendi; aut puniuntur corrigendi ſtudio poteſtate ordinatâ, & incertum eſt an libidine * nocendi. Multa itaque facta quæ hominibus improbanda viderentur, teſtimonio tuo approbata ſunt: & multa laudata ab hominibus, te teſte damnantur: cùm ſæpè ſe aliter habet ſpecies facti, & aliter facientis animus, atque articulus occulti temporis.

* al. vlciſcendi.

2. Cùm verò tu aliquid repentè inuſitatum & improuiſum imperas, etiamſi hoc aliquando vetuiſti (quamuis cauſam imperij tui pro tempore occultes, & quamuis contra pactum ſit aliquorum hominum ſocietatis) quis dubitat eſſe faciendum, quando ea iuſta eſt ſocietas hominum quæ ſeruit tibi? Sed beati qui te imperaſſe ſciunt. Fiunt enim omnia à ſeruientibus tibi, vel ad exhibendum quod ad præſens opus eſt, vel ad futura prænuntianda.

CAPVT X.

Rurſus de ficu furto ſublatâ, cum irriſione Manichæorum.

1. HÆC ego neſciens irridebam illos ſanctos ſeruos & prophetas tuos. Et quid agebam cùm irridebam eos, niſi vt irriderer abs te, ſenſim atque paulatim perductus ad eas nugas, vt crederem ficum plorare cùm decerpitur, & matrem eius arborem lacrymis lacteis? Quam tamen ficum ſi comediſſet aliquis ſanctus, alieno ſanè non ſuo ſcelere decerptam, miſceret viſceribus, & anhelaret de illâ Angelos, imò verò particulas Dei gemendo in oratione atque ructando; quæ particulæ ſummi & veri Dei ligatæ fuiſſent in illo pomo, niſi electi ſancti dente ac ventre ſoluerentur. Et credidi miſer magis eſſe miſericordiam præſtandam fructibus terræ, quàm hominibus propter quos naſcerentur. Si quis enim eſuriens peteret qui Manichæus non eſſet, quaſi capitali ſupplicio damnanda buccella videretur, ſi ei daretur.

CA-

CAPVT XI.

Somnium matris de filio.

1. ET miſiſti manum tuam ex alto, & de hac profundâ caligine eruiſti animam meam, cùm pro me fleret ad te mater mea fidelis tua, ampliùs quàm flent matres corporea funera. Videbat enim illa mortem meam ex fide & ſpiritu quem ex te habebat, & exaudiſti eam Domine. Exaudiſti eam, nec deſpexiſti lacrymas eius, cùm profluentes rigarent terram ſub oculis eius in omni loco orationis eius, & exaudiſti eam. Nam vnde illud ſomnium, quo eam conſolatus es, vt viuere meſecum crederet, & habere ſecum eamdem menſam in domo, quod nolle cœperat, auerſans & deteſtans blaſphemias erroris mei? Vidit enim ſtantem ſe in quadam regulâ ligneâ, & aduenientem ad ſe iuuenem ſplendidum, hilarem atque arridentem ſibi, cùm illa eſſet mœrens & mœrore confecta. Qui cùm cauſas quęſiſſet ab eâ mœſtitiæ ſuæ, quotidianarumque lacrymarum (docendi, vt aſſolet, non diſcendi gra-

tiâ) atque illa reſpondiſſet, perditionem meam ſe plangere,iuſſiſſe illum,quò ſecura eſſet,atque admonuiſſe,vt attenderet & videret; vbi eſſet illa,ibi eſſe & me. Quod illa vbi attendit, vidit me iuxta ſe in eâdem regulâ ſtantem. Vnde hoc, niſi quia erant aures tuæ ad cor eius?

2. O tu bone omnipotens, qui ſic curas vnumquemque noſtrûm,tamquam ſolum cures; & ſic omnes, tamquam ſingulos. Vnde illud etiam,quòd cùm mihi narraſſet ipſum viſum,& ego ad id trahere conarer,vt illa ſe potiùs non deſperaret futuram eſſe quod eram,continuò ſine aliquâ hæſitatione, Non, inquit; non enim mihi dictum eſt,Vbi ille,ibi & tu;ſed,Vbi tu,ibi& ille.Confiteor tibi Domine recordationem meam, quantum recolo (quod ſæpè non tacui)ampliùs me iſto per matrem vigilantem reſponſo tuo,quòd tam vicinâ interpretationis falſitate turbata non eſt; & tam citò vidit quod videndum fuit (quod ego certè antequam dixiſſet non videram) etiam tum commotum fuiſſe quàm ipſo ſomnio, quo feminæ piæ gaudium tanto pòſt futurum,ad conſolationem tunc præſentis

ſentis ſolicitudinis, tantò antè prędictũ eſt.

3. Nam nouem fermè anni ſecuti ſunt, quibus ego in illo limo profundi ac tenebris falſitatis, cùm ſæpè ſurgere conarer, & grauiùs alliderer, volutatus ſum: cùm tamen illa vidua caſta, pia & ſobria, quales amas, iam quidem ſpe alacrior, ſed fletu & gemitu non ſegniòr, non deſineret horis omnibus orationum ſuarum de me plangere ad te. Et intrabant in conſpectum tuum preces eius, & me tamen dimittebas adhuc volui & inuolui illâ caligine.

CAPVT XII.

Quale reſponſum mater Auguſtini accepit à quodam Epiſcopo de ipſius conuerſione.

1. ET dediſti alterum reſponſum interim, quod recolo. Nam & multa prætereo, propter quod propero ad ea quæ me magis vrgent confiteri tibi, & multa non memini. Dediſti ergo alterum, per ſacerdotem tuum quemdam Epiſcopum, nutritum in Eccleſiâ & exercitatum in libris tuis. Quem cùm illa femina rogaſſet, vt dignaretur mecum colloqui, & re-

fellere errores meos, & dedocere me mala, ac docere bona (faciebat enim hoc, ſi quos fortè idoneos inueniſſet) noluit ille, prudenter ſanè, quantum ſenſi poſteà. Reſpondit enim me adhuc eſſe indocilem, eò quòd inflatus eſſem nouitate hæreſis illius, & nonnullis quæſtiunculis iam multos imperitos exagitaſſem, ſicut illa indicauerat ei. Sed ſine (inquit) illum ibi; tantùm roga pro eo Dominum; ipſe legendo reperiet, quis ille ſit error & quanta impietas.

2. Simul etiam narrauit, ſe quoque paruulum à ſeductâ matre ſuâ datum fuiſſe Manichæis, & omnes pęnè non legiſſe tantùm, verùm etiam ſcriptitaſſe libros eorum; ſibique apparuiſſe, nullo contrà diſputante & conuincente, quàm eſſet illa ſecta fugienda; itáque fugiſſe. Quæ cùm ille dixiſſet, atque illa nollet acquieſcere, ſed inſtaret magis deprecando, & vbertim flendo, vt me videret, & mecum diſſereret; ille iam ſubſtomachans tædio, Vade (inquit) à me, ita viuas: fieri enim non poteſt, vt filius iſtarum lacrymarum pereat. Quod illa ita ſe accepiſſe inter colloquia ſua mecum ſæpè recordabatur, ac ſi de cælo ſonuiſſet.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

Quamdiu & quomodo alios ſeduxerit.

1. PER idem tempus annorum nouem, ab vndeuiceſimo anno ætatis meæ, vſque ad duodetriceſimum, ſeducebamur & ſeducebamus, falſi atque fallentes in varijs cupiditatibus; & palàm per doctrinas quas liberales vocant, occultè autem falſo nomine religionis: hîc ſuperbi, ibi ſuperſtitioſi, vbique vani, ac popularis gloriæ ſectantes inanitatem, vſque ad theatricos plauſus, & contentioſa * certamina, & agonem coronarum feminearum, & ſpectaculorum nugas, & intemperantiam libidinum. Illac autem purgari nos ab iſtis ſordibus expetentes, cùm eis qui appellan-

* al. carmina,

tur electi & ſancti, afferremus eſcas, de quibus nobis in officinâ aqualiculi ſui fabricarent angelos & deos, per quos liberaremur; & ſectabar iſta atque faciebam cum amicis meis, per me ac mecum deceptis.

2. Irrideant me arrogantes, & nondum ſalubriter proſtrati & eliſi à te Deus meus: ego tamen confiteor tibi dedecora mea in laude tuâ. Sine me obſecro, & da mihi circuire præſenti memoriâ præteritos circumitus erroris mei, & immolare tibi hoſtiam iubilationis. *Pſal. 26, 6.* Quid enim ego ſum mihi ſine te, niſi dux in præceps? Aut quid ſum cùm mihi benè eſt, niſi ſugens lac tuum, aut fruens te cibo qui non corrumpitur? Et quis homo eſt quilibet homo, cùm ſit homo? Sed irrideant nos fortes & potentes, nos autem infirmi & inopes confiteamur tibi.

CAPVT II.

Rhetoricam docet: & Aruſpicem, qui victoriam promittebat, contemnit.

1. DOCEBAM illis in annis artem rhetoricam, & victorioſam loquacitatem victus cupiditate vendebam. Male-

bam

bam tamen, Domine tu ſcis, bonos habere diſcipulos, ſicut appellantur boni; & eos ſine dolo docebam dolos; non quibus contra caput innocentis agerent, ſed aliquando pro capite nocentis. Et tu Deus vidiſti de longinquo lapſantem in lubrico, & in multo fumo ſcintillantem fidem meam, quam exhibebam in illo magiſterio diligentibus vanitatem, & quærentibus mendacium, ſocius eorum. In illis annis vnam habebam, non eo quod legitimum vocatur coniugio cognitam, ſed quam indagauerat vagus ardor inops prudentiæ: ſed vnam tamen, ei quoque ſeruans thori fidem; in quâ ſanè experirer exemplo meo, quid diſtaret inter coniugalis placiti modum, quod fœderatum eſſet generandi gratiâ, & pactum libidinoſi amoris, vbi proles etiam contra votum naſcitur, quamuis iam nata cogat ſe diligi.

2. Recolo etiam, cùm mihi theatrici carminis certamen inire placuiſſet, mandaſſe mihi neſcio quem Aruſpicem, quid ei dare mercedis vellem vt vincerem; me autem fœda illa ſacramenta deteſtatum & abominatum reſpondiſſe, Nec ſi coro-

na illa eſſet immortaliter aurea, muſcam pro victoriâ meâ necari ſinerem. Necaturus enim erat ille in ſacrificijs ſuis animantia, & illis honoribus inuitaturus mihi ſuffragatura dæmonia videbatur. Sed hoc quoque malum non ex tuâ caſtitate repudiaui, Deus cordis mei: non enim amare te noueram, qui niſi fulgores corporeos cogitare non noueram. Talibus enim fig-

Pſal. 72, 27. mentis ſuſpirans anima, nonne fornicatur

Oſee 11, 1. abs te, & fidit in falſis, & paſcit ventos? Sed videlicet ſacrificari pro me nollem dæmonibus, quibus me illâ ſuperſtitione ipſe ſacrificabam. Quid eſt enim aliud ventos paſcere, quàm ipſos paſcere; hoc eſt errando eis eſſe voluptati atque deriſui?

CAPVT III.

Aſtrologiæ deditus, à ſene medicinæ & rerum perito reuocatur.

1. IDEÒ illos Planetarios, quos Mathematicos vocant, planè conſulere non deſiſtebam, quòd quaſi eis nullum eſſet ſacrificium, & nullæ preces ad aliquem ſpiritum ob diuinationem dirigerentur: quod tamen

tamen Chriſtiana & vera pietas conſequenter repellit & damnat. Bonúm eſt enim confiteri tibi Domine, & dicere, Miſerere mei, cura animam meam, quoniam peccaui tibi. Neque ad licentiam peccandi abuti indulgentiâ tuâ, ſed meminiſſe Dominicæ vocis, Ecce ſanus factus es, iàm noli peccare, ne quid tibi deterius contingat. Quam totam illi ſalubritatem interficere conantur, cùm dicunt, De cælo tibi eſt ineuitabilis cauſa peccandi; & Venus hoc fecit, aut Saturnus, aut Mars: ſcilicet vt homo ſine culpâ ſit caro & ſanguis & ſuperba putredo; culpandus ſit autem cæli ac ſiderum creator & ordinator. Et quis eſt hic, niſi Deus noſter, ſuauitas & origo iuſtitiæ, qui reddes vnicuique ſecundùm opera eius, & cor contritum & humiliatum non ſpernis?

Pſal.91,2. *Pſal. 4r, 5.* *Ioan. 5, 14.* *Mat.16, 27.* *Pſal. 50, 15.*

2. Erat eo tempore vir ſagax, medicinæ artis peritiſſimus, atque in eâ nobiliſſimus; qui proconſul, è manu ſuâ coronam illam agoniſticam impoſuerat non ſano capiti meo, ſed non vt medicus. Nam illius morbi tu ſanator, qui reſiſtis ſuperbis, humilibus autem das gratiam. Numquid tamen

Iac.4, 6. *1.Pet. 5, 5.*

etiam

etiam per illum ſenem defuiſti mihi, aut deſtitiſti mederi animæ meæ? Quia enim factus ei eram familiarior, & eius ſermonibus (erant enim ſine verborum cultu viuacitate ſententiarum iucundi & graues) aſſiduus & fixus inhærebam; vbi cognouit ex colloquio meo, libris genethliacorum eſſe me deditum, benignè & paternè monuit vt eos abijcerem, neque curam & operam rebus vtilibus neceſſariam illi vanitati fruſtrà impenderem; dicens ita ſe illã didiciſſe, vt victui ſuo eius profeſſionem primis annis ætatis ſuæ deferre voluiſſet, quâ vitam degeret, etſi Hippocratem intellexiſſet, & illas vtique litteras potuiſſet intelligere; & tamen non ob aliam cauſam ſe poſteà illis relictis Medicinam aſſecutum, niſi quòd eas falſiſſimas comperiſſet, & nollet vir grauis decipiendis hominibus victum quærere. At tu, inquit, quò te in hominibus ſuſtentes, Rhetoricam tenes; hanc autem fallaciam libero ſtudio, non neceſſitate rei familiaris ſectaris; quò magis mihi te oportet de illâ credere, qui eam tam perfectè diſcere elaboraui, quàm ex eâ ſolâ viuere volui.

3. A quo ego cùm quæſiſſem, quæ ergo cauſa faceret vt multa inde vera pronunciarentur; reſpondit ille vt potuit, vim ſortis hoc facere in rerum naturâ vſquequaque diffuſam. Si enim de paginis Poëtæ cuiuſpiam longè aliud canentis atque intendentis, cùm fortè quis conſuluit, mirabiliter conſonus negotiõ ſæpè verſus exiret; mirandum non eſſe dicebat, ſi ex animâ humanâ, ſuperiore aliquo inſtinctu, neſciente quid in ſe fieret, non arte ſed ſorte ſonaret aliquid, quod interrogantis rebus factiſque concineret. Et hoc quidem ab illo vel per illum procuraſti mihi, & quid ipſe poſteà per meipſum quærerem, in memoriâ meâ delineaſti. Tunc autẽ nec ipſe, nec chariſſimus meus Nebridius, adoleſcens valdè bonus & valdè cautus, irridens totum illud diuinationis genus, perſuadere mihi potuerunt vt hæc abijcerem; quoniam me ampliùs ipſorum auctorum mouebat auctoritas; & nullum certum quale quærebam documentum adhuc inueneram, quo mihi ſine ambiguitate appareret, quæ ab eis conſultis vera dicerentur, ſorte vel ſorte, non arte inſpectorũ ſiderum dici.

CA-

CAPVT IV.

Morbum & Baptiſmum amici narrat, quem etiam ſuis erroribus inuoluerat; eoque morte ſublato, dolet grauiſſimè.

1. In illis annis, quo primùm tempore in municipio quo natus ſum docere cœperam, comparaueram amicum ſocietate ſtudiorum nimis charum, coæuum mihi, & conflorentem flore adoleſcentiæ. Mecum puer creuerat, & pariter in ſcholam ieramus, pariterque luſeramus. Sed nondum ſic erat amicus, quamquam ne tunc quidem ſicuti eſt vera amicitia: quia non eſt vera, niſi cùm eam tu agglutinas inter
Rom. 5, 5. inhærentes tibi charitate diffusâ in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Sed tamen dulcis erat nimis,
* al. coacta * cocta feruore parilium ſtudiorum. Nam & à fide verâ, quam non germanitus & penitus adoleſcens tenebat, deflexeram eum in ſuperſtitioſas fabellas & perniciosas, propter quas plangebat me mater. Mecum iam errabat in animo homo ille, & non poterat anima mea ſine illo.

Et

Et ecce tu, imminens dorſo fugitiuorum tuorum, Deus vltionum & fons miſericordiarum ſimul, qui conuertis nos ad te miris modis; ecce abſtuliſti hominem de hac vitâ, cùm vix expleuiſſet annum in amicitiâ meâ, ſuaui mihi ſupra omnes ſuauitates illius vitæ meæ. *Pſal. 93. 1.*

2. Quis laudes tuas enumerat vnus, in ſe vno quas expertus eſt? Quid tunc feciſti Deus meus, & quàm inueſtigabilis abyſſus iudiciorum tuorum! Cùm enim laboraret ille febribus, iacuit diu ſine ſenſu in ſudore letali. Et cùm deſperaretur, baptizatus eſt neſciens, me non curante, & præſumente id retinere potiùs animam eius quod à me acceperat, non quod in neſcientis corpore fiebat. Longè autem aliter erat: nam recreatus eſt & ſaluus factus. Statimque vt primùm cum eo loqui potui (potui autem mox vt ille potuit; quoniam non diſcedebam, & nimis pendebamus ex inuicem) tentaui apud illum irridere, tamquam & illo irriſuro mecum Baptiſmum quem acceperat mente atque ſenſu abſentiſſimus, ſed tamen iam ſe accepiſſe didicerat. At ille ita me exhorruit vt inimicum; *Mirabilis efficacia Sacramenti Baptiſmi.*

cum; admonuitque mirabili & repentinâ libertate, vt ſi amicus eſſe vellem, talia ſibi dicere deſinerem.

3. Ego autem ſtupefactus atque turbatus, diſtuli omnes motus meos, vt conualeſceret priùs, eſſetque idoneus viribus valetudinis cum quo agere poſſem quod vellem. Sed ille abreptus dementiæ meæ, vt apud te ſeruaretur conſolationi meæ, poſt paucos dies me abſente repetitur febribus, & defungitur. Quo dolore contenebratum eſt cor meum; & quidquid adſpiciebam mors erat. Et erat mihi patria ſupplicium, & paterna domus mira infelicitas: & quidquid cum illo communicaueram, ſine illo in cruciatum immanem vertebatur. Expetebant eum vndique oculi mei, & non dabatur mihi: & oderam omnia, quia non haberent eum. Nec mihi iam dicere poterant, Ecce veniet, ſicut cùm viueret, quando abſens erat. Et factus eram ipſe mihi magna quæſtio, & interrogabam animam meam, quare triſtis eſſet, & quare conturbaret me valdè: & nihil nouerat reſpondere mihi. Et ſi dicebam, Spera in Deum, iuſtè non obtemperabat;

Pſal. 41, 6.

rabat; quia verior erat & melior homo quem chariſſimum amiſerat, quàm phantaſma in quod ſperare iubebatur. Solus fletus erat dulcis mihi, & ſucceſſerat amico meo in delicijs animi mei.

CAPVT V.

Lacrymæ in precibus & dolore rei charæ amiſſæ.

1. ET nunc Domine iam illa tranſierunt, & tempore lenitum eſt vulnus meum. Poſſúmne audire abs te qui Veritas es, & admouere aurem cordis mei ori tuo, vt dicas mihi cur fletus dulcis ſit miſeris? An tu, quamuis vbique adſis, longè abiecisti à te miſeriam noſtram? Et tu in te manes, nos autem in experimentis voluimur: & tamen, niſi ad aures tuas ploraremus, nihil reſidui de ſpe noſtrâ fieret. Vnde igitur ſuauis fructus de amaritudine vitæ carpitur, gemere & flere, & ſuſpirare & conqueri? An hoc ibi dulce eſt, quòd ſperamus exaudire te? Rectè iſtud in precibus, quia deſiderium perueniendi habent. Numquid in dolore amiſ-

ſæ rei & luctu,quo tunc operiebar? Neque enim ſperabam reuiuiſcere illum, aut hoc petebam lacrymis, ſed tantùm dolebam & flebam. Miſer enim eram, & amiſeram gaudium meum. An & fletus res amara eſt præ faſtidio rerum quibus priùs fruebamur, & tunc dum ab eis abhorremus delectat?

CAPVT VI.

Explicat magnum affectum quo diligebat amicum.

1. QVID autem iſta loquor? Non enim tempus quærendi nunc eſt, ſed confitendi tibi. Miſer eram, & miſer eſt omnis animus vinctus amicitiâ rerum mortalium; & dilaniatur cùm eas amittit, & tunc ſentit miſeriam, quâ miſer eſt & antequam amittat eas. Sic ego eram illo tempore, & flebam amariſſimè, & requieſcebam in amaritudine. Ita miſer eram, & habebam chariorem illo amico meo vitam ipſam miſeram. Nam quamuis eam mutare vellem, nollem tamen amittere magis quàm illum. Et neſcio an vellem

vel

vel pro illo: ſicut de Oreſte & Pylade traditur, ſi non fingitur, qui vellent pro inuicem vel ſimul mori, quia morte peius eis erat non ſimul viuere. Sed in me neſcio quis affectus nimis huic contrarius ortus erat; & tædium viuendi erat in me grauiſſimum, & moriendi metus. Credo, quò magis illum amabam, eò magis mortem, quæ mihi illum abſtulerat, tamquam atrociſſimam inimicam oderam & timebam; & eam repentè conſumpturam omnes homines putabam, quia illum potuit. Sic eram omnino, memini.

2. Ecce cor meum Deus meus: ecce intus vide, quia memini ſpes mea, qui me mundas à talium affectionum immunditiâ, dirigens oculos meos ad te, & euellens de laqueo pedes meos. Mirabar enim ceteros mortales viuere, quia ille, quem quaſi non moriturum dilexeram, mortuus erat; & me magis, quia illi alter eram, viuere illo mortuo mirabar. Benè quidam dixit de amico ſuo, Dimidium animæ meæ: nam ego ſenſi, animam meam & animam illius vnam fuiſſe animam in duobus corporibus: & ideò mihi horrori erat vita, quia

Retractauit iſtud D. Auguſtinus lib. 2. Retract. cap. 6.

quia nolebam dimidius viuere. Et ideò fortè mori metuebam, ne totus ille moreretur quem multùm amaueram.

CAPVT VII.

Impatientiâ doloris mutat locum.

1. O Dementiam neſcientem diligere homines humaniter! O ſtultum hominem, immoderatè humana patientem, quod ego tunc eram! Itaque æſtuabam, ſuſpirabam, flebam, turbabar; nec requies erat, nec conſilium. Portabam enim conſciſſam & cruentam animam meam, impatientem portari à me; & vbi eam ponerem, non inueniebam: non in amœnis nemoribus, non in ludis atque cantibus, nec in ſuaueolentibus locis, nec in conuiuijs apparatis, neque in voluptate cubilis & lecti, non denique in libris atque carminibus acquieſcebat. Horrebant omnia, & ipſa lux: & quidquid non erat quod ille erat, improbum & odioſum erat, præter gemitum & lacrymas. Nam in eis ſolis aliquantula requies.

2. Vbi autem inde auferebatur anima mea,

mea, onerabat me grandis ſarcina miſeriæ, quæ à te Domine leuanda erat & curanda. Sciebam, ſed nec volebam, nec valebam, eò magis, quia non mihi eras aliquid ſolidum & firmum cùm de te cogitabam. Non enim tu eras, ſed vanum phantaſma & error meus erat Deus meus. Si conabar eam ibi ponere vt requieſceret, per inane labebatur, & iterùm ruebat ſuper me; & ego mihi remanſeram infelix locus, vbi nec eſſe poſſem, nec inde recedere. Quò enim cor meum fugeret à corde meo? Quò à meipſo fugerem, quò me non ſequerer? Et tamen fugi de patriâ. Minùs enim eum quærebant oculi mei, vbi videre non ſolebant: atque à Tagaſtenſi oppido veni Carthaginem.

CAPVT VIII.

Tempus dolori medetur.

1. NON vacant tempora, nec otioſè voluuntur per ſenſus noſtros; faciunt in animo mira opera. Ecce veniebant & præteribant de die in diem, & veniendo & prætereundo inſerebant mihi

ſpecies alias, & alias memorias; & paulatim reſarciebant me priſtinis generibus delectationum, quibus cedebat dolor meus ille; ſed ſuccedebant non quidem dolores alij, cauſſæ tamen aliorum dolorum. Nam vnde me facillimè & in intima dolor ille penetrauerat, niſi quia fuderam in arenam animam meam, diligendo moriturum ac ſi non moriturum? Maximè quippe me reparabant atque recreabant aliorum amicorum ſolatia, cum quibus amabam quod pro te amabam; & hoc erat ingens fabula & longum mendacium, cuius adulterinâ confricatione corrumpebatur mens noſtra, pruriens in auribus.

2. Sed illa mihi fabula non moriebatur, ſi quis amicorum meorum moreretur. Alia erant quæ in eis ampliùs capiebant animum, colloqui & corridere, & viciſſim beneuolè obſequi; ſimul legere libros dulciloquos, ſimul nugari, & ſimul honeſtari; diſſentire interdum ſine odio, tamquam ipſe homo ſecum, atque ipſâ rariſſimâ diſſenſione condire conſenſiones plurimas; docere aliquid inuicem, aut diſcere aliquid ab inuicem; deſiderare abſentes

cum

cum moleſtiâ, ſuſcipere venientes cum lætitiâ. His atque huiuſmodi ſignis, à corde amantium & redamantium procedentibus per os, per linguam, per oculos, & per mille motus gratiſſimos, quaſi fomitibus animos conflare, & ex pluribûs vnum facere.

CAPVT IX.

Humanæ amicitiæ cum diuinâ comparatio.

1. Hoc eſt quod diligitur in amicis; & ſic diligitur, vt rea ſit ſibi humana conſcientia, ſi non amauerit redámantem, aut ſi amantem non redamauerit, nihil quærens ex eius corpore præter indicia beneuolentiæ. Hinc ille luctus ſi quis moriatur, & tenebræ dolorum, & verſâ dulcedine in amaritudinem cor madidum, & ex amiſsâ vitâ morientium mors viuentium. Beatus qui amat te, & amicum in te, & inimicum propter te. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari ſunt, qui non amittitur. Et quis eſt iſte niſi Deus noſter, Deus qui

fecit cælum & terram, & implet ea, quia implendo ea fecit ea? Te nemo amittit, niſi qui dimittit. Et qui dimittit, quò it, aut quò fugit, niſi à te placido ad te iratum? Nam vbi non inuenit legem tuam in pœnâ ſuâ? Et lex tua veritas, & Veritas tu.

Pſal. 118, 142. Ioan. 14, 6.

CAPVT X.

Omnis pulchritudo ex Deo eſt, qui & in omnibus laudandus.

Pſal. 79, 4.

1. DEVS virtutum conuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus. Nam quaquauerſum ſe verterit anima hominis, ad dolores figitur alibi præterquam in te; tametſi figitur in pulchris extra te, & extra ſe. Quæ tamen nulla eſſent, niſi eſſent abs te, quæ oriuntur & occidunt; & oriendo quaſi eſſe incipiunt, & creſcunt vt perficiantur, & perfecta ſeneſcunt & intereunt: etenim omnia ſeneſcunt & omnia intereunt. Ergo cùm oriuntur & tendunt eſſe, quò magis celeriter creſcunt vt ſint, eò magis feſtinant vt non ſint. Sic eſt modus eorum. Tantum dediſti eis, quia partes ſunt rerum, quæ non ſunt

ſunt omnes ſimul; ſed decedendo ac ſuccedendo agunt omnes vniuerſum, cuius partes ſunt. Ecce ſic peragitur & ſermo noſter per ſigna ſonantia: non enim erit totus ſermo, ſi vnum verbum non decedat cùm ſonuerit partes ſuas, vt ſuccedat aliud.

2. Laudet te ex illis anima mea, Deus creator omnium; ſed non eis infigatur glutine amoris per ſenſus corporis. Eunt enim quò ibant vt non ſint, & conſcindunt eam deſiderijs peſtilentioſis: quoniam ipſa eſſe vult, & requieſcere amat in eis quæ amat. In illis autem non eſt vbi; quia non ſtant: fugiunt. & quis ea ſequitur ſenſu carnis, aut quis ea comprehendit, vel cùm præſtò ſunt? Tardus eſt enim ſenſus carnis, quoniam ſenſus carnis eſt, & ipſe eſt modus eius. Sufficit ad aliud, ad quod factus eſt; ad illud autem non ſufficit, vt teneat tranſcurrentia ab initio debito vſque ad finem debitum. In verbo enim tuo per quod creantur, ibi audiunt, hinc & hucuſque.

CAPVT XI.

Omnia creata ſunt mutabilia in ſe, in Deo ſtabilia.

1. NOLI eſſe vana anima mea, & obſurdeſcere in aure cordis, tumultu vanitatis tuæ. Audi & tu. Verbum ipſum clamat vt redeas: & ibi eſt locus quietis imperturbabilis, vbi non deſeritur amor, ſi ipſe non deſerat. Ecce illa diſcedunt vt alia ſuccedant, & omnibus ſuis partibus conſtet infima vniuerſitas. Numquid ego aliquò diſcedo, ait Verbum Dei? Ibi fige manſionem tuam: ibi commenda quidquid inde habes anima mea, ſaltem fatigata fallacijs. Veritati commenda quidquid tibi eſt à veritate, & non perdes aliquid; & refloreſcent putrida tua, & ſanabuntur omnes languores tui, & fluxa tua reformabuntur, & renouabuntur & conſtringentur ad te; & non te deponent quò * deſcendunt, ſed ſtabunt tecum, & permanebunt ad ſemper ſtantem ac permanentem Deum.

* al. diſcedunt,

2. Vt quid peruerſa ſequeris carnem tuam?

tuam? Ipſa te ſequatur conuerſa. Quidquid per illam ſentis, in parte eſt: & ignoras totum, cuius hæ partes ſunt, & delectat te tamen. Sed ſi ad totum comprehendendum eſſet idoneus ſenſus carnis tuæ; ac non & ipſe in parte vniuerſi accepiſſet pro pœnâ tuâ iuſtum modum; velles vt tranſiret quidquid exiſtit in præſenti, vt magis tibi omnia placerent. Nam & quod loquimur, per eumdem ſenſum carnis audis; & non vis vtique ſtare ſyllabas, ſed tranſuolare vt aliæ veniant, & totum audias. Ita ſemper ſunt omnia quibus vnum aliquid conſtat, & non ſimul ſunt omnia ea quibus conſtat. Plus delectant omnia quàm ſingula, ſi poſſint ſentiri omnia. Sed longè his melior qui fecit omnia; & ipſe eſt Deus noſter; & non diſcedit, quia nec ſucceditur ei. Si placent corpora, Deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem; ne in his quæ tibi placent tu ei diſpliceas.

CA-

CAPVT XII.

Amor non improbatur, modò in his quæ placent amemus Deum.

1. SI placent animæ, in Deo amentur: quia & ipſæ mutabiles ſunt,& in illo fixæ ſtabiliuntur; alioquin irent, & perirent. In illo ergo amentur: & rape ad eum tecum quas potes, & dic eis, Hunc amemus, hunc amemus: ipſe fecit hæc, & non eſt longè. Non enim fecit atque abijt, ſed ex illo in illo ſunt. Ecce, vbi eſt, vbi ſapit veritas. Intimus cordi eſt, ſed cor errauit ab eo. Redite præuaricatores ad cor, & inhærete illi qui fecit vos. State cum eo, & ſtabitis. Requieſcite in eo,& quieti eritis. Quò itis in aſpera? quò itis? Bonum quod amatis, ab illo eſt: ſed quantum eſt ad illum, bonum eſt & ſuaue. Sed amarum erit iuſtè, quia iniuſtè amatur deſerto illo, quidquid ab illo eſt.

Iſa. 46, 8.

2. Quò vobis adhuc & adhuc ambulare vias difficiles & laborioſas? Non eſt requies vbi quæritis eam. Quærite quod quæritis; ſed ibi non eſt vbi quæritis. Bea-

tam vitam quæritis in regione mortis: non eſt illic. Quomodo enim beata vita, vbi nec vita? Et deſcendit huc ipſa vita noſtra, & tulit mortem noſtram, & occidit eam de abundantiâ vitæ ſuæ: & tonuit clamans, vt redeamus hinc ad eum in illud ſecretum, vnde proceſſit ad nos, veniens in ipſum primum virginalem vterum, vbi ei nupſit humana creatura caro mortalis, ne ſemper eſſet mortalis; & inde velut ſponſus procedens de thalamo ſuo, exultauit vt gigas ad currendam viam. *Pſal. 18, 6.* Non enim tardauit, ſed cucurrit, clamans dictis, factis, morte, vitâ, deſcenſu, aſcenſu: clamans, vt redeamus ad eum. Et diſceſſit ab oculis, vt redeamus ad cor, & inueniamus eum.

3. Abſceſſit enim, & ecce hîc eſt. Noluit nobiſcum diu eſſe, & non reliquit nos. Illuc enim abſceſſit, vnde numquam receſſit, quia mundus per eum factus eſt: & in hoc mundo erat, *Ioan. 1, 10.* & venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere; *1. Tim. 1, 15.* cui confitetur anima mea, vt ſanet eam, quia peccauit illi. Filij hominum, vſquequò graues corde? *Pſal. 4, 3.* Numquid & poſt deſcenſum vitæ

non

non vultis aſcendere & viuere? Sed quò
Pſal.72, 9. aſcendiſtis quando in alto eſtis & poſuiſtis
in cælum os veſtrum? Deſcendite vt aſcendatis, & aſcendatis ad Deum. Cecidiſtis
enim aſcendendo contra eum. Dic eis iſta,
vt plorent in conualle plorationis, & ſic
eos rape tecum ad Deum: quia de ſpiritu eius hæc dicis eis, ſi dicis ardens igne
charitatis.

CAPVT XIII.

Amor vnde proueniat.

1. HÆC tunc non noueram, & amabam pulchra inferiora, & ibam in
profundum, & dicebam amicis meis, Num
amamus aliquid, niſi pulchrum? Quid eſt
ergo pulchrum? & quid eſt pulchritudo?
Quid eſt quod nos allicit & conciliat rebus quas amamus? Niſi enim eſſet in eis
decus & ſpecies, nullo modo nos ad ſe mouerent. Etenim animaduertebam & videbam in ipſis corporibus aliud eſſe quaſi totum, & ideò pulchrum: aliud autem quod
ideò deceret, quoniam aptè accommodaretur alicui; ſicut pars corporis ad vniuerſum

ſum ſuum, aut calceamentum ad pedem, & ſimilia. Et iſta conſideratio ſcaturiuit in animo meo ex intimo corde meo; & ſcripſi libros de Pulchro & Apto, puto duos aut tres. tu ſcis Deus: nam excidit mihi: non enim habemus eos, ſed aberrauerunt à nobis, neſcio quomodo.

CAPVT XIV.

Liber de Apto & Pulchro.

1. QVID eſt autem quod me mouit Domine Deus meus, vt ad * Icherium Romanæ vrbis oratorem ſcriberem illos libros, quem non noueram facie, ſed amaueram hominem ex doctrinæ famâ quæ illi clara erat, & quædam verba eius audieram, & placuerant mihi? Sed magis quia placebant alijs, & efferebant eum laudibus, ſtupentes quòd ex homine Syro, docto priùs Græcæ facundiæ, pòſt in Latinâ etiam doctor mirabilis extitiſſet, & eſſet ſcientiſſimus rerum ad ſtudium ſapientiæ pertinentium, mihi placebat. Laudatur homo, & amatur abſens. Vtrumnam ab ore laudantis intrat in cor audien-

* al. Hierium

tis

tis amor ille? Abſit. Sed ex amante alio accenditur alius. Hinc enim amatur qui laudatur, dum non fallaci corde laudatoris prædicari creditur, id eſt, cùm amans eum laudat. Sic enim tunc amabam homines ex hominum iudicio: non enim ex tuo Deus meus, in quo nemo fallitur. Sed tamen cur non ſicut auriga nobilis, ſicut venator ſtudijs popularibus diffamatus, ſed longè aliter & grauiter, & ita quemadmodum & me laudari vellem?

2. Non autem vellem ita laudari & amari me vt hiſtriones, quamquam eos & ipſe laudarem & amarem; ſed eligens latere quàm ita notus eſſe; & vel haberi odio, quàm ſic amari. Vbi diſtribuuntur iſta pondera variorum & diuerſorum amorum in animâ vnâ? Quid eſt quod amo in alio, quod rurſus niſi odiſſem, non à me deteſtarer & repellerem, cùm ſit vterque noſtrûm homo? Non enim, ſicut equus bonus amatur ab eo qui nollet hoc eſſe etiam ſi poſſet, hoc & de hiſtrione dicendum eſt, qui naturæ noſtræ ſocius eſt. Ergóne amo in homine quod odi eſſe, cùm ſim homo? Grande profundum eſt ipſe homo;

cuius

cuius etiam capillos tu Domine numeratos habes, & non minuuntur in te: & tamen capilli eius magis numerabiles ſunt, quàm affectus eius & motus cordis eius. Mat. 10, 30.

3. At ille rhetor ex eo erat genere, quem ſic amabam, vt vellem me eſſe talem: & errabam typho, & circumferebar omni vento, & nimis occultè gubernabar abs te. Et vnde ſcio, & vnde certus confiteor tibi, quòd illum in amore laudantium magis amaueram, quàm in rebus ipſis de quibus laudabatur? Quia ſi non laudatum vituperarent eum iidem ipſi, & vituperando atque ſpernendo ea ipſa narrarent, non accenderer in eum, & non excitarer. Et certè res non aliæ forent, nec homo ipſe alius, ſed tantummodò affectus alius narrantium. Ecce vbi iacet anima infirma, nondum hærens ſoliditati veritatis. Sicut auræ linguarum flauerint à pectoribus opinantium, ita fertur & vertitur, torquetur ac retorquetur, & obnubilatur ei lumen, & non cernitur veritas: & ecce eſt ante nos. Et magnum quiddam mihi erat, ſi ſermo meus & ſtudia mea illi viro innoteſcerent: quæ ſi probaret, flagrarem

magis; ſi autem improbaret, ſauciaretur cor vanum & inane ſoliditatis tuæ. Et tamen Pulchrum illud atque Aptum, vnde ad eum ſcripſeram, libenter animo verſabam, & oſtentationem contemplationis meæ nullo collaudatore mirabar.

CAPVT XV.

Quòd corporalibus imaginibus contenebratus non potuit capere ſpiritualia.

1. SED tantæ rei cardinem in arte tuâ nondum videbam Omnipotens, qui facis mirabilia ſolus: & ibat animus meus per formas corporeas; & Pulchrum, quod per ſeipſum; Aptum autem, quod ad aliquid accommodatum deceret, definiebam & diſtinguebam, & exemplis corporeis aſtruebam. Et conuerti me ad animi naturam; & non me ſinebat falſa opinio, quam de ſpiritualibus habebam, verum cernere. Et irruebat in oculos meos ipſa vis veri; & auertebam palpitantem mentem ab incorporeâ re ad lineamenta, & colores, & tumentes magnitudines. Et quia non poteram ea videre in animo, putabam me

non poſſe videre animum meum. Et cùm in virtute pacem amarem, in vitioſitate autem odiſſem diſcordiam; in illâ vnitatem, in iſtâ quamdam diuiſionem notabam. Inque illâ vnitate mens rationalis, & natura veritatis ac ſummi boni mihi eſſe videbatur: in iſtâ verò diuiſione, irrationabilis vitæ neſcio quam ſubſtantiam, & naturam ſummi mali, quæ non ſolùm eſſet ſubſtantia, ſed omnino vita eſſet, & tamen abs te non eſſet Deus meus, ex quo ſunt omnia, miſer opinabar. Et tamen illam Monadem appellabam, tamquam ſine vllo ſexu mentem; hanc verò Dyadem, iram in facinoribus, libidinem in flagitijs, neſciens quid loquerer. Μονάς. Δυάς.

2. Non enim noueram neque didiceram, nec vllam ſubſtantiam malum eſſe, nec ipſam mentem noſtram ſummum atque incommutabile bonum. Sicut enim facinora ſunt, ſi vitioſus eſt ille animi motus in quo eſt impetus, & ſe iactat inſolenter ac turbidè; & flagitia, ſi eſt immoderata illa animæ affectio, quâ carnales hauriuntur voluptates: ita errores & falſæ opiniones vitam contaminant, ſi ra-

tionalis mens ipſa vitioſa eſt: qualis in me tunc erat, neſciente alio lumine illam illuſtrandam eſſe vt ſit particeps veritatis,
Pſal. 17, 29. quia non eſt ipſa natura veritatis. Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas: & de plenitudine tuâ nos omnes
Ioan. 1, 17. accepimus. Es enim tu lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; quia in te non eſt tranſmutatio, nec momenti obumbratio. Sed ego conabar ad te, & repellebar abs
1. Pet. 5, 16. te, vt ſaperem mortem, quoniam ſuperbis reſiſtis.

3. Quid autem ſuperbius, quàm vt aſſererem mirâ dementiâ, me id eſſe naturaliter quod tu es? Cùm enim ego eſſem mutabilis, & eo mihi manifeſtum eſſet, quòd ideò vtique ſapiens eſſe cupiebam vt ex deteriore melior fierem, malebam tamen etiam te opinari mutabilem, quàm me non hoc eſſe quod tu es. Itaque repellebar, & reſiſtebas ventoſæ ceruici meæ, & imaginabar formas corporeas, & caro carnem accuſabam, & ſpiritus ambulans nondum reuertebar ad te, & ambulando

ambu-

ambulabam in ea quæ non ſunt neque in te, neque in me, neque in corpore. Neque mihi creabantur à veritate tuâ, ſed à meâ vanitate fingebantur ex corpore: & dicebam paruulis fidelibus tuis ciuibus meis, à quibus neſciens exulabam. Dicebam illis garrulus, & ineptus, Cur ergo errat anima quam fecit Deus? Et mihi nolebam dici, Cur ergo errat Deus? Et contendebam magis incommutabilem tuam ſubſtantiam coactam errare, quàm meam mutabilem ſponte deuiaſſe, & pænè errare confitebar.

4. Et eram ætate annorum fortaſſe vigintiſex aut ſeptem, cùm illa volumina ſcripſi, voluens apud me corporea figmenta, obſtrepentia cordis mei auribus; quas intendebam, ô dulcis Veritas, in interiorem melodiam tuam, cogitans de Pulchro & Apto, & ſtare cupiens & audire te, & gaudio gaudere propter vocem ſponſi, & non poteram; quia vocibus erroris mei rapiebar foras, & pondere ſuperbiæ meæ in ima decidebam. Non enim dabas auditui meo gaudium & lætitiam, aut exultabant oſſa mea, quæ humiliata non erant. Pſal. 50. 10.

CAPVT XVI.

Prædicamenta per ſe intellexit.

1. ET quid mihi proderat, quòd annos natus fermè viginti, cùm in manus meas veniſſent Ariſtotelica quædam, quas appellant decem categorias; quarum nomine cùm eas rhetor Carthaginenſis magiſter meus buccis typho crepantibus commemoraret, & alij qui docti habebantur, tamquam in neſcio quid magnum & diuinum ſuſpenſus inhiabam? Legi eas ſolus, & intellexi. Quas cùm contuliſſem cum eis, qui ſe dicebant vix eas magiſtris eruditiſſimis, non loquentibus tantùm, ſed multa in puluere depingentibus intellexiſſe; nihil inde aliud mihi dicere potuerunt, quàm ego ſolus apud meipſum legens cognoueram. Et ſatis apertè mihi videbantur loquentes de ſubſtantijs, ſicuti eſt homo; & quæ in illis eſſent, ſicuti eſt figura hominis, qualis ſit & ſtatura, quot pedum ſit; & cognatio, cuius frater ſit, aut vbi ſit conſtitutus; aut quando natus, aut ſtet, aut ſedeat, aut calceatus vel armatus

ſit;

ſit; aut aliquid faciat, aut patiatur aliquid: & quæcumque in his nouem generibus, quorum exempli gratiâ quædam poſui, vel in ipſo ſubſtantiæ genere innumerabilia reperiuntur.

2. Quid hoc mihi proderat, quando & oberat: cùm etiam te Deus meus mirabiliter ſimplicem atque incommutabilem, illis decem prædicamentis putans quidquid eſſet omnino comprehenſum, ſic intelligere conarer, quaſi & tu ſubiectus eſſes magnitudini tuæ aut pulchritudini, vt illa eſſent in te quaſi in ſubiecto, ſicut in corpore: cùm tua magnitudo & tua pulchritudo tu ipſe ſis: corpus autem non eò ſit magnum & pulchrum, quo corpus eſt; quia & ſi minùs magnum & minùs pulchrum eſſet, nihilominùs corpus eſſet. Falſitas enim erat quam de te cogitabam, non veritas; & figmenta miſeriæ meæ, non firmamenta beatitudinis tuæ. Iuſſeras enim, & ita fiebat in me, vt terra ſpinas & tribulos pareret mihi, & cum labore peruenirem ad panem meum. Gen. 3, 18.

3. Et quid mihi proderat, quòd omnes libros artium quas Liberales vocant, tunc

nequiſſimus malarum cupiditatum ſer-
uus, per meipſum legi & intellexi quoſ-
cumque legere potui? Et gaudebam in eis,
& neſciebam vnde eſſet quidquid ibi ve-
rum & certum eſſet: dorſum enim habe-
bam ad lumen; & ad ea quæ illuminan-
tur, faciem: vnde ipſa facies mea, quâ illu-
minata cernebam, non illuminabatur.
Quidquid de arte loquendi & diſſerendi,
quidquid de dimenſionibus figurarum, &
de muſicis, & de numeris, ſine magnâ dif-
ficultate, nullo hominum tradente intel-
lexi, ſcis tu Domine Deus meus, quia &
celeritas intelligendi, & diſputandi acu-
men, donum tuum eſt: ſed non inde ſa-
crificabam tibi. Itaque mihi non ad vſum,
ſed ad perniciem magis valebat: quia tam
bonam partem ſubſtantiæ meæ ſategi ha-
Pſal. 58, 10. bere in poteſtate; & fortitudinem meam
Luc. 15, 13. non ad te cuſtodiebam, ſed profectus ſum
abs te in longinquam regionem, vt eam
diſſiparem in meretricias cupiditates.
Nam quid mihi proderat bona res, non
vtenti benè? Non enim ſentiebam illas ar-
tes, etiam ab ſtudioſis & ingenioſis, diffi-
cillimè intelligi, niſi cùm eis eaſdem co-
nabar

nabar exponere: & erat ille excellentiſſimus in eis, qui me exponentem non tardiùs ſequeretur.

4. Sed quid mihi hoc proderat, putanti quòd tu Domine Deus meus Veritas, corpus eſſes lucidum & immenſum, & ego fruſtum de illo corpore? Nimia peruerſitas. Sed ſic eram: nec erubeſco Deus meus confiteri tibi in me miſericordias tuas, & inuocare te, qui non erubui tunc profiteri hominibus blaſphemias meas, & latrare aduerſum te. Quid ergo mihi tunc proderat ingenium per illas doctrinas agile, & nullo adminiculo humani magiſterij tot nodoſiſſimi libri enodati, cùm deformiter & ſacrilegâ turpitudine in doctrinâ pietatis errarem? Aut quid tantùm oberat paruulis tuis longè tardius ingenium, cùm à te longè non recederent; vt in nido Eccleſiæ tuæ tuti plumeſcerent, & alas charitatis alimento ſanæ fidei nutrirent?

5. O Domine Deus noſter, in velamento alarum tuarum ſperemus; & protege nos, & porta nos. Tu portabis & paruulos, & vſque ad canos tu portabis: Pſal. 61, 8. Iſa. 46, 4.

H 5 quo-

* al. infirmitas

quoniam * firmitas noſtra quando tu es, tunc eſt firmitas: cùm autem noſtra eſt, infirmitas eſt. Viuit apud te ſemper bonum noſtrum; & quia inde auerſi ſumus, peruerſi ſumus. Reuertamur iam Domine, vt non euertamur: quia viuit apud te ſine vllo defectu bonum noſtrum quod tu ipſe es: & non timebimus ne non ſit quò redeamus, quia nos inde ruimus; nobis autem abſentibus non ruit domus noſtra, æternitas tua.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

Excitat mentem ad Deum laudandum.

1. ACCIPE ſacrificium confeſ-
ſionum mearum de manu
linguæ meæ, quam formaſti Pſal. 138, 5.
& excitaſti, vt confiteatur
nomini tuo: & ſana omnia oſſa mea, & Pſal. 34, 10.
dicant, Domine, quis ſimilis tibi? Neque
enim docet te quid in ſe agatur, qui tibi
confitetur; quia oculum tuum non exclu-
dit cor clauſum, nec manum tuam repel-
lit duritia hominum: ſed ſoluis eam cùm
voles, aut miſerans aut vindicans; & non
eſt qui ſe abſcondat à calore tuo. Sed te Pſal. 18, 7.
laudet anima mea, vt amet te; & confitea-
tur tibi miſerationes tuas, vt laudet te. Non
ceſſat nec tacet laudes tuas vniuerſa crea-

tura tua, nec ſpiritus omnis hominis per os conuerſum ad te, nec animalia nec corporalia per os conſiderantium ea; vt exurgat in te à laſſitudine anima noſtra, innitens eis quæ feciſti, & tranſiens ad te, qui feciſti hæc mirabiliter: & ibi refectio & vera fortitudo.

CAPVT II.

Dei præſentiam neminem effugere, cùm ſit vbique.

1. EANT & fugiant à te inquieti & iniqui: & tu vides eos, & diſtinguis vmbras; & ecce pulchra ſunt cum eis omnia, & ipſi turpes ſunt. Et quid nocuerunt tibi, aut in quo imperium tuum dehoneſtauerunt, à cælo vſque in nouiſſima iuſtum & integrum? Quò enim fugerunt cùm fugerent à facie tuâ? aut vbi tu non inuenis eos? Sed fugerunt, vt non viderent te videntem ſe, atque excæcati in te offenderent; quia non deſeris aliquid eorum quæ feciſti. In te * offenderunt iniuſti,* vt iuſtè vexarentur; ſubtrahentes ſe lenitati tuæ, & offendentes in rectitudinem tuam, &

Pſal. 138, 7.

Sap. 11, 25.

* al. offenderent

* al. &

& cadentes in aſperitatem tuam. Videlicet neſciunt quòd vbique ſis quem nullus circumſcribit locus, & ſolus es præſens, etiam ijs qui longè fiunt à te.

2. Conuertantur ergo & quærant te; quia non ſicut ipſi deſerüerunt te Creatorem ſuum, ita & tu deſerüiſti creaturam tuam. Ipſi conuertantur & quærant te, & ecce ibi es in corde eorum, in corde confitentium tibi, & proijcientium ſe in te, & plorantium in ſinu tuo pòſt vias ſuas difficiles: & tu facilis terges lacrymas eorum, vt magis plorent, & gaudeant in fletibus: quoniam tu Domine, non aliquis homo caro & ſanguis, ſed tu Domine qui feciſti, reficis & conſolaris eos. Et vbi ego eram quando te quærebam? Et tu eras ante me; ego autem & à me diſceſſeram, nec me inueniebam; quantò minùs te?

CAPVT III.

De Fauſto Manichæo, & de Aſtrologiâ.

1. PROLOQVAR in conſpectu Dei mei annum illum vndetriceſimum ætatis meæ. Iam venerat Carthaginem quidam

dam Manichæorum epiſcopus Fauſtus nomine, magnus laqueus diaboli: & multi implicabantur in eo per illecebram ſuauiloquentiæ, quam ego tametſi laudabam, diſcernebam tamen à veritate rerum, quarum diſcendarum auidus eram: nec quali vaſculo ſermonis, ſed quid mihi ſcientiæ comedendum apponeret nominatus apud eos ille Fauſtus, intuebar. Fama enim de illo prælocuta mihi erat, quòd eſſet honeſtarum omnium doctrinarum peritiſſimus, & apprimè diſciplinis liberalibus eruditus.

2. Et quoniam multa philoſophorum legeram, memoriæque mandata retinebam, ex eis quædam comparabam illis Manichæorum longis fabulis: & mihi probabiliora iſta videbantur, quæ dixerunt illi, qui tantùm potuerunt valere vt poſſent æſtimare ſæculum, quamquam eius Dominum minimè inuenerint. Quoniam magnus es Domine, & humilia reſpicis, excelſa autem à longè cognoſcis. Nec propinquas niſi obtritis corde, nec inueniris à ſuperbis; nec ſi illi curioſâ peritiâ numerent ſtellas & arenam, & demetiantur

Pſal.137, 6.

tiantur

tiantur ſidereas plagas, & inueſtigent vias aſtrorum. Mente enim ſuâ quærunt iſta, & ingenio quod tu dediſti eis: & multa inuenerunt, & prænunciauerunt ante multos annos defectus luminarium Solis & Lunæ, quo die, quâ horâ, quantâ ex parte futuri eſſent; & non eos fefellit numerus, & ita factum eſt vt prænunciauerunt: & ſcripſerunt regulas indagatas, & leguntur hodie, atque ex eis prænunciatur, quo anno, & quo menſe anni, & quo die menſis, & quâ horâ diei, & quotâ parte luminis ſui defectura ſit Luna vel Sol: & ita fiet vt prænunciatur.

3. Et mirantur hæc homines & ſtupent qui neſciunt ea, & exultant atque extolluntur qui ſciunt; & per impiam ſuperbiam recedentes & deficientes à lumine tuo, tanto antè Solis defectum futurum præuident, & in præſentiâ ſuum non vident. Non enim religiosè quærunt, vnde habeant ingenium quo iſta quærunt. Et inuenientes quia tu feciſti eos, non ipſi ſe dant tibi, vt ſerues quod feciſti, & quales ſe ipſi fecerant: occidunt ſe tibi; & trucidant exaltationes ſuas ſicut volatilia, & curio-

curioſitates ſuas ſicut piſces maris, quibus perambulant ſecretas ſemitas abyſſi, & luxurias ſuas ſicut pecora campi; vt tu

Deut. 4, 24. Deus ignis edax conſumas mortuas curas eorum, recreans eos immortaliter.

Ioan. 1, 10. 4. Sed non nouerunt viam, verbum tuum, per quod feciſti ea quæ numerant, & ipſos qui numerant, & ſenſum quo cernunt quæ numerant, & mentem de quâ

Pſal. 146, 5. numerant; & ſapientiæ tuæ non eſt nume-

1. Cor. 1, 24. rus. Ipſe autem Vnigenitus factus eſt no-

Matt. 22, 21. bis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio, & numeratus eſt inter nos, & ſoluit tributum Cæſari. Non nouerunt hanc viam quâ deſcendant ad illum à ſe, & per eam aſcendant ad eum. Non nouerunt hanc viam, & putant ſe excelſos eſſe cum ſideribus & lucidos, & ecce ruerunt in terram,

Rom. 1, 21. & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Et multa vera de creaturâ dicunt, & Veritatem, creaturæ artificem, non piè quærunt, & ideò non inueniunt: aut ſi inueniunt

Ibid. cognoſcentes Deum, non ſicut Deum honorant, aut gratias agunt; ſed euaneſcunt in cogitationibus ſuis, & dicunt ſe eſſe ſapientes, ſibi tribuendo quæ tua ſunt: ac

per

per hoc ſtudent peruerſiſſimâ cæcitate etiam tibi tribuere quæ ſua ſunt, mendacia ſcilicet in te conferentes qui Veritas es, & immutantes gloriam incorrupti Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum; & conuertunt veritatem tuam in mendacium, & colunt & ſeruiunt creaturæ potiùs quàm Creatori.

5. Multa tamen ab eis ex ipsâ creaturâ vera dicta retinebam, & occurrebat mihi ratio per numeros & ordinem temporum; & viſibiles atteſtationes ſiderum; & conferebam cum dictis Manichæi, qui de his rebus multa ſcripſit copioſiſſimè delirans, & non mihi occurrebat ratio; nec ſolſtitiorum & æquinoctiorum, nec defectuum * luminarium, nec quidquid tale in libris ſæcularis ſapientiæ didiceram. Ibi autem credere iubebar, & ad illas rationes numeris & oculis meis exploratas non occurrebat, & longè diuerſum erat.

* al. luminarium;

CAPVT IV.

Sola Dei cognitio beat.

1. NVMQVID Domine Deus veritatis, quiſquis nouit iſta, iam placet tibi? Infelix enim homo qui ſcit illa omnia, te autem neſcit: beatus autem qui te ſcit, etiamſi illa neſciat. Qui verò & te & illa nouit, non propter illa beatior, ſed propter te ſolum beatus eſt, ſi cognoſcens te, ſicut Deum glorificet, & gratias agat,
Rom. 1, 21. & non euaneſcat in cogitationibus ſuis.

2. Sicut enim melior eſt qui nouit poſſidere arborem, & de vſu eius tibi gratias agit, quamuis neſciat vel quot cubitis alta ſit, vel quantâ latitudine diffuſa, quàm ille qui eam metitur, & omnes ramos eius numerat, & neque poſſidet eam, neque creatorem eius nouit aut diligit; ſic fidelis homo, cuius totus mundus diuitiarum eſt,
2. Cor. 6, 10. & quaſi nihil habens omnia poſſidet, inhærendo tibi cui ſeruiunt omnia, quamuis nec ſaltem Septemtrionum gyros nouerit, dubitare ſtultum eſt quin vtique melior ſit quàm menſor cæli, & numerator ſide-

rum,

rum, & penſor elementorum, & negligens tui, qui omnia in menſurâ & numero & pondere diſpoſuiſti. Sap. 11, 21.

CAPVT V.

Temeritas Fauſti, docentis quod neſciebat.

1. SED tamen quis quærebat Manichæum neſcio quem etiam iſta ſcribere, ſine quorum peritiâ pietas diſci poterat? Dixiſti enim homini; Ecce pietas eſt ſapientia, quam ille ignorare poſſet etiamſi iſta perfectè noſſet: iſta verò quia non nouerat, impudentiſſimè audens docere, prorſus illam noſſe non poſſet. Vanitas eſt enim, mundana iſta etiam nota profiteri; pietas autem, tibi confiteri. Vnde ille deuius ad hoc iſta multum locutus eſt, vt conuictus ab eis qui iſta verè didiciſſent, quis eſſet eius ſenſus in ceteris quæ abditiora ſunt, manifeſtè cognoſceretur. Non enim parui exiſtimari ſe voluit, ſed Spiritum ſanctum, conſolatorem & ditatorem fidelium tuorum, auctoritate plenariâ perſonaliter in ſe eſſe perſuadere conatus eſt. Iob 28, 28.

2. Itaque cùm de cælo ac ſtellis, & de

Solis ac Lunæ motibus falſa dixiſſe deprehenderetur; quamuis ad doctrinam religionis iſta non pertineant, tamen auſus eius ſacrilegos fuiſſe ſatis emineret: cùm ea non ſolùm ignorata, ſed etiam falſata, tam veſanâ ſuperbiæ vanitate diceret, vt ea tamquam diuinæ perſonæ tribuere ſibi niteretur. Cùm enim audio Chriſtianum aliquem fratrem, illum aut illum iſta neſcientem, & aliud pro alio ſentientem, patienter intueor opinantem hominem; nec illi obeſſe video, cùm de te Domine Creator omnium non credat indigna, ſi fortè ſitus & habitus creaturæ corporalis ignoret. Obeſt autem, ſi hoc ad ipſam doctrinæ pietatis formam pertinere arbitretur, & pertinaciùs affirmare audeat quod ignorat.

3. Sed etiam talis infirmitas in fidei cunabulis à charitate matre ſuſtinetur, donec aſſurgat nouus homo in virum perfe-
Epheſ. 4, 13. ctum, & circumferri non poſſit omni vento doctrinæ. In illo autem qui doctor, qui auctor, qui dux & princeps eorum quibus illa ſuaderet ita fieri auſus eſt, vt qui eum ſequerentur, non quemlibet hominem, ſed Spiritum ſanctum tuum ſe ſequi arbitrarentur;

rentur; quis tantam dementiam, ſicubi falſa dixiſſe conuinceretur, non deteſtandam, longeque abijciendam eſſe iudicaret? Sed tamen liquidò nondum compereram, vtrùm etiam ſecundùm eius verba viciſſitudines longiorum & breuiorum dierum atque noctium, & ipſius noctis & diei, & deliquia luminum, & ſi quid eiuſmodi in alijs libris legeram, poſſet exponi: vt ſi fortè poſſet, incertum quidem mihi fieret, vtrùm ita ſe res haberet aut non ita, ſed ad fidem meam illius auctoritatem propter creditam ſanctitatem proponerem.

CAPVT VI.

Fauſtus naturâ, non arte facundus.

1. ET per annos fermè ipſos nouem, quibus eos animo vagabundus audiui, nimis extento deſiderio venturum expectabam iſtum Fauſtum. Ceteri enim eorum, in quos fortè incurriſſem, qui talium rerum quæſtionibus à me obiectis deficiebant, illum mihi promittebant; cuius aduentu collatoque colloquio, facillimè mihi hæc, & ſi qua fortè maiora quærerem,

rerem, enodatiſſimè expedirentur. Ergo vbi venit, expertus ſum hominem gratum & iucundum verbis; & ea ipſa quæ illi ſolent dicere, multò ſuauiùs garrientem. Sed quid ad meam ſitim, pretioſorum poculorum decentiſſimus miniſtrator? Iam rebus talibus ſatiatæ erant aures meæ: nec ideò mihi meliora videbantur, quia meliùs dicebantur: nec ideò vera, quia diſerta: nec ideò ſapiens anima, quia vultus congruus & decorum eloquium. Illi autem, qui eum mihi promittebant, non boni rerum æſtimatores erant; & ideò illis videbatur prudens & ſapiens, quia delectabat eos loquens.

2. Senſi autem aliud genus hominum etiam veritatem habere ſuſpectam; & ei nolle acquieſcere, ſi compto atque vberi ſermone promeretur. Me autem iam docueras Deus meus miris & occultis modis: & propterea credo quòd tu me docueris, quoniam verum eſt: nec quiſquam præter te alius eſt doctor veri, vbicumque & vndecumque claruerit. Iam ergo abs te didiceram, nec eò debere videri aliquid verum dici, quia eloquenter dicitur: nec

eò

eò falſum, quia incompoſitè ſonant ſigna labiorum. Rurſum, nec ideò verum, quia impolitè enunciatur; nec ideò falſum, quia ſplendidus ſermo eſt: ſed perinde eſſe ſapientiam & ſtultitiam, ſicut ſunt cibi vtiles & inutiles: verbis autem ornatis & inornatis, ſicut vaſis vrbanis & ruſticanis vtroſque cibos poſſe miniſtrari. Igitur auiditas mea, quâ illum tanto tempore expectaueram hominem, delectabatur quidem motu affectuque diſputantis, & verbis congruentibus, atque ad veſtiendas ſententias facilè occurrentibus.

3. Delectabar autem, & cum multis, vel etiam præ multis laudabam ac efferebam: ſed moleſtè habebam, quòd in cœtu audientium non ſinerer illi ingerere, & partiri cum eo curas quæſtionum mearum, conferendo familiariter, & accipiendo ac reddendo ſermonem. Quod vbi potui, & aures eius cum familiaribus meis eo quoque tempore occupare cœpi, quo non dedeceret alternis diſſerere, & protuli quædam quæ me mouebant; expertus ſum priùs hominem expertem liberalium diſciplinarum, niſi Grammaticæ, atque eius

ipſius vſitato modo. Et quia legerat aliquas Tullianas Orationes, & pauciſſimos Senecæ libros, & nonnulla Poëtarum, & ſuæ ſectæ, ſi qua volumina Latinè atque compoſitè conſcripta erant: & quia aderat quotidiana ſermocinandi exercitatio, inde ſuppetebat eloquium; quod fiebat acceptius, magiſque ſeductorium moderamine ingenij, & quodam lepore naturali. Itáne eſt vt recolo, Domine Deus meus, arbiter conſcientiæ meæ? Coram te cor meum, & recordatio mea, qui me tunc agebas abdito ſecreto prouidentiæ tuæ, & inhoneſtos errores meos iam conuertebas ante faciem meam, vt viderem, & odiſſem.

CAPVT VII.

Alienatur à ſectâ Manichæorum.

1. NAM poſteaquam ille mihi imperitus earum artium, quibus eum excellere putaueram, ſatis apparuit, deſperare cœpi poſſe eum mihi illa quæ me mouebant aperire atque diſſoluere; quorum quidem ignarus poſſet veritatem tenere pietatis, ſed ſi Manichæus non eſſet. Libri quippe

quippe eorum pleni ſunt longiſſimis fabulis, de Cælo & Sideribus, & Sole & Lunâ: quæ mihi eum, quod vtique cupiebam, collatis numerorum rationibus, quos alibi ego legeram, vtrùm potiùs ita eſſent vt Manichæi libris continebantur, an certè vel par etiam inde ratio redderetur, ſubtiliter explicare poſſe iam non arbitrabar. Quæ tamen vbi conſideranda & diſcutienda protuli, modeſtè ſanè ille, nec auſus eſt ſubire ipſam ſarcinam. Nouerat enim ſe iſta non noſſe, nec eum puduit confiteri. Non erat de talibus, quales multos loquaces paſſus eram, conantes ea me docere, & dicentes nihil. Iſte verò cor habebat, etſi non rectum ad te, nec tamen nimis incautum ad ſeipſum. Non vſquequaque imperitus erat imperitiæ ſuæ, & noluit ſe temerè diſputando in ea coarctari, vnde nec exitus ei vllus, nec facilis eſſet reditus. Et iam hinc mihi ampliùs placuit. Pulchrior eſt enim temperantia confitentis animi, quàm illa quæ noſſe cupiebam; & eum in omnibus difficilioribus & ſubtilioribus quæſtionibus talem inueniebam.

2. Refracto itaque ſtudio quo intende-

ram in Manichæi litteras, magiſque deſperans de ceteris eorum doctoribus, quando in multis quæ me mouebant, ita ille nominatus apparuit; cœpi cum eo pro ſtudio eius agere vitam, quo ipſe flagrabat in eas litteras, quas tunc iam rhetor Carthagini adoleſcentes docebam, & legere cum eo, ſiue quæ ille audita deſideraret, ſiue quæ ipſe tali ingenio apta exiſtimarem. Ceterùm omnis conatus meus, quo proficere in illâ ſectâ ſtatueram, illo homine cognito prorſus intercidit; non vt ab eis omnino ſepararer, ſed quaſi melius quidquam non inueniens eo, quo iam quoquo modo irrueram: contentus interim eſſe decreueram, niſi aliquid fortè, quod magis eligendum eſſet, eluceret.

3. Ita ille Fauſtus, qui multis laqueus mortis extitit, meum quo captus eram, relaxare iam cœperat, nec volens nec ſciens. Manus enim tuæ Deus meus in abdito prouidentiæ tuæ non deſerebant animam meam; & de ſanguine cordis matris meæ, per lacrymas eius diebus ac noctibus pro me ſacrificabatur tibi, & egiſti mecum miris & occultis modis. Tu illud egiſti

Deus

Deus meus. Nam à Domino greſſus ho- *Pſal. 36, 23.*
minis dirigentur, & viam eius volet. Aut
quæ procuratio ſalutis, præter manum
tuam, reficientem quæ feciſti?

CAPVT VIII.

Proficiſcitur Romam contra matris voluntatem.

1. EGISTI ergo mecum, vt mihi perſuaderetur Romam pergere; & potiùs ibi docere quod docebam Carthagini. Et hoc vnde mihi perſuaſum ſit, non præteribo confiteri tibi: quoniam & in his altiſſimi tui receſſus, & præſentiſſima in nos miſericordia tua cogitanda & prædicanda eſt. Non ideò Romam pergere volui, quòd maiores quæſtus, maiorque mihi dignitas ab amicis qui hoc perſuadebant promittebatur (quamquam & iſta ducebant animum tunc meum) ſed illa erat tunc cauſa maxima & pænè ſola, quòd audiebam quietiùs ibi ſtudere adoleſcentes; & ordinatiore diſciplinæ coërtione ſedari, ne in eius ſcholam quo magiſtro non vtuntur paſſim & proteruè irruant; nec eos admit-

admitti omnino, niſi ille permiſerit.

2. Contrà,apud Carthaginem fœda eſt & intemperans licentia ſcholaſticorum. Irrumpunt impudenter, & propè furioſâ fronte perturbant ordinem, quem quiſque diſcipulis ad proficiendum inſtituerit. Multa iniurioſa faciunt mirâ hebetudine, & punienda legibus, niſi conſuetudo patrona ſit: hoc miſeriores eos oſtendens, quò iam quaſi liceat faciunt quod per tuam æternam legem numquam licebit; & impunè ſe facere arbitrantur, cùm ipſâ cæcitate faciendi puniantur, & incomparabiliter patiantur peiora quàm faciunt. Ergo quos mores, cùm ſtuderem, meos eſſe nolui, eos cùm docerem cogebar perpeti alienos: & ideò placebat ire, vbi talia non fieri, omnes qui nouerant indicabant.
Pſal. 141, 6. Verùm autem tu ſpes mea & portio mea in terrâ viuentium, ad mutandum terrarum locum pro ſalute animæ meæ, & Carthagini ſtimulos quibus inde auellerer admouebas, & Romæ illecebras quibus attraherer proponebas mihi per homines qui diligebant vitam mortuam, hinc inſana facientes, inde vana pollicentes: & ad corri-

corrigendos greſſus meos vtebaris occultè &, illorum & meâ peruerſitate. Nam & qui perturbabant otium meum, fœdâ rabie cæci erant; & qui inuitabant ad aliud, terram ſapiebant. Ego autem, qui deteſtabar hîc veram miſeriam, illic falſam felicitatem appetebam.

3. Sed quare hinc abirem & illuc irem, tu ſciebas Deus; nec indicabas mihi nec matri, quæ me profectum atrociter planxit, & vſque ad mare ſecuta eſt. Sed fefelli eam violenter me tenentem vt aut reuocaret, aut mecum pergeret: & finxi me amicum nolle deſerere, donec vento facto nauigaret. Et mentitus ſum matri, & illi matri, & euaſi. Quia & hoc tu dimiſiſti mihi miſericorditer, ſeruans me ab aquis maris, plenum execrandis ſordibus, vſque ad aquam gratiæ tuæ, quâ me abluto ſiccarentur flumina maternorum oculorum, quibus pro me quotidie tibi rigabat terram ſub vultu ſuo. Et tamen recuſanti ſine me redire, vix perſuaſi, vt in loco qui proximus noſtræ naui erat memoriâ beati Cypriani, maneret eâ nocte. Sed eâ nocte clanculo ego profectus ſum; illa autem

tem

tem remanſit orando & flendo. Et quid à te petebat Deus meus tantis lacrymis, niſi vt nauigare me non ſineres? Sed tu altè conſulens, & exaudiens cardinem deſiderij eius, non curaſti quod tunc petebat, vt in me faceres quod ſemper petebat.

4. Flauit ventus, & impleuit vela noſtra, & littus ſubtraxit aſpectibus noſtris: in quo manè illa inſaniebat dolore, & querelis ac gemitu implebat aures tuas contemnentes iſta; cùm & me cupiditatibus meis raperes ad finiendas ipſas cupiditates, & illius carnale deſiderium iuſto dolorum flagello vapularet. Amabat enim ſecum præſentiam meam more matrum, ſed multis multò ampliùs: & neſciebat quid tu illi gaudiorum facturus eſſes de abſentiâ meâ. Neſciebat, ideò flebat & eiulabat, atque illis cruciatibus arguebatur rea reliquiarum Heuæ, cum gemitu quærens quod cum gemitu pepererat. Et tamen poſt accuſationem fallaciarum & crudelitatis meæ, conuerſa rurſus ad deprecandum te pro me, abiit ad ſolita, & ego Romam.

CAPVT IX.

Febri correptus periculoſè laborat.

1. ET ecce excipior ibi flagello ægritudinis corporalis, & ibam iam ad inferos, portans omnia mala quæ commiſeram & in te, & in me, & in alios multa & grauia, ſuper originalis peccati vinculum, quo omnes in Adam morimur. Non 1. Cor. 15, 22. enim quidquam mihi donaueras in Chriſto; nec ſoluerat ille in cruce ſuâ inimici- Epheſ. 2, 14. tias quas tecum contraxeram peccatis meis. Quomodo enim eas ſolueret in cruce phantaſmatis, quod de illo credideram? Quàm ergo falſa mihi videbatur mors carnis eius, tam vera erat animæ meæ: & quàm vera erat mors carnis eius, tam falſa vita animæ meæ, quæ id non credebat. Et ingraueſcentibus febribus, iam ibam & peribam. Quò enim irem, ſi tunc hinc abirem, niſi in ignem atque tormenta digna factis meis in veritate ordinis tui? Et illa hoc neſciebat, & tamen pro me orabat abſens. Tu autem vbique præſens, vbi erat exaudiebas eam; & vbi eram miſerebaris

mei,

mei, vt recuperarem ſalutem corporis mei, adhuc inſanus corde ſacrilego. Neque enim deſiderabam in illo tanto periculo Baptiſmum tuum; & melior eram puer, quando illum de materna pietate flagitaui, ſicut iam recordatus atque confeſſus ſum.

2. Sed in dedecus meum creueram, & conſilia medicinæ tuæ demens irridebam, qui me non ſiuiſti talem bis mori. Quo vulnere ſi feriretur cor matris, numquam ſanaretur. Non enim ſatis eloquor, quid erga me habebat animi, & quantum maiore ſolicitudine me parturiebat ſpiritu, quàm carne pepererat. Non itaque video quomodo ſanaretur, ſi mea talis illa mors tranſuerberaſſet viſcera dilectionis eius. Et vbi eſſent tantæ preces, & tam crebræ ſine intermiſſione? Nuſquam, niſi ad te. An
Pſal. 50, 19. verò tu Deus miſericordiarum ſperneres cor contritum & humiliatum viduæ caſtæ ac ſobriæ, frequentantis eleëmoſynas, obſequentis atque ſeruientis ſanctis tuis, nullum diem prætermittentis oblationem ad altare tuum? bis in die, manè & veſpere, ad Eccleſiam tuam ſine vllâ intermiſſione venientis, non ad vanas fabulas & aniles loquaci-

quacitates, ſed vt te audiret in tuis ſermonibus, & tu illam in ſuis orationibus?

3. Huiúſne tu lacrymas, quibus non à te aurum & argentum petebat, nec aliquod mutabile aut volubile bonum, ſed ſalutem animæ filij ſui; tu, cuius munere talis erat, contemneres & repelleres ab auxilio tuo? Nequaquam Domine. Imò verò aderas, & exaudiebas, & faciebas ordine quo prædeſtinaueras eſſe faciendum. Abſit vt tu falleres eam in illis viſionibus & reſponſis tuis, & quæ iam commemoraui, & quæ non commemoraui, quæ illa fideli pectore tenebat; & ſemper orans, tamquam chirographa tua ingerebat tibi. Dignaris enim, quoniam in ſæculum miſericordia tua, eis quibus omnia debita dimittis, etiam promiſſionibus tuis debitor fieri.

CAPVT X.

Errores ante ſuſceptam Euangelij doctrinam.

1. RECREASTI ergo me ab illâ ægritudine, & ſaluum feciſti filium ancillæ tuæ, tunc interim corpore, vt eſſet

cui ſalutem meliorem atque certiorem dares. Et iungebar etiam tunc Romæ falſis illis atque fallentibus ſanctis: non enim tantùm auditoribus eorum (quorum è numero erat etiam is, in cuius domo ægrotaueram & conualueram) ſed eis etiam, quos electos vocant. Adhuc enim mihi videbatur non eſſe nos qui peccamus, ſed neſcio quam aliam in nobis peccare naturam; & delectabat ſuperbiam meam, extra culpam eſſe. Et cùm aliquid mali feciſſem, non confiteri me feciſſe, vt ſanares animam meam, quoniam peccabam tibi; ſed excuſare eam amabam, & accuſare neſcio quid aliud, quod mecum eſſet & ego non eſſem. Verùm autem totum ego eram, & aduerſum me impietas mea me diuiſerat: & id erat peccatum inſanabilius, quo me peccatorem non eſſe arbitrabar: & execrabilis iniquitas, te Deus omnipotens, te à me ad perniciem meam, quàm me à te ad ſalutem malle ſuperari.

Pſal. 38, 2. 2. Nondum ergo poſueras cuſtodiam
** al. circumſtantiæ* ori meo, & oſtium * continentiæ circum
labia mea, vt non declinaret cor meum in
Pſal. 140, 4. verba maligna, ad excuſandas excuſationes

nes in peccatis cum hominibus operantibus iniquitatem; & ideò adhuc combinabar cum electis eorum. Sed tamen iam deſperans in eâ falsâ doctrinâ me poſſe proficere; eaque ipſa quibus ſi nihil melius reperirem contentus eſſe decreueram, iam remiſſiùs negligentiuſque retinebam. Etenim ſuborta eſt etiam mihi cogitatio, prudentiores ceteris fuiſſe illos Philoſophos quos Academicos appellant, quòd de omnibus dubitandum eſſe cenſuerant, nec aliquid veri ab homine deprehendi poſſe decreuerant. Ita enim & mihi liquidò ſenſiſſe videbantur, vt vulgò habentur, etiam illorum intentionem nondum intelligenti.

3. Nec diſſimulaui eumdem hoſpitem meum reprimere à nimiâ fiduciâ, quam ſenſi eum habere de rebus fabuloſis, quibus Manichæi libri pleni ſunt. Amicitiâ tamen eorum familiariùs vtebar, quàm ceterorum hominum qui in illâ hęreſi non fuiſſent. Nec eam defendebam priſtinâ animoſitate: ſed tamen familiaritas eorum (plures enim eos Roma * occultat) pigriùs me faciebat aliud quærere; præſertim deſperantem, in Eccleſiâ tuâ Domine cæli

* al. occultabat)

& terræ, Creator omnium viſibilium & inuiſibilium, poſſe inueniri verum, vnde me illi auerterant. Multumque mihi turpe videbatur, credere te figuram habere humanæ carnis, & membrorum noſtrorum lineamentis corporalibus terminari. Et quoniam, cùm de Deo meo cogitare vellem, cogitare niſi moles corporum non noueram: (neque enim videbatur mihi eſſe quidquam quod tale non eſſet:) ea maxima & propè ſola cauſa erat ineuitabilis erroris mei.

4. Hinc enim & mali ſubſtantiam quamdam credebam eſſe talem, & habere ſuam molem tetram & deformem, ſiue craſſam, quam terram dicebant; ſiue tenuem atque ſubtilem, ſicuti eſt aëris corpus, quam malignam mentem per illam * terram repentem imaginantur. Et quia Deum bonum nullam malam naturam creaſſe, qualiſcumque pietas me credere cogebat, conſtituebam ex aduerſo ſibi duas moles; vtramque infinitam, ſed malam anguſtiùs, bonam grandiùs: & ex hoc initio peſtilentioſo me cetera ſacrilegia ſequebantur. Cùm enim conaretur animus meus

* al. tetram repente

meus recurrere in Catholicam fidem, repercutiebar: quia non erat Catholica fides, quam eſſe arbitrabar. Et magis pius mihi videbar, ſi te Deus meus, cui confitentur ex me miſerationes tuæ, vel ex ceteris partibus infinitum crederem (quamuis ex vnâ, quâ tibi moles mali opponebatur, cogerer finitum fateri) quàm ſi ex omnibus partibus in corporis humani formâ te opinarer finiri.

5. Et meliùs mihi videbar credere nullum malum te creaſſe, quod mihi neſcienti non ſolùm aliqua ſubſtantia, ſed etiam corporea videbatur, quia & mentem cogitare non noueram, niſi eam ſubtile corpus eſſe, quod tamen per loci ſpatia diffunderetur; quàm credere abs te eſſe, qualem putabam naturam mali. Ipſum quoque Saluatorem noſtrum Vnigenitum tuum, tamquam de maſsâ lucidiſſimâ molis tuæ porrectum ad noſtram ſalutem ita putabam, vt aliud de illo non crederem, niſi quod poſſem vanitate imaginari. Talem itaque naturam eius naſci non poſſe de Mariâ virgine arbitrabar, niſi carni concerneretur. Concerni autem & non inqui-

 nari

nari non videbam, quod mihi tale figurabam. Metuebam itaque credere in carne natum, ne credere cogerer ex carne inquinatum. Nunc ſpirituales tui blandè & amanter ridebunt me, ſi has confeſſiones meas legerint: ſed tamen talis eram.

CAPVT XI.

Qualiter Auguſtinus contulerit cum Catholicis.

1. DEINDE, quæ illi in Scripturis tuis reprehenderant, defendi poſſe non exiſtimabam: ſed aliquando ſanè cupiebam cum aliquo illorum librorum doctiſſimo conferre ſingula, & experiri quid inde ſentiret. Iam enim Helpidij cuiuſdam, aduerſus eoſdem Manichæos coràm loquentis & diſſerentis ſermones, etiam apud Carthaginem mouere me cœperant, cùm talia de Scripturis proferret, quibus reſiſti non facilè poſſet, & imbecilla mihi reſponſio videbatur iſtorum.

2. Quam quidem non facilè palàm promebant, ſed nobis ſecretiùs, cùm dicerent Scripturas Noui Teſtamenti falſatas fuiſſe

fuiſſe à neſcio quibus, qui Iudæorum legem inſerere Chriſtianæ fidei voluerunt, atque ipſi incorrupta exemplaria nulla proferrent. Sed me maximè captum & offocatum, quodammodò deprimebant corporalia cogitantem moles illæ, ſub quibus anhelans in auram tuæ veritatis liquidam & ſimplicem reſpirare non poteram.

CAPVT XII.

Fraus diſcipulorum Romæ in præceptores.

1. SEDVLO ergo agere cœperam, propter quod veneram, vt docerem Romæ artem rhetoricam; & priùs domi congregare aliquos, quibus & per quos innoteſcere cœperam: & ecce cognoſco alia Romæ fieri, quę non patiebar in Africâ. Nam reuerà illas euerſiones à perditis adoleſcentibus ibi non fieri, manifeſtatum eſt mihi. Sed ſubitò, ne mercedem magiſtro reddant, conſpirant multi adoleſcentes, & transferunt ſe ad alium deſertores fidei, & quibus præ pecuniæ charitate iuſtitia vilis eſt. Oderat etiam iſtos cor meum, quamuis non perfecto odio. Quod enim ab eis Pſal. 138, 21.

paſſurus eram magis oderam fortaſſe, quàm eò quòd cuilibet illicita faciebant.

2. Certè tamen turpes ſunt tales, & fornicantur abs te, amando volatica ludibria temporum & lucrum luteum, quod cùm apprehenditur manum inquinat, & amplectendo mundum fugientem, contemnendo te manentem & reuocantem, & ignoſcentem redeunti ad te meretrici animæ humanæ. Et nunc tales odi prauos & diſtortos, quamuis eos corrigendos diligam; vt pecuniæ doctrinam ipſam quam diſcunt præferant, ei verò te Deum veritatem & vbertatem certi boni & pacem caſtiſſimam. Sed tunc eos magis pati nolebam malos propter me, quàm fieri bonos propter te volebam.

CAPVT XIII.

Docturus Rhetoricam it Mediolanum, atque ab Ambroſio ſuſcipitur.

1. ITAQVE, poſteaquam miſſum eſt à Mediolano Romam ad præfectum vrbis, vt illi ciuitati Rhetoricæ magiſter prouideretur, impertitâ etiam euectione publi-

publicâ; ego ipſe ambiui per eoſdem ipſos Manichæis vanitatibus ebrios, quibus vt carerem ibam. Sed vtrique neſciebamus, vt dictione propoſitâ me probatum præfectus tunc Symmachus mitteret. Et veni Mediolanum ad Ambroſium Epiſcopum, in optimis notum orbi terræ, pium cultorem tuum; cuius tunc eloquia ſtrenuè miniſtrabant adipem frumenti tui, & lætitiam olei, & ſobriam vini ebrietatem populo tuo. Ad eum autem ducebar abs te neſciens, vt per eum ad te ſciens ducerer. Suſcepit me paternè ille homo Dei, & peregrinationem meam ſatis epiſcopaliter dilexit. *Pſal. 4, 8.*

23. Et eum amare cœpi, primò quidem non tanquam doctorem veri (quod in Eccleſiâ tuâ prorſus deſperabam) ſed tanquam hominem benignum in me. Et ſtudioſè audiebam diſputantem in populo, non intentione quâ debui, ſed quaſi explorans eius facundiam, vtrùm conueniret famæ ſuæ, an maior minórve proflueret quàm prædicabatur: & verbis eius ſuſpendebar intentus: rerum autem incurioſus & contemptor aſtabam, & delecta-

bar ſuauitate ſermonis; quamquam eruditioris, minùs tamen hilareſcentis atque mulcentis quàm Fauſti erat, quod attinet ad dicendi modum. Ceterùm rerum ipſarum nulla comparatio: nam ille per Manichæas fallacias aberrabat; iſte autem ſaluberrimè docebat ſalutem. Sed longè eſt à peccatoribus ſalus, qualis ego tunc aderam: & tamen propinquabam ſenſim, & neſciebam.

Pſal. 118, 155.

CAPVT XIV.

Audito Ambroſio, paulatim ab erroribus reſipiſcit.

1. CVM enim non ſatagerem diſcere quæ dicebat, ſed tantùm, quemadmodum dicebat audire (ea mihi quippe iam deſperanti ad te viam patere homini, inanis cura remanſerat;) veniebant in animum meum ſimul cum verbis quæ diligebam, res etiam quas negligebam. Neque enim ea dirimere poteram. Et dum cor aperirem ad excipiendum quàm diſertè diceret, pariter intrabat & quàm verè diceret, gradatim quidem. Nam primò etiam

etiam ipſa defendi poſſe mihi iam cœperant videri: & fidem Catholicam, pro quâ nihil poſſe dici aduerſus oppugnantes Manichæos putaueram, iam non impudenter aſſeri exiſtimabam; maximè audito vno atque altero, & ſæpiùs ænigmate ſoluto de Scripturis veteribus: vbi, cùm ad litteram acciperem, occidebar ſpiritualiter. 2.Cor.3, 6.

2. Itaque pleriſque illorum librorum expoſitis locis, iam reprehendebam deſperationem meam; illam dumtaxat, quâ crediderant, legem & prophetas deteſtantibus atque irridentibus reſiſti omnino non poſſe. Nec tamen iam ideò mihi Catholicam viam tenendam eſſe ſentiebam, quia & ipſa poterat habere doctores aſſertoreſque ſuos, qui copiosè & non abſurdè obiecta refellerent: nec ideò iam damnandum illud tenebam, quia defenſionis partes æquabantur. Ita enim Catholica non mihi victa videbatur, vt nondum etiam victrix appareret. Tunc verò fortiter intendi animum, ſi quo modo poſſem certis aliquibus documentis Manichæos conuincere falſitatis. Quòd ſi poſſem ſpiritualem

lem ſubſtantiam cogitare, ſtatim machinamenta illa omnia ſoluerentur, & abijcerentur ex animo meo; ſed non poteram.

3. Verumtamen, de ipſo mundi huius corpore, omnique naturâ quam ſenſus carnis attingeret, multò probabiliora pleroſque ſenſiſſe Philoſophos, magis magiſque conſiderans atque comparans iudicabam. Itaque Academicorum more, ſicut exiſtimantur, dubitans de omnibus, atque inter omnia fluctuans; Manichæos quidem relinquendos eſſe decreui; non arbitrans eo ipſo tempore dubitationis meæ, in illâ ſectâ mihi permanendum eſſe, cui iam nonnullos Philoſophos præponebam: quibus tamen Philoſophis, quòd ſine nomine ſalutaris Chriſti eſſent, curationem languoris animæ meæ committere omnino recuſabam. Statui ergo tamdiu eſſe Catechumenus in Catholicâ Eccleſiâ, mihi à parentibus commendatâ, donec aliquid certi eluceret quò curſum dirigerem.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

Auguſtinus nec Manichæus, nec Catholicus.

1. SPES mea à iuuentute meâ, vbi mihi eras, & quò receſſeras? An verò * non tu feceras me, & diſcreueras me à quadrupedibus & volatilibus cæli? Sapientiorem me feceras, & ambulabam per tenebras & lubricum, & quærebam te foris à me, & non inueniebam Deum cordis mei; & veneram in profundum maris, & diffidebam & deſperabam de inuentione veri. Iam venerat ad me mater pietate fortis, terrâ marique me ſequens, & in periculis omnibus de te ſecura. Nam & per marina diſcrimina ipſos nautas conſolabatur,

* al. tu feceras me, & non diſcreueras

batur, à quibus rudes abyſſi viatores cùm perturbantur conſolari ſolent, pollicens eis peruentionem cum ſalute, quia hoc ei tu per viſum pollicitus eras.

2. Et inuenit me periclitantem quidem grauiter deſperatione indagandæ veritatis. Sed tamen ei cùm indicaſſem, non me quidem iam eſſe Manichæum, ſed neque Catholicum Chriſtianum, non quaſi inopinatum aliquid audierit, exiliuit lætitiâ; cùm iam ſecura fieret ex eâ parte miſeriæ meæ, in quâ me tamquam mortuum ſed reſuſcitandum tibi flebat; & feretro cogitationis offerebat, vt diceres filio viduæ;
Luc. 7, 15. Iuuenis tibi dico, Surge: & reuiuiſceret, & inciperet loqui, & redderes illum matri ſuæ. Nullâ ergo turbulentâ exultatione trepidauit cor eius, cùm audiſſet ex tantâ parte iam factum, quod tibi quotidie plangebat vt fieret, veritatem me nondum adeptum, ſed falſitati iam ereptum. Imò verò, quia certa erat & quod reſtabat te daturum, qui totum promiſeras, placidiſſimè & pectore pleno fiduciæ reſpondit mihi, credere ſe in Chriſto, quòd priuſquam de hac vitâ emigraret, me

viſura eſſet fidelem Catholicum.

3. Et hoc quidem mihi: tibi autem fons miſericordiarum preces & lacrymas denſiores, vt accelerares adiutorium tuum, & illuminares tenebras meas: & ſtudioſiùs ad Eccleſiam currere, & in Ambroſij ora ſuſpendi, & ad fontem ſalientis aquæ, in vitam æternam. Diligebat autem illum virum ſicut Angelum Dei, quòd per illum cognouerat me interim ad illam ancipitem fluctuationem iam eſſe perductum, per quam tranſiturum me ab ægritudine ad ſanitatem, intercurrente acriore periculo, quaſi per acceſſionem quam criticam medici vocant, certa præſumebat. Ioan. 4, 14.

CAPVT II.

Epulæ & ſynaxis apud ſepulchra Martyrum.

1. ITAQVE cùm ad memorias Sanctorum, ſicut in Africâ ſolebat, pultes & panem & merum attuliſſet, atque ab oſtiario prohiberetur; vbi hoc Epiſcopum vetuiſſe cognouit, tam piè atque obedienter amplexa eſt, vt ipſe mirarer quòd tam facilè

cilè accuſatrix potiùs conſuetudinis ſuæ, quàm diſceptatrix illius prohibitionis effecta ſit. Non enim obſidebat ſpiritum eius vinolentia, eamque ſtimulabat in odium veri amor vini, ſicut pleroſque mares & feminas, qui ad canticum ſobrietatis ſicut ad potionem aquatam madidi nauſeant: ſed illa cùm attuliſſet caniſtrum cum ſolemnibus epulis prægustandis atque largiendis, plus etiam quàm vnum pocillum pro ſuo palato ſatis ſobrio temperatum, vnde dignationem ſumeret, non ponebat. Et ſi multæ eſſent quæ illo modo videbantur honorandæ memoriæ defunctorum, idem ipſum vnum, quod vbique poneret, circumferebat; quod iam non ſolùm aquatiſſimum, ſed etiam tepidiſſimum, cum ſuis præſentibus per ſorbitiones exiguas partiretur: quia pietatem ibi quærebat, non voluptatem.

2. Itaque vbi comperit à præclaro prædicatore atque antiſtite pietatis præceptum eſſe iſta non fieri, nec ab eis qui ſobriè facerent, ne vlla occaſio ſe ingurgitandi daretur ebrioſis: & quia illa quaſi parentalia ſuperſtitioni gentilium eſſent ſimillima, abſti-

abſtinuit ſe libentiſſimè; & pro caniſtro pleno terrenis fructibus, plenum purgatioribus votis pectus ad memorias Martyrum afferre didicerat; vt & quod poſſet daret egentibus, & ſic communicatio Dominici Corporis illic celebraretur, cuius paſſionis imitatione immolati & coronati ſunt Martyres.

3. Sed tamen videtur mihi Domine Deus meus, & ita eſt in conſpectu tuo de hac re cor meum, non facilè fortaſſe de hac amputandâ conſuetudine matrem meam fuiſſe ceſſuram, ſi ab alio prohiberetur quem non ſicut Ambroſium diligebat, quem propter ſalutem meam maximè diligebat; eam verò ille, propter eius religioſiſſimam conuerſationem, quâ in bonis operibus tam feruens ſpiritu frequentabat Eccleſiam: ita vt ſæpè erumperet, cùm me videret, in eius prædicationē, gratulans mihi quòd talem matrem haberem, neſciens qualem illa me filium, qui dubitabam de illis omnibus, & inueniri poſſe viam vitæ minimè putabam.

CAPVT III.

Occupationes & ſtudia Ambroſij.

1. NEC iam ingemiſcebam orando, vt ſubuenires mihi: ſed ad quærendum intentus, & ad differendum inquietus erat animus meus. Ipſumque Ambroſium felicem quemdam hominem ſecundùm ſæculum opinabar, quem ſic tantæ poteſtates honorarent; cœlibatus tantùm eius mihi laborioſus videbatur. Quid autem ille ſpei gereret, & aduerſus ipſius excellentiæ tentamenta quid luctaminis haberet, quídve ſolaminis in aduerſis, & occultum os eius quod erat in corde eius, quàm ſapida gaudia de pane tuo ruminaret, nec conijcere noueram, nec expertus eram; nec ille ſciebat æſtus meos, nec foueam periculi mei. Non enim quærere ab eo poteram quod volebam ſicut volebam, ſecludentibus me ab eius aure atque ore cateruis negotioſorum hominum, quorum infirmitatibus ſeruiebat. Cum quibus quando non erat (quod per exiguum temporis erat) aut corpus reficiebat neceſſarijs ſuſten-

ſuſtentaculis, aut lectione animum. Sed cùm legebat, oculi ducebantur per paginas, & cor intellectum rimabatur, vox autem & lingua quieſcebant.

2. Sæpè cùm adeſſemus (non enim vetabatur quiſquam ingredi, aut ei venientem nuntiari mos erat) ſic eum legentem vidimus tacitè,& aliter numquam.Sedenteſque in diuturno ſilentio (quis enim tam intento eſſe oneri auderet?) diſcedebamus: & coniectabamus eum paruo illo tempore, quod reparandæ menti ſuæ nanciſcebatur, feriatum ab ſtrepitu cauſarum alienarum, nolle in aliud auocari; & cauere fortaſſe ne auditore ſuſpenſo & intento, ſi qua obſcuriùs poſuiſſet ille quem legeret, etiam exponere neceſſe eſſet, aut de aliquibus difficilioribus diſceptare quæſtionibus; atque huic operi temporibus impenſis, minus quàm vellet voluminum euolueret: quamquam & cauſa ſeruandæ vocis, quæ illi facillimè obtundebatur, poterat eſſe iuſtior tacitè legendi. Quolibet tamen animo id ageret, bono vtique ille vir agebat.

3. Sed certè mihi nulla dabatur copia

ſciſcitandi quæ cupiebam de tam ſancto oraculo tuo pectore illius, niſi cùm aliquid breuiter eſſet audiendum. Æſtus autem illi mei otioſum eum valdè cui refunderentur requirebant, nec vnquam inueniebant. Et eum quidem in populo verbum veritatis rectè tractantem omni die Dominico audiebam; & magis magiſque mihi confirmabatur, omnes verſutarum calumniarum nodos, quos illi deceptores noſtri aduerſus diuinos libros * innectebant, poſſe diſſolui.

* al. innectabāt,

4. Vbi verò etiam comperi, ad imaginem tuam hominem à te factum, à ſpiritualibus filijs tuis, quos de matre Catholicâ per gratiam regeneraſti, non ſic intelligi, vt humani corporis formâ te terminatum crederent atque cogitarent: quamquam quomodo ſe haberet ſpiritualis ſubſtantia, ne quidem tenuiter atque in ænigmate ſuſpicabar; tamen gaudens erubui, non me tot annos aduerſus Catholicam fidem, ſed contra carnalium cogitationum figmenta latraſſe. Eo quippe temerarius & impius fueram, quòd ea quæ debebam quærendo diſcere, accuſando dixeram.

ram. Tu enim altiſſime & proxime, ſecretiſſime & præſentiſſime, cui membra non ſunt alia maiora & alia minora, ſed vbique totus es, & nuſquam locorum es, non es vtique forma iſta corporea: tamen feciſti hominem ad imaginem tuam, & ecce ipſe à capite vſque ad pedes in loco eſt.

CAPVT IV.

De litterâ & ſpiritu.

1. CVM ergo neſcirem quomodo hæc ſubſiſteret imago tua, pulſanſque proponerem quomodo credendum eſſet, non inſultans opponerem quaſi ita creditum eſſet: tantò igitur acrior cura rodebat intima mea, quid certi retinerem, quantò me magis pudebat tamdiu illuſum & deceptum promiſſione certorum, puerili errore & animoſitate tam multa incerta quaſi certa garriſſe. Quòd enim falſa eſſent, poſteà mihi claruit. Certum tamen erat quòd incerta eſſent, & à me aliquando pro certis habita fuiſſent, cùm Catholicam tuam cæcis contentionibus accuſarem, etſi nondum compertam vera docen-

tem, non tamen ea docentem quæ grauiter accuſabam. Itaque confundebar, & conuertebar; & gaudebam Deus meus, quòd Eccleſia vnica corpus Vnici tui, in quâ mihi nomen Chriſti infanti eſt inditum, non ſaperet infantiles nugas; neque hoc haberet in doctrinâ ſuâ ſanâ, quòd te Creatorem omnium in ſpatium loci, quamuis ſummum & amplum, tamen vndique terminatum, membrorum humanorum figurâ contruderet.

2. Et gaudebam etiam, quòd vetera ſcripta legis & prophetarum iam non illo oculo mihi legenda proponerentur, quo anteà videbantur abſurda, cùm arguebam tamquam ita ſentientes ſanctos tuos, verùm autem non ita ſentiebant. Et tamquam regulam diligentiſſimè commendaret, ſæpè in popularibus ſermonibus ſuis dicentem Ambroſium lætus audiebam,
2.Cor.3, 6. Littera occidit, ſpiritus autem viuificat; cùm ea, quæ ad litteram peruerſitatem docere videbantur, remoto myſtico velamento ſpiritualiter aperiret, non dicens quod me offenderet, quamuis ea diceret, quæ vtrùm vera eſſent adhuc ignorarem.

Tene-

Tenebam enim cor meum ab omni aſſenſione, timens præcipitium, & ſuſpendio magis necabar. Volebam enim eorum quæ non viderem ita me certum fieri, vt certus eſſem quòd ſeptem & tria decem ſint.

3. Neque enim tam inſanus eram, vt ne hoc quidem putarem poſſe comprehendi; ſed ſicut hoc, ita cetera cupiebam; ſiue corporalia, quæ coram ſenſibus meis non adeſſent; ſiue ſpiritualia, de quibus cogitare niſi corporaliter neſciebam. Et ſanari credendo poteram, vt purgatior acies mentis meæ dirigeretur aliquo modo in veritatem tuam ſemper manentem, & ex nullo deficientem. Sed ſicut euenire aſſolet, vt malum medicum expertus etiam bono timeat ſe committere; ita erat valetudo animæ meæ, quæ vtique niſi credendo ſanari non poterat; & ne falſa crederet, curari recuſabat, reſiſtens manibus tuis, qui medicamenta fidei confeciſti, & aſperſiſti ſuper morbos orbis terrarum, & tantam illis auctoritatem tribuiſti.

CAPVT V.

De Sacrorum librorum auctoritate, & neceſſario vſu.

1. Ex hoc tamen quoque iam præponens doctrinam Catholicam, modeſtiùs ibi minimeque fallaciter ſentiebam iuberi, vt crederetur quod non demonſtrabatur; ſiue eſſet quid, ſed cui fortè non eſſet, ſiue nec quid eſſet; quàm illic temerariâ pollicitatione ſcientiæ credulitatem irrideri, & poſteà tam multa fabuloſiſſima & abſurdiſſima, quia demonſtrari non poterant, credenda imperari. Deinde paulatim tu Domine, manu mitiſſimâ & miſericordiſſimâ pertractans & componens cor meum, conſideranti quàm innumerabilia crederem quæ non viderem, neque cùm gererentur affuiſſem; ſicut tam multa in hiſtoriâ gentium, tam multa de locis atque vrbibus, quæ non videram; tam multa amicis, tam multa medicis, tam multa hominibus alijs atque alijs; quæ niſi crederentur, omnino in hac vitâ nihil ageremus: poſtremò, quàm inconcuſsâ

cuſsâ fixum fide retinerem, de quibus parentibus ortus eſſem; quod ſcire non poſſem, niſi audiendo credidiſſem.

2. Perſuaſiſti mihi, non qui crederent libris tuis, quos tantâ in omnibus ferè gentibus auctoritate fundaſti, ſed qui non crederent eſſe culpandos; nec audiendos eſſe, ſi qui fortè mihi dicerent, Vnde ſcis illos libros vnius veri & veraciſſimi Dei ſpiritu eſſe humano generi miniſtratos? Id ipſum enim maximè credendum erat, quoniam nulla pugnacitas calumnioſarum quæſtionum, per tam multa quæ legeram inter ſe confligentium Philoſophorum extorquere mihi potuit, vt aliquando non crederem te eſſe, quidquid eſſes, quod ego neſcirem; aut adminiſtrationem rerum humanarum ad te pertinere. Sed id credebam aliquando robuſtiùs, aliquando exiliùs: ſemper tamen credidi, & eſſe te, & curam noſtri gerere, etiamſi ignorabam, vel quid ſentiendum eſſet de ſubſtantiâ tuâ, vel quę via duceret aut reduceret ad te.

3. Ideoque cùm eſſemus infirmi ad inueniendam liquidâ ratione veritatem, & ob hoc nobis opus eſſet auctoritate San-

ctarum Litterarum, iam credere cœperam nullo modo te fuiſſe tributurum tam excellentem illi Scripturæ per omnes iam terras auctoritatem; niſi & per ipſam tibi credi, & per ipſam te quæri voluiſſes. Iam enim abſurditatem, quæ me in illis litteris ſolebat offendere, cùm multa ex eis probabiliter expoſita audiſſem, ad Sacramentorum altitudinem referebam: eoque mihi illa venerabilior, & ſacroſanctâ fide dignior apparebat auctoritas, quò & omnibus ad legendum eſſet in promptu, & ſecreti ſui dignitatem in intellectu profundiore ſeruaret, verbis apertiſſimis & humillimo genere loquendi ſe cunctis præbens, & exercens intentionem eorum qui non ſunt leues corde: vt exciperet omnes populari ſinu, & per anguſta foramina paucos ad te traijceret; multò tamen plures, quàm ſi nec tanto apice auctoritatis emineret, nec turbas gremio ſanctæ humilitatis hauriret. Cogitabam hæc, & aderas mihi: ſuſpirabam, & audiebas me: fluctuabam, & gubernabas me: ibam per viam ſæculi latam, nec deſerebas me.

Matth. 7, 13.

C A-

CAPVT VI.

De miſeria ambitioſorum, adducto exemplo mendici lætantis.

1. INHIABAM honoribus, lucris, coniugio; & tu irridebas. Patiebar in eis cupiditatibus amariſſimas difficultates, te propitio tantò magis, quantò minùs ſinebas mihi dulceſcere quod non eras tu. Vide cor meum Domine, qui voluiſti vt hoc recordarer, & confiterer tibi. Nunc tibi inhæreat anima mea, quam de viſco tam tenaci mortis exuiſti. Quàm miſera erat! & ſenſum vulneris tu pungebas, vt relictis omnibus conuerteretur ad te, qui es ſuper omnia, & ſine quo nulla eſſent omnia; conuerteretur, & ſanaretur. Quàm ergo miſer eram! & quomodo egiſti vt ſentirem miſeriam meam die illo, quo cùm pararem recitare Imperatori laudes, quibus plura mentirer, & mentienti faueretur ab ſcientibus, eaſque curas anhelaret cor meum, & cogitationum tabificarum febribus æſtuaret; tranſiens per quemdam vicum Mediolanenſem, animaduerti pauperem

perem mendicum, iam credo ſaturum, iocantem atque lætantem: & ingemui, & locutus ſum cum amicis qui mecum erant multos dolores inſaniarum noſtrarum: quia omnibus talibus conatibus noſtris (qualibus tunc laborabam, ſub ſtimulis cupiditatum trahens infelicitatis meæ ſarcinam, & trahendo exaggerans) nihil vellemus aliud niſi ad ſecuram lætitiam peruenire, quò nos mendicus ille iam præceſſiſſet, numquam illuc fortaſſe venturos? Quod enim iam ille pauculis & emendicatis nummulis adeptus erat, ad hoc ego tam ærumnoſis anfractibus & circuitibus ambiebam, ad lætitiam ſcilicet temporalis felicitatis.

2. Non enim verum gaudium habebat, ſed & ego illis ambitionibus multò falſius quærebam. Et certè ille lætabatur, ego anxius eram; ſecurus ille, ego trepidus. Et ſi quiſquam percunctaretur me, vtrùm mallem, exultare an metuere, reſponderem, exultare. Rurſus, ſi interrogaret, vtrùm me talem mallem qualis ille, aut qualis ego tunc eſſem, meipſum curis timoribuſque confectum eligerem, ſed per-

uerſita-

uerſitate: numquid veritate? Neque enim eò me præponere illi debebam, quò doctior eram; quoniam non inde gaudebam, ſed placere inde quærebam hominibus; non vt eos docerem, ſed tantùm vt placerem. Propterea & tu baculo diſciplinæ tuæ confringebas oſſa mea. Recedant ergo ab animâ meâ, qui dicunt ei, Intereſt vnde quis gaudeat.

3. Gaudebat mendicus ille vinolentiâ, tu gaudere cupiebas gloriâ. Quâ gloriâ Domine? Quæ non eſt in te. Nam ſicut verum gaudium illud non erat, ita nec illa vera gloria, & ampliùs euertebat mentem meam. Et ille ipsâ nocte digeſturus erat ebrietatem ſuam; ego autem cum meâ dormieram & ſurrexeram, & dormiturus & ſurrecturus eram, vide quot diebus. Intereſt verò vnde quis gaudeat, ſcio: & gaudium ſpei fidelis incomparabiliter diſtat ab illâ vanitate; ſed & tunc diſtabat inter nos. Nimirum quippe ille felicior erat, non tantùm quòd hilaritate perfundebatur, cùm ego curis euiſcerarer; verùm etiam, quod ille benè optando acquiſiuerat vinum, ego autem mentiendo quærebam

typhum,

typhum. Dixi tunc multa in hac ſententiâ charis meis; & ſæpè aduertebam in his quomodo mihi eſſet; & inueniebam malè mihi eſſe, & dolebam, & conduplicabam ipſum malè. Et ſi quid arriſiſſet proſperum, tædebat apprehendere: quia pænè priuſquam teneretur auolabat.

CAPVT VII.

Alipium à Circenſium inſaniâ conuertit.

1. CONGEMISCEBAMVS in his qui ſimul amicè viuebamus, & maximè ac familiariſſimè cum Alipio & Nebridio iſta colloquebar; quorum Alipius ex eodem erat quo ego ortus municipio, parentibus primatibus municipalibus, me minor natu; nam & ſtuduerat apud me, cùm in noſtro docere cœpi oppido, & poſteà Carthagini: & diligebat me multùm, quòd ei bonus & doctus viderer; & ego illum propter magnam virtutis indolem, quæ in non magnâ ætate ſatis eminebat. Gurges tamen morum Carthaginenſium, quibus nugatoria feruent ſpectacula, abſorbuerat eum in inſaniam Circenſium.
Sed

Sed cùm in eo miſerabiliter volueretur; ego autem Rhetoricam ibi profeſſus publicâ ſcholâ vterer, nondum me audiebat vt magiſtrum, propter quamdam ſimultatem quæ inter me & patrem eius erat exorta: & compereram, quod Circum exitiabiliter amaret; & grauiter angebar, quòd tantam ſpem perditurus, vel etiam perdidiſſe mihi videbatur. Sed monendi eum, & aliquâ coërtione reuocandi nulla erat copia, vel amicitiæ beneuolentiâ, vel iure magiſterij: putabam enim eum de me cum patre ſentire; ille verò non ſic erat. Itaque poſtpoſitâ in hac re patris voluntate, ſalutare me cœperat, veniens in auditorium meum, & audire aliquid atque abire. Sic enim de memoriâ mihi lapſum erat agere cum illo, ne vanorum ludorum * cæco & præcipiti ſtudio tam bonum interimeret ingenium. * al. cæna.

2. Verùm autem Domine, tu qui præſides gubernaculis omnium quæ creaſti, non eum oblitus eras futurum inter filios tuos Antiſtitem Sacramenti tui; & vt apertè tibi tribueretur eius correctio, per me quidem illam, ſed neſcientem operatus

tus es. Nam quodam die, cùm ſederem loco ſolito, & coram me adeſſent diſcipuli, venit, ſalutauit, ſedit, atque in ea quæ agebantur animum intendit. Et fortè lectio in manibus erat, quam dum exponerem, opportunè mihi videbatur adhibenda ſimilitudo Circenſium quò illud quod inſinuabam & iucundiùs & planiùs fieret, cum irriſione mordaci eorum quos illa captiuaſſet inſania. Tu ſcis Deus noſter, quòd tunc de Alipio ab illâ peſte ſanando non cogitauerim. At ille in ſe rapuit, meque illud non niſi propter ſe dixiſſe credidit. Et quod alius acciperet ad ſuccenſendum mihi, accepit honeſtus adoleſcens ad ſuccenſendum ſibi, & ad me ardentiùs diligendum. Dixeras enim tu iam olim, &
Prou. 9, 8. innexueras Litteris tuis, Corripe ſapientem, & amabit te.

3. At ego illum iam non corripueram: ſed vteris tu omnibus & ſcientibus & neſcientibus, ordine quo noſti, & ille ordo iuſtus eſt. De corde & linguâ meâ carbones ardentes operatus es, quibus mentem ſpei bonæ adureres tabeſcentem, ac ſanares. Taceat laudes tuas qui miſerationes

tuas

tuas non conſiderat, quæ tibi de medullis meis confitentur. Etenim ille poſt illa verba proripuit ſe ex foueâ tam altâ, quâ libenter demergebatur, & cum miſerabili voluptate cæcabatur; & excuſſit animum forti temperantiâ, & reſiluerunt omnes Circenſium ſordes ab eo, ampliuſque illuc non acceſſit. Deinde patrem reluctantem euicit, vt me magiſtro vteretur. Ceſſit ille, atque conceſſit. Et audire me turſus incipiens; illâ mecum ſuperſtitione inuolutus eſt, amans in Manichæis oſtentationem continentiæ, quam veram & germanam putabat: erat autem illa vecors & ſeductoria, pretioſas animas captans, nondum virtutis altitudinem ſcientes tangere, & ſuperficie decipi faciles, ſed tamen adumbratæ ſimulatæque virtutis.

CAPVT VIII.

Alipius capitur inſaniâ ludorum gladiatoriorum, à quibus anteà abhorruerat.

1. NON ſanè relinquens incantatam ſibi à parentibus terrenam viam, Romam præceſſerat, vt Ius diſceret: & ibi

 gla-

gladiatorij ſpectaculi hiatu incredibili & incredibiliter abreptus eſt. Cùm enim auerſaretur & deteſtaretur talia, quidam eius amici & condiſcipuli, cùm fortè de prandio redeuntibus obuius eſſet, recuſantem vehementer & reſiſtentem, familiari violentiâ duxerunt in amphitheatrum crudelium & funeſtorum ludorum diebus, hæc dicentem, Si corpus meum in illum locum trahitis, & ibi conſtituitis, numquid & animum & oculos meos in illa ſpectacula poteſtis intendere? Adero itaque abſens, ac ſic & vos & illa ſuperabo. Quibus auditis, illi nihilo ſegniùs eum adduxerunt ſecum, idipſum fortè explorare cupientes, vtrùm poſſet efficere. Quò vbi ventum eſt, & ſedibus quibus potuerunt locati ſunt, feruebant omnia immaniſſimis voluptatibus.

2. Ille autem clauſis foribus oculorum, interdixit animo ne in tanta mala procederet: atque vtinam & aures obturauiſſet. Nam quodam pugnæ caſu, cùm clamor ingens totius populi vehementer eum pulſaſſet, curioſitate victus, & quaſi paratus quidquid illud eſſet etiam viſum contem-

nere

nere & vincere, aperuit oculos: & percuſſus eſt grauiore vulnere in animâ, quàm ille in corpore quem cernere concupiuit; ceciditque miſerabiliùs, quàm ille quo cadente factus eſt clamor, qui per eius aures intrauit, & reſerauit eius lumina, vt eſſet quâ feriretur & deijceretur audax adhuc potiùs quàm fortis animus, & eò infirmior, quò de ſe præſumpſerat, qui debuit de te. Vt enim vidit illum ſanguinem, immanitatem ſimul ebibit; & non ſe auertit, ſed fixit aſpectum; & hauriebat furias, & neſciebat; & delectabatur ſcelere certaminis, & cruentâ voluptate inebriabatur. Et non erat iam ille qui venerat; ſed vnus de turbâ ad quam venerat, & verus eorum ſocius, à quibus adductus erat. Quid plura? Spectauit, clamauit, exarſit, abſtulit inde ſecum inſaniam quâ ſtimularetur redire; non tantùm cum illis à quibus priùs abſtractus eſt, ſed etiam præ illis, & alios trahens. Et inde tamen manu validiſſimâ & miſericordiſſimâ eruiſti eum tu, & docuiſti eum non ſui habere, ſed tui fiduciam: ſed longè poſteà.

CAPVT IX.

Alipius vt fur apprehenditur.

1. VERVMTAMEN iam hoc ad medicinam futuram in eius memoriâ reponebatur. Nam & illud quòd cùm adhuc ſtuderet, iam me audiens apud Carthaginem, & medio die cogitaret in foro quod recitaturus erat, ſicuti exerceri ſcholaſtici ſolent, ſiuiſti eum comprehendi ab æditius fori tamquam furem; non arbitror aliam ob cauſam te permiſiſſe Deus noſter, niſi vt ille vir tantus futurus, iam inciperet diſcere, quàm non facilè in cognoſcendis cauſis homo ab homine damnandus eſſet temerariâ credulitate. Quippe ante tribunal deambulabat ſolus cum tabulis ac ſtylo, cùm ecce adoleſcens quidam ex numero ſcholaſticorum fur verus, ſecurim clanculo apportans, illo non ſentiente, ingreſſus eſt ad cancellos plumbeos, qui vico argentario deſuper præeminent, & præcidere plumbum cœpit. Sono autem ſecuris audito, ſubmurmurauerunt argentarij qui ſubter erant, & miſerunt qui

qui apprehenderent quem fortè inueniſſent. Quorum vocibus auditis, relicto inſtrumento ille diſceſſit, timens ne cum eo teneretur.

2. Alipius autem, qui non viderat intrantem, exeuntem ſenſit, & celeriter vidit abeuntem; & cauſam ſcire cupiens, ingreſſus eſt locum, & inuentam ſecurim ſtans atque admirans conſiderabat; cùm ecce illi qui miſſi erant, reperiunt eum ſolum ferentem ferrum, cuius ſonitu excitati venerant. Tenent, attrahunt; congregatis inquilinis fori, tamquam furem manifeſtum ſe comprehendiſſe gratulabantur; & inde offerendus iudici ducebatur. Sed hactenus docendus fuit. Statim enim Domine ſubueniſti innocentiæ, cuius teſtis eras tu ſolus. Cùm enim duceretur vel ad cuſtodiam, vel ad ſupplicium, fit eis obuiàm quidam architectus, cuius maxima erat cura publicarum fabricarum. Gaudent illi eum potiſſimùm occurriſſe, cui ſolebant in ſuſpicionem venire ablatarum rerum quæ periſſent de foro; vt quaſi tandem iam ille cognoſceret à quibus hæc fierent.

3. Verùm autem viderat homo ſæpè

Alipium in domo cuiuſdam Senatoris, ad quem ſalutandum ventitabat. Statimque cognitum manu apprehenſâ ſemouit à turbis; & tanti mali cauſam quærens, quid geſtum eſſet, audiuit; omneſque tumultuantes qui aderant, & minaciter frementes iuſſit venire ſecum. Et venerunt ad domum illius adoleſcentis qui rem commiſerat. Puer verò erat ante oſtium, & tam paruus erat, vt nihil exinde domino ſuo metuens, facilè poſſet totum indicare: cum eo quippe in foro fuit pediſſequus. Quem poſteaquam recoluit Alipius, architecto intimauit. At ille ſecurim demonſtrauit puero, quærens ab eo cuius eſſet. Qui confeſtim, Noſtra inquit. Deinde interrogatus, aperuit cetera. Sic in illam domum tranſlatâ causâ, confuſiſque turbis quæ de illo triumphare iam cœperant, futurus diſpenſator verbi tui, & multarum in Eccleſiâ tuâ cauſarum examinator, experientior inſtructiorque diſceſſit.

CAPVT X.

De integritate Alipij, & aduentu Nebridij.

1. HVNC ergo Romæ inueneram, & adhæſit mihi fortiſſimo vinculo, mecumque Mediolanum profectus eſt: vt nec me desereret & de Iure, quod didicerat, aliquid ageret, ſecundùm votum parentum magis quàm ſuum. Et inter hæc iam aſſederat mirabili continentiâ ceteris, cùm ille magis miraretur eos qui aurum innocentiæ præponerent. Tentata eſt quoque eius indoles, non ſolùm illecebrâ cupiditatis, ſed etiam ſtimulo timoris.

2. Romæ aſſidebat Comiti largitionum Italicarum. Erat eo tempore quidam potentiſſimus Senator, cuius & beneficijs obſtricti multi, & terrori ſubditi erant. Voluit ſibi licere neſcio quid ex more potentiæ ſuæ, quod eſſet per leges illicitum. Reſtitit Alipius: promiſſum eſt pręmium; irriſit animo: prætentæ minæ; calcauit, mirantibus omnibus inuſitatam animam, quæ hominem tantum, & innumerabili-

M 4 bus

bus præſtandi nocendique modis ingenti famâ celebratum; vel amicum non optaret, vel non formidaret inimicum. Ipſe autem iudex, cui conſiliarius erat, quamuis & ipſe fieri nollet, non tamen apertè recuſabat: ſed in iſtum cauſam transferens, ab eo ſe non permitti aſſerebat; quia reuerà ſi ipſe faceret, iſte diſcederet. Hoc ſolo autem pænè iam illectus erat ſtudio litterario, vt pretijs prætorianis codices ſibi conficiendos curaret. Sed conſultâ iuſtitiâ, deliberationem in melius vertit: vtiliorem iudicans æquitatem quâ prohibebatur, quàm poteſtatem quâ ſinebatur. Paruum
Luc. 16, 10. eſt hoc. Sed qui in paruo fidelis eſt, & in magno fidelis eſt. Nec vllo modo erit inane, quod de tuæ veritatis ore proceſſit: Si in iniuſto mammonâ fideles non fuiſtis, quod verum eſt quis credet vobis? Et ſi in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vobis? Talis ille tunc inhærebat mihi, mecumque nutabat in conſilio, quiſnam eſſet tenendus vitæ modus.

3. Nebridius etiam, qui relictâ patriâ vicinâ Carthagini atque ipsâ Carthagine, vbi frequentiſſimus erat, relicto rure paterno

terno optimo, relictâ domo, & non * ſecurâ matre, nullam ob aliam cauſam Mediolanum venerat, niſi vt mecum viueret in flagrantiſſimo ſtudio veritatis atque ſapientiæ: pariter ſuſpirabat, pariterque fluctuabat, beatæ vitæ inquiſitor ardens, & quæſtionum difficillimarum ſcrutator acerrimus. Et erant ora trium egentium, & inopiam ſuam ſibimet inuicem anhelantium, & à te expectantium vt dares eis *Pſal. 144. 15.* eſcam in tempore opportuno, & in omni amaritudine quæ noſtros ſæculares actus de miſericordiâ tuâ ſequebatur: intuentibus nobis finem cur ea pateremur, occurrebant tenebræ; & auerſabamur gementes, & dicebamus, Quamdiu hæc? Et hoc crebrò dicebamus: & dicentes non relinquebamus ea; quia non elucebat certum aliquid, quod illis relictis apprehenderemus.

* *al. ſecurâ*

CAPVT XI.

Deliberat Auguſtinus de inſtituendâ vitâ.

1. ET ego maximè mirabar, ſatagens & recolens quàm longum tempus eſſet ab vndeuiceſimo anno ætatis meæ,

quo feruere cœperam ſtudio ſapientię; diſponens eâ inuentâ relinquere omnes vanarum cupiditatum ſpes inanes & inſanias mendaces. Et ecce iam tricenariam ætatem gerebam, in eodem luto hæſitans auiditate fruendi præſentibus, fugientibus & diſſipantibus me, dum dico, Cras inueniam: ecce manifeſtum apparebit, & tenebo: & ecce Fauſtus veniet, & exponet omnia. O magni viri Academici, nihil ad agendam vitam certi comprehendi poteſt. Imò quæramus diligentiùs, & non deſperemus. Ecce iam non ſunt abſurda in libris Eccleſiaſticis quæ abſurda videbantur, & poſſunt aliter atque honeſtè intelligi. Figam pedes in eo gradu, in quo puer à parentibus poſitus eram, donec inueniatur perſpicua veritas.

2. Sed vbi quæretur? quando quæretur? Non vacat Ambroſio, non vacat legere. Vbi ipſos codices quærimus? Vnde aut quando comparamus? à quibus ſumimus? Deputentur tempora, diſtribuantur horæ pro ſalute animæ. Magna ſpes oborta eſt. Non docet Catholica fides quod putabamus, & vani accuſabamus. Nefas habent docti-

docti eius, credere Deum figurâ humani corporis terminatum: & dubitamus pulſare, quò aperiantur cetera? * Antemeridianas horas diſcipuli occupant, ceteris quid facimus? Cur non id agimus? Sed quando ſalutamus amicos maiores, quorum ſuffragijs opus habemus? Quando præparamus quod emant ſcholaſtici? Quando reparamus noſipſos, animum relaxando ab intentione curarum? Pereant omnia, & dimittamus hæc vana & inania; conferamus nos ad ſolam inquiſitionem veritatis. Vita hæc miſera eſt, mors incerta. Si ſubitò obrepat, quomodo hinc exibimus? Et vbi nobis diſcenda ſunt quæ hîc neglexim[us]? An non potiùs huius negligentiæ ſupplicia luenda ſunt? Quid ſi mors ipſa omnem curam cum ſenſu amputabit & finiet? Ergo & hoc quærendum. Sed abſit vt ita ſit. Non vacat, non eſt inane, quòd tam eminens culmen auctoritatis Chriſtianæ fidei toto orbe diffunditur. Numquam tanta & talia pro nobis diuinitus agerentur, ſi morte corporis etiam vita animæ conſumeretur. Quid cunctamur igitur relictâ ſpe ſæculi conferre nos totos

* al. Meridianis horis

totos ad quærendum Deum, & vitam beatam?

3. Sed expecta: iucunda ſunt etiam iſta, habent non paruam dulcedinem ſuam. Non facilè ab eis præcidenda eſt intentio, quia turpe eſt ad ea rurſum redire. Ecce iam quantum eſt, vt impetretur aliquis honor? Et quid amplius in his deſiderandum? Suppetit amicorum maiorum copia, vt nihil aliud, & multum feſtinemus; vel præſidatus dari poteſt; & ducenda vxor cum aliquâ pecuniâ, ne ſumptum noſtrum grauet: & ille erit modus cupiditatis. Multi magni viri, & imitatione digniſſimi, ſapientiæ ſtudio cum coniugibus dediti fuerunt.

4. Cùm hæc dicebam, & alternabant hi venti, & impellebant huc atque illuc cor meum, tranſibant tempora, & tardabam conuerti ad Dominum Deum; & differebam de die in diem viuere in te, & non differebam quotidie in memetipſo mori. Amans beatam vitam, timebam illam in ſede ſuâ; & ab eâ fugiens, quærebam eam. Putabam enim me miſerum fore nimis, ſi feminæ priuarer amplexibus; & medicinam

nam miſericordiæ tuæ ad eamdem infirmitatem ſanandam non cogitabam : quia expertus non eram,& propriarum virium credebam eſſe continentiam: quarum mihi non eram conſcius, cùm tam ſtultus eſſem, vt neſcirem, ſicut ſcriptum eſt, Neminem eſſe poſſe continentem, niſi tu dederis. Vtique dares, ſi gemitu interno pulſarem aures tuas, & fide ſolidâ in te iactarem curam meam. *Sap.8,21.*

CAPVT XII.

Contentio inter Alipium & Auguſtinum de matrimonio & cœlibatu.

1. PROHIBEBAT me ſanè Alipius ab vxore ducendâ;cauſans nullo modo nos poſſe ſecuro otio ſimul in amore ſapientiæ viuere, ſicut iam diu deſiderauẽramus, ſi id feciſſem. Erat enim ipſe in eâ re etiam tunc caſtiſſimus, ita vt mirum eſſet; quia vel experientiam concubitus ceperat in ingreſſu adoleſcentiæ ſuæ,ſed non hæſerat,magiſque doluerat & ſpreuerat; & deinde iam continentiſſimè viuebat. Ego autem reſiſtebam illi exemplis eorum qui coniu-

coniugati coluiſſent ſapientiam,& promeruiſſent Deum, & habuiſſent fideliter ac dilexiſſent amicos. A quorum ego quidem granditate animi longè aberam: & * delectatus morbo carnis,& mortiferâ ſuauitate trahebam catenam meam,ſolui timens; & quaſi concuſſo vulnere repellens verba benè ſuadentis, tamquam manum ſoluentis.

* al. delicatus

2. Inſuper etiam per me ipſe quoque Alipio loquebatur ſerpens, & innectebat atque ſpargebat per linguam meam dulces laqueos in viâ eius, quibus illi honeſti & expediti pedes implicarentur. Cùm enim me ille miraretur, quem non paruipenderet,ita hærere viſco illius voluptatis, vt me affirmarem, quotieſcumque inde inter nos quæreremus, cœlibem vitam nullo modo poſſe degere;atque ita me defenderem, cùm illum mirantem viderem, vt dicerem multum intereſſe inter illud quod ipſe raptim & furtim expertus eſſet, quod pænè iam nec meminiſſet quidem, atque ideò nullâ moleſtiâ facilè contemneret delectationes conſuetudinis meæ; ad quas ſi acceſſiſſet honeſtum nomen matrimonij,

monij, non eum mirari oportere, cur ego illam vitam nequirem ſpernere; cœperat & ipſe deſiderare coniugium, nequaquam victus libidine talis voluptatis, ſed curioſitatis. Dicebat enim ſcire ſe cupere, quidnam eſſet illud ſine quo vita mea, quæ illi ſic placebat, non mihi vita ſed pœna videretur.

3. Stupebat enim liber ab illo vinculo animus ſeruitutem meam, & ſtupendo ibat in experiendi cupidinem, venturus in ipſam experientiam, atque inde fortaſſe lapſurus in eam quam ſtupebat ſeruitutem, quoniam ſponſionem volebat facere cum morte. Et qui amat periculum, incidet in illud. *Eccli. 3, 27.* Neutrum enim noſtrum, ſi quod eſt coniugale decus in officio regendi matrimonij & ſuſcipiendorum liberorum, ducebat niſi tenuiter. Magnâ autem ex parte atque vehementer conſuetudo ſatiandæ inſatiabilis concupiſcentiæ me captum excruciabat; illum autem admiratio capiendum trahebat. Sic eramus, donec tu Altiſſime non deſerens humum noſtram, miſeratus miſeros, ſubuenires miris & occultis modis.

C A-

CAPVT XIII.

Vxor quæritur Auguſtino.

1. ET inſtabatur impigrè vt ducerem vxorem. Iam petebam, iam promittebatur, maximè matre dante operam, quò me iam coniugatum Baptiſmus ſalutaris ablueret, quo me indies gaudebat aptari; & vota ſua ac promiſſa tua in meâ fide compleri animaduertebat. Cùm ſanè & rogatu meo & deſiderio ſuo forti clamore cordis abs te deprecaretur quotidie, vt ei per viſum oſtendens aliquid de futuro matrimonio meo, numquam voluiſti.

2. Et videbat quædam vana & phantaſtica, quò cogebat impetus de hac re ſatagentis humani ſpiritus, & narrabat mihi, non cum fiduciâ quâ ſolebat cùm tu demonſtrabas ei, ſed contemnens ea. Dicebat enim diſcernere ſe neſcio quo ſapore, quem verbis explicare non poterat, quid intereſſet inter reuelantem te, & animam ſuam ſomniantem. Inſtabatur tamen, & puella petebatur, cuius ætas fermè

mè biennio minor quàm nubilis erat; & quia ea placebat, expectabatur.

CAPVT XIV.

Vita communis.

1. ET * multi amici agitaueramus animo, & colloquentes ac deteſtantes turbulentas humanæ vitæ moleſtias penè iam firmaueramus remoti à turbis otioſè viuere; id otium ſic moliti, vt ſi quid habere poſſemus, conferremus in medium, vnamque rem familiarem conflaremus ex omnibus; vt per amicitiæ ſinceritatem non eſſet aliud huius & aliud illius, ſed quòd ex cunctis fieret vnum, & vniuerſum ſingulorum eſſet, & omnia omnium: cùm videremur nobis eſſe poſſe decem fermè homines in eâdem ſocietate, eſſentque inter nos prædiuites, Romanianus maximè communiceps noſter, quem tunc graues æſtus negotiorum ſuorum ad comitatum attraxerant, ab ineunte ætate mihi familiariſſimus; qui maximè inſtabat huic rei, & magnam in ſuadendo habebat auctoritatem, quòd

* al. multa

ampla res eiûs multum ceteris anteibat.

2. Et placuerat nobis vt bini annui tamquam magiſtratus omnia neceſſaria curarent, ceteris quietis. Sed poſteaquàm cœpit cogitari, vtrùm hoc mulierculæ ſinerent, quas & alij noſtrûm iam habebant, & nos habere volebamus, totum illud placitum, quod benè formabamus, diſſiluit in manibus, atque confractum & abiectum eſt. Inde ad ſuſpiria & gemitus, &
Math. 7, 13. greſſus ad ſequendas latas & tritas vias ſæculi; quoniam multæ cogitationes erant in
Pſal. 32, 11. corde noſtro, conſilium autem tuum manet in æternum. Ex quo conſilio deride-
Pſal. 144, 15. bas noſtra, & tua præparabas, nobis daturus eſcam in opportunitate, & aperturus manum tuam, atque impleturus animas noſtras benedictione.

CAPVT XV.

In locum diſcedentis concubinæ alia ſuccedit.

1. INTEREA peccata mea multiplicabantur, & auulsâ à latere meo tamquam impedimento coniugij cum quâ cubare

ſolitus

ſolitus eram, cor vbi adhærebat, conciſum & vulneratum mihi erat, & trahebat ſanguinem. Et illa in Africam redierat, vouens tibi alium ſe virum neſcituram, relicto apud me naturali ex illâ filio meo. At ego infelix, nec feminæ imitator, dilationis impatiens, tamquam poſt biennium accepturus eam quam petebam, quia non amator coniugij ſed libidinis ſeruus eram, procuraui aliam, non vtique coniugem; quâ tamquam ſuſtentaretur & perduceretur vel integer vel auctior morbus animæ meæ ſatellitio perdurantis conſuetudinis in regnum vxorium. Nec ſanabatur vulnus illud meum, quod prioris præciſione factum fuerat, ſed poſt feruorem doloremque acerrimum putreſcebat, & quaſi frigidiùs, ſed deſperatiùs dolebat.

CAPVT XVI.

De immortalitate animæ.

1. TIBI laus, tibi gloria, fons miſericordiarum. Ego fiebam miſerior, & tu propinquior. Aderat iam iamque dextera tua, ereptura me de cœno & ablu-

tura, & ignorabam. Nec me reuocabat à profundiore voluptatum carnalium gurgite, niſi metus mortis & futuri iudicij tui;qui per varias quidem opiniones,numquam tamen receſſit de pectore meo. Et diſputabam cum amicis meis Alipio & Nebridio de finibus bonorum & malorum: Epicurum accepturum fuiſſe palmam in animo meo, niſi ego credidiſſem poſt mortem reſtare animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit.

2. Et quærebam, ſi eſſemus immortales, & in perpetuâ corporis voluptate, ſine vllo amiſſionis terrore viueremus,cur non eſſemus beati,aut quid aliud quæreremus? Neſciens idipſum ad magnam miſeriam pertinere, quòd ita demerſus & cæcus cogitare non poſſem lumen honeſtatis, & gratis amplectendæ pulchritudinis, quam non videt oculus carnis, & videtur ex intimo. Nec conſiderabam miſer, ex quâ venâ mihi manaret, quòd iſta ipſa, fœda tamen, cum amicis dulciter conferebam;nec eſſe ſine amicis poteram beatus, etiam ſecundùm ſenſum quem tunc habebam in quan-

quantalibet affluentiâ carnalium voluptatum. Quos vtique amicos gratis diligebam, viciſſimque ab eis me diligi gratis ſentiebam.

3. O tortuoſas vias! Væ animæ audaci, quæ ſperauit, ſi à te receſſiſſet, ſe aliquid melius habituram. Verſa & reuerſa in tergum, & in latera, & in ventrem; & dura ſunt omnia, & tu ſolus requies. Et ecce ades; & liberas à miſerabilibus erroribus, & conſtituis nos in viâ tuâ, & conſolaris, & dicis, Currite, ego feram, & ego perducam, & ibi ego feram.

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

Quòd imaginibus corporeis reiectis, Deum cœperit agnoſcere incorporeum.

1. IAM mortua erat adoleſcentia mea mala & nefanda, & ibam in iuuentutem, quantò ætate maior, tantò vanitate turpior; qui cogitare aliquid ſubſtantiæ niſi tale non poteram, quale per hos oculos videri ſolet. Non te cogitabam Deus in figurâ corporis humani ex quo audire aliquid de ſapientiâ cœpi: ſemper hoc fugi; & gaudebam me hoc reperiſſe in fide ſpiritualis matris noſtræ Catholicæ tuæ: ſed quid te aliud cogitarem, non occurrebat. Et conabar cogitare te homo, & talis homo, ſummum & ſolum & verum Deum:

Deum: & te incorruptibilem, & inuiolabilem, & incommutabilem, totis medullis credebam; quia neſciens vnde & quomodo, planè tamen videbam, & certus eram, id quod corrumpi poteſt deterius eſſe quàm id quod non poteſt: & quod violari non poteſt, incunctanter præponebam violabili; & quod nullam patitur mutationem, melius eſſe quàm id quod mutari poteſt.

2. Clamabat violenter cor meum aduerſus omnia phantaſmata mea, & hoc vno ictu conabar abigere circumuolantem turbam immunditiæ ab acie mentis meæ: & vix dimota in ictu oculi, ecce conglobata rurſus aderat, & irruebat in adſpectum meum, & obnubilabat eum; vt quamuis non formâ humani corporis, corporeum tamen aliquid cogitare cogerer, per ſpatia locorum, ſiue infuſum mundo, ſiue etiam extra mundum per infinita diffuſum, etiam ipſum incorruptibile & inuiolabile & incommutabile, quod corruptibili & violabili & commutabili præponebam: quoniam quidquid priuabam ſpatijs talibus, nihil mihi eſſe videbatur.

 Sed

Sed prorſus nihil, ne inane quidem, tamquam ſi corpus auferatur loco, & maneat locus omni corpore vacuatus, & terreno & humido & aëreo & cælesti: ſed tamen ſit locus inanis, tamquam ſpatioſum nihil.

3. Ego itaque incraſſatus corde, nec mihimetipſi vel ipſe conſpicuus, quidquid non per aliquanta ſpatia tenderetur, vel diffunderetur, vel conglobaretur, vel tumeret, vel tale aliquid caperet aut capere poſſet, nihil prorſus eſſe arbitrabar. Per quales enim formas ire ſolent oculi mei, per tales imagines ibat cor meum: nec videbam hanc eamdem intentionem, quâ illas ipſas imagines formabam, non eſſe tale aliquid, quæ tamen ipſas non formaret, niſi eſſet magnum aliquid. Ita etiam te, vita vitæ meæ, grandem per infinita ſpatia vndique cogitabam penetrare totam mundi molem, & extra eam quaquauerſum per immenſum ſine termino, vt haberet te terra, haberet cælum, haberent omnia, & illa finirentur in te, tu autem nuſquam.

4. Sicut autem luci Solis non obſiſteret corpus aëris huius qui ſupra terram eſt,

quò

quò minùs per eum traijceretur penetrans eum, non dirumpendo aut concidendo, ſed implendo eum totum; ſic tibi putabam non ſolùm cæli & aëris & maris, ſed etiam terræ corpus peruium, & ex omnibus maximis minimiſque partibus penetrabile, ad capiendam præſentiam tuam occultâ inſpiratione intrinſecus & extrinſecus adminiſtrantem omnia quæ creaſti. Ita ſuſpicabar, quia cogitare aliud non poteram; nam falſum erat. Illo enim modo maior pars terræ maiorem tui partem haberet, & minorem minor; atque ita te plena eſſent omnia, vt ampliùs tui caperet elephanti corpus quàm paſſeris, quò eſſet iſto grandius, grandioremque occuparet locum; atque ita fruſtatim partibus mundi, magnis magnas, breuibus breues partes tuas præſentes faceres. Non es autem ita. Sed nondum illuminaueras tenebras meas.

CAPVT II.

Nebridius confutat Manichæos.

1. SAT erat mihi Domine aduerſus deceptos illos & deceptores & loquaces mutos, quoniam non ex eis ſonabat

verbum tuum: ſat erat ergo illud quod iamdiu ab vſque Carthagine à Nebridio proponi ſolebat, & omnes qui audieramus concuſſi ſumus. Quid erat tibi factura neſcio quæ gens tenebrarum, quam ex aduerſâ mole ſolent opponere, ſi tu cum eâ pugnare *noluiſſes? Si enim reſponderetur, aliquid fuiſſe nocituram, violabilis tu & corruptibilis fores. Si autem nihil ea nocere potuiſſe diceretur, nulla afferretur cauſa pugnandi; & ita pugnandi, vt quædam portio tua & membrum tuum, vel proles de ipsâ ſubſtantiâ tuâ miſceretur aduerſis poteſtatibus, & non à te creatis naturis; atque intantum ab eis corrumperetur & commutaretur in deterius, vt à beatitudine in miſeriam verteretur; & indigeret auxilio, quo erui purgarique poſſet: & hanc eſſe animam, cui tuus ſermo ſeruienti liber; & contaminatæ purus, & corruptæ integer ſubueniret; ſed & ipſe corruptibilis, quia ex vnâ eademque ſubſtantiâ.

* al. voluiſſes?

2. Itaque, ſi te, quidquid es, id eſt ſubſtantiam tuam quaſi incorruptibilem dicerent, falſa eſſe illa omnia & execrabilia: ſi autem corruptibilem; idipſum iam falſum,

ſum, & primâ voce abominandum. Sat ergo erat iſtud aduerſus eos omnino euomendos à preſſurâ pectoris; quia non habebant quà exirent, ſine horribili ſacrilegio cordis & linguæ, ſentiendo de te iſta & loquendo.

CAPVT III.

Liberum arbitrium cauſa peccati.

1. SED & ego adhuc, quamuis incontaminabilem, & inconuertibilem, & nullâ ex parte mutabilem dicerem, firmeque ſentirem Dominum noſtrum Deum verum, qui feciſti non ſolùm animas noſtras, ſed etiam corpora, nec tantùm animas noſtras & corpora, ſed omnes & omnia, non tenebam explicitam & enodatam cauſam mali. Quæcumque tamen eſſet, ſic eam quærendam * videbam, vt non per illam conſtringerer Deum incommutabilem mutabilem credere, ne ipſe fierem quod quærebam. Itaque ſecurus eam quærebam, & certus non eſſe verum quod illi dicerent; quos toto animo fugiebam, quia videbam quærendo vnde malum, replectos

* al. putabam,

tos malitiâ, quâ opinarentur tuam potiùs ſubſtantiam etiam malè pati, quàm ſuam malè facere. Et intendebam vt cernerem quod audiebam, liberum voluntatis arbitrium cauſam eſſe vt malè faceremus, & rectum iudicium tuum vt pateremur; & eam liquidè cernere non valebam.

2. Itaque aciem mentis de profundo educere conatus, mergebar iterùm, & ſæpè conatus mergebar iterùm atque iterùm. Subleuabat enim me in lucem tuâm, quòd iam tam ſciebam me habere voluntatem, quàm me viuere. Itaque, cùm aliquid vellem aut nollem, non aliud quàm me velle ac nolle certiſſimus eram, & ibi eſſe cauſam peccati mei iam iamque animaduertebam. Quod autem inuitus facerem, pati me potiùs quàm facere videbam; & id non culpam, ſed pœnam eſſe iudicabam, quâ me non iniuſtè plecti, te iuſtum cogitans, citò fatebar.

3. Sed rurſus dicebam: Quis fecit me? Nónne Deus meus, non tantùm bonus ſed ipſum bonum? Vnde igitur mihi malè velle & benè nolle, vt eſſet cur iuſtè pœnas luerem? Quis in me hoc poſuit, & inſerüit

ſeruit mihi plantarium amaritudinis, cùm totus fierem à dulciſſimo Deo meo? Si diabolus auctor, vnde ipſe diabolus? Quòd ſi & ipſe peruerſâ voluntate ex bono angelo diabolus factus eſt; vnde & in ipſo voluntas mala quâ diabolus fieret, quando totus angelus à conditore optimo factus eſſet bonus? Et his cogitationibus deprimebar iterùm, & ſuffocabar: ſed non vſque ad illum infernum ſubducebar erroris, vbi nemo confitebitur tibi, dum tu potiùs mala pati, quàm homo facere putabatur.

Pſal. 6.

CAPVT. IV.

Deus cogi non poteſt.

1. SIC enim nitebar cetera inuenire, vt iam inueneram melius eſſe incorruptibile quàm corruptibile: & ideò te, quidquid eſſes, eſſe incorruptibilem confitebar. Neque enim vlla anima vmquam potuit, poterítve cogitare aliquid quod ſit te melius, qui ſummum & optimum bonum es. Cùm autem veriſſimè atque certiſſimè incorruptibile corruptibili præponatur (ſicut iam ego præponebam) poteram

teram iam cogitatione aliquid attingere quod eſſet melius Deo meo, niſi tu eſſes incorruptibilis. Vbi igitur videbam incorruptibile corruptibili eſſe præferendum, ibi te quærere debebam, atque inde aduertere, vnde ſit malum, id eſt, vnde ſit ipſa corruptio, quâ violari ſubſtantia tua nullo modo poteſt.

2. Nullo enim prorſus modo violat corruptio Deum noſtrum, nullâ voluntate, nullâ neceſſitate, nullo improuiſo caſu; quoniam ipſe eſt Deus, & quod ſibi vult bonum eſt, & ipſe eſt idem bonum. Corrumpi autem non eſt bonum. Nec cogeris inuitus ad aliquid; quia voluntas tua non eſt maior potentiâ tuâ. Eſſet autem maior, ſi teipſo tuipſe maior eſſes: voluntas enim & potentia Dei, Deus ipſe eſt. Et quid improuiſum tibi, qui noſti omnia; & nulla natura eſt, niſi quia noſti eam? Et vt quid multa dicimus, cur non ſit corruptibilis ſubſtantia quæ Deus eſt, quando ſi hoc eſſet, non eſſet Deus?

CAPVT V.

De ſeparatione Creatoris à creaturâ, & de vniuerſitate ſomnium.

1. ET quærebam, vnde malum; & malè quærebam; & in ipsâ inquiſitione meâ non videbam malum. Et conſtituebam in conſpectu ſpiritus mei vniuerſam creaturam, quidquid in eâ cernere poſſumus; ſicuti eſt terra, & mare, & aër, & ſidera, & arbores, & animalia mortalia; & quidquid in eâ non videmus, ſicut firmamentum cæli, inſuper & omnes angelos, & cuncta ſpiritualia eius: ſed etiam ipſa, quaſi corpora eſſent, locis & locis ordinauit imaginatio mea: & feci vnam maſſam grandem diſtinctam generibus corporum creaturarum tuarum; ſiue quæ re-uerà corpora erant; ſiue quę ipſe pro ſpiritibus finxeram. Et eam feci grandem, non quantum erat (quod ſcire non poteram) ſed quantum libuit, vndiqueuerſum ſanè finitam. Te autem Domine ex omni parte ambientem & penetrantem eam, ſed vſquequaque infinitum: tamquam ſi mare eſſet

eſſet vbique, & vndique per immenſa ſpatia infinitum ſolum mare, & haberet infra ſe ſpongiam quamlibet magnam, ſed finitam tamen; plena eſſet vndique ſpongia illa ex omni ſuâ parte ex immenſo mari: ſic creaturam tuam finitam te infinito plenam putabam, & dicebam, Ecce Deus, & ecce quæ creauit Deus, & bonus eſt Deus, atque his validiſſimè longiſſimeque præſtantior; ſed tamen bonus bona creauit, & ecce quomodo ambit atque implet ea.

2. Vbi ergo malum, & vnde, & quà huc irrepſit? Quæ radix eius? & quod ſemen eius? An omnino non eſt? Cur ergo timemus & cauemus quod non eſt? Aut ſi inaniter timemus, certè vel timor ipſe malum eſt, quo incaſſum ſtimulatur & excruciatur cor. Et tantò grauius malum, quantò non eſt quod timeamus, & timemus. Idcircò aut eſt malum quod timemus; aut hoc malum eſt quia timemus. Vnde eſt igitur? Quoniam Deus fecit hæc omnia, bonus bona. Maius quidem & ſummum bonum minora fecit bona; ſed tamen & creans & creata, bona ſunt omnia. Vnde

eſt

eſt malum? Aut vnde fecit ea? Materies aliqua mala erat, & formauit atque ordinauit eam, ſed reliquit aliquid in illâ quod in bonum non conuerteret? Cur & hoc? An impotens erat totam vertere & commutare, vt nihil mali remaneret, cùm ſit omnia potens? Poſtremò, cur inde aliquid facere voluit, ac non potiùs eâdem omnipotentiâ fecit, vt nulla eſſet omnino? Aut verò exiſtere poterat contra eius voluntatem? Aut ſi æterna erat, cur tamdiu per infinita retrò ſpatia temporum ſic eam ſiuit eſſe, ac tantò pòſt placuit aliquid ex eâ facere?

3. Aut iam ſi aliquid ſubitò voluit agere, hoc potiùs ageret omnipotens, vt illa non eſſet, atque ipſe ſolus eſſet, totum verum & ſummum & infinitum bonum. Aut ſi non erat benè vt non aliquid boni etiam fabricaret & conderet qui bonus erat, illâ ſublatâ & ad nihilum redactâ materiâ quæ mala erat, bonam ipſe inſtitueret vnde omnia crearet. Non enim eſſet omnipotens, ſi condere non poſſet aliquid boni, niſi eâ, quam ipſe non condiderat, adiuuaretur materiâ. Talia voluebam

pectore miſero, ingrauidato curis mordaciſſimis de timore mortis, & non inuentâ veritate: ſtabiliter tamen hærebat in corde meo in Catholicâ Eccleſiâ fides Chriſti tui & Domini & Saluatoris noſtri; in multis quidem adhuc informis, & præter doctrinæ normam fluitans, ſed tamen non eam relinquebat animus, imò in dies magis magiſque imbibebat.

CAPVT VI.

Vanæ Mathematicorum diuinationes.

1. IAM etiam Mathematicorum fallaces diuinationes & impia deliramenta reieceram. Confiteantur etiam hinc tibi de intimis viſceribus animæ meæ miſerationes tuæ Deus meus. Tu enim, tu omnino; nam quis alius à morte omnis erroris reuocat nos, niſi vita quæ mori neſcit, & ſapientia mentes indigentes illuminans, nullo indigens lumine, quâ mundus adminiſtratur, vſque ad arborum volatica folia? Tu procuraſti peruicaciæ meæ, quâ obluctatus ſum Vendiciano acuto ſeni, & Nebridio adoleſcenti mirabilis animæ; illi vehe-

vehementer affirmanti, huic cum dubitatione quidem aliquâ, ſed tamen crebrò dicenti, non eſſe vllam artem futura præuidendi; coniecturas autem hominum habere ſæpè vim ſortis, & multa dicendo dici pleraque ventura, neſcientibus eis qui dicerent, ſed in ea non tacendo incurrentibus.

2. Procuraſti ergo tu hominem amicum, non quidem ſegnem conſultorem Mathematicorum, nec eas litteras benè callentem, ſed (vt dixi) conſultorem curioſum: & tamen ſcientem aliquid, quod à patre ſuo ſe audiſſe dicebat; quod quantum valeret ad illius artis opinionem euertendam, ignorabat. Is ergo vir nomine Firminus, liberaliter inſtitutus, & excultus eloquio, cùm me tamquam chariſſimum de quibuſdam ſuis rebus, in quas ſæcularis ſpes eius intumuerat, conſuleret quid mihi ſecundùm ſuas quas conſtellationes appellant, videretur; ego autem, qui iam de hac re in Nebridij ſententiam flecti cœperam, non quidem abnuerem conijcere ac dicere quod nutanti occurrebat, ſed tamen ſubijcerem, propè iam mihi

eſſe perſuaſum, ridicula eſſe illa & inania.
3. Tum ille mihi narrauit patrem ſuum fuiſſe librorum talium curioſiſſimum, & habuiſſe amicum æquè illa ſimul ſectantem, qui pari ſtudio & collatione flagrabant in eas nugas igne cordis ſui: ita vt mutorum quoque animalium, ſi quæ domi parerent, obſeruarent momenta naſcentium, atque ad ea poſitionem cæli notarent, vnde illius quaſi artis experimenta colligerent. Itaque dicebat audiſſe ſe à patre ſuo, quòd cùm de eodem Firmino prægnans mater eſſet, etiam illius paterni amici famula quædam pariter vtero grandeſcebat, quod latere non potuit dominum, qui etiam canum ſuarum partus examinatiſſimâ diligentiâ noſſe curabat. Atque ita factum eſſe, vt cùm iſte coniugis, ille autem ancillæ dies & horas, minutioreſque horarum articulos cautiſſimâ obſeruatione numerarent, enixæ eſſent ambæ ſimul: ita vt eaſdem conſtellationes, vſque ad eaſdem minutias, vtrique naſcenti facere cogerentur, iſte filio, ille ſeruulo. Nam cùm mulieres parturire cœpiſſent, indicauerunt ſibi ambo quid in ſuâ cuiuſque

que domo ageretur, & parauerunt quos ad ſe inuicem mitterent: ſimul vt natum quod parturiebatur eſſet, cuique nuntiatum; quod tamen vt continuò nuntiaretur, tamquam in regno ſuo facilè effecerant. Atque ita qui ab alterutro miſſi ſunt tam ex paribus domorum interuallis ſibi obuiàm factos eſſe dicebat, vt aliam poſitionem ſiderum, aliaſque particulas momentorum, neuter eorum notare ſineretur. Et tamen Firminus amplo apud ſuos loco natus, dealbatiores vias ſæculi curſitabat, augebaturque diuitijs, ſublimabatur honoribus: ſeruus autem ille, conditionis iugo nullatenus relaxato, dominis ſeruiebat, ipſo indicante qui nouerat eum.

4. His itaque auditis & creditis (talis quippe narrauerat) omnis illa reluctatio mea reſoluta concidit: & primò Firminum ipſum conatus ſum ab illâ curioſitate reuocare, cùm dicerem conſtellationibus eius inſpectis, vt vera prænuntiarem, debuiſſe me vtique videre ibi, parentes inter ſuos eſſe primarios, nobilem familiam propriæ ciuitatis, natales ingenuos, honeſtam educationem, liberaleſque doctri-

nas. At ſi me ille ſeruus ex eiſdem conſtellationibus, quia & illius ipſæ eſſent, conſuluiſſet, vt eidem quoque vera proferrem, debuiſſe me rurſum ibi videre abiectiſſimam familiam, conditionem ſeruilem, & cetera longè à prioribus aliena, longéque diſtantia. Vnde autem fieret, vt eadem inſpiciens diuerſa dicerem, ſi vera dicerem; ſi autem eadem dicerem, falſa dicerem? Inde certiſſimè collegi, ea quæ vera conſideratis conſtellationibus dicerentur, non arte dici, ſed ſorte: quæ autem falſa, non artis imperitiâ, ſed ſortis mendacio.

5. Hinc autem accepto aditu, ipſe mecum talia ruminando, ne quis eorumdem delirorum qui talem quæſtum ſequerentur (quos iam iamque inuadere atque irriſos refellere cupiebam) mihi ita reſiſteret, quaſi aut Firminus mihi, aut illi pater falſa narrauerit, intendi conſiderationem in eos qui gemini naſcuntur: quorum plerique ita poſt inuicem funduntur ex vtero, vt paruum ipſum temporis interuallum, quantamlibet vim in rerum naturâ habere contendant, colligi tamen humanâ obſeruatione non poſſit, litteriſque ſignari omnino

nino

nino non valeat, quas Mathematicus inſpecturus eſt vt vera pronuntiet. Et non erunt vera, quia eaſdem litteras inſpiciens, eadem debuit dicere de Eſau & Iacob. Sed non eadem vtrique acciderunt: falſa ergo diceret. Aut ſi vera diceret, non eadem diceret, at eadem inſpiceret. Non ergo arte, ſed ſorte vera diceret. Tu enim Domine iuſtiſſime, moderator vniuerſitatis, conſulentibus conſultiſque neſcientibus occulto inſtinctu agis, vt dum quiſque conſulit, hoc audiat quod oportet eum audire occultis meritis animarum, & abyſſo iuſti iudicij tui; cui non dicat homo, Quid eſt hoc? aut, vt quid hoc? Non dicat, non dicat; homo eſt enim. Geneſ. 25, 25.

CAPVT VII.

Miſerè torquetur, inquirens vnde ſit malum.

1. IAM itaque me adiutor meus illis vinculis ſolueras; & quærebam vnde malum, & non erat exitus. Sed me non ſinebas vllis fluctibus cogitationis auferri ab eâ fide quâ credebam & eſſe te, & eſſe in-

commutabilem ſubſtantiam tuam, & eſſe de hominibus curam & iudicium tuum: & in Chriſto Filio tuo Domino noſtro, atque in Scripturis ſanctis quas Eccleſiæ tuæ Catholicæ commendaret auctoritas, viam te poſuiſſe ſalutis humanæ ad eam vitam quæ poſt hanc mortem futura eſt. His itaque ſaluis, atque inconcuſsè roboratis in animo meo, quærebam æſtuans, vnde ſit malum. Quæ illa tormenta parturientis cordis mei, qui gemitus Deus meus! Et ibi erant aures tuæ, neſciente me. Et cùm in ſilentio fortiter quærerem, magnæ voces erant ad miſericordiam tuam, tacitæ contritiones animi mei.

2. Tu ſciebas quid patiebar, & nullus hominum. Quantum enim erat quod inde digerebatur per linguam meam in aures familiariſſimorum meorum? Numquid totus tumultus animæ meæ, cui nec tempora nec os meum ſufficiebat, ſonabat eis? Totum tamen ibat in auditum tuum,
Pſal. 37, 9. quòd rugiebam à gemitu cordis mei, & ante te erat deſiderium meum, & lumen oculorum meorum non erat mecum. Intus enim erat, ego autem foris. Nec in loco illud;

illud: at ego intendebam in ea quæ locis continentur, &non ibi inueniebam locum ad requieſcendum: nec recipiebant me iſta vt dicerem, Sat eſt, & benè eſt: nec dimittebant redire, vbi mihi ſatis eſſet benè. Superior enim eram iſtis, te verò inferior: & tu gaudium verum mihi ſubdito tibi, & tu mihi ſubieceras quæ infra me creaſti.

3. Et hoc erat rectum temperamentum, & media regio ſalutis meæ, vt manerem ad imaginem tuam, & tibi ſeruiens dominarer corpori. Sed cùm ſuperbè contra te *Iob* 15, 26. ſurgerem, & currerem aduerſus Dominum in ceruice craſsâ ſcuti mei, etiam iſta infima ſupra me facta ſunt, & premebant, & nuſquam erat laxamentum & reſpiramentum. Ipſa occurrebant vndique aceruatim & conglobatim cernenti: cogitanti autem imagines corporum, ipſæ opponebantur redeunti, quaſi diceretur, Quò is indigne & ſordide? Et hæc de vulnere meo creuerant, quia humiliaſti tamquam vulneratum ſuperbum, *Pſal.* 88, 11. & tumore meo ſeparabar abs te, & nimis inflata facies mea claudebat oculos meos.

CAPVT VIII.

Quomodo Diuina miſericordia ſubuenerit Auguſtino.

1. TV verò Domine in æternum manes: & non in æternum iraſceris nobis, quoniam miſeratus es terram & cinerem; & placuit in conſpectu tuo reformare deformia mea. Et ſtimulis internis agitabas me, vt impatiens eſſem, donec mihi per interiorem aſpectum certus eſſes. Et ſic reſidebat tumor meus ex occultâ manu medicinæ tuæ, acieſque conturbata & contenebrata mentis meæ acri collirio ſalubrium dolorum meorum, de die in diem ſanabatur.

CAPVT IX.

Quæ in libris Platonicorum quorumdam inuenerit conſentanea doctrinæ Chriſtianæ.

Iac. 4, 14. 1. ET primò volens oſtendere mihi quàm reſiſtas ſuperbis, humilibus autem des gratiam; & quanta miſericordia tua demonſtrata ſit hominibus viâ hu-
Ioan. 1, 14. militatis, quòd Verbum tuum caro factum

eſt,

eſt, & habitauit inter homines: procuraſti mihi per quemdam hominem, immaniſſimò typho turgidum, quoſdam Platonicorum libros ex Græcâ linguâ in Latinam verſos: & ibi legi, non quidem his verbis, ſed hoc idem omnino multis & multiplicibus ſuaderi rationibus; quòd in principio *Ioan.* 1, 1.
erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Quod factum eſt in eo, vita eſt: & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima, quamuis teſtimonium perhibeat de lumine, non eſt tamen ipſa lumen, ſed Verbum Dei. Deus eſt enim lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et quia in hoc mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit. Quia verò in ſua propria venit, & ſui eum non receperunt, quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, credentibus in nomine eius: non ibi legi.

2. Item

Ioan. 1, 13. 2. Item ibi legi: Quia Deus Verbum, non ex carne, non ex ſanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo natus eſt. Sed quia Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: non ibi legi. Indagaui quippe in illis litteris variè dictum, & multis modis, quòd ſit Filius in formâ Patris, non rapinam arbitratus eſſe æqualis Deo, quia naturaliter idipſum eſt. Sed quia ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit ſe, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod Deus exaltauit eum à mortuis, & donauit ei nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine IESV omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus in gloriâ eſt Dei Patris: non habent illi libri.

Phil. 2,7.

3. Quòd enim ante omnia tempora, & ſupra omnia tempora incommutabiliter manet vnigenitus Filius tuus coæternus tibi; & quia de plenitudine eius accipiunt animæ vt beatæ ſint, & quia participatione

Ioan. 1, 16.

tione manentis in ſe ſapientiæ renouantur vt ſapientes ſint: eſt ibi. Quòd autem ſecundùm tempus pro impiis mortuus eſt, & Filio vnico tuo non pepercisti, ſed pro nobis omnibus tradidisti eum: non eſt ibi. Abſcondiſti enim hæc à ſapientibus, & reuelaſti ea paruulis, vt venirent ad eum laborantes & onerati, & reficeret eos, quoniam mitis eſt & humilis corde; & dirigit mites in iudicio, & docet manſuetos vias ſuas, videns humilitatem noſtram, & laborem noſtrum, & dimittens omnia peccata noſtra. Qui autem cothurno tamquam doctrinæ ſublimioris elati, non audiunt dicentem, Diſcite à me, quoniam mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris: etſi cognoſcunt Deum, non ſicut Deum glorificant, aut gratias agunt, ſed euaneſcunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratur inſipiens cor eorum; dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.

Rom. 5, 8. Rom. 8, 32. Mat. 11, 25. Psal. 24, 9. Mat. 11, 29. Rom. 1, 21.

4. Et ideò legebam ibi etiam immutatam gloriam incorruptionis tuæ in idola & varia ſimulachra, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum,

crum, & quadrupedum, & ſerpentum;vi-
Gen. 25, 33. delicet Ægyptium cibum, quo Eſau perdidit primogenita ſua, quoniam caput quadrupedis pro te honorauit populus
Exod. 32, 5. primogenitus, conuerſus corde in Ægy-
Pſal. 105, 20. ptum,&curuans imaginem tuam,animam ſuam ante imaginem vituli manducantis fœnum: inueni hæc ibi, & non manducaui. Placuit enim tibi Domine auferre opprobrium diminutionis ab Iacob vt maior ſeruiret minori, & vocaſti gentes in hereditatem tuam.

5. Et ego ad te veneram ex gentibus, &
Exod. 3, 22. 11, 2. intendi in aurum quod ab Ægypto voluiſti vt auferret populus tuus, quoniam
Act. 17, 28. tuum erat vbicumque erat. Et dixiſti Athenienſibus per Apoſtolum tuum, quòd in te viuimus, & mouemur, & ſumus; ſicut & quidam ſecundùm eos dixerunt. Et vtique inde erant illi libri. Et non attendi in idola Ægyptiorum,quibus de auro tuo miniſtrabant qui tranſmutauerunt verita-
Rom. 1, 25. tem Dei in mendacium, & coluerunt, & ſeruierunt creaturæ potiùs quàm Creatori.

CAPVT X.

Clariùs innoteſcunt iam Auguſtino Diuina.

1. Et inde admonitus redire ad memetipſum, intraui in intima mea duce te: & potui, quoniam factus es adiutor meus. Intraui, & vidi qualicumque oculo animæ meæ ſupra eumdem oculum animę meę, ſupra mentem meam, lucem Domini incommutabilem, non hanc vulgarem & conſpicuam omni carni; nec quaſi ex eodem genere grandior erat, tamquam ſi iſta multo multoque clariùs clareſceret, totumque occuparet magnitudine. Non hoc illa erat, ſed aliud, aliud valdè ab iſtis omnibus. Nec ita erat ſupra mentem meam, ſicut oleum ſuper aquam; nec ſicut cælum ſuper terram; ſed ſuperior, quia ipſa fecit me, & ego inferior, quia factus ſum ab eâ. Qui nouit veritatem, nouit eam: & qui nouit eam, nouit æternitatem. Charitas nouit eam.

2. O æterna Veritas, & vera Charitas, & chara Æternitas! Tu es Deus meus: tibi ſuſpiro die ac nocte. Et cùm te primùm cogno-

cognoui, tu aſſumpſiſti me, vt viderem eſſe quod viderem, & nondum me eſſe qui viderem. Et reuerberaſti infirmitatem aſpectus mei, radians in me vehementer, & contremui amore & horrore: & inueni me longè eſſe à te in regione diſſimilitudinis, tamquam audirem vocem tuam de excelſo, Cibus ſum grandium, creſce, & manducabis me. Nec tu me in te mutabis ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mu-
Pſal. 38, 12. taberis in me. Et cognoui, quoniam pro iniquitáte erudiſti hominem; & tabeſcere feciſti ſicut araneam animam meam. Et dixi, Numquid nihil eſt Veritas, quoniam neque per finita neque per infinita locorum ſpatia diffuſa eſt? Et clamaſti
Exodi 3, 14. de longinquo, Imò verò, ego ſum qui ſum. Et audiui, ſicut auditur in corde; & non erat prorſus vnde dubitarem. Faciliuſque dubitarem viuere me, quàm non
Rom. 1, 20. eſſe Veritatem, quæ per ea quæ facta ſunt intellecta conſpicitur.

CAPVT XI.

Quomodo creaturæ ſunt, & non ſunt.

1. ET inſpexi cetera infra te, & vidi nec omnino eſſe, nec omnino non eſſe. Eſſe quidem, quoniam abs te ſunt: non eſſe autem, quoniam id quod es non ſunt. Id enim verè eſt, quod incommutabiliter manet. Mihi autem inhærere Deo bonum eſt: quia ſi non manebo in illo, nec in me potero. Ille autem in ſe manens innouat omnia. Et Dominus meus es, quoniam bonorum meorum non eges. *Pſal. 72, 28.* *Sap. 7, 27.* *Pſal. 15, 2.*

CAPVT XII.

Omnia bona quæ ſunt.

1. ET manifeſtatum eſt mihi, quoniam bona ſunt quæ corrumpuntur; quæ neque corrumpi poſſent, ſi ſumma bona eſſent; neque niſi bona eſſent, corrumpi poſſent. Quia ſi ſumma bona eſſent, incorruptibilia eſſent: ſi autem nulla bona eſſent, quod in eis corrumperetur non eſſet. Nocet enim corruptio, & niſi bonum

minueret, non noceret. Aut igitur nihil nocet corruptio, quod fieri non poteſt: aut, quod certiſſimum eſt, omnia quæ corrumpuntur, priuantur bono. Si autem omni bono priuabuntur, omnino non erunt. Si enim erunt, & corrumpi iam non poterunt, meliora erunt, quia incorruptibiliter permanebunt.

2. Et quid monſtruoſius quàm ea dicere omni bono amiſſo facta meliora? Ergo ſi omni bono priuabuntur, omnino nulla erunt. Ergo quamdiu ſunt, bona ſunt. Ergo quæcumque ſunt, bona ſunt. Malumque illud, quod quærebam vnde eſſet, non eſt ſubſtantia: quia ſi ſubſtantia eſſet, bonum eſſet. Aut enim eſſet incorruptibilis ſubſtantia, magnum vtique bonum; aut ſubſtantia corruptibilis eſſet, quæ niſi bona eſſet, corrumpi non poſſet. Itaque vidi, & manifeſtatum eſt mihi, quia omnia bona tu feciſti; & prorſus nullæ ſubſtantiæ ſunt, quas tu non feciſti. Et quoniam non æqualia omnia feciſti, ideò ſunt omnia (quia ſingula bona ſunt) & ſimul omnia valdè bona: quoniam feciſti Deus noſter omnia bona valdè.

CAPVT XIII.

Omnia condita laudant Deum.

1. ET tibi omnino non eſt malum; non ſolùm tibi, ſed nec vniuerſæ creaturæ tuæ: quia extra te non eſt aliquid quod irrumpat, & corrumpat ordinem quem poſuiſti ei. In partibus autem eius, quędam quibuſdam quia non conueniunt, mala putantur: & eadem ipſa conueniunt alijs, & bona ſunt, & in ſemetipſis bona ſunt. Et omnia hæc quæ ſibimet inuicem non conueniunt, conueniunt inferiori parti rerum, quam terram dicimus, habentem cælum ſuum nubiloſum atque ventoſum, congruum ſibi.

2. Et abſit iam, vt dicerem non eſſe niſi iſta: quia etſi ſola iſta cernerem, deſiderarem quidem meliora, ſed iam etiam de ſolis iſtis laudare te deberem: quoniam laudandum te oſtendunt de terrâ draco- *Pſal. 148, 7.*
nes & omnes abyſſi; ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis, quæ faciunt verbum tuum; montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri; beſtiæ &

omnia pecora, reptilia & volatilia pennata; reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ; iuuenes & virgines, ſeniores cum iunioribus, laudent nomen tuum. Cùm verò etiam de cælis te laudent, laudent te Deus noſter in excelſis omnes Angeli tui, omnes virtutes tuæ, Sol & Luna, omnes ſtellæ & lumen, cæli cælorum & aquæ quæ ſuper cælos ſunt laudent nomen tuum. Non iam deſiderabam meliora, quia omnia cogitabam; & meliora quidem ſuperiora quàm inferiora; ſed meliora omnia quàm ſola ſuperiora iudicio ſaniore pendebam.

CAPVT XIV.

Sanæ mentis homini nihil diſplicet inter creaturas Dei.

1. NON eſt ſanitas eis quibus diſplicet aliquid creaturæ tuæ; ſicut mihi non erat, cùm diſplicerent multa quæ feciſti. Et quia non audebat anima mea vt ei diſpliceret Deus meus, nolebat eſſe tuum quidquid ei diſplicebat. Et inde ierat in opinionem duarum ſubſtantiarum,

rum, & non requieſcebat, & aliena loquebatur: & inde rediens fecerat ſibi Deum per infinita ſpatia locorum omnium, & eum putauerat eſſe te; & eum collocauerat in corde ſuo, & facta erat rurſus templum idoli ſui abominandum tibi. Sed poſteaquam fouiſti caput neſcientis, & clauſiſti oculos meos ne viderent vanitatem, ceſſaui de me paululum, & conſopita eſt inſania mea. Et euigilaui in te, & vidi te infinitum aliter; & viſus iſte non à carne trahebatur.

Pſal. 118, 37.

CAPVT XV.

Quomodo veritas & falſitas increaturis.

1. ET reſpexi alia, & vidi tibi debere quia ſunt & in te cuncta finita: ſed aliter, non quaſi in loco, ſed quia tu es omnitenens manu veritate, & omnia vera ſunt in quantum ſunt: nec quidquam eſt falſitas, niſi cùm putatur eſſe quod non eſt. Et vidi quia non ſolùm locis ſua quæque ſuis conueniunt, ſed etiam temporibus: & quia tu, qui ſolus æternus es, non poſt innumerabilia ſpatia temporum cœ-

piſti operari; quia omnia ſpatia temporum, & quæ præterierunt, & quæ præteribunt, nec abirent nec venirent, niſi te operante & manente.

CAPVT XVI.

Omnia bona, licet quibuſdam non apta.

1. ET ſenſi, & expertus ſum non eſſe mirum, quòd palato non ſano pœna eſt panis qui ſano ſuauis eſt; & oculis ægris odioſa lux, quæ puris amabilis eſt. Et iuſtitia tua diſplicet iniquis: nedum vipera & vermiculus quæ bona creaſti, apta inferioribus creaturæ tuæ partibus, quibus & ipſi iniqui apti ſunt quantò diſſimiliores ſunt tibi; apti autem ſuperioribus, quantò ſimiliores fiunt tibi. Et quæſiui quid eſſet iniquitas, & non inueni ſubſtantiam; ſed à ſummâ ſubſtantiâ te Deo detortæ in infimam voluntatis peruerſitatem, proijcientis intima ſua, & tumeſcentis foras.

CAPVT XVII.

Quæ retardent à cognitione Diuinorum.

1. ET mirabar quòd iam te amabam, non pro te phantaſma. Et non ſtabam frui Deo meo, ſed rapiebar ad te decore tuo; moxque diripiebar abs te pondere meo, & ruebam in iſta cum gemitu: & pondus hoc, conſuetudo carnalis. Sed mecum erat memoria tui; neque vllo modo dubitabam eſſe cui cohærerem, ſed nondum eſſe me qui cohærerem: quoniam corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam; & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Eramque certiſſimus, quòd inuiſibilia tua à conſtitutione mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque virtus & diuinitas tua. *Sap.9,15.* *Rom.1,20.*

2. Quærens enim vnde approbarem pulchritudinem corporum, ſiue cæleſtium, ſiue terreſtrium; & quid mihi præſtò eſſet integrè de mutabilibus iudicanti & dicenti, Hoc ita eſſe debet, illud non ita. Hoc ergo quærens vnde iudicarem cùm

ita iudicarem, inueneram incommutabilem & veram veritatis æternitatem ſupra mentem meam commutabilem. Atque ita gradatim à corporibus ad ſentientem per corpus animam; atque inde ad eius interiorem vim, cui ſenſus corporis exteriora nuntiaret; quouſque poſſunt beſtiæ. *Atque inde rurſus ad ratiocinantem potentiam, ad quam refertur iudicandum quod ſumitur à ſenſibus corporis.

3. Quæ ſe quoque in me comperiens mutabilem, erexit ſe ad intelligentiam ſuam, & abduxit cogitationem à conſuetudine, ſubtrahens ſe à contradicentibus turbis phantaſmatum, vt inueniret quo lumine aſpergeretur; cùm ſine vllâ dubitatione clamaret, incommutabile præferendum eſſe mutabili, vnde noſſet ipſum incommutabile: quod niſi aliquo modo noſſet, nullo modo illud mutabili certo
*al. non eſt præponeret, & perueniret ad id quod * eſt
Rom. 1, 20. in ictu trepidantis aſpectus. Tum verò inuiſibilia tua per ea quæ facta ſunt intellecta conſpexi, ſed aciem figere non valui: & repercuſsâ infirmitate redditus ſolitis, non mecum ferebam niſi amantem memo-

memoriam, & quaſi olfacta deſiderantem, quæ comedere nondum poſſem.

CAPVT XVIII.

Solus Chriſtus via ad ſalutem.

1. ET quærebam viam comparandi roboris quod eſſet idoneum ad fruendum te; nec inueniebam, donec amplecterer mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum, qui eſt ſuper 1.Tim.2, 5.
omnia Deus benedictus in ſæcula, vocan- Rom.9,5.
tem & dicentem, Ego ſum via, Veritas, & Ioan.14, 6.
vita: & cibum, cui capiendo inualidus eram, miſcentem carni: quoniam Verbum Ioan.1, 14.
caro factum eſt, vt infantiæ noſtræ lacteſceret ſapientia tua, per quam creaſti omnia. Non enim tenebam Dominum meum Ieſum Chriſtum, humilis humilem; nec cuius rei magiſtra eſſet eius infirmitas noueram. Verbum enim tuum æterna veritas, ſuperioribus creaturæ tuæ partibus ſupereminens, ſubditos erigit ad ſeipſam: in inferioribus autem ædificauit ſibi humilem domum de limo noſtro, per quam ſubdendos deprimeret à ſeipſis, & ad ſe

traijceret, ſanans tumorem, & nutriens amorem; ne fiduciâ ſui progrederentur longiùs, ſed potiùs infirmarentur, videntes ante pedes ſuos infirmam diuinitatem ex participatione tunicæ pelliceæ noſtræ; & laſſi proſternerentur in eam, illa autem ſurgens leuaret eos.

CAPVT XIX.

Quid ſenſerit de Chriſti Incarnatione.

1. EGO verò aliud putabam, tantumque ſentiebam de Domino Chriſto meo, quantum de excellentis ſapientiæ viro, cui nullus poſſet æquari; præſertim, quia mirabiliter natus ex Virgine, ad exemplum contemnendorum temporalium pro adipiſcendâ immortalitate, diuinâ pro nobis curâ tantam auctoritatem magiſterij meruiſſe videbatur. Quid autem ſacramenti haberet, Verbum caro Ioan. 1, 14. factum, ne ſuſpicari quidem poteram. Tantùm cognoueram ex ijs quæ de illo ſcripta traderentur, quia manducauit, bibit, dormiuit, ambulauit, exhilaratus eſt, contriſta-

triſtatus eſt, ſermocinatus eſt, non hæſiſſe carnem illam Verbo tuo, niſi cum animâ & mente humanâ. Nouit hoc omnis qui nouit incommutabilitatem Verbi tui, quam ego iam noueram quantum poteram; nec omnino quidquam inde dubitabam. Etenim nunc mouere membra corporis per voluntatem, nunc non mouere; nunc aliquo affectu affici, nunc non affici; nunc proferre per ſigna ſapientes ſententias, nunc eſſe in ſilentio: propria ſunt mutabilitatis animæ & mentis. Quæ ſi falſa de illo ſcripta eſſent, etiam omnia periclitarentur mendacio; neque in illis litteris vlla fidei ſalus generi humano remaneret.

2. Quia itaque vera ſcripta ſunt, totum hominem in Chriſto agnoſcebam; non corpus tantùm hominis, aut cum corpore ſine mente ánimum, ſed ipſum hominem non perſonâ veritatis, ſed magnâ quadam naturæ humanæ excellentiâ & perfectiore participatione ſapientiæ præferri ceteris arbitrabar. Alipius autem Deum carne indutum ita putabat credi à Catholicis, vt præter Deum & carnem

non

non eſſet in Chriſto anima, mentemque hominis non exiſtimabat in eo prædicari. Et quoniam benè perſuaſum tenebat, ea quæ de illo memoriæ mandata ſunt, ſine vitali & rationali creaturâ non fieri, ad ipſam Chriſtianam fidem pigriùs mouebatur. Sed poſteà hæreticorum Apollinariſtarum hunc errorem eſſe cognoſcens, Catholicæ fidei collætatus & contemperatus eſt. Ego autem aliquantò poſteriùs didiciſſe me fateor, in eo quòd Verbum caro factum eſt, quomodo Catholica veritas à Photini falſitate dirimatur. Improbatio quippe hæreticorum facit eminere quid Eccleſia tua ſentiat, & quid
1. Cor. 11, 19. habeat ſana doctrina. Oportuit enim & hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fierent inter infirmos.

CAPVT XX.

Platonici libri varij.

1. SED tunc lectis Platonicorum illis libris, poſteaquam inde admonitus quærerem incorpoream veritatem,
Rom. 1, 20. inuiſibilia tua per ea quæ facta ſunt intellecta

tellecta conſpexi: & repulſus ſenſi, quid per tenebras animæ meæ contemplari non ſinerer certus eſſe te, & infinitum eſſe, nec tamen per locos finitos infinitóſve diffundi; & verè te eſſe qui ſemper idem ipſe eſſes, ex nullâ parte nulloque motu aliter aut aliter; cetera verò ex te eſſe omnia, hoc ſolo firmiſſimo documento, quia ſunt. Certus quidem in iſtis eram, nimis tamen infirmus ad fruendum te. Garriebam planè quaſi peritus: & niſi in Chriſto Saluatore noſtro viam tuam quærerem, non peritus ſed periturus eſſem. Iam enim cœperam velle videri ſapiens, plenus pœnâ meâ, & non flebam, inſuper & inflabar ſcientiâ.

2. Vbi enim erat illa ædificans charitas à fundamento humilitatis, quod eſt Chriſtus Ieſus? Aut quando illi libri me docerent eam? In quos me propterea, priuſquam Scripturas tuas conſiderarem, credo voluiſti incurrere, vt imprimeretur memoriæ meæ, quomodo ex eis affectus eſſem: & cùm poſteà in libris tuis manſuefactus eſſem, & curantibus digitis tuis contrectarentur vulnera mea, diſcernerem

rem atque diſtinguerem, quid intereſſet inter præſumptionem & confeſſionem; inter videntes quò eundum ſit nec videntes quà, & viam ducentem ad beatificam patriam, non tantùm cernendam, ſed & inhabitandam. Nam ſi primò ſanctis tuis Litteris informatus eſſem, & in earum familiaritate obdulcuiſſes mihi, & pòſt in illa volumina incidiſſem; fortaſſe aut abripuiſſent me à ſolidamento pietatis; aut ſi in affectu quem ſalubrem imbiberam perſtitiſſem, putarem etiam ex illis libris eum poſſe concipi, ſi eos ſolos quiſquam didiciſſet.

CAPVT XXI.

Quid in Sacris libris inuenerit, non inuentum in Platonicis.

1. ITAQVE auidiſſimè arripui venerabilem ſtylum Spiritus tui, & præ ceteris Apoſtolum Paulum: & perierunt illæ quæſtiones, in quibus mihi aliquando viſus eſt aduerſari ſibi, & non congruere teſtimonijs legis & prophetarum textus ſermonis eius. Et apparuit mihi vna fa-

cies

cies eloquiorum caſtorum, & exultare cum tremore didici. Et cepi, & inueni quidquid illic verum legeram, hac cum commendatione gratiæ tuæ dici, vt qui videt, non ſic glorietur quaſi non acceperit, non ſolùm id quod videt, ſed etiam vt videat. Quid enim habet quod non accepit? Et vt te, qui es ſemper idem, non ſolùm admoneatur vt videat, ſed etiam ſanetur vt teneat. Et qui de longinquo videre non poteſt, viam tamen ambulet, quâ veniat, & videat, & teneat. Quia & ſi condelectetur homo legi Dei ſecundùm interiorem hominem, quid faciet de aliâ lege in membris ſuis repugnante legi mentis ſuæ, & ſe captiuum ducente in lege peccati, quæ eſt in membris eius? Quoniam iuſtus es Domine, nos autem peccauimus, iniquè fecimus, impiè geſſimus, & grauata eſt ſuper nos manus tua, & iuſtè traditi ſumus antiquo peccatori præpoſito mortis; quia perſuaſit voluntati noſtræ ſimilitudinem voluntatis ſuæ, quâ in veritate tuâ non ſtetit.

1. Cor. 4. 7.

Rom. 7. 23.

Dan. 3. 29.

2. Quid faciet miſer homo? Quis eum liberabit de corpore mortis huius, niſi Rom. 7. 24.

gratia

gratia tua, per Ieſum Chriſtum Dominum
*al. & poſſediſti noſtrum, quem genuiſti coæternum: * &
Prou. 8, 22. creaſti in principio viarum tuarum, in
Ioan. 14, 36. quo princeps huius mundi non inuenit
Col. 2, 14. quidquam morte dignum: & occidit eum,
& euacuatum eſt chirographum quod
erat contrarium nobis? Hoc illæ litteræ
non habent. Non habent illæ paginæ
vultum pietatis huius, lacrymas confeſ-
Pſal. 50, 19. ſionis, ſacrificium tuum, ſpiritum contri-
bulatum, cor contritum & humiliatum,
populi ſalutem, ſponſam ciuitatem, ar-
rham Spiritus ſancti, poculum pretij no-
Pſal. 61, 2. ſtri. Nemo ibi cantat, Nónne Deo ſubie-
cta erit anima mea? ab ipſo enim ſaluta-
re meum. Etenim ipſe eſt Deus meus, &
ſalutaris meus, ſuſceptor meus, non mo-
uebor ampliùs.

Mat. 11, 28. 3. Nemo ibi audit vocantem, Venite
ad me qui laboratis: & dedignantur ab
eo diſcere, quoniam mitis eſt, & humilis
corde. Abſcondiſti enim hæc à ſapienti-
bus & prudentibus, & reuelaſti ea paruu-
lis. Et aliud eſt de ſiluestri cacumine vi-
dere patriam pacis, & iter ad eam non
inuenire, & fruſtrà conari per inuia, cir-
cum

cum obſidentibus & inſidiantibus fugitiuis deſertoribus, cum principe ſuo leone & dracone: & aliud, tenere viam illùc ducentem, curâ cœleſtis Imperatoris munitam; vbi non latrocinantur qui cæleſtem militiam deſerüerunt: vitant enim eam ſicut ſupplicium. Hæc mihi inuiſcerabantur miris modis, cùm minimum Apoſto- 1.Cor.15, 9.
lorum tuorum legerem; & conſideraueram opera tua, & expaueram. Amos 3, 6.

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

Accenſus amore Diuinorum, ad Simplicianum ire ſtatuit.

1. DEVS meus, recorder in gratiarum actione tibi, & confitear miſericordias tuas ſuper me. Perfundantur oſſa mea dile-
Pſal. 82, ctione tuâ, & dicant, Domine quis ſimi-
2. Pſal. 115, lis tibi? Dirupiſti vincula mea, ſacrificem
17. tibi ſacrificium laudis. Quomodo dirupiſti ea narrabo; & dicent omnes qui adorant te, cùm audient hæc, Benedictus Dominus in cælo & in terrâ, magnum & mirabile nomen eius. Inhæſerant præcordijs meis verba tua, & vndique circumuallabar abs te. De vitâ tuâ æternâ certus eram,
1. Cor. 13, quamuis eam in ænigmate, & quaſi per
12. ſpecu-

ſpeculum viderem. Dubitatio tamen omnis de incorruptibili ſubſtantiâ, quòd ab illâ eſſet omnis ſubſtantia, ablata mihi erat: nec certior de te, ſed ſtabilior in te eſſe cupiebam. De meâ verò temporali vitâ nutabant omnia, & mundandum erat cor à fermento veteri: & placebat via ipſe Saluator, & ire per eius anguſtias adhuc pigebat.

2. Et immiſiſti in mentem meam, viſumque eſt bonum in conſpectu meo pergere ad Simplicianum, qui mihi bonus apparebat ſeruus tuus, & lucebat in eo gratia tua. Audieram etiam, quòd à iuuentute ſuâ deuotiſſimè tibi viueret: iam verò tunc ſenuerat, & longâ ætate in tam bono ſtudio ſectandæ viæ tuæ multa expertus, multa edoctus mihi videbatur; & verè ſic erat. Vnde mihi vt proferret volebam conferenti ſecum æſtus meos, quis eſſet aptus modus ſic affecto vt ego eram, ad ambulandum in viâ tuâ. Videbam enim plenam Eccleſiam; & alius ſic ibat, alius autem ſic. Mihi autem diſplicebat quòd agebam in ſæculo, & oneri mihi erat valdè, non iam inflammantibus cupidi-

piditatibus, vt ſolebant, ſpe honoris & pecuniæ ad tolerandam illam ſeruitutem tam grauem. Iam enim me illa non dele-
Pſal.25, 8. ctabant præ dulcedine tuâ, & decore domus tuæ quam dilexi: ſed adhuc tenaciter colligabar ex feminâ: nec me prohibebat
1.Cor.7, 7. Apoſtolus couiugari, quamuis exhortaretur ad melius, maximè volens omnes homines ſic eſſe vt ipſe erat.

3. Sed ego infirmior eligebam molliorem locum: & propter hoc vnum voluebar in ceteris languidus, & tabeſcens curis marcidis, quod & in alijs rebus quas nolebam pati, congruere cogebar vitæ coniugali; cui deditus obſtringebar. Audieram
Mat.19, 12. ex ore Veritatis, eſſe ſpadones qui ſeipſos abſciderunt propter regnum cælorum, ſed qui poteſt (inquit) capere, capiat. Vani ſunt certè omnes homines quibus non ineſt Dei ſcientia; nec de ijs quæ videntur bona, potuerunt inuenire eum qui eſt. At ego iam non eram in illâ vanitate: tranſcenderam eam, & conteſtante vniuersâ creaturâ tuâ, inueneram te Creatorem
Ioan.1,1. noſtrum, & Verbum tuum apud te Deum, tecumque cum Spiritu ſancto

vnum

vnum Deum, per quod creaſti omnia.

4. Et eſt aliud genus impiorum, qui cognoſcentes Deum non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. In hoc quoque incideram, & dextera tua Deus ſuſcepit me, & inde ablatum poſuiſti vbi conualeſcerem; quia dixiſti homini, Ecce pietas eſt ſapientia. &, Noli velle videri ſapiens; quoniam dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et inueneram iam bonam margaritam; & venditis omnibus quæ haberem emenda erat, & dubitabam.

Rom. 1, 21. *Pſal. 17, 36.* *Prou. 3, 7.* *Rom. 1, 22.* *Mat. 13, 46.*

CAPVT II.

De Victorino Rhetore conuerſo.

1. PERREXI ergo ad Simplicianum, patrem in accipiendâ gratiâ tuâ tunc Epiſcopi Ambroſij, quem verè vt patrem diligebat. Narraui ei circuitus erroris mei. Vbi autem commemoraui legiſſe me quoſdam libros Platonicorum, quos Victorinus quondam Rhetor vrbis Romæ, quem Chriſtianum defunctum eſſe audieram, in Latinam linguam tranſtuliſſet; gratulatus eſt mihi quòd non in aliorum

Q 3 Philo-

Philoſophorum ſcripta incidiſſem, plena
Col. 2, 8. fallaciarum & deceptionum ſecundùm
elementa huius mundi;in iſtis autem omnibus modis inſinuari Deum,& eius Verbum. Deinde, vt me exhortaretur ad hu-
Mat. 11, 25. militatem Chriſti, ſapientibus abſconditam & reuelatam paruulis, Victorinum ipſum recordatus eſt, quem Romæ cùm eſſet familiariſſimè nouerat; deque illo mihi narrauit quod non ſilebo.

2. Habet enim magnam laudem gratiæ tuæ confitendam tibi,quemadmodum ille doctiſſimus ſenex, & omnium liberalium doctrinarum peritiſſimus, quique Philoſophorum tam multa legerat, & diiudicauerat, & dilucidauerat, doctor tot nobilium ſenatorum;qui etiam ob inſigne præclari magiſterij, quod ciues huius mundi eximium putant, ſtatuam in Romano foro meruerat & acceperat, vſque ad illam ætatem venerator idolorum, ſacrorumque ſacrilegorum particeps (quibus tunc tota ferè Romana nobilitas inflata ſpirabat, populuſque etiam,& omnigenum deûm monſtra, & Anubem latratorem, quæ aliquando contra Neptunum

&

& Venerem, contraque Mineruam tela tenuerant, & à ſe victis iam Roma ſupplicabat, quæ iſte ſenex Victorinus tot annos ore terricrepo defenſitauerat) non erubuerit eſſe puer Chriſti tui, & infans fontis tui, ſubiecto collo ad humilitatis iugum, & edomitâ fronte ad crucis opprobrium.

3. O Domine, Domine, qui inclinaſti cælos & deſcendiſti, tetigiſti montes & fumigauerunt, quibus modis te inſinuaſti illi pectori? Legebat, ſicut ait Simplicianus, ſanctam Scripturam, omneſque Chriſtianas ſcripturas inueſtigabat ſtudioſiſſimè & perſcrutabatur; & dicebat Simpliciano (non palàm, ſed ſecretiùs & familiariùs) Noueris me iam eſſe Chriſtianum. Et reſpondebat ille; Non credam, nec deputabo te inter Chriſtianos, niſi in Eccleſiâ Chriſti te videro. Ille autem irridebat eum, dicens; Ergo parietes faciunt Chriſtianos? Et hoc ſæpè dicebat, iam ſe eſſe Chriſtianum; & Simplicianus illud ſæpè reſpondebat, & ſæpè ab illo parietum irriſio repetebatur. Amicos enim ſuos verebatur offendere ſuperbos dæmonicolas, *Pſal. 143. 5.*

quorum ex culmine Babylonicæ dignitatis, quaſi ex cedris Libani quas nondum contriuerat Dominus, grauiter ruituras in ſe inimicitias arbitrabatur.

Pſal. 28, 5.

Mat. 10, 32.

4. Sed poſteaquam legendo & inhiando hauſit firmitatem, timuitque negari à Chriſto coram Angelis ſanctis, ſi eum timeret coram hominibus confiteri, reuſque ſibi magni criminis apparuit erubeſcendo de ſacramentis humilitatis Verbi tui, & non erubeſcendo de ſacris ſacrilegis ſuperborum dæmoniorum quæ imitator ſuperbus acceperat; depuduit vanitati, & erubuit Veritati, ſubitoque & inopinatus ait Simpliciano, vt ipſe narrabat; Eamus in Eccleſiam, Chriſtianus volo fieri. At ille non ſe capiens lætitiâ perrexit cum eo. Vbi autem imbutus eſt primis inſtructionum ſacramentis, non multò pòſt etiam nomen dedit, vt per Baptiſmum regeneraretur, mirante Româ, gaudente Eccleſiâ. Superbi videbant, & iraſcebantur; dentibus ſuis ſtridebant, & tabeſcebant. Seruo autem * tuo Dominus Deus erat ſpes eius, & non reſpiciebat in vanitates & inſanias mendaces.

Pſal. 111, 10.

* al. ſuo

Pſal. 39, 5.

5. Deni-

5. Denique, vt ventum eſt ad horam profitendæ fidei (quæ verbis certis conceptis retentiſque memoriter de loco eminentiore, in conſpectu populi fidelis Romæ reddi ſolet ab eis qui acceſſuri ſunt ad gratiam tuam) oblatum eſſe dicebat Victorino à presbyteris, vt ſecretiùs redderet; ſicut nonnullis, qui verecundiâ trepidaturi videbantur, offerri mos erat: illum autem maluiſſe ſalutem ſuam in conſpectu ſanctæ multitudinis profiteri. Non enim erat ſalus in Rhetoricâ quam docebat, & tamen eam publicè profeſſus erat. Quantò minùs ergo vereri debuit manſuetum gregem tuum, pronuntians Verbum tuum, qui non verebatur in verbis ſuis turbas inſanorum?

6. Itaque vbi aſcendit vt redderet, omnes ſibimet inuicem, quiſque vt eum nouerat, inſtrepuerunt nomen eius ſtrepitu congratulationis. Quis autem ibi non eum nouerat? Et ſonuit preſſo ſonitu per ora cunctorum collætantium, Victorinus, Victorinus. Citò ſonuerunt exultatione, quia videbant eum; & citò ſiluerunt intentione, vt audirent eum. Pronuntiauit ille fi-

dem veracem præclarâ fiduciâ;& volebant eum omnes rapere intrò in cor ſuum, & rapiebant amando & gaudendo. Hæ rapientium manus erant.

CAPVT III.

Quòd Deus & Angeli magis gaudent in peccatorum conuerſione.

1\. DEVS bone, quid agitur in homine, vt plus gaudeat de ſalute deſperatæ animæ,& de maiore periculo liberatæ, quàm ſi ſpes ei ſemper affuiſſet, aut periculum minus fuiſſet? Etenim tu quo-
Luce 15, 7. que miſericors Pater, plus gaudes de vno pœnitente, quàm de nonagintanouem iuſtis quibus non eſt opus pœnitentiâ: & nos cum magnâ iucunditate audimus, cùm audimus quàm exultantis paſtoris
Ibid. 5. humeris reportetur ouis quæ errauerat: &
Ibid. 9. drachma referatur in theſauros tuos, collætantibus vicinis mulieri quæ inuenit. Et lacrymas excutit gaudium ſolemnitatis
Ibid. 32. domus tuæ, cùm legitur in domo tuâ de minore filio, quoniam mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus eſt. Gaudes quippe

quippe in nobis, & in Angelis tuis ſanctâ charitate ſanctis. Nam tu ſemper idem, qui ea quæ non ſemper nec eodem modo ſunt, eodem modo ſemper noſti omnia. Quid ergo agitur in animâ, cùm ampliùs delectatur inuentis aut redditis rebus quas diligit, quàm ſi eas ſemper habuiſſet? Conteſtantur enim & cetera, & plena ſunt omnia teſtimonijs clamantibus, Ita eſt.

2. Triumphat victor Imperator; & non viciſſet, niſi pugnauiſſet: & quantò maius periculum fuit in prælio, tantò maius eſt gaudium in triumpho. Iactat tempeſtas nauigantes, minaturque naufragium; omnes futurâ morte palleſcunt: tranquillatur cælum & mare, & exultant nimis, quoniam timuerunt nimis. Æger eſt charus, & vena eius malum renuntiat; omnes qui eum ſaluum cupiunt, ægrotant ſimul animo: fit ei rectè, & nondum ambulat priſtinis viribus; & fit iam tale gaudium, quale non fuit cùm anteà ſaluus & fortis ambularet.

3. Eaſque ipſas voluptates humanæ vitæ, etiam non inopinatis & præter voluntatem irruentibus, ſed inſtitutis & volunta-

luntariis moleſtiis homines acquirunt. Edendi & bibendi voluptas nulla eſt, niſi præcedat eſuriendi & ſitiendi moleſtia. Et ebrioſi quædam ſalſiuſcula comedunt, quò fiat moleſtus ardor, quem dum extinguit potatio, fit delectatio. Et inſtitutum eſt vt iam pactæ ſponſæ non tradantur ſtatim; ne vilem habeat maritus datam, quam non ſuſpirauerit ſponſus dilatam. Hoc in turpi & execrandâ lætitiâ; hoc in eâ quæ conceſſa & licita eſt; hoc in ipsâ ſinceriſſimâ honeſtate amicitiæ; hoc in eo qui mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus eſt. Vbique maius gaudium moleſtiâ maiori præceditur.

4. Quid eſt hoc Domine Deus meus, cùm tu æternum tibi tu ipſe ſis gaudium, & quædam de te circa te ſemper gaudeant? Quid eſt quòd hæc rerum pars alternat defectu & profectu, offenſionibus & conciliationibus? An is eſt modus earum, & tantum dediſti eis cùm à ſummis cælorum vſque ad ima terrarum, ab initio vſque in finem ſæculorum, ab Angelo vſque ad vermiculum, à motu primo vſque ad extremum, omnia genera bonorum, & omnia

omnia iuſta opera tua, ſuis quæque ſedibus locares, & ſuis quæque temporibus ageres? Hei mihi, quàm excelſus es in excelſis, & quàm profundus es in profundis! & nuſquam recedis, & vix redimus ad te.

CAPVT IV.

Quare plus lætandum ſit in magni peccatoris conuerſione.

1. AGE Domine, & fac; excita & reuoca nos; accende & rape; flagra, dulceſce: iam amemus, & curramus. Nónne multi ex profundiore tartaro cæcitatis quàm Victorinus redeunt ad te, & accedunt, & illuminantur recipientes lumen? Quod ſi qui recipiunt, accipiunt à te poteſtatem vt filij tui fiant. Sed ſi minùs noti ſunt populis, minùs de illis gaudent etiam qui nouerunt eos. Quando enim cum multis gaudetur, & in ſingulis vberius eſt gaudium; quia feruefaciunt ſe, & inflammantur ex alterutro. Deinde quòd multis noti, multis ſunt auctoritati ad ſalutem, & multis præeunt ſecuturis: ideoque multum de illis & qui eos præ-
ceſſerunt

ceſſerunt lætantur, quia non de ſolis lætantur.. Abſit enim vt in tabernaculo tuo præ pauperibus accipiantur perſonæ diuitum, aut præ ignobilibus nobiles; quan-
1. Cor. 1, 28. do potiùs infirma mundi elegiſti vt confunderes fortia, & ignobilia huius mundi elegiſti & contemptibilia; & ea quæ non ſunt tamquam quæ ſunt, vt ea quæ ſunt euacuares.

2. Et tamen idem ipſe minimus Apoſtolorum tuorum, per cuius linguam tu
1. Cor. 15, 9. iſta verba ſonuiſti, cùm Paulus proconſul per eius militiam debellatâ ſuperbiâ ſub lene iugum Chriſti tui miſſus eſſet, Regis magni prouincialis effectus, ipſe quoque ex priore Saulo Paulus vocari amauit ob tam magnæ inſigne victoriæ. Plùs enim hoſtis vincitur in eo quem plùs tenet, & de quo plures tenet. Plùs autem ſuperbos tenet nomine nobilitatis, & de his plures nomine auctoritatis. Quantò igitur gra-
* al. cogebatur tius * cogitabatur Victorini pectus, quod tamquam inexpugnabile receptaculum diabolus obtinuerat; Victorini lingua, quo telo grandi & acuto multos peremerat: tantò abundantiùs exultare oportuit filios tuos,

tuos, quia Rex noſter alligauit fortem, & Mat. 12, 29.
videbant vaſa eius erepta mundari &
aptari in honorem tuum, & fieri vtilia
Domino ad omne opus bonum.

CAPVT V.

Quæ remorabantur eum à conuerſione.

1. SED vbi mihi homo tuus Simplicianus de Victorino iſta narrauit, exarſi ad imitandum. Ad hoc enim & ille narrauerat. Poſtquam verò & illud addidit, quòd Imperatoris Iuliani temporibus lege datâ prohibiti ſunt Chriſtiani docere litteraturam & oratoriam, quam legem ille amplexus, loquacem ſcholam deſerere maluit quàm verbum tuum, quo linguas Sap. 10, 21. infantium facis diſertas; non mihi fortior quàm felicior viſus eſt, quia inuenit occaſionem vacandi tibi. Cui rei ego ſuſpirabam ligatus non ferro alieno, ſed meâ ferreâ voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & conſtrinxerat me. Quippe ex voluntate peruerſâ facta eſt libido: & dum ſeruitur libidini, facta eſt conſuetudo: & dum conſuetu-

ſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas. Quibus quaſi anſulis quibuſdam ſibimet innexis, vnde catenam appellaui, tenebat me obſtrictum dura ſeruitus. Voluntas autem noua, quæ mihi eſſe cœperat vt te gratis colerem, fruique te vellem Deus ſola certa iucunditas, nondum erat idonea ad ſuperandam priorem vetuſtate roboratam. Ita duæ voluntates meæ, vna vetus, alia noua, illa carnalis, illa ſpiritualis, confligebant inter ſe, atque diſcordando diſſipabant animam meam.

2. Sic intelligebam meipſo experimento id quod legeram, quomodo caro concupiſceret aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Ego quidem in vtroque, ſed magis ego in eo quod in me approbabam, quàm in eo quod in me improbabam. Ibi enim magis iam non ego, quia ex magnâ parte id patiebar inuitus quod faciebam volens. Sed tamen conſuetudo aduerſus me pugnacior ex me facta erat; quoniam volens, quò nollem perueneram. Et quis iure contradiceret, cùm peccantem iuſta pœna ſequeretur? Et non erat iam vlla excuſatio, quâ videri mihi ſolebam

Gal. 5, 17.

pro-

propterea me nondum contempto ſæculo ſeruire tibi, quia incerta mihi eſſet perceptio veritatis: iam enim & ipſa certa erat. Ego autem adhuc obligatus, militare tibi recuſabam; & impedimentis omnibus ſic timebam expediri, quemadmodum impediri timendum eſt. Ita ſarcinâ ſæculi, velut ſomno aſſolet, dulciter premebar; & cogitationes quibus meditabar in te, ſimiles erant conatibus expergiſci volentium, qui tamen ſuperati ſoporis altitudine remerguntur. Et ſicut nemo eſt qui dormire ſemper velit, omniumque ſano iudicio vigilare præſtat, differt tamen plerumque homo ſomnum excutere, cùm grauis torpor in membris eſt, eumque iam diſplicentem carpit libentiùs, quamuis ſurgendi tempus aduenerit; ita certum habebam, eſſe melius tuæ charitati me dedere, quàm meæ cupiditati cedere.

3. Sed illud placebat, & vincebat; hoc libebat, & vinciebat. Non enim erat quod tibi reſponderem dicenti mihi; Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus: & vndique oſtendenti vera te dicere, non erat omnino quod re- Epheſ. 5, 14.

ſponderem veritate conuictus, niſi tantùm verba lenta & ſomnolenta; Modò, ecce modò; ſine paululum. Sed modò & modò non habebant modum; &, ſine paululum, in longum ibat. Fruſtrà condelectabar legi
Rom. 7, 22. tuæ ſecundùm interiorem hominem, cùm lex alia in membris meis repugnaret legi mentis meæ, & captiuum me duceret in legem peccati quæ in membris meis erat. Lex enim peccati eſt violentia conſuetudinis, quâ trahitur & tenetur etiam inuitus animus, eo merito quo in eam volens illabitur. Miſerum ergo me quis liberaret de corpore mortis huius, niſi gratia tua, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum?

CAPVT VI.

Pontitianus narrat Antonij vitam.

1. ET de vinculo quidem deſiderij concubitus, quo arctiſſimo tenebar, & ſæcularium negotiorum ſeruitute, quemadmodum me exemeris narrabo, & confitebor nomini tuo Domine, adiutor meus & redemptor meus. Agebam ſolitâ creſcente anxietudine, & quotidie ſuſpira-

ſpirabam tibi. Frequentabam Eccleſiam tuam quantum vacabat ab eis negotijs ſub quorum pondere gemebam. Mecum erat Alipius, otioſus ab opere iuriſperitorum poſt * aſſeſſionem tertiam; expectans quibus iterùm conſilia venderet, ſicut ego vendebam dicendi facultatem, ſi qua docendo præſtari poteſt. Nebridius autem amicitiæ noſtræ ceſſerat, vt omnium noſtrûm familiariſſimo Verecundo Mediolanenſi & ciui & Grammatico ſubdoceret, vehementer deſideranti & familiaritatis iure flagitanti de numero noſtro fidele adiutorium, quo indigebat nimis. * al. aſceſſionem

2. Non itaque Nebridium cupiditas commodorum eò traxit (maiora enim poſſet, ſi vellet de litteris agere) ſed officio beneuolentiæ petitionem noſtram comtemnere noluit amicus dulciſſimus & mitiſſimus. Agebat autem illud prudentiſſimè, cauens innoteſcere perſonis ſecundùm hoc ſæculum maioribus; deuitans in eis omnem inquietudinem animi, quem volebat habere liberum, & quàm multis poſſet horis feriatum, ad quærendum aliquid, vel legendum, vel audiendum de ſapientiâ.

 3. Quo-

3. Quodam igitur die, non recolo cauſam quâ erat abſens Nebridius, cùm ecce ad nos domum venit ad me & Alipium Pontitianus quidam ciuis noſter inquantum Afer, præclarè in palatio militans. Neſcio quid à nobis volebat: & conſedimus vt colloqueremur, & fortè ſupra menſam luſoriam quæ ante nos erat, attendit codicem, tulit, aperuit, inuenit Apoſtolum Paulum, inopinatè ſanè; putauerat enim aliquid de libris quorum profeſſio me conterebat. Tum verò arridens mèque intuens, gratulatoriè miratus eſt quòd eas & ſolas præ oculis meis litteras repentè comperiſſet! Chriſtianus quippe & fidelis erat, & ſæpè tibi Deo noſtro proſternebatur in Eccleſiâ crebris & diuturnis orationibus. Cui ego cùm indicaſſem illis me Scripturis curam maximam impendere, ortus eſt ſermo (ipſo narrante) de Antonio Ægyptio monacho; cuius nomen excellenter clarebat apud ſeruos tuos, nos autem vſque in illam horam latebat. Quod ille vbi comperit, immoratus eſt in eo ſermone, inſinuans tantum virum ignorantibus, & admi-

admirans eamdem noſtram ignorantiam.

4. Stupebamus autem audientes tam recenti memoriâ, & propè noſtris temporibus teſtatiſſima mirabilia tua in fide rectâ & Catholicâ Eccleſiâ. Omnes mirabamur, & nos, quia tam magna erant, & ille, quia inaudita nobis erant. Inde ſermo eius deuolutus eſt ad Monaſteriorum greges, & mores ſuaueolentiæ tuæ, & vbera deſerta eremi, quorum nos nihil ſciebamus. Et erat Monaſterium Mediolani plenum bonis Fratribus extra vrbis mœnia ſub Ambroſio nutritore, & non noueramus. Pertendebat ille, & loquebatur adhuc, & nos intenti tacebamus. Vnde incidit vt diceret neſcio quando ſe & tres alios contubernales ſuos, nimirum apud Treuiros, cùm Imperator pomeridiano Circenſium ſpectaculo teneretur, exiſſe deambulatum in hortos muris contiguos; atque illic vt fortè combinati ſpatiabantur, vnum ſecum ſeorſum, & alios duos itidem ſeorſum pariterque digreſſos: ſed illos vagabundos irruiſſe in quamdam caſam, vbi habitabant quidam ſerui tui ſpiritu pauperes, qualium eſt regnum cælo- *Matth. 5, 3.*

rum; & inueniſſe ibi codicem in quo ſcripta erat vita Antonij.

5. Quam legere cœpit vnus eorum, & mirarî & accendi; & inter legendum meditari arripere talem vitam, & relictâ militiâ ſæculari ſeruire tibi. Erat autem ex eis, quos dicunt Agentes in rebus. Tunc ſubitò repletus amore ſancto & ſobrio pudore, iratus ſibi coniecit oculos in amicum, & ait illi; Dic, quæſo te, omnibus iſtis laboribus noſtris quò ambimus peruenire? Quid quærimus? Cuius rei causâ militamus? Maiórne eſſe poterit ſpes noſtra in palatio, quàm vt amici Imperatoris ſimus? Et ibi quid non fragile, plenúmque periculis? Et per quot pericula peruenitur ad grandius periculum? Et quamdiu iſtud erit? Amicus autem Dei, ſi voluero, ecce nunc fio.

6. Dixit hoc, & turbidus parturitione nouæ vitæ, reddidit oculos paginis; & legebat, & mutabatur intus vbi tu videbas, & exuebatur mundo mens eius, vt mox apparuit. Namque dum legit, & voluit fluctus cordis ſui, infremuit aliquando & diſcreuit, decreuitque meliora; iamque

tuus,

tuus, ait amico ſuo; Ego iam abrupi me ab illâ ſpe noſtrâ, & Deo ſeruire ſtatui; & hoc ex horâ hac in hoc loco aggredior: te ſi piget imitari, noli aduerſari. Reſpondit ille, adhærere ſe ſocio tantæ mercedis tantæque militiæ. Et ambo iam tui ædificabant turrim ſumptu idoneo relinquendi omnia ſua, & ſequendi te. Tunc Pontitianus, & qui cum eo per alias horti partes deambulabant, quærentes eos deuenerunt in eumdem locum, & inuenientes admonuerunt vt redirent, quòd iam declinaſſet dies. At illi narrato placito & propoſito ſuo, quoque modo in eis talis voluntas orta eſſet atque firmata, petiuerunt ne ſibi moleſti eſſent, ſi adiungi recuſarent. Iſti autem nihilo mutati à priſtinis fleuerunt ſe tamen, vt dicebat; atque illis piè congratulati ſunt, & commendauerunt ſe orationibus eorum; & trahentes cor in terrâ, abierunt in palatium: illi autem affigentes cor in cælo, manſerunt in casâ. Et ambo habebant ſponſas; quæ, poſteaquam hoc audierunt, dicauerunt etiam ipſæ virginitatem tibi.

CAPVT VII.

Diſplicuit ſibi audito Pontitiano.

1\. NARRABAT hæc Pontitianus. Tu autem Domine inter verba eius retorquebas me ad meipſum, auferens me à dorſo meo vbi me poſueram, dum nollem me attendere; & conſtituebas me ante faciem meam, vt viderem quàm turpis eſſem, & quàm diſtortus, & ſordidus, & maculoſus, & vlceroſus. Et videbam, & horrebam; & quo à me fugerem non erat. Et ſi conabar à me auertere aſpectum, narrabat ille quod narrabat: & tu me rurſus opponebas mihi, & impingebas me in oculos meos, vt * inuenirem iniquitatem meam & odiſſem. Noueram eam; ſed diſſimulabam, & conniuebam, & obliuiſcebar. Tunc verò, quantò ardentiùs amabam illos de quibus audiebam ſalubres affectus, quòd ſe totos tibi ſanandos dederant, tantò execrabiliùs me comparatum eis oderam, quoniam multi mei anni mecum effluxerant, fortè duodecim anni, ex quo ab vndeuiceſimo anno ætatis meæ, lecto

* al. viderem

lecto Ciceronis Hortenſio, excitatus eram ſtudio ſapientiæ, & differebam contemptâ felicitate terrenâ ad eam inueſtigandam vacare, cuius non inuentio, ſed vel ſola inquiſitio iam præponenda erat etiam inuentis theſauris regniſque gentium, & ad nutum circumfluentibus corporis voluptatibus.

2. At ego adoleſcens miſer valdè, miſer in exordio ipſius adoleſcentiæ, etiam petieram à te caſtitatem, & dixeram; Da mihi caſtitatem & continentiam, ſed noli modò. Timebam enim ne me citò exaudires, & citò ſanares à morbo concupiſcentiæ, quam malebam expleri quàm extingui. Et ieram per vias prauas ſuperſtitione ſacrilegâ, non quidem certus in eâ, ſed quaſi præponens eam ceteris, quæ non piè quærebam, ſed inimicè oppugnabam. Et propterea putaueram me differre de die in diem contemptâ ſpe ſæculi te ſolum ſequi, quia non mihi apparebat certum aliquid quò dirigerem curſum meum. Et venerat dies quo nudarer mihi, & increparet me conſcientia mea.

3. Vbi es lingua? Nempe tu dicebas

propter incertum verum nolle te abijcere ſarcinam vanitatis. Ecce iam certum eſt, & illa te adhuc premit; humeriſque liberioribus pennas recipiunt, qui neque ita inquirendo attriti ſunt, nec decennio & ampliùs iſta meditati. Ita rodebar intus, & confundebar pudore horribili vehementer cùm Pontitianus talia loqueretur. Terminato autem ſermone & causâ quâ venerat, abijt ille. Et ego ad me, quæ non in me dixi? quibus ſententiarum verberibus non flagellaui animam meam, vt ſequeretur me conantem poſt te ire? Et renitebatur, recuſabat, & ſe non excuſabat. Conſumpta erant & conuicta argumenta omnia; remanſerat muta trepidatio; & quaſi mortem reformidabat reſtringi à fluxu conſuetudinis quo tabeſcebat in mortem.

CAPVT VIII.

In horto quid fecerit.

1. TVM in illâ grandi rixâ interioris domus meæ, quam fortiter excitaueram cum animâ meâ in cubiculo noſtro corde meo, tam vultu quàm mente turba-

turbatus inuado Alipium, & exclamo; Quid patimur? Quid eſt hoc? Quid audiſti? Surgunt indocti, & cælum rapiunt, & nos cum doctrinis noſtris ſine corde, ecce vbi volutamur in carne & ſanguine? An quia præceſſerunt, pudet ſequi, & non pudet nec ſaltem ſequi? Dixi neſcio quæ talia; & abripuit me ab illo æſtus meus, cùm taceret attonitus me intuens. Neque enim ſolita ſonabam; plus loquebantur animum meum frons, genæ, oculi, color, modus vocis, quàm verba quæ promebam.

2. Hortulus quidam erat hoſpitij noſtri, quo nos vtebamur ſicut totâ domo: nam hoſpes ibi non habitabat dominus domus. Illuc me abſtulerat tumultus pectoris, vbi nemo impediret ardentem litem quam mecum aggreſſus eram, donec exiret quà tu ſciebas; ego autem non: ſed tantùm inſaniebam ſalubriter, & moriebar vitaliter, gnarus quid mali eſſem, & ignarus quid boni poſt paululum futurus eſſem. Abſceſſi ergo in hortum, & Alipius pedem poſt pedem. Neque enim ſecretum meum non erat, vbi ille aderat. Aut quando me ſic affectum deſereret? Sedimus

quan-

quantum potuimus remoti ab ædibus. Ego fremebam ſpiritu, indignans turbulentiſſimâ indignatione, quòd non irem in placitum & pactum tecum Deus meus, in quod eundum eſſe omnia oſſa mea clamabant, & in cælum tollebant laudibus; & non illuc ibatur nauibus, aut quadrigis, aut pedibus, quantum ſaltem de domo in eum locum ieram vbi ſedebamus.

3. Nam non ſolùm ire, verùm etiam peruenire illuc, nihil erat aliud quàm velle ire, ſed velle fortiter & integrè, non ſemiſauciam hâc atque hâc verſare & iactare voluntatem, parte aſſurgente cum aliâ parte cadente luctantem. Denique tam multa faciebam corpore in ipſis cunctationis æſtibus, quæ aliquando volunt homines, & non valent, ſi aut ipſa membra non habent, aut ea vel colligata vinculis, vel reſoluta languore, vel quoquomodo impedita ſint. Si euulſi capillum, ſi percuſſi frontem, ſi conſertis digitis amplexatus ſum genu, quia volui feci. Potui autem velle & non facere, ſi mobilitas membrorum non obſequeretur. Tam multa ergo feci, vbi non hoc erat velle quod poſſe; &

non

non faciebam, quod & incomparabili affectu amplius mihi placebat, & mox vt vellem poſſem; quia mox vt vellem vtique vellem. Ibi enim facultas ea quæ voluntas, & ipſum velle iam facere erat; & tamen non fiebat. Faciliúſque obtemperabat corpus tenuiſſimæ voluntati animæ, vt ad nutum membra mouerentur, quàm ipſa ſibi anima ad voluptatem ſuam magnam in ſolâ voluntate perficiendam.

CAPVT IX.

Animus quare ad bonum tardus.

1. VNDE hoc monſtrum? & quare iſtud? Luceat miſericordia tua; & interrogem, ſi fortè mihi reſpondere poſſint latebræ pœnarum hominum, & tenebróſiſſimæ contritiones filiorum Adam. Vnde hoc monſtrum, & quare iſtud? Imperat animus corpori, & paretur ſtatim: imperat animus ſibi, & reſiſtitur. Imperat animus vt moueatur manus, & tanta eſt facilitas, vt vix à ſeruitio diſcernatur imperium: & animus animus eſt, manus autem corpus eſt. Imperat animus vt velit

lit animus, nec alter eſt, nec facit tamen. Vnde hoc monſtrum? & quare iſtud? Imperat, inquam, vt velit; qui non imperaret niſi vellet, & non fit quod imperat.

2. Sed non ex toto vult, non ergo ex toto imperat. Nam in tantum imperat, in quantum vult; & in tantum non fit quod imperat, in quantum non vult. Quoniam voluntas imperat vt ſit voluntas, nec alia, ſed ipſa. Non vtique plena imperat, ideò non eſt quod imperat. Nam ſi plena eſſet, nec imperaret vt eſſet, quia iam eſſet. Non igitur monſtrum, partim velle, partim nolle, ſed ægritudo animi eſt; quia non totus aſſurgit veritate ſubleuatus, conſuedine prægrauatus. Et ideò ſunt duæ voluntates, quia vna earum tota non eſt; & hoc adeſt alteri quod deeſt alteri.

CAPVT X.

Varia hominis voluntas.

1. PEREANT à facie tuâ Deus, ſicuti pereunt vaniloqui & mentis ſeductores, qui cùm duas voluntates in deliberando animaduerterint, duas naturas duarum

rum mentium eſſe aſſeuerant, vnam bonam, alteram malam. Ipſi verè mali ſunt, cùm iſta mala ſentiunt; & iidem ipſi boni erunt, ſi vera ſenſerint, veriſque conſenſerint; vt dicat eis Apoſtolus tuus, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Illi enim dum volunt eſſe lux, non in Domino ſed in ſeipſis, putando animæ naturam hoc eſſe quod Deus eſt, ita facti ſunt denſiores tenebræ: quoniam longiùs à te receſſerunt horrendâ arrogantiâ, à te vero lumine illuminante omnem hominem venientem in hunc mundum. Attendite quid dicatis, & erubeſcite; & accedite ad eum, & illuminamini, & vultus veſtri non erubeſcent. Ego cùm deliberabam vt iam ſeruirem Domino Deo meo, ſicut diu diſpoſueram, ego eram qui volebam, ego eram qui nolebam: ego ego eram, nec plenè volebam, nec plenè nolebam. Ideò mecum contendebam, & diſſipabar à meipſo. Et ipſa diſſipatio me inuito quidem fiebat; nec tamen oſtendebat naturam mentis alienæ, ſed pœnam meæ. Et ideò non iam ego operabar illam, ſed quod habitabat in me peccatum, de ſupplicio

Epheſ. 5, 8.

Ioan. 1. 10.

Rom. 7, 17.

plicio liberioris peccati, quia eram filius Adam. Nam ſi tot ſunt contrariæ naturæ, quot voluntates ſibi reſiſtunt; non iam duæ, ſed plures erunt.

2. Si deliberet quiſquam vtrùm ad conuenticulum eorum pergat, an ad theatrum; clamant iſti, Ecce duæ naturæ, vna bona hâc ducit, altera mala illac reducit. Nam vnde iſta cunctatio ſibimet aduerſantium voluntatum? Ego autem dico ambas malas,& quæ ad illos ducit,& quæ ad theatrum reducit. Sed non credunt niſi bonam eſſe quâ itur ad eos. Quid ſi ergo quiſquam noſtrûm deliberet, & ſecum altercantibus duabus voluntatibus fluctuet, vtrùm ad theatrum pergat, an ad Eccleſiam noſtram, nónne & iſti, quid reſpondeant, fluctuabunt? Aut enim fatebuntur (quod nolunt) bonâ voluntate pergi in Eccleſiam noſtram, ſicut in eam pergunt qui ſacramentis eius imbuti ſunt, atque detinentur; aut duas malas naturas, & duas malas mentes in vno homine confligere putabunt; & non erit verum quod ſolent dicere, vnam bonam, alteram malam: aut conuertentur ad verum, & non

nega-

negabunt, cùm quiſque deliberat, animam vnam diuerſis voluntatibus æſtuare. Iam ergo non dicant, cùm duas voluntates in homine vno aduerſari ſibi ſentiunt, duas contrarias mentes de duabus contrarijs ſubſtantijs & de duobus contrarijs principijs contendere, vnam bonam, alteram malam.

3. Nam tu Deus verax improbas eos, & redarguis atque conuincis eos, ſicut in vtrâque malâ voluntate, cùm quiſque deliberat vtrùm hominem veneno interimat an ferro: vtrùm fundum alienum, illum an illum inuadat, quando vtrumque non poteſt: vtrùm emat voluptatem luxuriâ, an pecuniam ſeruet auaritiâ: vtrùm ad circum pergat, an ad theatrum, ſi vno die vtrumque exhibeatur: addo etiam tertium, an ad furtum de domo alienâ, ſi ſubeſt occaſio: addo & quartum, an ad committendum adulterium, ſi & inde ſimul facultas aperitur; ſi omnia concurrant in vnum articulum temporis, pariterque cupiantur omnia, quæ ſimul agi nequeunt.

4. Diſcerpunt enim animum ſibimet

aduerſantibus quatuor voluntatibus, vel etiam pluribus in tantâ copiâ rerum quæ appetuntur, nec tamen tantam multitudinem diuerſarum ſubſtantiarum ſolent dicere: ita & in bonis voluntatibus. Nam quæro ab eis, vtrùm bonum ſit delectari in lectione Apoſtoli; & vtrùm bonum ſit delectari Pſalmo ſobrio;& vtrùm bonum ſit Euangelium diſſerere? Reſpondebunt ad ſingula, Bonum. Quid ſi ergo pariter delectent omnia, ſimulque vno tempore, nónne diuerſæ voluntates diſtendunt cor hominis, cùm deliberatur quid potiſſimùm arripiamus? Et omnes bonæ ſunt, & certant ſecum donec eligatur vnum quò feratur tota voluntas vna, quæ in plures diuidebatur. Ita etiam, cùm æternitas delectat ſuperiùs, & temporalis boni voluptas retentat inferiùs, eadem anima eſt, non totâ voluntate illud aut hoc volens: & ideò diſcerpitur graui moleſtiâ, dum illud veritate præponit, hoc familiaritate non ponit.

CA-

CAPVT XI.

Lucta ſpiritus & carnis in Auguſtino.

1. SIC ægrotabam & excruciabar, accuſans memetipſum ſolito acerbiùs nimis, ac voluens ac verſans me in vinculo meo, donec abrumperetur totum quo iam exiguo tenebar, ſed tenebar tamen. Et inſtabas tu in occultis meis Domine ſeuerâ miſericordiâ, flagella ingeminans timoris & pudoris, ne rurſus ceſſarem, & non abrumperetur idipſum exiguum & tenue quod remanſerat, & reualeſceret iterùm, & me robuſtiùs alligaret. Dicebam enim apud me intus, Ecce modò fiat, modò fiat. Et cum verbo iam ibam in placitum. Iam pænè faciebam, & non faciebam: nec relabebar tamen in priſtina, ſed de proximo ſtabam, & reſpirabam. Et item conabar, & paulò minùs ibi eram, & paulò minùs iam iamque attingebam & tenebam: & non ibi eram, nec attingebam, nec tenebam, hæſitans mori morti, & vitæ viuere: pluſque in me valebat deterius inolitum, quàm melius inſolitum.

Punctumque ipſum temporis quo aliud futurus eram, quantò propiùs admouebatur, tantò ampliorem incutiebat horrorem: ſed non recutiebat retrò, nec auertebat, ſed ſuſpendebat.

2. Retinebant nugæ nugarum, & vanitates vanitatum, antiquæ amicæ meæ, & ſuccutiebant veſtem meam carneam, & ſubmurmurabant; Dimittíſne nos? & à momento iſto non erimus tecum vltrà in æternum? & à momento iſto non tibi licebit hoc & illud vltra in æternum? Et quæ ſuggerebant in eo quòd dixi hoc & illud, quæ ſuggerebant, Deus meus, auertat ab animâ ſerui tui miſericordia tua. Quas ſordes ſuggerebant? quæ dedecora? Et audiebam eas iam longè minùs quàm dimidius, non tamquam liberè contradicentes eundo in obuiam, ſed velut à dorſo muſſitantes, & diſcedentem quaſi furtim vellicantes vt reſpicerem. Retardabant tamen me recunctantem abripere atque excutere ab eis, & tranſilire quò vocabar, cùm diceret mihi conſuetudo violenta, Putáſne ſine iſtis poteris?

3. Sed iam tepidiſſimè hoc dicebat.

Aperie-

Aperiebatur enim ab eâ parte quâ intenderam faciem, & quò tranſire trepidabam, caſta dignitas continentiæ, ſerena, & non diſſolutè hilaris, honeſtè blandiens vt venirem, neque dubitarem, & extendens ad me ſuſcipiendum & amplectendum pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri & puellæ; ibi iuuentus multa, & omnis ætas, & graues viduæ, & virgines anus; & in omnibus ipſa continentia nequaquam ſterilis, ſed fecunda mater filiorum gaudiorum, de marito te Domine. Et irridebat me irriſione exhortatoriâ, quaſi diceret; Tu non poteris quod iſti & iſtæ? An verò iſti & iſtæ in ſemetipſis poſſunt, ac non in Domino Deo ſuo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te ſtas & non ſtas? Proijce te in eum, noli metuere, non ſe ſubtrahet vt cadas. Proijce te ſecurus, excipiet & ſanabit te. Et erubeſcebam nimis, quia illarum nugarum murmur adhuc audiebam, & cunctabundus pendebam. Et rurſus illa, quaſi diceret; Obſurdeſce aduerſus immunda illa membra tua ſuper terram, vt mortificentur. Narrant tibi delectationes, Pſal. 118, 85.

ſed non ſicut lex Domini Dei tui Iſta controuerſia in corde meo, non niſi de meipſo aduerſus meipſum. At Alipius affixus lateri meo, inuſitati motus mei exitum tacitus operiebatur.

CAPVT XII.

Vocis admonitu quomodo totus conuerſus.

1. VBI verò à fundo arcano alta conſideratio contraxit & congeſſit totam miſeriam meam in conſpectum cordis mei, oborta eſt procella ingens, ferens ingentem imbrem lacrymarum. Et vt totum effunderem cum vocibus ſuis, ſurrexi ab Alipio: ſolitudo enim mihi ad negotium flendi aptior ſuggerebatur. Et receſſi remotiùs quàm vt poſſet mihi oneroſa eſſe etiam eius præſentia. Sic tunc eram, & ille ſenſit neſcio quid, Aliquid enim puto dixeram, in quo apparebat ſonus vocis meæ iam fletu grauidus, & ſic ſurrexeram. Manſit ergo ille vbi ſedebamus, nimiè ſtupens. Ego ſub quadam fici arbore ſtraui me, neſcio quomodo; & dimiſi habenas lacrymis, & proruperunt flumina oculorum

rum meorum, acceptabile ſacrificium tuum: & non quidem his verbis, ſed in hac ſententiâ multa dixi tibi; Et tu Domine vſquequò? Vſquequò Domine iraſceris in finem? Ne memor fueris iniquitatum noſtrarum antiquarum. Sentiebam enim me ab eis teneri; & iactabam voces miſerabiles: Quamdiu? quamdiu cras & cras? Quare non modò? quare non hac horâ finis turpitudinis meæ?

Pſal. 6, 4. Pſal. 12, 1. Pſal. 78, 8. Iſaie 64, 9.

2. Dicebam hæc, & flebam amariſſimâ contritione cordis mei: & ecce audio vocem de vicinâ domo, cum cantu dicentis & crebrò repetentis, quaſi pueri an puellæ, neſcio; TOLLE LEGE, TOLLE LEGE. Statimque mutato vultu, intentiſſimus cogitare cœpi, vtrúmnam ſolerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid; nec occurrebat omnino audiuiſſe me vſpiam. Repreſſoque impetu lacrymarum ſurrexi, nihil aliud interpretans, niſi diuinitus mihi iuberi vt aperirem codicem, & legerem quod primum capitulum inueniſſem. Audieram enim de Antonio, quòd ex Euangelicâ lectione, cui fortè ſuperuenerat, admonitus fuerit, tamquam ſibi di-

Mat.19, 21. ceretur quod legebatur; Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælis; & veni, ſequere me; & tali oraculo confeſtim ad te eſſe conuerſum.

3. Itaque concitus redij ad eum locum vbi ſedebat Alipius: ibi enim poſueram codicem Apoſtoli cùm inde ſurrexeram. Arripui, aperui, & legi in ſilentio capitulum, quo primùm coniecti ſunt oculi mei:

Rom.13, 13. *Non in comeſſationibus & ebrietatibus; non in cubilibus & impudicitijs; non in contentione & æmulatione; ſed induite Dominum Ieſum Chriſtum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiſcentijs.* Nec vltrà volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum fine huiuſce ſententiæ, quaſi luce ſecuritatis infusâ cordi meo, omnis dubitationis tenebræ diffugerunt. Tum interiecto aut digito, aut neſcio quo alio ſigno, codicem clauſi, & tranquillo iam vultu indicaui Alipio. At ille quid in ſe ageretur quod ego neſciebam, ſic indicauit. Petit videre quid legiſſem; oſtendi: & attendit etiam vltrà quàm ego legeram, & ignorabam quid ſequeretur. Sequebatur

verò:

verò: *Infirmum autem in fide recipite*. Quod Rom. 14, 1.
ille ad ſe retulit, mihique aperuit. Sed tali admonitione firmatus eſt, placitoque ac propoſito bono & congruentiſſimo ſuis moribus, quibus à me in melius iam olim valdè longeque diſtabat, ſine vllâ turbulentâ cunctatione coniunctus eſt. Inde ad matrem ingredimur, indicamus: gaudet. Narramus quemadmodum geſtum ſit: exultat & triumphat, & benedicit tibi, qui Ephes. 3, 20.
potens es vltrà quàm petimus aut intelligimus facere, quia tantò ampliùs ſibi à te conceſſum de me videbat, quàm petere ſolebat miſerabilibus flebilibuſque gemitibus. Conuertiſti enim ita me ad te, vt nec vxorem quærerem, nec aliquam ſpem ſæculi huius, ſtans in eâ regulâ fidei in quâ me ante tot annos ei reuelaueras. Et con- Pſal. 29, 12.
uertiſti luctum eius in gaudium multò vberius quàm voluerat; & multò charius atque caſtius, quàm de nepotibus carnis meæ requirebat.

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER NONVS.

CAPVT I.

Laudat Dei bonitatem, agnoſcens ſuam miſeriam.

1. O Domine, ego ſeruus tuus, ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Dirupiſti vincula
Pſal. 115, 16. mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. Laudet te cor meum & lingua
Pſal. 82, 2. mea, & omnia oſſa mea dicant, Domine quis ſimilis tibi? Dicant, & reſponde mihi,
Pſal. 34, 3. & dic animæ meæ, Salus tua ego ſum. Quis ego, & qualis ego? Quid non mali ego, aut facta mea; aut ſi non facta, dicta mea; aut ſi non dicta, voluntas mea fuit? Tu autem Domine bonus & miſericors, & dextera tua reſpiciens profunditatem mortis meæ, & à fundo cordis mei exhau-

riens abyſſum corruptionis. Et hoc erat totum nolle quod volebas, & velle quod nolebas.

2. Sed vbi erat tam annoſo tempore, & de quo imo altoque ſecreto euocatum eſt in momento liberum arbitrium meum, quo ſubderem ceruicem leni iugo tuo, & humeros leui ſarcinæ tuæ Chriſte Ieſu, adiutor meus & redemptor meus? Quàm ſuaue mihi ſubitò factum eſt carere ſuauitatibus nugarum; & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat. Eijciebas enim eas à me, vera tu & ſumma ſuauitas: eijciebas, & intrabas pro eis omni voluptate dulcior, ſed non carni & ſanguini; omni luce clarior, ſed omni ſecreto interior; omni honore ſublimior, ſed non ſublimibus in ſe. Iam liber erat animus meus à curis mordacibus ambiendi, & acquirendi, & volutandi atque ſcalpendi ſcabiem libidinum: & garriebam tibi claritati meæ, & diuitijs meis, & ſaluti meæ, Domino Deo meo.

Mat. 11. 29.

CA-

CAPVT II.

Deſerit Rhetoricæ profeſſionem.

1. ET placuit mihi in conſpectu tuo non tumultuosè abripere, ſed leniter ſubtrahere miniſterium linguæ meæ nundinis loquacitatis; ne vlteriùs pueri meditantes non legem tuam, non pacem tuam, ſed inſanias mendaces & bella forenſia, mercarentur ex ore meo arma furori ſuo. Et opportunè iam pauciſſimi dies ſupererant ad vindemiales ferias; & ſtatui tolerare illos, vt ſolenniter abſcederem, & redemptus à te iam non redirem venalis. Conſilium ergo noſtrum erat coram te, coram hominibus autem niſi noſtris non erat. Et conuenerat inter nos, ne paſſim
Pſal. 83, 7. cuiquam effunderetur: quamquam tu nobis à conualle plorationis aſcendentibus,
Pſal. 119, 4. & cantantibus canticum graduum, dederas ſagittas acutas, & carbones vaſtatores aduerſus linguam ſubdolam, velut conſulendo contradicentem, & ſicut cibum aſſolet amando conſumentem. Sagittaueras tu cor noſtrum charitate tuâ, & geſta-

bamus

bamus verba tua transfixa viſceribus; & exempla ſeruorum tuorum (quos de nigris lucidos, & de mortuis viuos feceras) congeſta in ſinum cogitationis noſtræ vrebant & abſumebant grauem torporem, ne in ima vergeremus; & accendebant nos validè, vt omnis ex linguâ ſubdolâ contradictionis flatus inflammare nos acriùs poſſet, non extinguere.

2. Verumtamen quia propter nomen tuum, quod ſanctificaſti per terras, etiam laudatores vtique haberet votum & propoſitum noſtrum, iactantiæ ſimile videbatur, non opperiri tam proximum feriarum tempus, ſed de publicâ profeſſione atque ante oculos omnium ſitâ antè diſcedere, vt conuerſa in factum meum ora cunctorum intuentium quàm vicinum vindemialium diem præuenire voluerim, multa dicerent, quòd quaſi appetiſſem magnus videri. Et quò mihi erat iſtud, vt putaretur & diſputaretur de animo meo, & blaſphemaretur bonum noſtrum? Quin etiam quòd ipsâ æſtate litterario labori nimio pulmo meus cedere cœperat, & diſficulter trahere ſuſpiria, doloribuſque pectoris

ctoris teſtari ſe ſaucium, vocemque clariorem productiorémve recuſare, primò perturbauerat me, quia magiſterij illius ſarcinam pænè iam neceſſitate deponere cogebat; aut ſi curari & conualeſcere potuiſſem, certè intermittere. Sed vbi plena voluntas vacandi & videndi quoniam tu es Deus oborta mihi eſt atque firmata, noſti Deus meus, etiam gaudere cœpi, quòd hæc quoque ſuberat non mendax excuſatio, quæ offenſionem hominum temperaret, qui propter liberos ſuos me liberum eſſe numquam volebant.

3. Plenus igitur tali gaudio tolerabam illud interuallum temporis, donec decurreret. Neſcio vtrùm vel viginti dies erant, ſed tamen fortiter tolerabantur: quia receſſerat cupiditas, quæ mecum ſolebat ferre graue negotium; & ego premendus remanſeram, niſi patientia ſuccederet. Peccaſſe me in hoc quiſquam ſeruorum tuorum fratrum meorum dixerit, quòd iam pleno corde militia tua, paſſus me fuerim vel vnâ horâ ſedere in cathedrâ mendacij. At ego non contendo. Sed tu Domine miſericordiſſime, nónne & hoc peccatum

cum ceteris horrendis & funereis in aquâ ſanctâ ignouiſti & remiſiſti mihi?

CAPVT III.

Verecundus concedit illi rus ſuum.

1. MACERABATVR anxietudine Verecundus de iſto noſtro bono, quod propter vincula ſua quibus tenaciſſimè tenebatur, deſeri ſe noſtro conſortio videbat, nondum Chriſtianus coniuge fideli: eâ ipsâ tamen arctiore præ ceteris compede, ab itinere quod aggreſſi eramus retardabatur. Nec Chriſtianum eſſe alio modo ſe velle dicebat, quàm illo quo non poterat. Benignè ſanè obtulit, vt quamdiu ibi eſſemus, in rure eius eſſemus. Retribues illi Domine in reſurrectione iuſtorum, quia iam ipſam ſortem retribuiſti ei. Quamuis enim abſentibus nobis, cùm Romæ iam eſſemus, corporali ægritudine correptus, & in eâ Chriſtianus & fidelis factus, ex vitâ hac migrauit; ita miſertus es non ſolùm eius, ſed etiam noſtri, ne cogitantes egregiam erga nos amici humanitatem, nec eum in grege tuo numerantes,

tes, dolore intolerabili cruciaremur.

2. Gratias tibi Deus noſter, tui ſumus: indicant hortationes & conſolationes tuæ, fidelis promiſſor reddes Verecundo pro rure illo eius Caſſiciaco, vbi ab æſtu ſæculi requieuimus in te, amœnitatem ſempiternè virentis paradiſi tui; quoniam dimiſiſti ei peccata ſuper terram, in monte incaſeato, monte tuo, monte vberi. Angebatur ergo tunc ipſe; Nebridius autem collætabatur. Quamuis enim & ipſe nondum Chriſtianus in illam foueam perniciosiſſimi erroris inciderat, vt veritatis Filij tui carnem phantaſma crederet; tamen inde emergens, ſic ſibi erat, nondum vllis Eccleſiæ tuæ Sacramentis imbutus, ſed inquiſitor ardentiſſimus veritatis. Quem non multò poſt conuerſionem noſtram, & regenerationem per Baptiſmum tuum, ipſum etiam fidelem Catholicum, caſtitate perfectâ atque continentiâ tibi ſeruientem in Africâ apud ſuos, cùm tota domus eius per eum Chriſtiana facta eſſet, carne ſoluiſti, & nunc ille viuit in ſinu Abraham. *Luca 16, 22.*

3. Quidquid illud eſt quod illo ſignificatur ſinu, ibi Nebridius meus viuit, dulcis

dulcis amicus meus; tuus autem Domine adoptiuus ex liberto filius, ibi viuit. Nam quis alius tali animæ locus? Ibi viuit, vnde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. Iam non ponit aurem ad os meum, ſed ſpirituale os ad fontem tuum; & bibit quantum poteſt ſapientiam pro auiditate ſuâ, ſine fine felix. Nec ſic eum arbitror inebriari ex eâ, vt obliuiſcatur mei, cùm tu Domine * quem potat ille, noſtri ſis memor. Sic ergo eramus Verecundum conſolantes triſtem, ſaluâ amicitiâ, de tali * conuerſione noſtrâ; & exhortantes ad fidem gradus ſui, vitæ ſcilicet coniugalis: Nebridium autem operientes quando ſequeretur, quod de tam proximo poterat; & erat iam iamque facturus: cùm ecce euoluti ſunt dies illi tandem; nam longi & multi videbantur præ amore libertatis otioſæ, ad cantandum de medullis omnibus; Tibi dixit cor meum, quæſiui vultum tuum, vultum tuum Domine requiram.

* al. quo potatur

* al. conuerſatione

Pſal. 26, 8.

CAPVT IV.

Quid in litteris egerit cum præſentibus amicis, & cum abſente Nebridio; & de Pſalmis, ac dolore dentium.

1. ET venit dies in quo etiam actu ſoluerer à profeſſione rhetoricâ, vnde iam cogitatu ſolutus eram. Et factum eſt. Et eruiſti linguam meam, vnde iam erueras cor meum; & benedicebam tibi gaudens, profectus in villam cum meis omnibus. Ibi quid egerim in litteris, iam quidem ſeruientibus tibi, ſed adhuc in ſuperbiæ ſcholam tamquam in pauſationem anhelantibus, teſtantur libri diſputati cum præſentibus, & cum ipſo me ſolo coram te: quæ autem cum abſente Nebridio, teſtantur epiſtolæ. Et quando mihi ſufficiat tempus commemorandi omnia magna erga nos beneficia tua in illo tempore, præſertim ad alia maiora properanti? Reuocat enim me recordatio mea; & dulce mihi fit Domine confiteri tibi, quibus internis me ſtimulis perdomueris, & quemadmodum me complanaueris humiliatis montibus &

& collibus cogitationum mearum, & tortuoſa mea direxeris, & aſpera lenieris. Quoque modo ipſum etiam Alipium fratrem cordis mei ſubegeris nomini vnigeniti tui, Domini & Saluatoris noſtri IESV CHRISTI, quod primò dedignabatur inſeri litteris noſtris. Magis enim eas volebat redolere gymnaſiorum cedros, quas iam contriuit Dominus, quàm ſalubres herbas eccleſiaſticas, aduerſas ſerpentibus.

2\. Quas tibi Deus meus voces dedi cùm legerem Pſalmos Dauid, cantica fidelia & ſonos pietatis excludentes turgidum ſpiritum, rudis in germano amore tuo, catechumenus in villâ, cum catechumeno Alipio feriatus; matre adhærente nobis muliebri habitu, virili fide, anili ſecuritate, maternâ charitate, Chriſtianâ pietate. Quas tibi voces dabam in Pſalmis illis, & quomodo in te inflammabar ex eis, & accendebar eos recitare ſi poſſem toto terrarum orbe, aduerſus typhum generis humani? Et tamen toto orbe cantantur, & non eſt qui ſe abſcondat à calore tuo. Quàm vehementi & acri dolore indignabar Manichæis, & miſerabar eos

rurſus, quòd illa ſacramenta, illa medicamenta neſcirent, & inſani eſſent aduerſus antidotum quo ſani eſſe potuiſſent! Vellem vt alicubi iuxtà eſſent ignorante me, vtrùm audirent tunc;& me neſciente quòd ibi eſſent, intuerentur faciem meam, & audirent voces meas, quando legi quartum Pſalmum, in illo tunc otio quid de me fecerit ille Pſalmus:

Explicatio 4. Pſalmi, Cùm inuocarem.

3. Cùm inuocarem, exaudiſti me Deus iuſtitiæ meæ, in tribulatione dilataſti mihi: Miſerere mei Domine, & exaudiſti orationem meam. Audirent ignorante me, vtrùm audirent: ne me propter ſe illa dicere putarent, quæ inter hæc verba dixerim. Quia & reuerà nec ea dicerem, nec ſic ea dicerem, ſi me ab eis audiri viderique ſentirem: nec ſi dicerem, ſic acciperent, quomodo mecum & mihi coram te de familiari affectu animi mei inhorrui timendo, ibidemque inferbui ſperando, & exultando in tuâ miſericordiâ Pater. Et hæc omnia exibant per oculos meos & vocem meam, cùm conuerſus ad nos Spiritus tuus bonus, ait nobis: Filij hominum, quouſque graues corde? vt quid diligitis

gitis vanitatem, & quæritis mendacium? Dilexeram enim vanitatem, & quæſieram mendacium. Et tu Domine iam magnificaueras Sanctum tuum, ſuſcitans eum à mortuis, & collocans ad dexteram tuam, vnde mitteret ex alto promiſſionem ſuam Paracletum Spiritum veritatis: & miſerat eum iam, ſed ego neſciebam. *Mar. 16, 19. Act. 2, 2.*

4. Miſerat eum, quia iam magnificatus erat, reſurgens à mortuis & aſcendens in cælum. Antè autem Spiritus nondum erat datus, quia Ieſus nondum erat clarificatus. Et clamat Propheta; Quouſque graues corde? Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Et, Scitote, quoniam Dominus mirificauit ſanctum ſuum. Clamat, Quouſque; clamat, Scitote: & ego tamdiu neſciens vanitatem dilexi, & mendacium quæſiui. Et ideò audiui & contremui, quoniam talibus dicitur, qualem me fuiſſe reminiſcebar. In phantaſmatibus enim quæ pro veritate tenueram, vanitas erat & mendacium. Et inſonui multa grauiter ac fortiter in dolore recordationis meæ. Quæ vtinam audiſſent qui adhuc vſque diligunt vanitatem, & quæ- *Ioan. 7, 39.*

runt mendacium: fortè conturbarentur, & euomuiſſent illud; & exaudires eos cùm clamarent ad te; quoniam verâ morte carnis mortuus eſt pro nobis qui te interpellat pro nobis.

5. Legebam, Iraſcimini, & nolite peccare. Et quomodo mouebar Deus meus, qui iam didiceram iraſci mihi de præteritis, vt de cetero non peccarem? Et meritò iraſci, quia non alia natura gentis tenebrarum de me peccabat, ſicut dicunt qui ſibi non iraſcuntur; & theſaurizant ſibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij tui. Nec iam bona mea foris erant, nec oculis carneis in iſto ſole quærebantur: volentes enim gaudere forinſecus, facilè euaneſcunt, & effunduntur in ea quæ videntur & temporalia ſunt, & imagines eorum famelicâ cogitatione lambunt. Et, ô ſi fatigentur inediâ, & dicant; Quis oſtendet nobis bona? Et dicamus, & audiant; Signatum eſt in nobis lumen vultus tui Domine. Non
Ioan. 1, 9. enim lumen nos ſumus quod illuminat omnem hominem; ſed illuminamur à te,
Epheſ. 5, 8. vt qui fuimus aliquando tenebræ, ſimus lux in te.

6. O ſi

6. O ſi viderent internum lumen æternum, quod ego quia guſtaueram, frendebam, quoniam non eis poteram oſtendere; ſi afferrent ad me cor in oculis ſuis foris à te, & dicerent, Quis oſtendet nobis bona? Ibi enim, ibi mihi iratus eram intus in cubili, vbi compunctus eram, vbi ſacrificaueram mactans vetuſtatem meam, & inchoatâ meditatione renouationis meę ſperans in te: ibi mihi dulceſcere cœperas, & dederas lætitiam in corde meo. Et exclamabam legens hæc foris, & agnoſcens intus. Nec volebam multiplicari terrenis bonis, deuorans tempora, & deuoratus temporalibus; cùm haberem in æternâ ſimplicitate aliud frumentum, & vinum, & oleum. Pſal. 4, 6.

7. Et clamabam in conſequenti verſu clamore alto cordis mei: O in pace; O in idipſum; O quid dixit: Obdormiam & ſomnum capiam? Quoniam, quis reſiſtet nobis, cùm fiet ſermo qui ſcriptus eſt; Abſorpta eſt mors in victoriâ? Et tu es idipſum valdè, qui non mutaris; & in te requies obliuiſcens laborum omnium, quoniam nullus alius tecum; nec ad alia multa adi- 1. Cor. 15, 54.

piſcenda, quæ non ſunt quod tu; Sed tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me. Legebam, & ardebam; nec inueniebam quid facerem ſurdis mortuis, ex quibus fueram peſtis, latrator amarus, & cæcus aduerſus litteras de melle cæli melleas, & de lumine tuo luminoſas: & ſuper ſcripturæ huius inimicos tabeſcebam, quando recordabar omnia dierum illorum feriatorum.

8. Sed nec oblitus ſum, nec ſilebo flagelli tûi aſperitatem, & miſericordiæ tuæ mirabilem celeritatem. Dolore dentium tunc excruciabas me; & cùm in tantum ingraueſceret vt non valerem loqui, adſcendit in cor meum admonere omnes meos qui aderant, vt deprecarentur te pro me Deum ſalutis omnimodæ. Et ſcripſi hoc in cerâ, & dedi eis vt legeretur. Mox vt genua ſupplici affectu fiximus, fugit dolor ille. Sed quis dolor? aut quomodo fugit? Expaui, fateor Domine meus, Deus meus; nihil enim tale ab ineunte ætate expertus fueram, Et inſinuati ſunt mihi in profundo nutus tui, & gaudens in fide laudaui nomen tuum. Et ea fides me ſecurum

rum eſſe non ſinebat de præteritis peccatis meis, quæ mihi per Baptiſmum tuum remiſſa nondum erant.

CAPVT V.

Ambroſium conſulit quid legendum.

1. RENVNTIAVI peractis vindemialibus, vt ſcholaſticis ſuis Mediolanenſes venditorem verborum alium prouiderent, quòd & tibi ego ſeruire delegiſſem, & illi profeſſioni præ difficultate ſpirandi ac dolore pectoris non ſufficerem. Et inſinuaui per litteras Antiſtiti tuo, viro ſancto Ambroſio priſtinos errores meos, & præſens votum meum, vt moneret quid potiſſimùm mihi de libris tuis legendum eſſet, quò percipiendæ tantæ gratiæ paratior aptiorque fierem. At ille iuſſit Iſaiam Prophetam; credo, quòd præ ceteris Euangelij vocationiſque Gentium ſit prænuntiator apertior. Verumtamen ego primam huius lectionem non intelligens, totumque talem arbitrans, diſtuli repetendum exercitatior in Dominico eloquio.

CAPVT VI.

Mediolani baptizatur.

1. INDE, vbi tempus aduenit quo me nomen dare oporteret, relicto rure Mediolanum remeauimus. Placuit & Alipio renaſci in te mecum, iam induto humilitate Sacramentis tuis congruâ, & fortiſſimo domitori corporis, vſque ad Italicum ſolum glaciale nudo pede obterendum inſolito auſu. Adiunximus etiam nobis puerum Adeodatum, ex me natum carnaliter de peccato meo. Tu benè feceras eum. Annorum erat ferè quindecim, & ingenio præueniebat multos graues & doctos viros. Munera tua tibi confiteor, Domine Deus meus, Creator omnium, & multum potens reformare noſtra deformia: nam ego in illo puero præter delictum nihil habebam. Quòd enim enutriebatur à nobis in diſciplinâ tuâ, tu inſpiraueras nobis, nullus alius. Munera tua tibi confiteor. Eſt liber noſter qui inſcribitur de Magiſtro: ipſe ibi mecum loquitur. Tu ſcis illius eſſe ſenſa omnia quæ in-

feruntur ibi ex perſonâ collocutoris mei, cùm eſſet in annis ſedecim. Multa eius alia mirabiliora expertus ſum. Horrori mihi erat illud ingenium: & quis præter te talium miraculorum opifex?

2. Citò de terrâ abſtuliſti vitam eius; & ſecurior eum recordor, non timens quidquam pueritiæ, nec adoleſcentiæ, nec omnino homini illi. Sociauimus eum coæuum nobis in gratiâ tuâ, educandum in diſciplinâ tuâ: & baptizati ſumus, & fugit à nobis ſolicitudo vitæ præteritæ. Nec ſatiabar illis diebus dulcedine mirabili, conſiderare altitudinem conſilij tui ſuper ſalutem generis humani. Quantum fleui in hymnis & canticis tuis, ſuaue-ſonantis Eccleſiæ tuæ vocibus commotus acriter? Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum; & exæſtuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & benè mihi erat cum eis.

CA-

CAPVT VII.

Quæ Mediolani viderit.

1. NON longè cœperat Mediolanenſis Eccleſia genus hoc conſolationis & exhortationis celebrare, magno ſtudio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multò ampliùs, cùm Iuſtina Valentiniani regis pueri mater, hominem tuum Ambroſium perſequeretur hæreſis ſuæ cauſâ, quâ fuerat ſeducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in Eccleſiâ, mori parata cum Epiſcopo ſuo, ſeruo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, ſolicitudinis & vigiliarum primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore ſpiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonitâ atque turbatâ. Tunc Hymni & Pſalmi vt canerentur, ſecundùm morem Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabeſceret, inſtitutum eſt: & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac pænè omnibus gregibus tuis, & per cetera Orbis imitantibus.

2. Tunc

2. Tunc memorato Antiſtiti tuo per viſum aperuiſti, quo loco laterent martyrum corpora Geruaſij & Protaſij, quæ per tot annos incorrupta in theſauro ſecreti tui recondideras, vnde opportunè promeres, ad coërcendam rabiem femineam, ſed regiam. Cùm enim propalata & effoſſa digno cum honore transferrentur ad Ambroſianam Baſilicam, non ſolùm quos immundi vexabant ſpiritus, confeſſis eiſdem dæmonibus ſanabantur; verumetiam quidam plures annos cæcus ciuis ciuitatique notiſſimus, cùm populi tumultuantis lætitiæ cauſam quæſiſſet atque audiſſet, exiliuit, eoque ſe vt duceret ſuum ducem rogauit. Quò perductus impetrauit admitti, vt ſudario tangeret feretrum pretioſæ in conſpectu tuo mortis Sanctorum tuorum. Quod vbi fecit, atque admouit oculis, confeſtim aperti ſunt. Inde fama diſcurrens; inde laudes tuæ feruenter lucentes; inde illius inimicæ animus, etſi ad credendi ſanitatem non applicitus, à perſequendi tamen furore compreſſus eſt. Gratias tibi Deus meus. Vnde & quò duxiſti recordationem meam, vt hæc etiam confiterer

Pſal. 115, 15.

fiterer tibi, quæ magna oblitus præterie-
Cant. 1, 3. ram. Et tamen tunc, cùm ita flagraret odor vnguentorum tuorum, non currebamus poſt te; & ideò plus flebam inter cantica hymnorum tuorum, olim ſuſpirans tibi, & tandem reſpirans, quantum patet aura in domo fœneâ.

CAPVT VIII.

Euodij conuerſio: & de Auguſtini matre Monicâ.

Pſal. 67, 7. 1. QVI habitare facis vnanimes in domo, conſociaſti nobis & Euodium iuuenem ex noſtro municipio. Qui cùm Agens in rebus militaret, prior nobis ad te conuerſus eſt, & baptizatus; & relictâ militiâ ſæculari, accinctus eſt in tuâ. Simul eramus, ſimul habitaturi in placito ſancto. Quærebamus quiſnam locus nos vtiliùs haberet ſeruientes tibi. Pariter remeabamus in Africam. Et cùm apud oſtia Tyberina eſſemus, mater defuncta eſt. Multa prætereo, quia multum feſtino. Accipe confeſſiones meas & gratiarum actiones Deus meus, de rebus innumerabilibus

etiam

etiam in ſilentio. Sed non præteribo quidquid mihi anima parturit de illâ famulâ tuâ, quæ me parturiuit, & carne, vt in hanc temporalem, & corde, vt in æternam lucem renaſcerer. Non eius, ſed tua dicam dona in eâ: neque enim ſeipſam fecerat, aut educauerat ſeipſam.

2. Tu creaſti eam: nec pater, nec mater ſciebat, qualis ex eis fieret. Et erudiuit eam in timore tuo virga Chriſti tui, regimen vnici filij tui in domo fideli, bono membro Eccleſiæ tuæ. Nec tantam erga ſuam diſciplinam diligentiam matris prædicabat, quantam famulæ cuiuſdam decrepitæ, quæ patrem eius infantem portauerat, ſicut dorſo grandiuſcularum puellarum paruuli portari ſolent. Cuius rei gratiâ, & propter ſenectam ac mores optimos, in domo Chriſtianâ ſatis à Dominis honorabatur. Vnde etiam curam dominicarum filiarum commiſſam ſibi diligenter gerebat: & erat in eis coërcendis, cùm opus eſſet, ſanctâ ſeueritate vehemens, atque in docendis ſobriâ prudentiâ. Nam eas, præter illas horas quibus ad menſam parentum moderatiſſimè alebantur, etiamſi

iamſi exardeſcerent ſiti, nec aquam bibere ſinebat, præcauens conſuetudinem malam, & addens verbum ſanum: Modò aquam bibitis, quia in poteſtate vinum non habetis: cùm autem ad maritos veneritis, factæ dominæ apothecarum & cellariorum, aqua ſordebit, ſed mos potandi præualebit.

3. Hac ratione præcipiendi & auctoritate imperandi frenabat auiditatem tenerioris ætatis: & ipſam puellarum ſitim formabat ad honeſtum modum, vt iam nec liberet quod non deceret. Et ſurrepſerat tamen, ſicut mihi filio famula tua narrabat, ſurrepſerat ei vinolentia. Nam cùm de more tamquam puella ſobria iuberetur à parentibus de cuppâ vinum depromere, ſubmiſſo poculo quà deſuper patet, priuſquam in lagunculam funderet merum, primoribus labris ſorbebat exiguum, quia non poterat ampliùs ſenſu recuſante: non enim vllâ temulentâ cupidine faciebat hoc, ſed quibuſdam ſuperfluentibus ætatis exceſſibus, qui ludicris motibus ebulliunt, & in pueriilibus animis maiorum pondere premi ſolent.

3. Itaque ad illud modicum quotidiana modica addendo (quoniam qui modica ſpernit, paulatim decidit) in eam conſuetudinem lapſa erat, vt propè iam plenos mero caliculos inhianter hauriret. Vbi tunc ſagax anus, & vehemens illa prohibitio? Numquid valebat aliquid aduerſus latentem morbum, niſi tua medicina Domine vigilaret ſuper nos? Abſente patre & matre & nutritoribus, tu præſens qui creaſti, qui vocas, qui etiam per præpoſitos homines boni aliquid agis ad animarum ſalutem, quid tunc egiſti Deus meus? Vnde curaſti? Vnde ſanaſti? Nónne protuliſti durum & acutum ex alterâ animâ conuitium, tamquam medicinale ferrum, ex occultis prouiſionibus tuis, & vno ictu putredinem illam præcidiſti? *Eccli. 19, 1.*

4. Ancilla enim, cum quâ ſolebat accedere ad cuppam, litigans cum dominâ minore, vt fit, ſola cum ſolâ, obiecit hoc crimen amariſſimâ inſultatione, vocans meribibulam. Quo illa ſtimulo percuſſa, reſpexit fœditatem ſuam; confeſtimque damnauit atque exuit. Sicut amici adulantes peruertunt, ſic inimici litigantes ple-

rumque corrigunt. Nec tu, quod per eos agis, ſed quod ipſi voluerunt, retribuis eis. Illa enim irata exagitare appetiuit minorem dominam, non ſanare; & ideò clanculò, aut quia ita eas inuenerat locus & tempus litis, aut ne fortè & ipſa periclitaretur, quòd tam ſerò prodidiſſet. At tu Domine rector cælitum & terrenorum, ad vſus tuos contorquens profunda torrentis, fluxum ſæculorum ordinatè turbulentum, etiam de alterius animæ inſaniâ ſanaſti alteram. Ne quiſquam cùm hoc aduertit, potentiæ ſuæ tribuat, ſi verbo eius alius corrigatur quem vult corrigi.

CAPVT IX.

Monica qualis erga maritum.

1. EDVCATA itaque pudicè ac ſobriè, potiuſque à te ſubdita parentibus, quàm à parentibus tibi, vt plenis annis nubilis facta eſt, tradita viro ſeruiuit veluti domino: & ſategit eum lucrari tibi, loquens te illi moribus ſuis, quibus eam pulchram faciebas, & reuerenter amabilem atque mirabilem viro. Ita autem tolerauit

cubilis iniurias, vt nullam de hac re cum marito haberet vmquam ſimultatem. Expectabat enim miſericordiam tuam ſuper eum, vt in te credens caſtificaretur. Erat verò ille præterea, ſicut beneuolentiâ præcipuus, ita irâ feruidus. Sed nouerat hæc non reſiſtere irato viro, non tantùm facto, ſed ne verbo quidem. Iam verò refracto & quieto, cùm opportunum videret, rationem facti ſui reddebat, ſi fortè ille inconſideratiùs commotus fuerat.

21. Denique cùm matronæ multæ, quarum viri mitiores erant, plagarum veſtigia etiam dehoneſtatâ facie gererent, inter amica colloquia illæ arguebant maritorum vitam; hæc earum linguam, veluti per iocum grauiter admonens, ex quo illas tabulas quæ matrimoniales vocantur recitari audiſſent, tamquam inſtrumenta quibus ancillæ factæ eſſent, deputare debuiſſent; proinde memores conditionis, ſuperbire aduerſus dominos non oportere. Cumque mirarentur illæ, ſcientes quàm ferocem coniugem ſuſtineret, numquam fuiſſe auditum, aut aliquo indicio claruiſſe, quòd Patricius cæciderit vxorem, aut *Patricius pater Auguſtini*

quòd à ſe inuicem vel vnum diem domeſticâ lite diſſenſerint, & cùm cauſam familiariter quærerent, docebat illa inſtitutum ſuum, quod ſuprà memoraui. Quæ obſeruabant, expertæ gratulabantur; quæ non obſeruabant, ſubiectæ vexabantur.

3. Socrum etiam ſuam, primò ſuſurris malarum ancillarum aduerſus ſe irritatam, ſic vicit obſequijs, perſeuerans tolerantiâ & manſuetudine, vt illa vltrò filio ſuo medias linguas famularum proderet, quibus inter ſe & nurum pax domeſtica turbabatur, expeteretque vindictam. Itaque poſteaquam ille, & matri obtemperans, & curans familiæ diſciplinam, & concordiæ ſuorum conſulens, proditas ad prodentis arbitrium verberibus coërcuit; promiſit illa talia de ſe præmia ſperare debere, quæcumque de ſuâ nuru, ſibi quò placeret, mali aliquid loqueretur: nullaque iam audente, memorabili inter ſe beneuolentiæ ſuauitate vixerunt. Hoc quoque illi bono mancipio tuo, in cuius vtero me creaſti Deus meus miſericordia mea, munus grande donaueras, quòd inter diſſidentes atque diſcordes quaſlibet animas, vbi poterat,

terat, tam ſe præbebat pacificam, vt cùm ab vtraque multa de inuicem audiret amariſſima (qualia ſolet eructare turgens atque indigeſta diſcordia, quando præſenti amicæ de abſente inimicâ per acida colloquia cruditas exhalatur odiorum) nihil tamen alteri de alterâ proderet, niſi quod ad eas reconciliandas valeret.

4. Paruum hoc bonum mihi videretur, niſi turbas innumerabiles triſtis experirer (neſcio quâ horrendâ peſtilentiâ peccatorum latiſſimè peruagante) non ſolùm iratorum inimicorum iratis inimicis dicta prodere, ſed etiam quæ non dicta ſunt adderet: cùm contrà animo humano parum eſſe debeat, inimicitias hominum nec * exagitare nec augere malè loquendo, niſi eas etiam extinguere benè loquendo ſtuduerit; qualis illa erat, docente te magiſtro intimo in ſcholâ pectoris. Denique etiam virum ſuum iam in extremâ vitâ temporali eius lucrata eſt tibi: nec in eo iam fideli planxit, quod in nondum fideli tolerauerat.

* al. excitare

5. Erat etiam ſerua ſeruorum tuorum. Quiſquis enim eorum nouerat eam, mul-

tum in eâ laudabat & honorabat & diligebat te: quia ſentiebat præſentiam tuam in corde eius ſanctæ conuerſationis fructibus teſtibus. Fuerat enim vnius viri vxor; mutuam vicem parentibus reddiderat; domum ſuam piè tractauerat; in operibus bonis teſtimonium habebat. Nutrierat filios, totiens eos parturiens, quotiens abs te deuiare cernebat. Poſtremò nobis Domine omnibus, qui ex munere tuo ſinis loqui ſeruis tuis, qui ante dormitionem eius in te iam conſociati viuebamus perceptâ gratiâ Baptiſmi tui, ita curam geſſit, quaſi omnes genuiſſet; ita ſeruiuit, quaſi ab omnibus genita fuiſſet.

CAPVT X.

Colloquium cum matre de Regno cælorum.

1. IMMINENTE autem die quo ex hac vitâ erat exitura, quem diem tu noueras ignorantibus nobis, prouenerat (vt credo) procurante te occultis tuis modis, vt ego & ipſa ſoli ſtaremus incumbentes ad quamdam feneſtram, vnde hortus intra domum quæ nos habebat proſpectabatur,

tur, illic apud Oſtia Tyberina, vbi remoti à turbis poſt longi itineris laborem inſtaurabamus nos nauigationi. Colloquebamur ergo ſoli valdè dulciter: & præterita obliuiſcentes, in ea quæ antè ſunt extenti, quærebamus inter nos apud præſentem veritatem quod tu es, qualis futura eſſet vita æterna Sanctorum, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. Sed inhiabamus ore cordis in ſuperna fluenta fontis tui, fontis vitæ qui eſt apud te, vt inde pro captu noſtro aſperſi, quoquo modo rem tantam cogitaremus.

Phil. 3, 13. *1. Cor. 2, 9.* *Pſal. 35, 10.*

2. Cumque ad eum finem ſermo perduceretur, vt carnalium ſenſuum delectatio quantalibet, in quantalibet luce corporeâ, præ illius vitæ iucunditate, non comparatione ſed nec commemoratione quidem digna videretur; erigentes nos ardentiore affectu in idipſum, perambulauimus gradatim cuncta corporalia, & ipſum cælum vnde ſol & luna & ſtellæ lucent ſuper terram. Et adhuc aſcendebamus interiùs, cogitando & loquendo te, & mirando opera tua: & venimus ad mentes noſtras, & tranſcendimus eas, vt attin-

geremus regionem vbertatis indeficientis, vbi paſcis Iſraël in æternum veritatis pabulo; & vbi vita ſapientia eſt, per quam fiunt omnia iſta, & quæ fuerunt, & quæ futura ſunt, & ipſa non fit, ſed ſic eſt vt fuit, & ſic erit ſemper; cùm potiùs fuiſſe & futurum eſſe, non eſt in eâ, ſed eſſe ſolùm, quoniam æterna eſt. Nam fuiſſe & futurum eſſe, non eſt æternum. Et dum loquimur & inhiamus illi; attingimus eam modicè toto ictu cordis; & ſuſpirauimus, & reliquimus ibi religatas primitias ſpiritus; & remeauimus ad ſtrepitum oris noſtri, vbi verbum & incipitur & finitur, Et quid ſimile Verbo tuo Domino noſtro, in ſe permanenti ſine vetuſtate, atque innouanti omnia?

3. Dicebamus ergo; Si cui ſileat tumultus carnis, ſileant phantaſiæ terræ & aquarum & aëris; ſileant & poli, & ipſa ſibi anima ſileat, & tranſeat ſe, non ſe cogitando: ſileant ſomnia & imaginariæ reuelationes, omnis lingua & omne ſignum, & quidquid tranſeundo fit, ſi cui ſileat omnino, Quoniam ſi quis audiat, dicunt

Pſal. 99, 3, 5. hæc omnia: Non ipſa nos fecimus, ſed fecit

cit nos qui manet in æternum. His dictis ſi iam taceant, quoniam erexerunt aurem in eum qui fecit ea, & loquatur ipſe ſolus, non per ea ſed per ſeipſum, vt audiamus verbum eius, non per linguam carnis, neque per vocem Angeli, nec per ſonitum nubis, nec per ænigma ſimilitudinis; ſed ipſum quem in his amamus, ipſum ſine his audiamus; ſicut nunc extendimus nos, & rapidâ cogitatione attingimus æternam ſapientiam ſuper omnia manentem, ſi continuetur hoc, & ſubtrahantur aliæ viſiones longè imparis generis, & hæc vna rapiat & abſorbeat & recondat in interiora gaudia ſpectatorem ſuum, vt talis ſit ſempiterna vita qualc fuit hoc momentum intelligentiæ, cui ſuſpirauimus: nónne hoc eſt; Intra in gaudium domini tui? Et iſtud quando? An cùm omnes reſurgemus, ſed non omnes immutabimur? *Mat. 25, 21.* *1.Cor.15, 51.*

4. Dicebamus talia, etſi non iſto modo & his verbis, Tamen Domine tu ſcis, quòd illo die cùm talia loqueremur, & mundus iſte nobis inter verba vileſceret cum omnibus delectationibus ſuis, tunc ait illa; Fili, quantum ad me attinet, nullâ

re iam delector in hac vitâ. Quid hîc faciam adhuc, & cur hic ſim neſcio, iam conſumptâ ſpe huius ſæculi. Vnum erat propter quod in hac vitâ aliquantum immorari cupiebam; vt te Chriſtianum Catholicum viderem priuſquam morerer. Cumulatiùs hoc mihi Deus meus præſtitit, vt te etiam contemptâ felicitate terrenâ, ſeruum eius videam. Quid hîc facio?

CAPVT XI.

De ecſtaſi & morte matris.

1. AD hæc ei quid reſponderim, non ſatis recolo. Cùm intereà vix intra quinque dies, aut non multò ampliùs, decubuit febribus. Et cùm ægrotaret, quodam die defectum animæ paſſa eſt, & paululum ſubtracta à præſentibus, Nos concurrimus; ſed citò reddita eſt ſenſui, & aſpexit aſtantes, me & fratrem meum, & ait nobis, quaſi quærenti ſimilis, Vbi eram? Deinde nos intuens mœrore attonitos, Ponitis hîc (inquit) matrem veſtram? Ego ſilebam, & fletum frenabam. Frater autem meus quiddam locutus eſt, quo

qúo eam non peregrè, ſed in patriâ ſuâ defungi tamquam feliciùs optaret. Quo audito, illa vultu anxio reuerberans eum oculis quòd talia ſaperet, atque inde me intuens, Vide ait, quid dicit. Et mox ambobus: Ponite, inquit, hoc corpus vbicumque; nihil vos eius cura conturbet: tantùm illud vos rogo, vt ad Domini altare memineritis mei vbi fueritis.

2. Cumque hanc ſententiam verbis quibus poterat explicaſſet, conticuit, & ingraueſcente morbo exercebatur. Ego verò cogitans dona tua Deus meus inuiſibilis, quæ immittis in corda fidelium tuorum, & proueniunt inde fruges admirabiles, gaudebam, & gratias agebam tibi; recolens quòd noueram quantâ curâ ſemper æſtuaſſet de ſepulchro, quod ſibi prouiderat & præparauerat iuxta corpus viri ſui. Quia enim valdè concorditer vixerant, id etiam volebat (vt eſt animus humanus minùs capax diuinorum) adiungi ad illam felicitatem, & commemorari ab hominibus, conceſſum ſibi eſſe poſt tranſmarinam peregrinationem, vt coniunctâ terrâ amborum coniugum terra tegeretur,

3. Quan-

3. Quando autem iſta inanitas plenitudine bonitatis tuæ cœperat in eius corde non eſſe, neſciebam; & lætabar, admirans quòd ſic mihi aperuiſſet: quamquam & illo ſermone noſtro ad feneſtram, cùm dixit, Iam quid hîc facio? non apparuit deſiderare in patriâ mori. Audiui etiam poſteà, quòd iam cùm Oſtijs eſſemus, cum quibuſdam amicis meis maternâ fiduciâ colloquebatur quodam die de contemptu vitæ huius & bono mortis, vbi ipſe non aderam; illiſque ſtupentibus virtutem feminæ quam tu dederas ei, quærentibuſque vtrùm non formidaret tam longè à ſuâ ciuitate corpus relinquere: Nihil, inquit, longè eſt Deo; neque timendum eſt, ne ille non agnoſcat in fine ſæculi vnde me reſuſcitet. Ergo die nono ægritudinis ſuæ, quinquageſimo & ſexto anno ætatis ſuæ, triceſimo & tertio ætatis meæ, anima illa religioſa & pia corpore ſoluta eſt.

CA-

CAPVT XII.

Quomodo luxerit mortem matris.

1. PREMEBAM oculos eius, & confluebat in præcordia mea mœſtitudo ingens, & transfluebat in lacrymas: ibidemque oculi mei violento animi imperio reſorbebant fontem ſuum vſque ad ſiccitatem; & in tali luctamine valdè malê mihi erat. Tum verò, vbi efflauit extremum ſpiritum, puer Adeodatus exclamauit in planctum, atque ab omnibus nobis coërcitus tacuit. Hoc modo etiam * meum quiddam puerile, quod labebatur in fletus, iuuenili voce cordis coërcebatur, & tacebat. Neque enim decere arbitrabamur, funus illud queſtibus lacrymoſis gemitibuſque celebrare; quia his plerumque ſolet deplorari quædam miſeria morientium, aut quaſi omnimoda extinctio: at illa nec miſerè moriebatur, nec omnino moriebatur. Hoc & documentis morum eius, & fide non fictâ, rationibuſque certis tenebamus.

* al. in eum

2. Quid ergo erat quod intus mihi grauiter

uiter dolebat, niſi ex conſuetudine ſimul viuendi dulciſſimâ & chariſſimâ, repentè diruptâ, vulnus recens? Gratulabar quidem teſtimonio eius, quòd in eâ ipsâ vltimâ ægritudine, obſequijs meis interblandiens, appellabat me pium: & commemorabat grandi dilectionis affectu, numquam ſe audiſſe ex ore meo iaculatum in ſe durum aut contumelioſum ſermonem. Sed tamen, quid tale Deus meus qui feciſti nos, quid comparabile habebat honor à me delatus illi, & ſeruitus ab illâ mihi? Quoniam itaque deſerebar tam magno eius ſolatio, ſauciabatur anima mea; & quaſi dilaniabatur vita, quæ vna facta erat ex meâ & illius.

3. Cohibito ergo à fletu illo puero, Pſalterium arripuit Euodius, & cantare cœpit Pſalmum, cui reſpondebamus omnis do-
Pſal. 100, 1. mus; Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Audito autem quid ageretur, conuenerunt multi fratres ac religioſæ feminæ; & de more illis quorum officium erat funus curantibus, ego in parte, vbi decenter poteram, cum eis qui me non deſerendum eſſe cenſebant, quod erat tempori

con-

congruum diſputabam: eoque fomento veritatis mitigabam cruciatum tibi notum; illis ignorantibus, & intentè audientibus, & ſine ſenſu doloris me eſſe arbitrantibus. At ego in auribus tuis, vbi eorum nullus audiebat, increpabam mollitiem affectus mei, & conſtringebam fluxum mœroris: cedebatque mihi paululùm; rurſuſque impetu ſuo ferebatur, non vſque ad eruptionem lacrymarum, nec vſque ad vultus mutationem; ſed ego ſciebam quid corde premerem. Et quia mihi vehementer diſplicebat, tantum in me poſſe hæc humana quæ ordine debito & ſorte conditionis noſtræ accidere neceſſe eſt, alio dolore dolebam dolorem meum, & duplici triſtitiâ macerabar.

4. Cùm ecce corpus elatum eſt, imus & redimus ſine lacrymis. Nam neque in eis precibus quas tibi fudimus, cùm tibi offerretur pro eâ Sacrificium pretij noſtri, iuxta ſepulchrum poſito cadauere, priuſquam deponeretur, ſicut illic fieri ſolet, nec in eis precibus ego fleui; ſed toto die grauiter in occulto mœſtus eram, & mente turbatâ rogabam te, vt poteram, quò

Sacrificium pro defunctis oblatum.

ſana-

ſanares dolorem meum, nec faciebas: credo commendans memoriæ meæ, vel hoc vno documento omnis conſuetudinis vinculum, etiam aduerſus mentem quæ iam non fallaci verbo paſcitur. Viſum etiam mihi eſt vt irem lauatum; quòd audieram inde balneis nomen inditum: quia Græci βαλανεῖον dixerint, quòd anxietatem pellat ex animâ. Ecce & hoc confiteor miſericordiæ tuæ Pater orphanorum, quoniam laui; & talis eram, qualis priùs quàm lauiſſem: neque enim exudauit de corde meo mœroris amaritudo.

5. Deinde dormiui & euigilaui, & non paruâ ex parte mitigatum inueni dolorem meum. Atque vt eram in lecto meo ſolus, recordatus ſum veridicos verſus Ambroſij tui: Tu es enim

Ambroſij carmen.

Deus Creator omnium,
Poliq́ue rector; veſtiens
Diem decoro lumine,
Noctem ſoporis gratiâ;
Artus ſolutos vt quies
Reddat laboris vſui,
Menteſq́ue feſſas alleuet,
Luctuſq́ue ſoluat anxios.

Atque

Atque inde paulatim reducebam in priſtinum ſenſum ancillam tuam, conuerſationemque eius piam in te, & ſanctè in nos blandam atque morigeram, quâ ſubitò deſtitutus ſum: & libuit flere in conſpectu tuo de illâ & pro illâ, de me & pro me. Et dimiſi lacrymas quas continebam, vt effluerent quantum vellent, ſubſternens eas cordi meo: & requieui in eis, quoniam ibi erant aures tuæ, non cuiuſquam hominis ſuperbè interpretantis ploratum meum.

6. Et nunc Domine confiteor tibi in litteris: legat qui volet, & interpretetur vt volet. Et ſi peccatum inuenerit, fleuiſſe me matrem exiguâ parte horæ, matrem oculis meis interim mortuam, quæ me multos annos fleuerat vt oculis tuis viuerem; non irrideat, ſed potiùs, ſi eſt grandi charitate, pro peccatis meis fleat ipſe ad te Patrem omnium fratrum Chriſti tui.

X CA-

CAPVT XIII.

Orat pro matre defunctâ.

1. EGO autem iam ſanato corde ab illo vulnere in quo poterat redargui carnalis affectus, fundo tibi Deus noſter pro illâ famulâ tuâ longè aliud lacrymarum genus, quod manat de concuſſo ſpiritu conſideratione periculorum omnis
1.Cor.15, animæ quæ in Adam moritur. Quam-
22. quam illa in Chriſto viuificata, etiam nondum à carne reſoluta ſic vixerit, vt laudetur nomen tuum in fide moribuſque eius; non tamen audeo dicere, ex quo eam per Baptiſmum regeneraſti, nullum verbum exiſſe ab ore eius contra præce-
Matth.5, ptum tuum. Et dictum eſt à Veritate Filio
23. tuo; Si quis dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis. Et væ etiam laudabili vitæ hominum, ſi remotâ miſericordiâ diſcutias eam. Quia verò non exquiris delicta vehementer, fiducialiter ſperamus aliquem apud te locum inuenire indulgentiæ. Quiſquis autem tibi enumerat vera merita ſua, quid tibi enumerat niſi munera tua?

tua? O ſi cognoſcant ſe omnes homines;& qui gloriantur, in Domino glorientur! 2.Cor.10, 17.

2. Ego itaque laus mea & vita mea, Deus cordis mei, ſepoſitis pauliſper bonis eius actibus, pro quibus tibi gaudens gratias ago, nunc pro peccatis matris meæ deprecor te: exaudi me per medicinam vulnerum noſtrorum quæ pependit in ligno, & ſedens ad dexteram tuam te interpellat pro nobis. Scio miſericorditer operatam, & ex corde dimiſiſſe debita Matth. 6, 12. debitoribus ſuis; dimitte illi & tu debita ſua, ſi qua etiam contraxit per tot annos poſt Aquam ſalutis. Dimitte Domine, dimitte obſecro; ne intres cum eâ in iudicium. Superexaltet miſericordia iudicium, quoniam eloquia tua vera ſunt, & promi- Mat. 5,7. ſiſti miſericordiam miſericordibus. Quod vt eſſent, tu dediſti eis, qui miſereberis cui miſertus eris; & miſericordiam præſtabis cui miſericors fueris. Et credo iam feceris quod te rogo; ſed voluntaria oris mei approba Domine.

3. Namque illa imminente die reſolutionis ſuæ non cogitauit ſuum corpus ſumptuosè contegi, aut condiri aromati-

bus, aut monumentum electum concupiuit, aut curauit ſepulchrum patrium.

Oratio pro defunctis ad Altare. Non iſta mandauit nobis, ſed tantummodò memoriam ſui ad altare tuum fieri deſiderauit, cui nullius diei prætermiſſione ſeruierat, vnde ſciret diſpenſari victimam ſanctam, quâ deletum eſt chirographum quod erat contrarium nobis, quâ triumphatus eſt hoſtis, computans delicta noſtra, & quærens quid obijciat, & nihil inueniens in illo in quo vincimus. Quis ei refundet innocentem ſanguinem? Quis ei reſtituet pretium quo nos emit, vt nos * auferat ei? ad cuius pretij noſtri ſacramentum ligauit ancilla tua animam ſuam vinculo fidei.

Col. 2, 14.

* *al. offerat*

4. Nemo à protectione tuâ dirumpat eam. Non ſe interponat nec vi nec inſidijs leo & draco. Neque enim reſpondebit illa nihil ſe debere, ne conuincatur & obtineatur ab accuſatore callido; ſed reſpondebit dimiſſa debita ſua ab eo, cui nemo reddet quod pro nobis non debens reddidit. Sit ergo in pace cum viro, ante quem nulli, & poſt quem nulli nupta eſt; cui ſeruiuit, fructum tibi afferens cum tole-

tolerantiâ, vt eum quoque lucraretur tibi. Et inſpira Domine Deus meus, inſpira ſeruis tuis fratribus meis, filijs tuis dominis meis, quibus & voce & corde & litteris ſeruio, vt quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ, cum Patricio quondam eius coniuge; per quorum carnem introduxiſti me in hanc vitam, quemadmodum neſcio. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce tranſitoriâ, & fratrum meorum ſub te patre in matre Catholicâ, & ciuium meorum in æternâ Hieruſalem; cui ſuſpirat peregrinatio populi tui, ab exitu vſque ad reditum: vt quòd à me illa popoſcit extremum, vberiùs ei præſtetur in multorum orationibus, tam per confeſſiones, quàm per * orationes meas.

* al. operationes

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER DECIMVS.

CAPVT I.

Confeſſio cordis.

1.Cor.13, 12. 1. COGNOSCAM te Domine cognitor meus, cognoſcam te, ſicut & à te cognitus ſum. Virtus animæ meæ intra in eam, & coapta tibi, vt habeas &
Epheſ.5, 27. poſſideas ſine maculâ & rugâ. Hæc eſt ſpes mea, ideò loquor: & in eâ ſpe gaudeo, quando ſanum gaudeo. Cetera verò vitæ huius tantò minùs flenda, quantò magis fletur: & tantò magis flenda, quan-
Pſal.50, 8. tò minùs fletur in eis. Ecce enim veritatem dilexiſti; quoniam qui facit eam, venit ad lucem. Volo eam facere in corde meo coram te in confeſſione; in ſtylo autem meo coram multis teſtibus.

CAPVT II.

Deo nota arcana.

1. ET tibi quidem Domine, cuius ocu- *Hebr. 4, 13.*
lis nuda eſt abyſſus humanæ con-
ſcientiæ, quid occultum eſſet in me, etiam-
ſi nollem confiteri tibi? Te enim mihi abſ-
conderem, non me tibi. Nunc autem,
quòd gemitus meus teſtis eſt diſplicere me
mihi, tu refulges & places, & amaris &
deſideraris, vt erubeſcam de me, & abij-
ciam me atque eligam te; & nec tibi nec
mihi placeam, niſi de te.

2. Tibi ergo Domine manifeſtus ſum
quicumque ſim; & quo fructu tibi confi-
tear dixi. Neque enim id ago verbis car-
nis & vocibus, ſed verbis animæ & cla-
more cogitationis, quem nouit auris tua.
Cùm enim malus ſum, nihil eſt aliud con-
fiteri tibi, quàm diſplicere mihi: cùm ve-
rò pius, nihil eſt aliud confiteri tibi, quàm
hoc non tribuere mihi: quoniam tu Do- *Pſal. 5, 13.*
mine benedicis iuſtum, ſed priùs eum iu-
ſtificas impium. Confeſſio itaque mea
Deus meus in conſpectu tuo tibi tacitè fit,

& non tacitè: tacet enim ſtrepitu, clamat affectu. Neque enim dico recti aliquid hominibus, quod non à me tu priùs audieris; aut etiam tu aliquid tale audis à me, quod non priùs mihi tu dixeris.

CAPVT III.

Confeſſio malorum ad quid conducat.

1. QVID mihi ergo eſt cum hominibus, vt audiant confeſſiones meas, quaſi ipſi ſanaturi ſint omnes languores meos? Curioſum genus ad cognoſcendam vitam alienam, deſidioſum ad corrigendam ſuam. Quid à me quærunt audire qui ſim, qui nolunt à te audire qui ſint? Et vnde ſciunt, cùm à meipſo de meipſo audiunt, an verum dicam; quandoquidem
1.Cor.2, 11. nemo ſcit hominum quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? Si autem à te audiant de ſeipſis, non poterunt dicere, mentitur Dominus. Quid eſt enim à te audire de ſe, niſi cognoſcere ſe? Quis porrò cognoſcit, & dicit Falſum eſt,
1.Cor.13, 7. niſi ipſe mentiatur? Sed quia charitas omnia credit, inter eos vtique quos connexos

nexos ſibimet vnum facit, ego quoque Domine etiam ſic tibi confiteor, vt audiant homines, quibus demonſtrare non poſſum an vera confitear, ſed credunt mihi, quorum mihi aures charitas aperit.

2. Verumtamen tu medice meus intime, quo fructu iſta faciam, eliqua mihi. Nam confeſſiones præteritorum malorum meorum, quæ remiſiſti & texiſti vt beares me in te, mutans animam meam fide & ſacramento tuo, cùm leguntur & audiuntur, excitant cor ne dormiat in deſperatione, & dicat, Non poſſum; ſed euigilet in amore miſericordiæ tuæ, & dulcedine gratiæ tuæ, quâ potens eſt omnis infirmus, qui ſibi per ipſam fit conſcius infirmitatis ſuæ. Et delectat bonos audire præterita mala eorum qui iam carent eis: nec ideò delectat quia mala ſunt, ſed quia fuerunt & non ſunt.

3. Quo itaque fructu Domine Deus meus, cui quotidie confitetur conſcientia mea, ſpe miſericordiæ tuæ ſecurior quàm innocentiâ ſuâ; quo fructu quæſo etiam hominibus coram te confiteor per has litteras, adhuc quis ego ſim, non quis

 fuerim?

fuerim? Nam illum fructum vidi, & commemoraui. Sed quis adhuc ſim, ecce in ipſo tempore confeſſionum mearum, & multi hoc noſſe cupiunt qui me nouerunt & non me nouerunt, qui ex me vel de me aliquid audierunt; ſed auris eorum non eſt ad cor meum, vbi ego ſum quicumque ſum. Volunt ergo audire confitentem me quid ipſe intus ſim, quò nec oculum, nec aurem, nec mentem poſſunt intendere; credituri tamen volunt, numquid cognituri? Dicit enim eis charitas quâ boni ſunt, non mentiri me de me confitentem, & ipſa in eis credit mihi.

CAPVT IV.

Quòd magni ſunt fructus Confeſſionis.

1. SED quo fructu id volunt? An congratulari mihi cupiunt, cùm audierint quantum ad te accedam munere tuo; & orare pro me, cùm audierint quantum retarder pondere meo? Indicabo me talibus. Non enim paruus eſt fructus Domine Deus meus, vt à multis tibi gratiæ agantur de nobis, & à multis rogeris pro nobis,

nobis. Amet in me fraternus animus quod amandum doces; & doleat in me quod dolendum doces. Animus ille hoc faciat fraternus, non extraneus, non filiorum alienorum, quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: ſed fraternus ille, qui cùm approbat me, gaudet de me; cùm autem improbat me, contriſtatur pro me: quia ſiue approbet me ſiue improbet, diligit me. Indicabo me talibus: reſpirent in bonis meis, ſuſpirent in malis meis. Bona mea, inſtituta tua ſunt & dona tua; mala mea, delicta mea ſunt & iudicia tua. Reſpirent in illis, ſuſpirent in his: & hymnus & fletus aſcendant in conſpectum tuum de fraternis cordibus thuribulis tuis.

Pſal. 143, 8.

2. Tu autem Domine delectatus odore ſancti templi tui, miſerere mei ſecundùm magnam miſericordiam tuam, propter nomen tuum; & nequaquam deſerens cœpta tua, conſumma imperfecta mea. Hic eſt fructus confeſſionum mearum, non qualis fuerim, ſed qualis ſim; vt hoc confitear non tantùm coram te ſecretâ exultatione cum tremore, & ſecreto mœro-

Pſal. 50, 1.

re

re cum ſpe, ſed etiam in auribus credentium filiorum hominum, ſociorum gaudij mei, & conſortium mortalitatis meæ, ciuium meorum & mecum peregrinorum, præcedentium & conſequentium, & comitum vitæ meæ.

3. Hi ſunt ſerui tui fratres mei quos filios tuos eſſe voluiſti, dominos meos quibus iuſſiſti vt ſeruiam, ſi volo tecum de te viuere. Et hoc mihi verbum tuum parum erat ſi loquendo præciperet, niſi & faciendo præiret. Et ego id ago factis & dictis, id ago ſub alis tuis nimis cum ingenti periculo, niſi quia ſub alis tuis tibi ſubdita eſt anima mea, & infirmitas mea tibi nota eſt. Paruulus ſum, ſed viuit ſemper pater meus, & idoneus eſt mihi tutor meus. Idem ipſe eſt enim qui genuit me & tuetur me, & tuipſe es omnia bona mea, tu omnipotens qui mecum es, & priuſquam tecum ſim. Indicabo ergo talibus qualibus iubes vt ſeruiam, non quis fuerim, ſed quis iam ſim, & quis adhuc ſim, Sed neque meipſum diiudico; ſic itaque audiar.

CAPVT V.

Hominem ſeſe totum non noſſe; Deum in ænigmate cognoſcere.

1. TV enim Domine dijudicas me: quia etſi nemo ſcit hominum 1. Cor. 2, 11.
quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt; tamen eſt aliquid hominis, quod nec ipſe ſcit ſpiritus hominis qui in ipſo eſt; tu autem Domine ſcis eius omnia qui feciſti eum. Ego verò quamuis præ tuo conſpectu me deſpiciam, & æſtimem me terram & cinerem; tamen aliquid de te ſcio quod de me neſcio: & certè nunc 1. Cor. 13, 12.
videmus per ſpeculum in ænigmate, nondum facie ad faciem: & ideò quamdiu 2. Cor. 5, 6.
peregrinor abs te, mihi ſum præſentior quàm tibi: & tamen te noui nullo modo poſſe violari; ego verò quibus tentationibus reſiſtere valeam, quibúſve non valeam, neſcio.

2. Et ſpes eſt, quia fidelis es, qui nos 1. Cor. 10, 13.
non ſinis tentari ſupra quàm poſſumus ferre, ſed facis cum tentatione etiam exitum vt poſſimus ſuſtinere. Confiteat ergo quid de

de me ſciam, confitear & quid de me neſciam. Quoniam & quod de me ſcio, te mihi lucente ſcio; & quod de me neſcio, tamdiu neſcio, donec fiant tenebræ meæ ſicut meridies in vultu tuo.

CAPVT VI.

Deus quid ſit, & quomodo cognoſcitur.

1. NON dubiâ ſed certâ conſcientiâ Domine amo te. Percuſſiſti cor
Pſal. 145, 6. meum verbo tuo, & amaui te. Sed & cælum & terra, & omnia quæ in eis ſunt, ecce vndique mihi dicunt vt te amem: nec
Rom. 1, 20. ceſſant dicere omnibus, vt ſint inexcuſabiles. Altiùs autem tu miſereberis cui miſertus eris, & miſericordiam præſtabis cui miſericors fueris. Alioquin cælum & terra ſurdis loquuntur laudes tuas. Quid autem amo cùm te amo? Non ſpeciem corporis, nec decus temporis, non candorem lucis ecce iſtis amicum oculis, non dulces melodias cantilenarum omnimodarum, non florum & vnguentorum & aromatum ſuaueolentiam, non manna & mella, non membra acceptabilia carnis amplexibus.

2. Non

2. Non hæc amo cùm amo Deum meum: & tamen amo quamdam lucem, & quamdam vocem, & quemdam odorem, & quemdam cibum, & quemdam amplexum, cùm amo Deum meum, lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum interioris hominis mei; vbi fulget animæ meæ quod non capit locus; & vbi ſonat quod non rapit tempus; & vbi olet quod non ſpargit flatus; & vbi ſapit quod non minuit edacitas; & vbi hæret quod non diuellit ſatietas. Hoc eſt quod amo cùm Deum meum amo. Et quid eſt hoc? Interrogaui terram, & dixit; Non ſum: & quæcumque in eâdem ſunt, idem confeſſa ſunt. Interrogaui mare & abyſſos, & reptilia animarum viuarum, & reſponderunt; Non ſumus Deus tuus, quære ſuper nos. Interrogaui auras flabiles, & inquit vniuerſus aër cum incolis ſuis; Fallitur Anaximenes, non ſum Deus. Interrogaui cælum, ſolem, lunam & ſtellas; Neque nos ſumus Deus quem quæris, inquiunt.

3. Et dixi omnibus his quæ circumſtant fores carnis meæ; Dixiſtis mihi de Deo meo quòd vos non eſtis; dicite mihi de illo

illo aliquid. Et exclamauerunt voce magnâ; Ipſe fecit nos. Interrogatio mea, intentio mea, & reſponſio eorum, ſpecies eorum. Et direxi me ad me, & dixi mihi: Tu qui es? Et reſpondi; Homo. Et ecce corpus & anima in me mihi præſtò ſunt, vnum exterius & alterum interius. Quid horum eſt vnde quærere debui Deum meum, quem iam quæſiueram per corpus à terrâ vſque ad cælum, quouſque potui mittere nuntios, radios oculorum meorum? Sed melius quod interius eſt. Ei quippe renuntiabant omnes nuntij corporales, præſidenti & iudicanti de ſingulis reſponſionibus cæli & terræ, & omnium quæ in eis ſunt, dicentium; Non ſumus Deus, ſed ipſe fecit nos. Homo interior cognouit hæc per exterioris miniſterium; ego interior cognoui hæc, ego animus per ſenſus corporis mei.

4. Interrogaui mundi molem de Deo meo, & reſpondit mihi; Non ego ſum, ſed ipſe me fecit. Nónne omnibus quibus integer ſenſus eſt, apparet hæc ſpecies? Cur non omnibus eadem loquitur? Animalia puſilla & magna vident eam, ſed interrogare

gare nequeunt. Non enim præpoſita eſt in eis nuntiantibus ſenſibus iudex ratio. Homines autem poſſunt interrogare, vt *Rom. 1, 20.* inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciant. Sed amore ſubduntur eis, & ſubditi iudicare non poſſunt. Nec reſpondent iſta interrogantibus, niſi iudicantibus: nec vocem ſuam mutant, id eſt ſpeciem ſuam, ſi alius tantùm videat, alius autem videns interroget, vt aliter illi appareat, aliter huic; ſed eodem modo vtriſque apparens, illi muta eſt, huic loquitur. Imò verò omnibus loquitur; ſed illi intelligunt qui eius vocem acceptam foris, intus cum veritate conferunt. Veritas enim dicit mihi; Non eſt Deus tuus cælum & terra, neque omne corpus. Hoc dicit eorum natura euidens: moles eſt enim minor in parte quàm in toto. Iam tu melior es (tibi dico anima) quoniam tu vegetas molem corporis tui, præbens ei vitam, quod nullum corpus præſtat corpori; Deus autem tuus etiam tibi vitæ vita eſt.

illo aliquid. Et exclamauerunt voce magnâ; Ipſe fecit nos. Interrogatio mea, intentio mea, & reſponſio eorum, ſpecies eorum. Et direxi me ad me, & dixi mihi: Tu qui es? Et reſpondi; Homo. Et ecce corpus & anima in me mihi præſtò ſunt, vnum exterius & alterum interius. Quid horum eſt vnde quærere debui Deum meum, quem iam quæſiueram per corpus à terrâ vſque ad cælum, quouſque potui mittere nuntios, radios oculorum meorum? Sed melius quod interius eſt. Ei quippe renuntiabant omnes nuntij corporales, præſidenti & iudicanti de ſingulis reſponſionibus cæli & terræ, & omnium quæ in eis ſunt, dicentium; Non ſumus Deus, ſed ipſe fecit nos. Homo interior cognouit hæc per exterioris miniſterium; ego interior cognoui hæc, ego animus per ſenſus corporis mei.

4. Interrogaui mundi molem de Deo meo, & reſpondit mihi; Non ego ſum, ſed ipſe me fecit. Nónne omnibus quibus integer ſenſus eſt, apparet hæc ſpecies? Cur non omnibus eadem loquitur? Animalia puſilla & magna vident eam, ſed interro-

gare

gare nequeunt. Non enim præpoſita eſt in eis nuntiantibus ſenſibus iudex ratio. Homines autem poſſunt interrogare, vt Rom. 1, 20.
inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciant. Sed amore ſubduntur eis, & ſubditi iudicare non poſſunt. Nec reſpondent iſta interrogantibus, niſi iudicantibus: nec vocem ſuam mutant, id eſt ſpeciem ſuam, ſi alius tantùm videat, alius autem videns interroget, vt aliter illi appareat, aliter huic; ſed eodem modo vtriſque apparens, illi muta eſt, huic loquitur. Imò verò omnibus loquitur; ſed illi intelligunt qui eius vocem acceptam foris, intus cum veritate conferunt. Veritas enim dicit mihi; Non eſt Deus tuus cælum & terra, neque omne corpus. Hoc dicit eorum natura euidens: moles eſt enim minor in parte quàm in toto. Iam tu melior es (tibi dico anima) quoniam tu vegetas molem corporis tui, præbens ei vitam, quod nullum corpus præſtat corpori; Deus autem tuus etiam tibi vitæ vita eſt.

CAPVT VII.

Corporeâ virtute Deus non inuenitur.

1. QVID ergo amo cùm Deum meum amo? Quis eſt ille ſuper caput animæ meæ? Per ipſam animam meam aſcendam ad illum. Tranſibo vim meam quâ hæreo corpori & vitaliter compagem eius repleo. Non eâ vi reperio Deum
Pſal. 31, 9. meum; nam reperiret equus & mulus, quibus non eſt intellectus; & eſt eadem vis quâ viuunt etiam eorum corpora.

2. Eſt alia vis, non ſolùm quâ viuifico, ſed etiam quâ ſenſifico carnem meam quam mihi fabricauit Dominus; iubens oculo vt non audiat, & auri vt non videat; ſed illi per quem videam, huic per quam audiam, & propria ſigillatim ceteris ſenſibus, ſedibus ſuis & officijs ſuis, quæ diuerſa per eos ago vnus ego animus. Tranſibo & iſtam vim meam: nam & hanc habet equus & mulus; ſentiunt enim etiam ipſi per corpus.

CAPVT VIII.

Memoriæ vis.

1. TRANSIBO ergo & iſtam vim naturæ meæ, gradibus aſcendens ad eum qui fecit me cum eâ: & venio in campos & lata prætoria memoriæ meæ, vbi ſunt theſauri innumerabilium imaginum de huiuſcemodi rebus *ſenſis inuectarum. Ibi reconditum eſt quidquid etiam cogitamus, vel augendo vel minuendo, vel vtcumque variando ea quæ ſenſus attigerit, & ſi quid aliud commendatum & repoſitum eſt, quod nondum abſorbuit & ſepeliuit obliuio. Ibi quando ſum, poſco vt proferatur quidquid volo: & quædam ſtatim prodeunt; quædam requiruntur diutiùs, & tamquam de abſtruſioribus quibuſdam receptaculis eruuntur; quædam cateruatim ſe proruunt, & dum aliud petitur & quæritur, proſiliunt in medium quaſi dicentia; Ne fortè nos ſumus? Et abigo ea manu cordis à facie recordationis meæ, donec enubiletur illud quod volo, atque in conſpectum prodeat ex abditis.

* *al.* ſenſibus inuentarũ.

ditis. Alia faciliter atque imperturbatâ ſerie ſicut poſcuntur ſuggeruntur; & cedunt præcedentia conſequentibus, & cedendo conduntur, iterùm cùm voluero proceſſura. Quod totum fit, cùm aliquid narro memoriter.

2. Ibi ſunt omnia diſtinctè generatimque ſeruata, quæ ſuo quæque aditu ingeſta ſunt: ſicut lux atque omnes colores, formæque corporum per oculos; per aures autem, omnia genera ſonorum; omneſque odores, per aditum narium; omneſque ſapores, per oris aditum; ad ſenſum autem totius corporis, quid durum, quid molle, quid calidum frigidúmve, lene aut aſperum, graue ſeu leue, ſiue extrinſecus ſiue intrinſecus corpori. Hæc omnia recipit recolenda cùm opus eſt & retractanda grandis memoriæ receſſus. & neſcio qui ſecreti atque ineffabiles ſinus eius, quæ omnia ſuis quæque foribus intrant ad eam, & reponuntur in eâ. Nec ipſa tamen intrant, ſed rerum ſenſarum imagines illic præſtò ſunt cogitationi reminiſcenti eas.

3. Quæ quomodo fabricatæ ſint, quis dicit, cùm appareat quibus ſenſibus raptæ

ptæ ſint, interiuſque reconditæ? Nam & in tenebris atque in ſilentio dum habito, in memoriâ meâ profero ſi volo colores, & diſcerno inter album & nigrum, & inter quos alios volo: nec incurrunt ſoni atque perturbant, quod per oculos hauſtum conſidero; cùm & ipſi ibi ſint, & quaſi ſeorſum repoſiti lateant. Nam & ipſos poſco ſi placet, atque adſunt illicò; & quieſcente linguâ ac ſilente gutture canto quantum volo: imagineſque illæ colorum, quæ nihilominùs ibi ſunt, non ſe interponunt, neque interrumpunt, cùm theſaurus alius retractatur qui influxit ab auribus. Ita cetera, quæ per ſenſus ceteros ingeſta atque congeſta ſunt, recordor prout libet. Et auram liliorum diſcerno à violis, nihil olfaciens; & mel defruto, lene aſpero, nihil tunc guſtando neque contrectando, ſed reminiſcendo antepono. Intus hæc ago, in aulâ ingenti memoriæ meæ.

4. Ibi enim mihi cælum & terra & mare præſtò ſunt, cum omnibus quæ in eis ſentire potui, præter illa quæ oblitus ſum. Ibi & ipſe mihi occurro, meque recolo, quid, quando, vel vbi egerim, quoque

 modo,

modo, cùm agerem, affectus fuerim. Ibi ſunt omnia quæ ſiue experta à me, ſiue credita memini. Ex eâdem copiâ etiam ſimilitudines rerum, vel expertarum, vel ex eis quas expertus ſum creditarum alias atque alias, & ipſe contexo præteritis, atque ex his etiam futuras actiones, & euenta, & ſpes, & hæc omnia rurſus quaſi præſentia meditor. Faciam hoc aut illud, dico apud me in ipſo ingenti ſinu animi mei, pleno tot & tantarum rerum imaginibus, & hoc aut illud ſequetur. O ſi eſſet hoc aut illud! Auertat Deus hoc aut illud. Dico apud me iſta: & cùm dico, præſtò ſunt imagines omnium quæ dico ex eodem theſauro memoriæ; nec omnino aliquid eorum dicerem, ſi defuiſſent.

5. Magna iſta vis eſt memoriæ, magna nimis Deus meus, penetrale amplum & infinitum. Quis ad fundum eius peruenit? Et vis eſt hæc animi mei, atque ad meam naturam pertinet: nec ego ipſe capio totum quod ſum. Ergo animus ad habendum ſeipſum anguſtus eſt, vt *vbi ſit quid ſit non capiat. Numquid extra ipſum ac non in ipſo? Quomodo ergo non capit?

* al. ibi ſit quod ſui non capiat.

6. Mul-

6. Multa mihi ſuper hoc oboritur admiratio, ſtupor apprehendit me. Et eunt homines mirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latiſſimos lapſus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros ſiderum; & relinquunt ſeipſos, nec mirantur. Quin hæc omnia cùm dicerem, non ea videbam oculis: nec tamen dicerem, niſi montes & fluctus & flumina & ſidera quæ vidi, & Oceanum quem credidi, intus in memoriâ meâ viderem, ſpatijs tamen ingentibus quaſi foris viderem: nec ea tamen videndo abſorbui, quando vidi oculis: nec ipſa ſunt apud me, ſed imagines eorum; & noui quid ex quo ſenſu corporis impreſſum ſit mihi.

CAPVT IX.

Memoria diſciplinarum.

1. SED non ea ſola geſtat immenſa iſta capacitas memoriæ meæ. * Hîc ſunt * al. Hinc & illa omnia quæ de doctrinis liberalibus præcepta nondum exciderunt; quaſi remota interiore loco, non loca, nec eorum imagines, ſed res ipſas gero. Nam

quid ſit litteratura, quid peritia diſputandi, quot genera quæſtionum, quidquid horum ſcio ſic eſt in memoriâ meâ, vt non retentâ imagine rem foris reliquerim: aut ſonuerit & prætererit, ſicut vox impreſſa per aures veſtigio quo recolitur, quaſi ſonaret cùm iam non ſonaret: aut ſicut odor, dum tranſit & euaneſcit in ventos, olfactum afficit, vnde traijcit in memoriam imaginem ſui, quam reminiſcendo repetamus: aut ſicut cibus qui certè in ventre iam non ſapit, & tamen in memoriâ quaſi ſapit: aut ſicut aliquid quod corpore tangendo ſentitur, quod etiam ſeparatum à nobis imaginatur memoria. Iſtæ quippe res non intromittuntur ad eam, ſed earum ſolæ imagines mirâ celeritate capiuntur, & miris tamquam cellis reponuntur, & mirabiliter recordando proferuntur.

CAPVT X.

Senſus res tradunt memoriæ.

1\. AT verò cùm audio tria genera eſſe quæſtionum, An ſit, Quid ſit, Quale ſit, ſonorum quidem quibus hæc verba

verba confecta ſunt imagines teneo, & eos per aures cum ſtrepitu tranſiſſe, ac iam non eſſe ſcio. Res verò ipſas, quæ illis ſignificantur ſonis, neque vllo ſenſu corporis attigi, nec vſpiam vidi præter animum meum, & in memoriâ meâ recondidi, non imagines earum, ſed ipſas. Quæ vnde ad me intrauerint, dicant ſi poſſunt. Nam percurro ianuas omnes carnis meæ, nec inuenio quâ earum ingreſſæ ſint.

2. Quippe oculi dicunt; Si coloratæ ſunt, nos eas nuntiauimus. Aures dicunt; Si ſonuerunt, à nobis indicatæ ſunt. Nares dicunt; Si oluerunt, per nos transſierunt. Dicit etiam ſenſus guſtandi; Si ſapor non eſt, nihil me interroges. Tactus dicit; Si corpulentum non eſt, non contrectaui: ſi non contrectaui, non indicaui. Vnde & quâ hæc intrauerunt in memoriam meam? Neſcio quomodo: nam cùm ea didici, non credidi alieno cordi, ſed in meo recognoui, & vera eſſe approbaui; & commendaui ei tamquam reponens, vnde proferrem cùm vellem. Ibi ergo erant & antequam ea didiciſſem, ſed in memoriâ non erant. Vbi ergo? aut quare cùm dice-

rentur agnoui, & dixi; Ita eſt, & verum eſt: niſi quia iam erant in memoriâ, ſed tam remota & retruſa, quaſi in caueis abditioribus; vt niſi admonente aliquo eruerentur, ea fortaſſe cogitare non poſſem?

CAPVT XI.

Species rerum in animâ.

1. QVOCIRCA inuenimus nihil eſſe aliud diſcere iſta quorum non per ſenſus haurimus imagines, ſed ſine imaginibus ſicuti ſunt per ſeipſa intus cernimus, niſi ea quæ paſſim atque indiſpoſitè memoria continebat, cogitando quaſi colligere, atque animaduertendo curare, vt tamquam ad manum poſita in ipsâ memoriâ, vbi ſparſa priùs & neglecta latitabant, iam familiari intentioni facilè occurrant.

2. Et quàm multa huiuſmodi geſtat memoria mea, quæ iam inuenta ſunt, & ſicut dixi quaſi ad manum poſita, quæ didiciſſe & noſſe dicimur? Quæ ſi modeſtis temporum interuallis recolere deſiuero, ita ruſſus demerguntur, & quaſi in remotiora

tiora penetralia dilabuntur, vt denuò velut noua excogitanda ſint in idem iterùm. Neque enim eſt alia regio eorum, & cogenda rurſus, vt ſciri poſſint; id eſt, velut ex quadam diſperſione colligenda, vnde dictum eſt cogitare. Nam cogo & cogito, ſic eſt, vt ago & actito, facio & factito. Verumtamen ſibi animus hoc verbum propriè vindicauit, vt non quod alibi, ſed quod in animo colligitur, id eſt cogitur, cogitari propriè iam dicatur,

CAPVT XII.

Mathematicorum memoria.

1. ITEM continet memoria numerorum dimenſionumque rationes & leges innumerabiles, quarum nullam corporis ſenſus impreſſit; quia nec ipſæ coloratæ ſunt, aut ſonant, aut olent, aut guſtatæ aut contrectatæ ſunt. Audiui ſonos verborum quibus ſignificantur, cùm de his diſſeritur; ſed illi alij, iſtæ autem aliæ ſunt: nam illi aliter Græcè, aliter Latinè ſonant; iſtæ verò res, nec Græcæ nec Latinæ ſunt, nec aliud eloquiorum genus,

2. Vidi

2. Vidi lineas fabrorum, vel etiam tenuiſſimas ſicut filum araneæ; ſed illæ aliæ ſunt, non ſunt imagines earum quas mihi nuntiauit carnis oculus. Nouit eas quiſquis ſine vllâ cogitatione qualiſcumque corporis intus agnouit eas. Senſi etiam numeros omnibus corporis ſenſibus quos numeramus; ſed illi alij ſunt quibus numeramus; nec imagines iſtorum ſunt, & ideò valdè ſunt. Rideat me iſta dicentem qui eos non videt, & ego doleam ridentem me.

CAPVT XIII.

Affectionum memoria.

1. HÆC omnia memoriâ teneo; & quomodo ea didicerim, memoriâ teneo. Multa etiam quæ aduerſus hæc falſiſſimè diſputantur audiui, & memoriâ teneo; quæ tametſi falſa ſunt, tamen ea meminiſſe me non eſt falſum, & diſcreuiſſe me inter illa vera & hæc falſa quæ contradicuntur. Et hoc memini; aliterque nunc video diſcernere me iſta, aliter autem memini ſæpè me diſcreuiſſe, cùm ea

ſæpè

ſæpè cogitarem. Ergo & intellexiſſe me ſæpiùs iſta memini; & quod nunc diſcerno & intelligo, recondo in memoriâ, vt poſteà me nunc intellexiſſe meminerim. Ergo & meminiſſe me memini, ſicut poſteà quòd hæc reminiſci nunc potui ſi recordabor, vtique per vim memoriæ recordabor.

2. Affectiones quoque animi mei eadem memoria continet; non illo modo quo eas habet ipſe animus cùm patitur eas, ſed alio multum diuerſo, ſicut ſeſe habet vis memoriæ. Nam & lætatum me fuiſſe, reminiſcor non lætus; & triſtitiam meam præteritam recordor non triſtis; & me aliquando timuiſſe, recolo ſine timore; & priſtinæ cupiditatis, ſine cupiditate ſum memor aliquando. Econtrariò, triſtitiam meam tranſactam lætus reminiſcor, & triſtis lætitiam meam.

CAPVT XIV.

Læta non læti quomodo recordamur.

1. QVOD mirandum non eſt de corpore: aliud enim animus, aliud corpus. Itaque ſi præteritum dolorem cor-

poris gaudens memini, non ita mirum eſt. Hic verò cùm animus ſit etiam ipſa memoria. (nam & cùm mandamus aliquid vt memoriter habeatur, dicimus; Vide vt illud in animo habeas: & cùm obliuiſcimur, dicimus; Fuit in animo, & elapſum eſt animo, ipſam memoriam vocantes animum.) Cùm ergo ita ſit, quid eſt hoc, quòd cùm triſtitiam meam præteritam lætus memini, animus habet lætitiam, & memoria triſtitiam: lætuſque eſt animus ex eo quod ineſt ei lætitia; memoria verò, ex eo quod ineſt ei triſtitia, triſtis non eſt? Num fortè non pertinet ad animum? Quis hoc dixerit? Nimirum ergo memoria quaſi venter eſt animi; lætitia verò atque triſtitia quaſi cibus dulcis & amarus: cùm memoriæ commendantur, quaſi traiecta in ventrem, recondi illic poſſunt, ſapere non poſſunt? Ridiculum eſt hæc illis ſimilia putare; nec tamen ſunt omnimodò diſſimilia.

2. Sed ecce de memoriâ profero, cùm dico quatuor eſſe perturbationes animi, cupiditatem, lætitiam, metum, triſtitiam; & quidquid de his diſputare potuero, diuiden-

uidendo ſingula per ſpecies ſui cuiuſque generis, & definiendo, ibi inuenio quid dicam, atque inde profero: nec tamen vllâ earum perturbatione perturbor, cùm eas reminiſcendo commemoro; & antequam recolerentur à me & retractarentur, ibi erant; propterea inde per recordationem potuere depromi. Fortè ergo, ſicut de ventre cibus ruminando, ſic iſta de memoriâ recordando proferuntur. Cur igitur in ore cogitationis non ſentitur à diſputante, hoc eſt à reminiſcente lætitiæ dulcedo vel amaritudo mœſtitiæ? An in hoc diſſimile eſt, quod non vndique ſimile eſt? Quis enim talia volens loqueretur, ſi quoties triſtitiam metúmve nominamus, toties mœrere vel timere cogeremur? Et tamen non ea loqueremur, niſi in memoriâ noſtrâ non tantùm ſonos nominum ſecundùm imagines impreſſas ſenſibus corporis, ſed etiam rerum ipſarum notiones inueniremus; quas nullâ ianuâ carnis accepimus, ſed eas ipſe animus per experientiam paſſionum ſuarum ſentiens, memoriæ commendauit, aut ipſa ſibi hæc etiam non commendata retinuit.

CA-

CAPVT XV.

Etiam quæ abſunt meminimus.

1. SED vtrùm per imagines an non, quis facilè dixerit? Nomino quippe lapidem, nomino Solem; cùm res ipſæ non adſunt ſenſibus meis, in memoriâ ſanè meâ præſtò ſunt imagines earum. Nomino dolorem corporis, nec mihi adeſt, dum nihil dolet: niſi tamen adeſſet imago eius in memoriâ meâ, neſcirem quid dicerem, nec eum in diſputando à voluptate diſcernerem.

2. Nomino ſalutem corporis, cùm ſaluus ſum corpore: adeſt mihi quidem res ipſa; verumtamen niſi & imago eius ineſſet in memoriâ meâ, nullo modo recordarer quid huius nominis ſignificaret ſonus: nec ægrotantes agnoſcerent ſalute nominatâ quid eſſet dictum, niſi eadem imago vi memoriæ teneretur, quamuis ipſa res abeſſet à corpore. Nomino numeros quibus numeramus; & adſunt in memoriâ meâ non imagines eorum, ſed ipſi. Nomino imaginem Solis, & hæc adeſt in memo-

memoriâ meâ: neque enim imaginem imaginis eius, ſed ipſam recolo, ipſa mihi reminiſcenti præſtò eſt. Nomino memoriam, & agnoſco quod nomino; & vbi agnoſco, niſi in ipsâ memoriâ? Num & ipſa per imaginem ſuam ſibi adeſt, ac non per ſeipſam?

CAPVT XVI.

Et obliuionis memoria eſt.

1. QVID cùm obliuionem nomino, atque itidem agnoſco quod nomino, vnde agnoſcerem niſi meminiſſem? Non eumdem ſonum nominis dico, ſed rem quam ſignificat: quam ſi oblitus eſſem, quid ille valeret ſonus agnoſcere vtique non valerem. Ergo cùm memoriam memini, per ſeipſam ſibi præſtò eſt ipſa memoria: cùm verò memini obliuionem, & memoria præſtò eſt & obliuio: memoria, quâ meminerim; obliuio, quam meminerim. Sed quid eſt obliuio, niſi priuatio memoriæ? Quomodo ergo adeſt vt eam meminerim, quando cùm adeſt meminiſſe non poſſum? At, ſi quod

meminimus memoriâ retinemus(obliuionem autem niſi meminiſſemus, nequaquam poſſemus audito iſto nomine rem quæ illo ſignificatur ſono agnoſcere) memoriâ retinetur obliuio. Adeſt ergo ne obliuiſcamur, quæ cùm adeſt obliuiſcimur. An ex hoc intelligitur, non per ſeipſam ineſſe memoriæ cùm eam meminimus, ſed per imaginem ſuam? Quia ſi per ſeipſam prçſtò eſſet obliuio, non vt meminiſſemus, ſed vt obliuiſceremur efficeret.

2. Et hoc quis tandem indagabit? Quis comprehendet quomodo ſit? Ego certè Domine laboro hîc, & laboro in meipſo: factus ſum mihi terra difficultatis & ſudoris nimij. Neque enim nunc ſcrutamur plagas cæli, aut ſiderum interualla dimetimur, vel terræ libramenta quærimus. Ego ſum qui memini, ego animus. Non ita mirum, ſi à me longè eſt quidquid ego non ſum. Quid autem propinquius meipſo mihi? Et ecce memoriæ meæ vis non comprehenditur à me, cùm ipſum me non dicam præter illam. Quid enim dicturus ſum, quando mihi certum eſt meminiſſe me obliuionem? An dicturus ſum

non

non eſſe in memoriâ meâ quod memini? An dicturus ſum ad hoc ineſſe obliuionem in memoriâ meâ, vt non obliuiſcar? Vtrumque abſurdiſſimum eſt.

3. Quid illud tertium? Quo pacto dicam imaginem obliuionis teneri in memoriâ meâ, non ipſam obliuionem, cùm eam memini? Quo pacto & hoc dicam, quandoquidem cùm imprimitur rei cuiuſquam imago in memoriâ, priùs neceſſe eſt vt adſit res ipſa vnde illa imago poſſit imprimi? Sic enim Carthaginis memini, ſic omnium locorum quibus interfui; ſic facies hominum quos vidi, & ceterorum ſenſuum nuntiata; ſic ipſius corporis ſalutem ſiue dolorem. Cùm præſtò eſſent iſta, cepit ab eis imagines memoria quas intuerer præſentes, & retractarem animo, cùm illa & abſentia reminiſcerer. Si ergo per imaginem ſuam, non per ſeipſam in memoriâ tenetur obliuio, ipſa vtique aderat, vt eius imago caperetur. Cùm autem adeſſet, quomodo imaginem ſuam in memoriâ conſcribebat, quando id etiam quod iam notatum inuenit, præſentiâ ſuâ delet obliuio? Et tamen quocumque modo,

licet ſit modus iſte incomprehenſibilis & inexplicabilis, etiam ipſam obliuionem meminiſſe me certus ſum, quâ id quod meminerimus obruitur.

CAPVT XVII.

Humanæ memoriæ vis triplex.

1. MAGNA iſta vis eſt memoriæ. Neſcio quid horrendum Deus meus, profunda & infinita multiplicitas, & hoc animus eſt, & hoc ego ipſe ſum. Quid ergo ſum Deus meus? Quæ natura ſum? Varia, multimoda vita, & immenſa vehementer. Ecce in memoriæ meæ campis & antris & cauernis innumerabilibus, atque innumerabiliter plenis innumerabilium rerum generibus, ſiue per imagines, ſicut omnium corporum; ſiue per præſentiam, ſicut artium; ſiue per neſcio quas notiones vel notationes, ſicut affectionum animi, quas & cùm animus non patitur memoria tenet, cùm in animo ſit quidquid eſt in memoriâ, per hæc omnia diſcurro & volito hac atque illac, penetro etiam quantum poſſum, & finis nuſquam.

Tanta vis eſt memoriæ, tanta vitæ vis eſt in homine viuente mortaliter.

2. Quid igitur agam, tu vera mea vita, Deus meus? Tranſibo & hanc vim meam quæ memoria vocatur, tranſibo eam, vt perueniam ad te dulce lumen. Quid dicis mihi? Ecce ego aſcendens per animum meum ad te, qui deſuper mihi manes. Tranſibo & iſtam vim meam quę memoria vocatur, volens te attingere vnde attingi potes, & inhærere tibi vnde inhæreri tibi poteſt. Habent enim memoriam & pecora & aues; alioquin non cubilia nidóſve repeterent, non alia multa quibus aſſueſcunt: neque enim & aſſueſcere valerent vllis rebus niſi per memoriam. Tranſibo ergo & memoriam, vt attingam eum qui ſeparauit me à quadrupedibus, & volatilibus cæli ſapientiorem me fecit. Tranſibo & memoriam. Et vbi te inueniam verè bone, & ſecura ſuauitas? Et vbi te inueniam?

CAPVT XVIII.

Reminiſcentia.

1. SI præter memoriam meam te inueniо, immemor tui ſum. Et quomodo iam inueniam te, ſi memor non ſum tui? Perdiderat enim mulier drachmam,& quæſiuit eam cum lucernâ,& niſi memor eius eſſet, non inueniſſet eam. Cùm enim eſſet inuenta, vnde ſciret vtrùm ipſa eſſet ſi memor eius non eſſet? Multa memini me perdita quæſiſſe atque inueniſſe. Vnde iſtud ſcio? Quia cùm quærerem aliquid eorum,& diceretur mihi, Numquid fortè hoc eſt,num fortè illud?tamdiu dicebam, Non eſt,donec id offerretur quod quærebam. Cuius niſi memor eſſem, quidquid illud eſſet, etiamſi mihi offerretur,non inuenirem, quia non agnoſcerem. Et ſemper ita fit, cùm aliquid perditum quærimus & inuenimus.

Lucæ 15, 8.

2. Verumtamen ſi fortè aliquid ab oculis perit, non à memoriâ, veluti corpus quodlibet viſibile, tenetur intus imago eius, & quæritur donec reddatur aſpectui.

Quod

Quod cùm inuentum fuerit, ex imagine quæ intus eſt recognoſcitur. Nec inueniſſe nos dicimus quod perierat, ſi non agnoſcimus: nec agnoſcere poſſumus, ſi non meminimus. Et hoc perierat quidem oculis; memoriâ tenebatur.

CAPVT XIX.

Quid ſit reminiſci.

1. QVID cùm ipſa memoria perdit aliquid, ſicut fit cùm obliuiſcimur, & quærimus vt recordemur, vbi tandem quærimus, niſi in ipsâ memoriâ? Et ibi ſi aliud pro alio fortè offeratur, reſpuimus, donec illud occurrat quod quærimus: & cùm occurrerit, dicimus, Hoc eſt: quod non diceremus, niſi agnoſceremus; nec agnoſceremus, niſi meminiſſemus. Certè ergo obliti fueramus. An non totum exciderat, ſed ex parte quâ tenebatur pars alia quærebatur, quia ſentiebat ſe memoria non ſimul voluere quod ſimul ſolebat; & quaſi detruncatâ conſuetudine claudicans, reddi quod deerat flagitabat? tamquam ſi homo notus, ſiue conſpicia-

tur oculis, ſiue cogitetur, & nomen eius obliti requiramus, quidquid aliud occurrerit non connectitur, quia non cum illo cogitari conſueuit; ideoque reſpuitur, donec illud adſit, vbi ſimul aſſuefacta notitia non inæqualiter acquieſcat? Et vnde adeſt, niſi ex ipſâ memoriâ? Nam & cùm ab alio commoniti recognoſcimus, inde adeſt. Non enim quaſi nouum credimus, ſed recordantes approbamus hoc eſſe quod dictum eſt. Si autem penitus aboleatur ex animo, nec admoniti reminiſcimur, Neque enim omnimodò adhuc obliti ſumus, quod vel oblitos nos eſſe meminimus. Hoc ergo nec amiſſum quærere poterimus, quod omnino obliti fueramus.

CAPVT XX.

Beatitudinem appetunt omnes.

1. QVOMODO ergo te quæro Domine? Cùm enim te Deum meum quæro, vitam beatam quæro. Quæram te, vt viuat anima meâ. Viuit enim corpus meum de animâ meâ, & viuit anima mea de te. Quomodo ergo quæro vitam beatam?

tam? quia non eſt mihi, donec dicam, Sat eſt, illic vbi oportet vt dicam. Quomodo eam quæro? Vtrùm per recordationem, tamquam eam oblitus ſim, oblitumq́; me eſſe adhuc teneam? An per appetitum diſcendi incognitam, ſiue quam numquam ſcierim, ſiue quam ſic oblitus fuerim, vt me nec oblitum eſſe meminerim? Nónne ipſa eſt beata vita, quam omnes volunt, & omnino qui nolit nemo eſt? Vbi nouerunt eam, quòd ſic volunt eam? Vbi viderunt, vt amarent eam? Nimirum habemus eam neſcio quo modo; & eſt alius quidam modus, quo quiſque cùm habet eam, tunc beatus eſt: & ſunt qui ſpe beati ſunt. Inferiore modo iſti habent eam, quàm illi qui iam re ipsâ beati ſunt; ſed tamen meliores quàm illi, qui nec re nec ſpe beati ſunt. Qui tamen etiam ipſi, niſi aliquo modo haberent eam, non ita vellent beati eſſe; quod eos velle certiſſimum eſt,

2. Neſcio quomodo nouerunt eam. Ideoque habent eam in neſcio quâ notitiâ, de qua ſatago vtrùm in memoriâ ſit: quia ſi ibi eſt, iam beati fuimus aliquando,

Vtrùm ſingillatim omnes, an in illo homine qui primus peccauit, in quo & omnes mortui ſumus, & de quo omnes cum miſeriâ nati ſumus, non quæro nunc: ſed quæro, vtrùm in memoriâ ſit beata vita. Neque enim amaremus eam, niſi noſſemus. Audimus nomen hoc, & rem ipſam omnes nos appetere fatemur. Non enim ſono delectamur. Nam hoc cùm Latinè audit Græcus, non delectatur, quia ignorat quid dictum ſit; nos autem delectamur; ſicut etiam ille, ſi Græcè hoc audierit. Quoniam res ipſa nec Græca nec Latina eſt, cui adipiſcendæ Græci Latiníque inhiant, ceterarumque linguarum homines. Nota eſt igitur omnibus, quia vnâ voce ſi interrogari poſſent, vtrùm beati eſſe vellent, ſine vllâ dubitatione, velle reſponderent. Quod non fieret, niſi res ipſa cuius hoc nomen eſt, eorum memoriâ teneretur.

CAPVT XXI.

Meminimus & eorum quæ numquam habuimus.

1. NVMQVID ita vt meminit Carthaginem qui vidit? Non. Vita enim beata non videtur oculis, quia non eſt corpus. Numquid ſicut meminimus numeros? Non. Hos enim qui habet in notitiâ, non adhuc quærit adipiſci: vitam verò beatam habemus in notitiâ, ideoque amamus; & tamen adhuc adipiſci eam volumus vt beati ſimus. Numquid ſicut meminimus eloquentiam? Non. Quamuis enim & hoc nomine audito recordentur ipſam rem qui etiam nondum ſunt eloquentes, multique eſſe cupiant, vnde apparet eam eſſe in eorum notitiâ; tamen per corporis ſenſus alios eloquentiores animaduerterunt, & delectati ſunt, & hoc eſſe deſiderant: * quamquam niſi in exteriore notitiâ non delectarentur, neque hoc eſſe vellent niſi delectarentur. Beatam verò vitam nullo ſenſu corporis in alijs experimur.

* al. quà

2. Num-

2. Numquid ſicut meminimus gaudium? Fortaſſe ita. Nam gaudium meum etiam triſtis memini, ſicut beatam vitam miſer. Nequevmquam corporis ſenſu gaudium meum vel vidi, vel audiui, vel odoratus ſum, vel guſtaui, vel tetigi, ſed expertus ſum in animo meo quando lætatus ſum: & adhęſit eius notitia memorię meæ, vt id reminiſci valeam aliquando cum aſpernatione, aliquando cum deſiderio, pro earum rerum diuerſitate de quibus me gauiſum eſſe memini. Nam & de turpibus gaudio quodam perfuſus ſum, quod nunc recordans deteſtor atque execror. Aliquando de bonis & honeſtis, quod deſiderans recolo; tametſi fortè non adſunt, & ideò triſtis gaudium priſtinum recolo. Vbi ergo & quando expertus ſum vitam meam beatam, vt recorder eam, & amem, & deſiderem? Nec ego tantùm, aut cum paucis, ſed beati prorſus omnes eſſe volumus, Quod niſi certâ notitiâ noſſemus, non tam certâ voluntate vellemus.

3. Sed quid eſt hoc, quòd ſi quæratur à duobus, vtrùm militare velint; fieri poſſit, vt alter eorum velle ſe, alter nolle reſpon-

pondeat? Si autem ab eis quæratur, vtrùm beati eſſe velint; fieri poſſit, vt vterque ſtatim ſe ſine vllâ dubitatione dicat optare: nec ob aliud velit ille militare, nec ob aliud iſte nolit, niſi vt beati ſint? Nam fortè, quoniam alius hinc, alius inde gaudet; ita ſe omnes beatos eſſe velle conſonant, quemadmodum conſonarent, ſi hoc interrogarentur, ſe velle gaudere, atque ipſum gaudium vitam beatam vocant. Quod etſi alius hinc, alius illinc aſſequitur, vnum eſt tamen quò peruenire omnes nituntur, vt gaudeant. Quæ quoniam res eſt quam ſe expertum non eſſe nemo poteſt dicere, propterea reperta in memoriâ recognoſcitur, quando beatæ vitæ nomen auditur.

CAPVT XXII.

Verum gaudium.

1. ABSIT Domine, abſit à corde ſerui tui qui confitetur tibi; abſit vt quocumque gaudio gaudeam, beatum me putem. Eſt enim gaudium quod non datur impijs, ſed eis qui te gratis colunt, quo-

rum

rum gaudium tu ipſe es. Et ipſa eſt beata vita, gaudere ad te, de te, propter te: ipſa eſt, & non eſt altera. Qui autem aliam putant eſſe, aliud ſectantur gaudium, neque ipſum verum. Ab aliquâ tamen imagine gaudij voluntas eorum non auertitur.

CAPVT XXIII.

Beata vita quid, & vbi.

1. NON ergo certum eſt, quòd omnes eſſe beati volunt: quoniam qui non de te gaudere volunt, quæ ſola vita beata eſt, non vtique vitam beatam volunt. An omnes hoc volunt? Sed quoniam caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, vt non faciant quod volunt, cadunt in id quod valent, eoque contenti ſunt: quia illud quod non valent, non tantum volunt, quantum ſat eſt vt valeant. Nam quæro ab omnibus, vtrùm malint de veritate quàm de falſitate gaudere? Tam non dubitant dicere, de veritate ſe malle, quàm non dubitant dicere, beatos eſſe ſe velle. Beata quippe vita eſt gaudium de veritate. Hoc eſt enim

Galat. 5, 17.

enim gaudium de te qui Veritas es, Deus *Ioan. 14, 6.*
illuminatio mea, ſalus faciei meæ, Deus *Pſal. 26, 1.*
meus. Hanc vitam beatam omnes volunt, hanc vitam quæ ſola beata eſt omnes volunt, gaudium de veritate omnes volunt. Multos expertus ſum, qui vellent fallere, qui autem falli, neminem. Vbi ergo nouerunt hanc vitam beatam, niſi vbi nouerunt etiam veritatem? Amant enim & ipſam, quia falli nolunt. Et cùm amant beatam vitam, quod non eſt aliud quàm de veritate gaudium, vtique amant etiam veritatem. Nec amarent, niſi eſſet aliqua notitia eius in memoriâ eorum.

2. Cur ergo non de illâ gaudent? Cur non beati ſunt? Quia fortiùs occupantur in alijs quæ potiùs eos faciunt miſeros, quàm illud beatos quod tenuiter meminerunt. Adhuc enim modicum lumen eſt *Ioan. 12, 35.*
in hominibus. Ambulent, ambulent, ne eos tenebræ comprehendant. Cur autem veritas parit odium, & inimicus eis factus eſt homo tuus verum prædicans, cùm ametur beata vita, quæ non eſt niſi gaudium de veritate; niſi quia ſic amatur veritas, vt quicumque aliud amant, hoc quod

quod amant velint eſſe veritatem; & quia falli nolunt, nolunt conuinci quòd falſi ſint? Itaque propter eam rem oderunt veritatem, quam pro veritate amant. Amant eam lucentem, oderunt eam redarguentem. Quia enim falli nolunt & fallere volunt, amant eam cùm ſeipſam indicat, & oderunt eam cùm eoſipſos iudicat. Inde retribuit eis, vt qui ſe ab eâ manifeſtari nolunt, & eos nolentes manifeſtet, & eis ipſa non ſit manifeſta. Sic ſic etiam, ſic animus humanus, etiam ſic cæcus & languidus, turpis atque indecens latere vult; ſe autem vt lateat aliquid non vult. Contrà illi redditur, vt ipſe non lateat veritatem, ipſum autem veritas lateat. Tamen etiam ſic dum miſer eſt, veris mauult gaudere quàm falſis. Beatus ergo erit, ſi nullâ interpellante moleſtiâ, de ipsâ per quam vera ſunt omnia ſolâ veritate gaudebit.

CA-

CAPVT XXIV.

Deum quoque continet memoria.

1. ECCE quantum ſpatiatus ſum in memoriâ meâ, quærens te Domine, & non te inueni extra eam. Neque enim aliquid de te inueni, quod non meminiſſem ex quo didici te: nam ex quo didici te, non ſum oblitus tui. Vbi enim inueni veritatem, ibi inueni Deum meum, ipſam veritatem; quam ex quo didici, non ſum oblitus. Itaque ex quo didici te, manes in memoriâ meâ, & illic te inuenio cùm reminiſcor tui & delector in te. Hæ ſunt ſanctæ deliciæ meæ, quas donaſti mihi miſericordiâ tuâ, reſpiciens paupertatem meam.

CAPVT XXV.

In quo memoriæ gradu reperiatur Deus.

1. SED vbi manes in memoriâ meâ tu Domine? Vbi illic manes? Quale cubile fabricaſti illic tibi? Quale ſanctuarium ædificaſti tibi? Tu dediſti hanc di-

gnationem memoriæ meæ, vt maneas in eâ; ſed in quâ eius parte maneas, hoc conſidero. Tranſcendi enim partes eius quas habent & beſtiæ cùm te recordarer, quia non ibi te inueniebam inter imagines rerum corporalium; & veni ad partes eius vbi commendaui affectiones animi mei, nec illic inueni te. Et intraui ad ipſius animi mei ſedem, quæ illic eſt in memoriâ meâ, quoniam ſui quoque meminit animus; nec ibi tu eras: quia ſicut non es imago corporalis, nec affectio viuentis, qualis eſt cùm lætamur, contriſtamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliuiſcimur, & quidquid huiuſmodi eſt; ita nec ipſe animus es, quia Dominus Deus animi tu es. Et commutantur hæc omnia, tu autem incommutabilis manes ſuper omnia; & dignatus es habitare in memoriâ meâ, ex quo te didici. Et quid quæro quo loco eius habites, quaſi verò loca ibi ſint? Habitas certè in eâ, quoniam tui memini ex quo te didici; & in eâ te inuenio, cùm recordor te.

CAPVT XXVI.

Vbi inuenitur Deus.

1. VBI ergo te inueni vt diſcerem te? Neque enim iam eras in memoriâ meâ priuſquam te diſcerem. Vbi ergo inueni te vt diſcerem te, niſi in te ſupra me? Et nuſquam locus, & recedimus, & accedimus, & nuſquam locus. Vbique veritas præſides omnibus conſulentibus te; ſimulque reſpondes omnibus, etiam diuerſa conſulentibus. Liquidè tu reſpondes, ſed non liquidè omnes audiunt. Omnes vnde volunt conſulunt; ſed non ſemper quod volunt audiunt. Optimus miniſter tuus eſt, qui non magis intuetur hoc à te audire quod ipſe voluerit, ſed potiùs hoc velle quod à te audierit.

CAPVT XXVII.

Quomodo rapiat hominem Deus.

1. SERO te amaui pulchritudo tam antiqua & tam noua, ſerò te amaui. Et ecce intus eras, & ego foris, & ibi te quæ-

rebam, & in iſta formoſa quæ feciſti deformis irruebam. Mecum eras, & tecum non eram. Ea me tenebant longè à te, quæ ſi in te non eſſent, non eſſent. Vocaſti, & clamaſti, & rupiſti ſurditatem meam. Coruſcaſti, ſplenduiſti, & fugaſti cæcitatem meam. Fragraſti, & duxi ſpiritum, & anhelo tibi. Guſtaui, & eſurio, & ſitio. Tetigiſti me, & exarſi in pacem tuam.

CAPVT XXVIII.

Miſeria huius vitæ.

1. CVM inhæſero tibi ex omni me, omnino nuſquam erit mihi dolor & labor; & viua erit vita mea, tota plena te. Nunc autem quoniam quem tu imples, ſubleuas eum; quoniam tui plenus non ſum, oneri mihi ſum. Contendunt lætitiæ meæ flendæ cum lætandis mœroribus, & ex quâ parte ſtet victoria neſcio. Hei mihi Domine, miſerere mei. Contendunt mœrores mei mali cum gaudijs bonis, & ex quâ parte ſtet victoria neſcio. Hei mihi Domine, miſerere mei. Hei mihi! Ecce vulnera mea non abſcondo. Medicus es,

æger ſum: miſericors es, miſer ſum. Num- *Iob 7, 1.*
quid non tentatio eſt vita humana ſuper terram?

2. Quis velit moleſtias & difficultates? Tolerari iubes eas, non amari. Nemo quod tolerat amat, etſi tolerare amat. Quamuis enim gaudeat ſe tolerare, mauult tamen non eſſe quod toleret. Proſpera in aduerſis deſidero, aduerſa in proſperis timeo. Quis inter hæc medius locus, vbi non ſit humanæ vitæ tentatio? Væ proſperitatibus ſæculi ſemel & iterùm, à timore aduerſitatis, & à corruptione lætitiæ. Væ aduerſitatibus ſæculi ſemel & iterùm & tertiò, à deſiderio proſperitatis. Et quia ipſa aduerſitas dura eſt, & naufragat tolerantia, numquid non tentatio eſt vita humana ſuper terram, ſine vllo interſtitio?

CAPVT XXIX.

In Deo ſpes.

1. ET tota ſpes mea non niſi in magnâ valdè miſericordiâ tuâ Domine Deus. Da quod iubes, & iube quod vis.

Imperas nobis continentiam. Et cùm ſcirem, ait quidam, quia nemo poteſt eſſe continens, niſi Deus det: & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cuius eſſet hoc donum. Per continentiam quippe colligimur & redigimur in vnum, à quo in multa defluximus. Minus enim te amat qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. O amor qui ſemper ardes, & numquam extingueris! Charitas Deus meus, accende me. Continentiam iubes. Da quod iubes, & iube quod vis.

Sap. 8,21.

CAPVT XXX.

Somniorum ludibria.

1. Ioan. 2, 16.

1. IVBES certè vt contineam à concupiſcentiâ carnis, & concupiſcentiâ oculorum, & ambitione ſæculi. Iuſſiſti à concubitu; & de ipſo coniugio melius aliquid quàm conceſſiſti monuiſti. Et quoniam dediſti, factum eſt, & antequam diſpenſator Sacramenti tui fierem. Sed adhuc viuunt in memoriâ meâ (de quâ multa locutus ſum) talium rerum imagines, quas * ibi conſuetudo mea * fixit: & occur-

* al. ſibi
* al. finxit:

occurſant mihi vigilanti quidem carentes viribus, in ſomnis autem non ſolùm vſque ad delectationem, ſed etiam vſque ad conſenſionem factúmque ſimillimum. Et tantum valet imaginis illuſio in animâ meâ & in carne meâ, vt dormienti falſa viſa perſuadeant, quòd vigilanti vera non poſſunt. Numquid tunc ego non ſum Domine Deus meus? Et tamen tantum intereſt inter meipſum & meipſum, intra momentum quo hinc ad ſoporem tranſeo, vel huc inde retranſeo.

2. Vbi eſt tunc ratio quâ vigilans animus talibus ſuggeſtionibus reſiſtit? Et ſi res ipſæ ingerantur, inconcuſſus manet. Numquid clauditur cùm oculis? Numquid ſopitur cum ſenſibus corporis? Et vnde ſæpe etiam in ſomnis reſiſtimus, noſtríque propoſiti memores, atque in eo caſtiſſimè permanentes, nullum talibus illecebris adhibemus aſſenſum? Et tamen tantum intereſt, vt cùm aliter accidit, euigilantes ad conſcientiæ requiem redeamus, ipsâque diſtantiâ reperiamus nos non feciſſe, quod tamen in nobis quoquo modo factum eſſe doleamus. Numquid

non potens eſt manus tua Deus omnipotens ſanare omnes languores animæ meæ, atque abundantiore gratiâ tuâ laſciuos motus etiam mei ſoporis extinguere?

3. Augebis Domine magis magiſque in me munera tua, vt anima mea ſequatur me ad te, concupiſcentiæ viſco expedita, vt non ſit rebellis ſibi; atque vt in ſomnis etiam non ſolùm non perpetret iſtas corruptelarum turpitudines per imagines animales vſque ad carnis fluxum, ſed ne conſentiat quidem. Nam vt nihil tale vel tantillum libeat quantulum poſſit nutu cohiberi, etiam in caſto dormientis affectu, non tantùm in hac vitâ, ſed etiam in hac ætate, non magnum eſt omnipotenti,
Epheſ. 3, 20. qui vales facere ſupra quàm petimus & intelligimus. Nunc tamen, quid adhuc ſim in hoc genere mali mei, dixi bono Domino meo, exultans cum tremore in eo quod donaſti mihi, & lugens in eo quod inconſummatus ſum: ſperans perfecturum te in me miſericordias tuas vſque ad pacem plenariam, quam tecum
1. Cor. 15, 54. habebunt interiora & exteriora mea, cùm abſorpta fuerit mors in victoriam.

CA-

CAPVT XXXI.

Gulæ tentatio.

1. EST alia malitia diei, quæ vtinam ſufficiat ei. Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo & bibendo, priuſquam eſcas & ventrem deſtruas, cùm occideris indigentiam meam ſatietate mirificâ, & corruptibile hoc indueris incorruptione ſempiternâ. Nunc autem ſuauis eſt mihi neceſſitas, & aduerſus iſtam ſuauitatem pugno ne capiar, & quotidianum bellum gero in ieiunijs, ſæpiùs in ſeruitutem redigens corpus meum, & dolores mei voluptate pelluntur. Nam fames & ſitis quidam dolores ſunt: vrunt, & ſicut febris necant, niſi alimentorum medicina ſuccurrat. Quæ quoniam præſtò eſt ex conſolatione munerum tuorum, in quibus noſtræ infirmitati terra & aqua & cælum ſeruiunt, calamitates deliciæ vocantur. Hoc me docuiſti, vt quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam.

2. Sed dum ad quietem ſatietatis ex in-

digentiæ moleſtiâ tranſeo, in ipſo tranſitu mihi inſidiatur laqueus concupiſcentiæ. Ipſe enim tranſitus voluptas eſt; & non eſt alius quà tranſeatur, quàm quà tranſire cogit neceſſitas. Et cùm ſalus ſit cauſa edendi ac bibendi, adiungit ſe tamquam pediſſequa periculoſa iucunditas; & plerumque præire conatur, vt eius cauſâ fiat, quod ſalutis cauſâ me facere vel dico, vel volo. Nec idem modus vtriuſque eſt: nam quod ſaluti ſatis eſt, delectationi parum eſt. Et ſæpè incertum fit, vtrùm adhuc neceſſaria corporis cura ſubſidium petat, an voluptaria cupiditatis fallacia miniſterium ſuppetat. Ad hoc incertum hilareſcit infelix anima, & in eo præparat excuſationis patrocinium, gaudens non apparere quid ſatis ſit moderationi valetudinis, vt obtentu ſalutis obumbret negotium voluptatis.

3. His tentationibus quotidie conor reſiſtere, & inuoco dextram tuam ad ſalutem meam, & ad te refero æſtus meos; quia conſilium mihi de hac re nondum
Lucæ 21, 34. ſtat. Audio vocem iubentis Dei mei: Non grauentur corda veſtra in crapulâ & ebrie-

tate.

tate. Ebrietas longè eſt à me, miſereberis ne appropinquet mihi. Crapula autem nonnúmquam ſurrepit ſeruo tuo, miſereberis vt longè fiat à me. Nemo enim poteſt eſſe continens, niſi tu des. Multa nobis orantibus tribuis: & quidquid boni antequam oremus accipimus, à te accipimus; & vt hoc poſteà cognoſceremus, à te accipimus. Ebrioſus numquam fui, ſed ebrioſos à te ſobrios factos ego noui. Ergo à te factum eſt, vt hoc non eſſent qui numquam fuerunt, à quo factum eſt, vt hoc non ſemper eſſent qui fuerunt; à quo etiam factum eſt, vt ſcirent vtrique à quo factum eſt. Sap. 8, 21.

4. Audiui & aliam vocem tuam; Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluptate tuâ auertere. Audiui & illam ex munere tuo quam multùm amaui; Neque ſi manducauerimus, abundabimus; neque ſi non manducauerimus, deerit nobis. Hoc eſt dicere: Nec illa res me copioſum faciet, nec illa ærumnoſum. Audiui & alteram; Ego enim didici in quibus ſum ſufficiens eſſe, & abundare noui, & penuriam pati noui. Omnia poſſum in eo qui me confortat. Eccli. 18, 30. 1. Cor. 8, 8. Phil. 4, 12.

fortat. Ecce miles caſtrorum cæleſtium, non puluis,quod nos ſumus: ſed memen-
Geneſ.3, 19. to Domine quia puluis ſumus, & de puluere feciſti hominem, & perierat, & inuentus eſt. Nec ille in ſe potuit, quia idem puluis fuit, quem talia dicentem afflatu
Phil. 4, 13. tuæ inſpirationis adamaui. Omnia poſſum, inquit, in eo qui me confortat. Conforta me vt poſſim. Da quod iubes,& iube quod vis. Iſte ſe accepiſſe confitetur; &
1. Cor. 1, 31. quòd gloriatur, in Domino gloriatur. Au-
Eccli. 23, 6. diui alium rogantem vt accipiat; Aufer à me, inquit, concupiſcentias ventris. Vnde apparet ſanctè Deus meus te dare, cùm fit quod imperas fieri. Docuiſti me Pater bo-
Tit.1,15. ne; Omnia munda mundis; ſed malum eſſe homini, qui per offenſionem mandu-
1. Tim.4. cat: &, Omnem creaturam tuam bonam eſſe; nihilque abijciendum quod cum
1. Cor.8, 8. gratiarum actione percipitur: &, Quia
Col.2,16. eſca nos non commendat Deo: &, Vt ne-
Rom.14, 3. mo nos iudicet in cibo aut in potu: &, Vt qui manducat, non manducantem non ſpernat; & qui non manducat,manducantem non iudicet. Didici hæc: gratias tibi, laudes tibi Deo meo, magiſtro meo, pulſatori

ſatori aurium meatum, illuſtratori cordis mei. Eripe me ab omni tentatione.

6. Non ego immunditiam obſonij timeo, ſed immunditiam cupiditatis. Scio Noë omne carnis genus quod cibo eſſet vſui manducare permiſſum; Heliam cibo carnis refectum; Ioannem mirabili abſtinentiâ præditum, animalibus, hoc eſt locuſtis in eſcam cedentibus, non fuiſſe pollutum. Et ſcio Eſau lenticulæ concupiſcentiâ deceptum; & Dauid propter aquæ deſiderium à ſeipſo reprehenſum; & Regem noſtrum non de carne, ſed de pane eſſe tentatum. Ideoque & populus in eremo, non quia carnes deſiderauit, ſed quia eſcæ deſiderio aduerſus Dominum murmurauit, metuit improbari. In his ergo tentationibus poſitus, certo quotidie aduerſus concupiſcentiam manducandi & bibendi. Non enim eſt quod ſemel præcidere, & vlteriùs non attingere decernam, ſicut de concubitu potui. Itaque freni gutturis temperatâ relaxatione & conſtrictione tenendi ſunt. Et quis eſt Domine, qui non rapiatur aliquantulùm extra metas neceſſitatis? Quiſquis eſt, magnus eſt; magni-

Geneſ. 9, 2.
3. Reg. 17, 6.
Mat. 3, 4.
Gen. 25, 34.
2. Reg. 23, 17.
Matth. 4, 3.
Num. 11, 20.

magnificet nomen tuum. Ego autem non
Rom. 8, 34. ſum, quia peccator homo ſum. Sed & ego
magnifico nomen tuum; & interpellat te
pro peccatis meis qui vicit ſæculum, numerans me inter infirma membra cor-
Pſal. 138, 16. poris ſui: quia & imperfectum meum
viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes
ſcribentur.

CAPVT XXXII.

Nihil eſt ſecurum in hac vitâ.

1. De illecebrâ odorum non ſatago nimis. Cùm abſunt, non requiro: cùm adſunt, non reſpuo, paratus etiam eis ſemper carere. Ita mihi videor: forſitan fallor. Sunt enim & iſtæ plangendæ tenebræ, in quibus me latet facultas mea quæ in me eſt, vt animus meus de viribus ſuis ipſe ſe interrogans, non facilè ſibi credendum exiſtimet; quia & quod nunc ineſt, plerumque occultum eſt, niſi experientiâ manifeſtetur. Et nemo ſecurus eſſe de-
Iob 7, 1. bet in iſtâ vitâ, quæ tota tentatio nominatur, vtrùm qui fieri potuit ex deteriore melior, non fiat etiam ex meliore deterior.

rior. Vna ſpes, vna fiducia, vna firma promiſſio, miſericordia tua.

CAPVT XXXIII.

Voluptas aurium.

1. VOLVPTATES aurium tenaciùs me implicauerant, & ſubiugauerant: ſed reſoluiſti, & liberaſti me. Nunc in ſonis quos animant eloquia tua, cùm ſuaui & artificioſâ voce cantantur, fateor, aliquantulùm acquieſco; non quidem vt hæream, ſed vt ſurgam cùm volo. Attamen cum ipſis ſententijs quibus viuunt, vt admittantur ad me quærunt in corde meo nonnullius dignitatis locum, & vix eis præbeo congruentem. Aliquando enim plus mihi videor honoris eis tribuere quàm decet; cum ipſis ſanctis dictis religioſiùs & ardentiùs ſentio moueri animos noſtros in flammam pietatis cùm ita cantantur, quàm ſi non ita cantarentur: & omnes affectus ſpiritus noſtri, pro ſui diuerſitate, habere proprios modos in voce atque cantu, quorum neſcio quâ occultâ familiaritate excitentur.

2. Sed

2. Sed delectatio carnis meæ, cui mentem eneruandam non oportet dari, ſæpè me fallit, dum rationem ſenſus non ita comitatur vt patienter ſit poſterior; ſed tantùm quia propter illam meruit admitti, etiam præcurrere ac ducere conatur. Ita in his pecco non ſentiens, ſed poſteà ſentio. Aliquando autem hanc ipſam fallaciam immoderatiùs cauens, erro nimiâ ſeueritate. Sed valdè interdum, vt melos omne cantilenarum ſuauium, quibus Dauidicum Pſalterium frequentatur, ab auribus meis remoueri velim, atque ipſius Eccleſiæ. Tutiuſque mihi videtur, quod de Alexandrino Epiſcopo Athanaſio ſæpè mihi dictum commemini; qui tam modico flexu vocis faciebat ſonare lectorem Pſalmi, vt pronuntianti vicinior eſſet quàm canenti.

3. Verumtamen cùm reminiſcor lacrymas meas quas fudi ad cantus Eccleſiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meæ, & nunc ipſe commoueor, non cantu, ſed rebus quæ cantantur: cùm liquidâ voce & conuenientiſſimâ modulatione cantantur, magnam inſtituti huius vtilitatem rurſus

rurſus agnoſco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis, & experimentum ſalubritatis: magiſque adducor (non quidem irretractabilem ſententiam proferens) cantandi conſuetudinem approbare in Eccleſiâ; vt per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis aſſurgat. Tamen cùm mihi accidit, vt me ampliùs cantus quàm res quæ canitur moueat, pœnaliter me peccare confiteor; & tunc mallem non audire cantantem. Ecce vbi ſum. Flete mecum, & pro me flete, qui aliquid boni vobiſcum intus agitis, vnde facta procedunt. Nam qui non agitis, non vos hæc mouent. Tu autem Domine Deus meus, reſpice, exaudi, & vide, & miſerere, & ſana me; in cuius oculis mihi quæſtio factus ſum, & ipſe eſt languor meus.

CAPVT XXXIV.

Oculorum illecebræ.

1. RESTAT voluptas oculorum iſtorum carnis meæ, de quâ loquor confeſſiones, quas audiant aures templi tui, aures fraternæ ac piæ, vt concludamus

 tenta-

tentationes concupiſcentiæ carnis, quæ
2.Cor.5, 2. me adhuc pulſant ingemiſcentem, & habitaculum meum quod de cælo eſt ſuperindui cupientem. Pulchras formas & varias, nitidos & amœnos colores amant oculi. Non teneant hæc animam meam;
Geneſ.1, 31. teneat eam Deus qui hæc fecit, bona quidem valdè; ſed ipſe eſt bonum meum, non hæc. Et tangunt me vigilantem totis diebus: nec requies ab eis datur mihi, ſicut datur à vocibus canoris aliquando ab omnibus in ſilentio. Ipſa enim regina colorum lux iſta, perfundens cuncta quæ cernimus, vbi per diem fuero, multimodo allapſu blanditur mihi aliud agenti & eam non aduertenti. Inſinuat autem ſe ita vehementer, vt ſi repentè ſubtrahatur, cum deſiderio requiratur; & ſi diu abſit, con-
Tob.4,2. triſtat animum. O lux quam videbat Tobias, cùm clauſis oculis iſtis filium docebat vitæ viam, & ei præibat pede charitatis, nuſquam errans: aut quam videbat
Gen.27,1. Iſaac, prægrauatis & opertis ſenectute carneis luminibus, cùm filios non agnoſcendo benediceret, ſed benedicendo agnoſcere
Gen.48. 10. re metuit: aut quam videbat Iacob, cùm

&

& ipſe præ grandi ætate captus oculis, in filijs præſignata futuri populi genera luminoſo corde radiauit; & nepotibus ſuis ex Ioſeph diuexas myſticè manus, non ſicut pater eorum foris corrigebat, ſed ſicut ipſe intus diſcernebat, impoſuit. Ipſa eſt lux, vna eſt, & alia non eſt; & vnum omnes qui vident & amant eam. At iſta corporalis de quâ loquebar, illecebroſâ ac periculoſâ dulcedine condit vitam ſęculi cæcis amatoribus. Qui autem & de ipsâ laudare te norunt, Deus creator omnium, abſumunt eam in hymno tuo; non abſumuntur ab eâ in ſomno ſuo. Sic eſſe cupio.

3. Reſiſto ſeductionibus oculorum, ne implicentur pedes mei, quibus ingredior viam tuam: & erigo ad te inuiſibiles oculos, vt tu euellas de laqueo pedes meos. Tu ſubinde euellis eos; nam illaqueantur. Tu non ceſſas euellere; ego autem crebrò hæreo vbique ſparſis inſidijs: quoniam *Pſal.* 24, 15. non dormies neque dormitabis, qui cuſtodis Iſraël. Quàm innumerabilia varijs artibus & opificijs, in veſtibus, calceamentis, vaſis, & huiuſcemodi fabricationibus; picturis etiam, diuerſiſque figmen-

tis, atque his vſum neceſſarium atque moderatum & piam ſignificationem longè tranſgredientibus, addiderunt homines ad illecebras oculorum; foras ſequentes quod faciunt, intus relinquentes à quo facti ſunt; & exterminantes quod facti ſunt!

4. At ego Deus meus & decus meum, etiam hinc tibi dico hymnum, & ſacrifico laudem ſanctificatori meo, quoniam pulchra traiecta per animas in manus artificioſas, ab illâ pulchritudine veniunt quæ ſuper animas eſt, cui ſuſpirat anima mea die ac nocte. Sed pulchritudinum exteriorum operatores & ſectatores inde trahunt approbandi modum, non autem inde trahunt vtendi modum. Et ibi eſt, & non
Pſal. 58, 10. vident eum, vt non eant longiùs, & fortitudinem ſuam ad te cuſtodiant, nec eam ſpargant in delicioſas laſſitudines. Ego autem hæc loquens atque diſcernens, etiam iſtis pulchris greſſum innecto; ſed tu euel-
Pſal. 25, 3. lis Domine, euellis tu, quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt. Nam ego capior miſerabiliter, & tu euellis miſericorditer, aliquando non ſentientem, quia ſuſpen-

ſuſpenſus incideram; aliquando cum dolore, quia iam inhæſeram.

CAPVT XXXV.

Curioſitas cognoſcendi.

1. HVC accedit alia forma tentationis multipliciùs periculoſa. Præter eam enim concupiſcentiam carnis quæ ineſt in delectatione omnium ſenſuum & voluptatum, cui ſeruientes depereunt qui longè ſe faciunt à te, ineſt animæ per eoſdem ſenſus corporis quædam non ſe oblectandi in carne, ſed experiendi per carnem vana & curioſa cupiditas, nomine cognitionis & ſcientiæ palliata. Quæ quoniam & in appetitu noſcendi eſt, oculi autem ſunt ad cognoſcendum in ſenſibus principes, concupiſcentia oculorum eloquio diuino appellata eſt. Ad oculos enim propriè videre pertinet. Vtimur autem hoc verbo etiam in ceteris ſenſibus, cùm eos ad cognoſcendum intendimus. Neque enim dicimus, Audi quàm rutilet, aut olfac quam niteat, aut guſta quàm ſplendeat, aut palpa quàm fulgeat: videri enim dicun- 1. Ioan. 2. 16.

dicuntur hæc omnia. Dicimus autem non ſolùm, Vide quid luceat, quod ſoli oculi ſentire poſſunt; ſed vide etiam quid ſonet, vide quid oleat, vide quid ſapiat, vide quàm durum ſit. Ideoque generalis experientia ſenſuum, concupiſcentia (ſicut dictum eſt) oculorum vocatur; quia videndi officium (in quo primatum oculi tenent) etiam ceteri ſenſus ſibi de ſimilitudine vſurpant, cùm aliquid cognitionis explorant. Ex hoc autem euidentiùs diſcernitur, quid voluptatis, quid curioſitatis agatur per ſenſus; quòd voluptas pulchra, canora, ſuauia, ſapida, lenia ſectatur.

2. Curioſitas autem etiam his contraria tentandi causâ, non ad ſubeundam moleſtiam, ſed ad experiendi noſcendique libidinem. Quid enim voluptatis habet videre in laniato cadauere quod exhorreas? & tamen ſicubi iaceat, concurrunt vt contriſtentur, vt palleant. Timent etiam ne in ſomnis hoc videant, quaſi quiſquam eos vigilantes videre coëgerit, aut pulchritudinis vlla fama perſuaſerit. Ita & in ceteris ſenſibus, quæ perſequi longum eſt. Ex hoc morbo cupiditatis in ſpectaculis exhi-

exhibentur quæque miracula. Hinc ad perſcrutanda naturæ ſecreta, quæ præter nos eſt operata proceditur; quæ ſcire nihil prodeſt, & nihil aliud quàm ſcire homines cupiunt. Hinc etiam, ſi quid eodem peruerſæ ſcientiæ fine per artes magicas quæritur. Hinc etiam in ipsâ religione Deus tentatur, cùm ſigna & prodigia flagitantur, non ad aliquam ſalutem, ſed ad ſolam experientiam deſiderata.

3. In hac tam immensâ ſiluâ plenâ inſidiarum & periculorum, ecce quàm multa præciderim, & à meo corde diſpulerim, ſicut donaſti me facere Deus ſalutis meæ. Attamen quando audeo dicere, cùm circumquaque quotidianam vitam noſtram tam multa huius generis rerum circumſtrepant, quando audeo dicere, nullâ re tali me intentum fieri ad ſpectandum, & vanâ curâ capiendum? Sanè me iam theatra non rapiunt; nec curo noſſe tranſitus ſiderum; nec anima mea vmquam reſponſa quæſiuit vmbrarum; omnia ſacrilega ſacramenta deteſtor. A te Domine Deus meus, cui humilem famulatum ac ſimplicem debeo, quantis mecum ſuggeſtio-

num machinationibus agit inimicus, vt ſignum aliquod petam?

4. Sed obſecro te per Regem noſtrum, & patriam Hieruſalem, ſimplicem, caſtam, vt quemadmodum à me longè eſt iſta conſenſio, ita ſit ſemper longè atque longiùs. Pro ſalute autem cuiuſquam cùm te rogo, alius multum differens finis eſt intentionis meæ; & te facientem quod vis das mihi, & dabis libenter ſequi. Verumtamen in quàm multis minutiſſimis & contemptibilibus rebus curioſitas quotidie noſtra tentatur? & quàm ſæpè labamur, quis enumerat? Quoties narrantes inania primò quaſi toleramus, ne offendamus infirmos; deinde paulatim libenter aduertimus. Canem currentem poſt leporem iam non ſpecto cùm in circo fit: at verò in agro ſi caſu tranſeam, auertit me fortaſſis & ab aliquâ magnâ cogitatione, atque ad ſe conuertit illa venatio; non deuiare cogens corpore iumenti, ſed cordis inclinatione. Et niſi iam mihi demonſtratâ infirmitate meâ citò admoneas, aut ex ipſâ viſione per aliquam conſiderationem in te aſſurgere, aut totum contemne-

temnere atque tranſire, vanus hebeſco.

5. Quid cùm me domi ſedentem ſtellio muſcas captans, vel aranea retibus ſuis irruentes implicans ſæpè intentum facit? Num quia parua ſunt animalia, ideò non res eadem geritur? Pergo inde ad laudandum te Creatorem mirificum, atque ordinatorem rerum omnium, ſed non inde intentus eſſe incipio. Aliud eſt citò ſurgere, aliud eſt non cadere. Et talibus vita mea plena eſt, & vna ſpes mea in magnâ valdè miſericordiâ tuâ. Cùm enim huiuſmodi rerum receptaculum fit cor noſtrum, & portat copioſæ vanitatis cateruas, hinc & orationes noſtræ ſæpè interrumpuntur atque turbantur, & ante conſpectum tuum dum ad aures tuas vocem cordis intendimus, neſcio vnde irruentibus nugatorijs cogitationibus res tanta præciditur.

CAPVT XXXVI.

Superbiæ vitium.

1. NVMQVID etiam hoc inter contemnenda deputabimus? aut aliquid nos reducet in ſpem, niſi tota miſe-

ricordia tua,quoniam cœpiſti mutare nos? Et tu ſcis quantâ ex parte mutaueris, qui me primitùs ſanas à libidine vindicandi me, vt propitius fias etiam ceteris omnibus iniquitatibus meis, & ſanes omnes
Pſal. 102, 3. languores meos, & redimas de corruptione vitam meam, & corones me in miſeratione & miſericordiâ, & ſaties in bonis deſiderium meum; quia compreſſiſti à timore tuo ſuperbiam meam, & manſueſeciſti iugo tuo ceruicem meam. Et nunc porto illud, & lene eſt mihi; quoniam ſic promiſiſti & feciſti, & verè ſic erat, & neſciebam quando id ſubire metuebam.

2. Sed numquid Domine, qui ſolus ſine typho dominaris, quia ſolus verus Dominus es qui non habes dominum, numquid hoc quoque tertium tentationis genus ceſſauit à me, aut ceſſare in hac totâ vitâ poteſt, timeri & amari velle ab hominibus, non propter aliud, ſed vt inde ſit gaudium, quod non eſt gaudium? Miſera vita eſt, & fœda iactantia. Hinc fit vel maximè non amare te, nec caſtè timere te.
Iac. 4, 6. Ideoque tu ſuperbis reſiſtis, humilibus autem das gratiam; & intonas ſuper ambitio-

bitiones ſæculi, & contremiſcunt fundamenta montium. Itaque nobis, quoniam propter quædam humanæ ſocietatis officia neceſſarium eſt amari & timeri ab hominibus, inſtat aduerſarius veræ beatitudinis noſtræ, vbique ſpargens in laqueis, Euge, euge; vt dum auidè colligimus, incautè capiamur, & à veritate tuâ gaudium noſtrum deponamus, atque in hominum fallaciâ ponamus; libeatque nos amari & timeri, non propter te, ſed pro te; atque iſto modo ſui ſimiles factos ſecum habeat, non ad concordiam charitatis, ſed ad conſortium ſupplicij, qui ſtatuit ſedem ſuam ponere in Aquilone; vt te peruersâ & diſtortâ viâ imitantes, tenebroſi frigidíve ſeruirent. *Iſa.* 14, 13.

3. Nos autem Domine, puſillus grex tuus ecce ſumus, tu nos poſſide. Prætende alas tuas, & fugiamus ſub eas. Gloria noſtra tu eſto; propter te amemur, & verbum tuum timeatur in nobis. Qui laudari vult ab hominibus vituperante te, non defendetur ab hominibus iudicante te, nec eripietur damnante te. Cùm autem non peccator laudatur in deſiderijs animæ ſuæ,

nec

nec qui iniqua gerit benedicitur, ſed laudatur homo propter aliquod bonum quod dediſti ei, at ille plus gaudet ſibi laudari ſe quàm ipſum donum habere vnde laudatur, etiam iſte te vituperante laudatur: & melior iam ille qui laudauit, quàm iſte qui laudatus eſt: illi enim placuit in homine donum Dei; huic ampliùs placuit donum hominis quàm Dei.

CAPVT XXXVII.

Laudes & vituperatio mouent.

1. TENTAMVR his tentationibus quotidie Domine, ſine ceſſatione tentamur. Quotidiana fornax noſtra eſt humana lingua. Imperas nobis & in hoc genere continentiam. Da quod iubes, & iube quod vis. Tu noſti de hac re ad te gemitum cordis mei, & flumina oculorum meorum. Neque enim facilè colligo, quàm ſim ab iſtâ peſte mundatior; & multum timeo occulta mea, quæ norunt oculi tui, mei autem non. Eſt enim qualiſcumque in alijs generibus tentationum mihi facultas explorandi me; in hoc pænè

nulla

nulla eſt. Nam & à voluptatibus carnis, & à curioſitate ſuperuacaneâ cognoſcendi, video quantum aſſecutus ſim poſſe refrenare animum meum, cùm eis rebus careo, vel voluntate, vel cùm abſunt. Tunc enim me interrogo, quàm magis minúſve mihi moleſtum ſit non habere. Diuitiæ verò, quæ ob hoc expetuntur vt alicui iſtarum trium cupiditatum, vel duabus earum, vel omnibus ſeruiant, ſi perſentiſcere non poteſt animus vtrùm eas habens contemnat, poſſunt & dimitti vt ſe probet.

2. Laude verò vt careamus, atque in eo experiamur quid poſſumus, numquid malè viuendum eſt, & tam perditè atque immaniter, vt nemo nos nouerit qui non deteſtetur? Quæ maior dementia dici aut cogitari poteſt? At ſi bonæ vitæ bonorumque operum comes & ſolet & debet eſſe laudatio, tam comitatum eius, quàm ipſam bonam vitam deſeri non oportet. Non autem ſentio ſine quo eſſe aut æquo animo aut ægrè poſſim, niſi cùm abfuerit. Quid igitur tibi in hoc genere tentationis Domine cõfiteor? Quid? Niſi delectari me laudi-

laudibus; ſed ampliùs ipsâ veritate quàm laudibus? Nam ſi mihi proponatur vtrùm malim furens, aut in omnibus rebus errans ab omnibus hominibus laudari, an conſtans & in veritate certiſſimus ab omnibus vituperari, video quid eligam.

3. Verùmtamen nollem vt vel augeret mihi gaudium cuiuſlibet boni mei ſuffragatio oris alieni. Sed auget, fateor, non ſolùm, ſed & vituperatio minuit. Et cùm iſtâ miſeriâ meâ perturbor, ſubintrat mihi excuſatio, quæ qualis ſit, tu ſcis Deus; nam me incertum facit. Quia enim nobis imperaſti non tantùm continentiam, id eſt à quibus rebus amorem cohibeamus, verùm etiam iuſtitiam, id eſt, quo eum conferamus; nec te tantùm voluiſti à nobis, verùm etiam proximum diligi; ſæpè mihi videor de profectu aut ſpe proximi delectari, cùm benè intelligentis laude delector, & rurſus eius malo contriſtari, cùm eum audio vituperare quod aut ignorat, aut bonum eſt. Nam & contriſtor aliquando laudibus meis, cùm vel ea laudantur in me in quibus mihi ipſe diſpliceo, vel etiam bona minora & leuia pluris

ris æſtimantur quàm æſtimanda ſunt.

4. Sed rurſus vnde ſcio, an propterea ſic afficior, quia nolo de meipſo à me diſſentire laudatorem meum, non quia illius vtilitate moueor, ſed quia eadem bona quæ mihi in me placent, iucundiora mihi ſunt cùm & alteri placent? Quodammodò enim non ego laudor cùm de me ſententia mea non laudatur, quandoquidem aut illa laudantur quæ mihi diſplicent, aut illa ampliùs quæ mihi minùs placent. Ergóne de hoc incertus ſum mei? Ecce in te Veritas video, non me laudibus meis propter me, ſed propter proximi vtilitatem moueri oportere. Et vtrùm ita ſit, neſcio. Minùs mihi in hac re notus ſum ipſe quàm tibi.

5. Obſecro te Deus meus, & meipſum mihi indica, vt confitear oraturis pro me fratribus meis, quod in me ſaucium comperero. Iterùm me diligentiùs interrogem: Si vtilitate proximi moueor in laudibus meis; cur minùs moueor ſi quiſquam alius iniuſtè vituperetur, quàm ſi ego? Cur eâ contumeliâ magis mordeor quæ in me, quàm quæ in alium eâdem iniquitate

coram

coram me iacitur? An & ego hoc neſcio? Etiámne id reſtat vt ipſe me ſeducam, & verum non faciam coram te in corde & linguâ meâ? Inſaniam iſtam Domine lon-
Pſal. 140, 5. gè fac à me, ne oleum peccatoris mihi ſit os meum, ad impinguandum caput
Pſal. 108, 22. meum. Egenus & pauper ego ſum, & melior in occulto gemitu diſplicens mihi, & quærens miſericordiam tuam, donec refi-ciatur defectus meus, & perficiatur vſque in pacem, quam neſcit arrogantis oculus.

CAPVT XXXVIII.

Et virtuti periculum à vanâ gloriâ.

1. SERMO autem ore procedens, & facta quæ innoteſcunt hominibus, habent tentationem periculoſiſſimam ab amore laudis, qui ad priuatam quamdam excellentiam contrahit emendicata ſuffragia. Tentat & cùm à me in me arguitur, eo ipſo quo arguitur; & ſæpè homo de ipſo vanæ gloriæ contemptu vaniùs gloriatur; ideoque non iam de ipſo vanæ gloriæ contemptu gloriatur: non enim eam contemnit cùm gloriatur intus.

CA-

CAPVT XXXIX.

Φιλαυτία.

1. ETIAM intus eſt aliud in eodem genere tentationis malum, quò inaneſcunt qui placent ſibi de ſe, quamuis alijs vel placeant vel diſpliceant, nec placere affectent ceteris. Sed ſibi placentes multum tibi diſplicent, non tantùm de non bonis quaſi bonis, verùm etiam de bonis tuis quaſi ſuis; aut etiam ſicut de tuis, ſed tamquam ex meritis ſuis; aut etiam ſicut ex tua gratia, ſed non * ſua merita, non tamen ſocialiter gaudentes, ſed alijs inuidentes eam. In his omnibus atque huiuſcemodi periculis & laboribus vides tremorem cordis mei: ſed & vulnera mea magis ſubinde à te ſanari, quàm mihi non infligi ſentio. * *al.* ſecundùm

CAPVT XL.

Contra vitia lucta.

1. VBI non mecum ambulaſti Veritas, docens quid caueam, & quid appetam, cùm ad te referrem inferiora

viſa mea quæ potui, teque conſulerem? Luſtraui mundum foris ſenſu quo potui; & attendi vitam corporis mei de me, ſenſuſque ipſos meos. Inde ingreſſus ſum in receſſus memoriæ meæ multiplices amplitudines, plenas miris modis copiarum innumerabilium; & conſideraui, & expaui, & nihil eorum diſcernere potui ſine te, & nihil eorum eſſe te inueni. Nec ego ipſe inuentor, qui peragraui omnia, & diſtinguere & pro ſuis quæque dignitatibus æſtimare conatus ſum, excipiens alia nuntiantibus ſenſibus, & interrogans alia mecum commixta ſentiens, ipſoſque nuntios dignoſcens atque dinumerans, iamque in memoriâ elatis opibus alia pertractans, alia recondens, alia eruens.

2. Nec ego ipſe, cùm hæc agerem, id eſt vis mea quâ id agebam, nec ipſa eras tu, quia lux es tu permanens, quam de omnibus conſulebam an eſſent, quid eſſent, quanti pendenda eſſent. Et audiebam docentem ac iubentem; & ſæpè iſtud facio. Hoc me delectat, & ab omnibus actionibus neceſſitatis, quantum relaxari poſſum, ad iſtam voluptatem refugio. Neque in

his

his omnibus quæ percurro conſulens te, inuenio tutum locum animæ meæ, niſi in te, quò colligantur ſparſa mea, nec à te quidquam recedat ex me. Et aliquando intromittis me in affectum multum inuſitatum introrſus ad neſcio quam dulcedinem; quæ ſi perficiatur in me, neſcio quid erit quod vita iſta non erit. Sed recido in hæc ærumnoſis ponderibus, & reſorbeor ſolitis, & teneor, & multum fleo, ſed multum teneor. Tantum conſuetudinis ſarcina * digna eſt. Hîc eſſe valeo, nec volo; illic volo, nec valeo, miſer vtrobique. * al. degrauat.

CAPVT XLI.

Triplex cupiditas carnis.

1. IDEOQVE conſideraui languores peccatorum meorum in cupiditate triplici; & dexteram tuam inuocaui ad ſalutem meam. Vidi enim ſplendorem tuum corde ſaucio, & repercuſſus dixi, Quis illuc poteſt? Proiectus ſum à facie oculorum tuorum. Tu es Veritas ſuper omnia præſidens. At ego per auaritiam meam non amittere te volui, ſed volui Pſal. 30, 23.

tecum poſſidere mendacium; ſicut nemo vult ita falſum dicere, vt neſciat ipſe quid verum ſit. Itaque amiſi te, quia non dignaris cum mendacio poſſideri.

CAPVT XLII.

Remedia vitiorum à dæmonibus.

1. QVEM inuenirem qui me reconciliaret tibi? An eundum mihi fuit ad Angelos? Quâ prece? Quibus ſacramentis? Multi conantes ad te redire, neque per ſeipſos valentes, ſicut audio, tentauerunt hæc, & inciderunt in deſiderium curioſarum viſionum, & digni habiti ſunt illuſionibus. Elati enim te quærebant doctrinæ faſtu, exerentes potiùs quàm tundentes pectora, & adduxerunt ſibi per ſimilitudinem cordis ſui conſpirantes & ſocias ſuperbiæ ſuæ poteſtates aëris huius, à quibus per potentias magicas deciperentur, quærentes mediatorem per quem purgarentur, & non erat. Diabolus enim erat, transfigurans ſe in angelum lucis.

Epheſ. 2, 24.

2. Et multum illexit ſuperbam carnem, quòd carneo corpore ipſe non eſſet. Erant enim

enim illi mortales & peccatores, tu autem Domine, cui reconciliari ſuperbè quærebant, immortalis & ſine peccato. Mediator autem inter Deum & homines oportebat vt haberet aliquid ſimile Deo, aliquid ſimile hominibus; ne in vtroque hominibus ſimilis, longè eſſet à Deo, aut in vtroque Deo ſimilis, longè eſſet ab hominibus, atque ita mediator non eſſet. Fallax itaque ille mediator, quo per ſecreta iudicia tua ſuperbia meretur illudi, vnum cum hominibus habet, id eſt peccatum; aliud videri vult habere cum Deo, vt quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortali ſe oſtentet. Sed quia ſtipendium peccati mors eſt, hoc habet commune cum hominibus, vnde ſimul damnetur in mortem.

1. Tim. 2, 5.

Rom. 6, 23.

CAPVT XLIII.

Chriſtus interceſſor efficax.

1. VERAX autem mediator, quem ſecretâ tuâ miſericordiâ demonſtraſti humilibus, & miſiſti vt eius exemplo etiam ipſam diſcerent humilitatem;

mediator ille Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, inter mortales peccatores & immortalem iuſtum apparuit; mortalis cum hominibus, iuſtus cum Deo: vt quoniam ſtipendium iuſtitiæ vita & pax eſt, per iuſtitiam coniunctam Deo euacuaret mortem iuſtificatorum impiorum, quam cum illis voluit habere communem. Hic demonſtratus eſt antiquis ſanctis, vt ita ipſi per fidem futuræ paſſionis eius, ſicut nos per fidem præteritæ, ſalui fierent. In quantum enim homo, in tantum mediator; in quantum autem Verbum, non medius, quia æqualis Deo, & Deus apud Deum, & ſimul cum Spiritu ſancto vnus Deus.

2. Quomodo nos amaſti Pater bone, qui Filio tuo vnico non pepercisti, ſed pro nobis impijs tradidiſti eum? Quomodo nos amaſti? pro quibus ille qui non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis tibi, factus eſt ſubditus vſque ad mortem crucis; vnus ille in mortuis liber, poteſtatem habens ponendi animam ſuam, & poteſtatem habens iterùm ſumendi eam; pro nobis tibi victor & victima, & ideò victor

Rom. 8, 32. Phil. 2, 6. Pſal. 87, 6. Ioan. 10, 18.

victor quia victima; pro nobis tibi ſacerdos & ſacrificium, & ideò ſacerdos quia ſacrificium, faciens tibi nos de ſeruis filios, de te naſcendo, nobis ſeruiendo. Meritò mihi ſpes valida in illo eſt, quòd ſanabis omnes languores meos per eum Pſal. 102.
qui ſedet ad dexteram tuam, & te inter- 3. Rom. 8.
pellat pro nobis; alioquin deſperarem. 34.
Multi enim & magni ſunt iidem languores mei; multi ſunt & magni, ſed amplior eſt medicina tua.

3. Potuimus putare Verbum tuum remotum eſſe à coniunctione hominis, & deſperare de nobis, niſi caro fieret & Ioan. 1.
habitaret in nobis. Conterritus pecca- 14.
tis meis & mole miſeriæ meæ, agitaueram in corde, meditatuſque fueram fu- Pſal. 54.
gam in ſolitudinem; ſed prohibuiſti me, 8.
& confirmaſti me, dicens: Ideò pro om- 2. Cor. 1.
nibus Chriſtus mortuus eſt, vt qui viuunt, 14.
iam non ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt. Ecce Domine iacto in te Pſal. 118.
curam meam vt viuam, & conſiderabo 18.
mirabilia de lege tuâ. Tu ſcis imperitiam meam & infirmitatem meam; doce me & ſana me. Ille tuus vnicus, in quo ſunt Col. 2.

omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſ-
Pſal. 118, 122. conditi, redemit me ſanguine ſuo. Non
calumnientur mihi ſuperbi, quoniam
cogito pretium meum, & manduco,
& bibo, & erogo, & pauper cupio ſa-
turari ex eo inter illos qui edunt & ſatu-
Pſal. 21, 27. rantur; & laudabunt Dominum qui re-
quirunt eum.

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER VNDECIMVS.

CAPVT I.

Cur confitemur Deo ſcienti.

1. NVMQVID Domine, cùm
tua ſit æternitas, ignoras quæ
tibi dico; aut ad tempus vides quod fit in tempore? Cur
ergo tibi tot rerum narrationes digero?
Non vtique vt per me noueris ea, ſed affectum meum excito in te, & eorum qui
hæc legunt, vt dicamus omnes; Magnus *Pſal.95, 4.*
Dominus, & laudabilis valdè. Iam dixi &
dicam, amore amoris tui facio iſtud. Nam
& oramus; & tamen Veritas ait; Nouit pa- *Matth. 6, 8.*
ter veſter quid vobis opus ſit priùs quàm
petatis ab eo. Affectum ergo noſtrum patefacimus in te, confitendo tibi miſerias
noſtras, & miſericordias tuas ſuper nos; vt

liberes nos omnino, quoniam cœpiſti, vt deſinamus eſſe miſeri in nobis, & beatifi-
Matth.5, 3. cemur in te: quoniam vocaſti nos vt ſimus pauperes ſpiritu, & mites, & lugentes, & eſurientes ac ſitientes iuſtitiam, & miſericordes, & mundi corde, & pacifici. Ecce narraui tibi multa quæ potui, & quæ volui; quoniam tu prior voluiſti vt confiterer tibi Domino Deo meo, quoniam
Pſal. 117. 1. bonus es, quoniam in ſæculum miſericordia tua.

CAPVT II.

Petit liberari à peccato & ab erroribus, & duci ad veram cognitionem.

1. QVANDO autem ſufficio calami linguâ enuntiare omnia hortamenta tua, & omnes terrores tuos & conſolationes & gubernationes, quibus me perduxiſti prædicare verbum tuum, & ſacramentum tuum diſpenſare populo tuo? Et ſi ſufficio hæc enuntiare ex ordine, carò mihi valent ſtillæ temporum; & olim inardeſco meditari in lege tuâ, & in eâ tibi confiteri ſcientiam & imperitiam meam, pri-

primordia illuminationis tuæ, & reliquias tenebrarum mearum, quouſque deuoretur à fortitudine infirmitas. Et nolo defluant in aliud horæ, quas inuenio liberas à neceſſitatibus reficiendi corporis, & intentionis animi, & ſeruitutis quam debemus hominibus, & quam non debemus, & tamen reddimus.

2. Domine Deus meus intende orationi meæ, & miſericordia tua exaudiat deſiderium meum; quoniam non mihi ſoli æſtuat, ſed vſui vult eſſe fraternæ charitati; & vides in corde meo, quia ſic eſt vt ſacrificem tibi famulatum cogitationis & linguæ meæ; & da quód offeram tibi. Inops enim & pauper ſum, tu diues in omnes inuocantes te, qui ſecurus curam noſtri geris. Circumcide ab omni temeritate omniq́ue mendacio interiora & exteriora labia mea, Sint caſtæ deliciæ meæ, Scripturæ tuæ; nec fallar in eis, nec fallam ex eis. Domine attende, & miſerere Domine Deus meus, lux cæcorum & virtus infirmorum, ſtatimq́ue lux videntium & virtus fortium; attende animam meam, & audi clamantem de profundo,

Pſal. 85, 1. *Rom. 10, 12.*

Nam

Nam niſi adſint & in profundo aures tuæ, quò ibimus? quò clamabimus? Tuus eſt dies, & tua eſt nox. Ad nutum tuum momenta tranſuolant.

Pſal. 73, 16,

3. Largire inde ſpatium meditationibus noſtris in abdita legis tuæ, neque aduerſus pulſantes claudas eam. Neque enim fruſtrà ſcribi voluiſti tot paginarum opaca ſecreta. Aut non habent illæ ſiluæ ceruos ſuos, recipientes ſe in eas, & reſumentes, & ambulantes, & paſcentes, recumbentes & ruminantes? O Domine perfice me, & reuela mihi eas. Ecce vox tua gaudium meum, vox tua ſuper affluentiam voluptatum. Da quod amo; amo enim, & hoc tu dediſti. Nec dona tua deſeras, nec herbam tuam ſpernas ſitientem. Confitear tibi quidquid inuenero in libris tuis, & audiam vocem laudis, & te bibam, & conſiderem mirabilia de lege tuâ ab vſque principio in quo feciſti cælum & terram, vſque ad regnum tecum perpetuum ſanctæ ciuitatis tuæ. Domine miſerere mei, & exaudi deſiderium meum. Puto enim quòd non ſit de terrâ, non de auro & argento, & lapidibus, aut decoris veſtibus,

Pſal. 118, 18.

aut

aut honoribus & poteſtatibus, aut voluptatibus carnis, neque de neceſſarijs corpori, & huic vitæ peregrinationis noſtræ; quæ omnia apponuntur nobis quærentibus regnum & iuſtitiam tuam. Vide Domine Deus meus, vnde ſit deſiderium meum. Narrauerunt mihi iniuſti delectationes ſuas, ſed non ſicut lex tua Domine. Ecce vnde eſt deſiderium meum.

Pſal. 118, 85.

3. Vide Pater, aſpice & approba, & placeat in conſpectu miſericordiæ tuæ inuenire me gratiam ante te, vt aperiantur pulſanti mihi interiora ſermonum tuorum. Obſecro per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Filium tuum, virum dexteræ tuæ, Filium hominis, quem confirmaſti tibi mediatorem tuum & noſtrum, per quem nos quæſiſti non quærentes te; quæſiſti autem vt quæreremus te, Verbum tuum per quod feciſti omnia, in quibus & me; vnicum tuum, per quem vocaſti in adoptionem populum credentium, in quo & me: per eum te obſecro qui ſedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis, in quo ſunt omnes theſauri

Ioan. 1, 3.

Rom. 8, 34.

Col. 2, 3.

ſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.
Deut. 18, 15. Ioan. 5, 46. Ipſum quæro in libris tuis: Moyſes de illo ſcripſit; Hoc ipſe ait, hoc Veritas ait.

CAPVT III.

Creatio cæli & terræ.

Geneſ. 1, 1. 1. AVDIAM & intelligam, quomodo in principio feciſti cælum & terram. Scripſit hoc Moyſes, ſcripſit & abijt, tranſijt hinc ad te. Neque enim nunc ante me eſt: nam ſi eſſet, tenerem & rogarem eum, & per te obſecrarem vt mihi iſta panderet, & præberem aures corporis mei ſonis erumpentibus ex ore eius. Et ſi Hebræâ voce loqueretur, fruſtrà pulſaret ſenſum meum, nec inde mentem meam quidquam tangeret: ſi autem Latinè, ſcirem quid diceret.

2. Sed vnde ſcirem an verum diceret? Quod ſi & hoc ſcirem, num & ab illo ſcirem? Intus vtique mihi, intus in domicilio cogitationis, nec Hebræa, nec Græca, nec Latina, nec Barbara vox, ſed veritas ſine oris & linguæ organis, ſine ſtrepitu ſyllabarum diceret, Verum dicit; & ego

ego ſtatim certus confidenter illi homini tuo dicerem, Verum dicis. Cùm ergo illum interrogare non poſſim, te, quo plenus vera dixit, Veritas te rogo Deus meus, rogo parce peccatis meis: & qui illi ſeruo tuo dediſti hæc dicere, da & mihi hæc intelligere.

CAPVT IV.

Creatura clamat Creatorem Deum.

1. ECCE ſunt cælum & terra; clamant quòd facta ſunt: mutantur enim atque variantur. Quidquid autem factum non eſt, & tamen eſt; non eſt in eo quidquam quod antè non erat, quod eſt mutari atque variari. Clamant etiam quòd ſeipſa non fecerint; ideò ſumus, quia facti ſumus. Non ergo eramus antequam eſſemus, vt fieri poſſemus à nobis. Et vox dicentium eſt ipſa euidentia. Tu ergo Domine feciſti ea qui pulcher es, pulchra ſunt enim; qui bonus es, bona ſunt enim; qui es, ſunt enim. Nec ita pulchra ſunt, nec ita bona ſunt, nec ita ſunt, ſicut tu Conditor eorum, cui comparata, nec pulchra

chra ſunt, nec bona ſunt, nec ſunt. Scimus hæc, gratias tibi. Et ſcientia noſtra ſcientiæ tuæ comparata, ignorantia eſt.

CAPVT V.

Ex nihilo conditus mundus.

Geneſ. 1, 1. 1. IN principio fecit Deus cælum & terram. Quomodo autem feciſti cælum & terram, & quæ machina tam grandis operationis tuæ? Non enim ſicut homo artifex formans corpus de corpore, arbitratu animæ valentis imponere vtcumque ſpeciem quam cernit in ſemetipsâ interno oculo. Et vnde hoc valeret, niſi quia tu feciſti eam? Et imponit ſpeciem iam exiſtenti, & habenti vt eſſet; veluti terræ, aut lapidi, aut ligno, aut auro, aut id genus rerum cuilibet. Et vnde iſta eſſent, niſi tu inſtituiſſes ea? Tu fabro corpus, tu animum membris imperitantem feciſti; tu materiam vnde facit aliquid; tu ingenium quo artem capiat, & videat intus quid faciat foris; tu ſenſum corporis, quo interprete traijciat ab animo ad materiam id quod facit, & renuntiet animo quid factum

ctum ſit, vt ille intus conſulat præſidentem ſibi veritatem an benè factum ſit. Te laudent hæc omnia creatorem omnium.

2. Sed tu quomodo facis ea? Quomodo feciſti Deus cælum & terram? Non vtique in cælo neque in terrâ feciſti cælum & terram; neque in aëre aut in aquis, quoniam & hæc pertinent ad cælum & terram; neque in vniuerſo mundo feciſti vniuerſum mundum, quia non erat vbi fieret, antequam fieret vt eſſet; nec manu tenebas aliquid vnde faceres cælum & terram. Nam vnde tibi hoc quod tu non feceras vnde aliquid faceres? Quid enim eſt, niſi quia tu es? Ergo dixiſti, & facta *Pſal. 32, 9.*
ſunt, atque in verbo tuo feciſti ea.

CAPVT VI.

Verbo æterno Deus condidit omnia.

1. SED quomodo dixiſti? Numquid illo modo quo facta eſt vox de nube, *Matth. 3, 17.*
dicens, Hic eſt filius meus dilectus? Illa enim vox acta atque tranſacta eſt, cœpta & finita. Sonuerunt ſyllabæ atque tranſierunt, ſecunda poſt primam, tertia poſt

 ſecun-

ſecundam, atque inde ex ordine, donec vltima poſt ceteras, ſilentiumque poſt vltimam. Vnde claret atque eminet, quòd creaturæ motus expreſſit eam, ſeruiens æternæ voluntati tuæ ipſe temporalis. Et hæc ad tempus facta verba tua nuntiauit auris exterior menti prudenti, cuius auris interior poſita eſt ad æternum Verbum tuum. At illa comparauit hæc verba temporaliter ſonantia, cum æterno in ſilentio Verbo tuo, & dixit; Aliud eſt, longè aliud eſt. Hæc longè infra me ſunt; nec ſunt,
Pſal. 116, 2. quia fugiunt & pretereunt: Verbum autem Domini Dei mei ſupra me manet in æternum.

2. Si ergo verbis ſonantibus & prætereuntibus dixiſti vt fieret cælum & terra, atque ita feciſti cælum & terram, erat iam creatura corporalis ante cælum & terram, cuius motibus temporalibus temporaliter vox illa percurreret. Nullum autem corpus ante cælum & terram: aut ſi erat, id certè ſine tranſitoriâ voce feceras, vnde tranſitoriam vocem faceres, qua diceres vt fieret cælum & terra. Quidquid enim illud eſſet vnde talis vox fieret, niſi abs te

factum

factum eſſet, omnino non eſſet. Vt ergo fieret corpus vnde iſta verba fierent, quo verbo à te dictum eſt?

CAPVT VII.

Filius Dei Verbum Patris coæternum.

1. VOCAS itaque nos ad intelligendum Verbum Deum apud te Deum, quod ſempiternè dicitur, & eo ſempiternè dicuntur omnia. Neque enim finitur quod dicebatur, & dicitur aliud, vt poſſint dici omnia, ſed ſimul ac ſempiternè omnia. Alioquin iam tempus & mutatio, & non vera æternitas, nec vera immortalitas. Hoc noui Deus meus, & gratias ago. Noui, confiteor tibi Domine, mecumque nouit & benedicit te quiſquis ingratus non eſt certæ veritati.

2. Nouimus Domine, nouimus; quoniam in quantum quidquid non eſt quod erat, & eſt quod non erat, in tantum moritur & oritur: Non ergo quidquam Verbi tui cedit atque ſuccedit, quoniam verè immortale atque ęternum eſt. Et ideò Verbo tuo tibi coæterno, ſimul & ſempiternè

 dicis

dicis omnia quæ dicis; & fit quidquid dicis vt fiat. Nec aliter quàm dicendo facis; nec tamen ſimul & ſempiternè fiunt omnia quæ dicendo facis.

CAPVT VIII.

Verbo Dei docemur in omnibus.

1. CVR quæſo te, Domine Deus meus, vtcumque video, ſed quomodo id eloquar neſcio; niſi quia omne quod eſſe incipit & eſſe deſinit, tunc eſſe incipit & tunc deſinit, quando debuiſſe incipere vel deſinere in æternâ ratione cognoſcitur, vbi nec incipit aliquid nec deſinit? Ipſum eſt Verbum tuum, quod & principium eſt, qui & loquitur nobis. Sic in Euangelio per carnem ait, & hoc inſonuit foris auribus hominum, vt crederetur, & intus quęreretur, & inueniretur in æternâ veritate, vbi omnes diſcipulos bonus & ſolus magiſter docet. Ibi audio Domine vocem tuam dicentem mihi, quoniam ille loquitur nobis qui docet nos. Qui autem non docet nos, etiamſi loquitur, non nobis loquitur.

Ioan. 8, 25.

2. Quis

2. Quis porrò nos docet, niſi ſtabilis Veritas? Quia & per creaturam mutabilem cùm admonemur, ad veritatem ſtabilem ducimur; vbi verè diſcimus, cùm ſtamus & audimus eum; & gaudio gaudemus propter vocem ſponſi, reddentes nos vnde ſumus. Et ideò principium, quia niſi maneret cùm erraremus, non eſſet quò rediremus. Cùm autem redimus ab errore, cognoſcendo vtique redimus. Vt autem cognoſcamus, docet nos, quia principium eſt, & loquitur nobis.

Ioan. 3, 29. *Ioan. 8, 25.*

CAPVT IX.

Quomodo Verbum Dei loquatur cordi.

1. IN hoc principio Deus feciſti cælum & terram, in Verbo tuo, in Filio tuo, in virtute tuâ, in ſapientiâ tuâ, in veritate tuâ, miro modo dicens, & miro modo faciens. Quis comprehendet? Quis enarrabit? Quid eſt illud quod interlucet mihi, & percutit cor meum ſine læſione, & inhorreſco & inardeſco? Inhorreſco in quantum diſſimilis ei ſum; inardeſco in quantum ſimilis ei ſum.

Geneſ. 1, 1.

2. Sapientia, ſapientia ipſa eſt quæ interlucet mihi, diſcindens nubilum meum quod me rurſus cooperit deficientem ab eâ caligine atque aggere pœnarum mearum: quoniam ſic infirmatus eſt in egeſtate vigor meus, vt non ſufferam bonum
Pſal. 102, 3. meum, donec tu Domine, qui propitius factus es omnibus iniquitatibus meis, etiam ſanes languores meos. Quia & redi-
Pſal. 102, 4. mes de corruptione vitam meam, & coronabis me in miſeratione & miſericordiâ, & ſatiabis in bonis deſiderium meum; quoniam renouabitur iuuentus
Rom. 8, 24. mea ſicut aquilæ. Spe enim ſalui facti ſumus, & promiſſa tua per patientiam exſpectamus. Audiat te intus ſermocinantem qui poteſt: ego fidenter ex oraculo tuo
Pſal. 103, 24. clamabo; Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! omnia in ſapientiâ feciſti; & illa eſt principium, & in eo principio feciſti cælum & terram.

CA-

CAPVT X.

Voluntas Dei principium neſcit.

1. NONNE ecce pleni ſunt vetuſtatis ſuæ qui nobis dicunt, Quid faciebat Deus antequam faceret cælum & terram? Si enim vacabat, inquiunt, & non operabatur aliquid, cur non ſic ſemper & deinceps, quemadmodum retrò ſemper ceſſauit ab opere? Si enim vllus motus in Deo nouus extitit, & voluntas noua vt conderet creaturam, quam numquam antè condiderat; quomodo iam vera æternitas, vbi oritur voluntas quæ non erat? Neque enim voluntas Dei creatura eſt, ſed ante creaturam; quia non crearetur aliquid, niſi creatoris voluntas præcederet.

CAPVT XI.

Æternitas Dei neſcit tempora.

1. AD ipſam ergo Dei ſubſtantiam pertinet voluntas eius. Quòd ſi exortum eſt aliquid in Dei ſubſtantiâ quod priùs non erat, non veraciter dicitur

æterna illa ſubſtantia. Si autem voluntas Dei ſempiterna erat vt eſſet creatura, cur non ſempiterna & creatura? Qui hæc dicunt, nondum te intelligunt, ô ſapientia Dei, lux mentium, nondum intelligunt quomodo fiant quæ per te atque in te fiunt; & conantur æterna ſapere, ſed adhuc in præteritis & futuris rerum motibus cor eorum volitat, & adhuc vanum eſt.

2. Quis tenebit illud, & affiget illud vt paululùm ſtet, & paululùm rapiat ſplendorem ſemper ſtantis æternitatis, & comparet cum temporibus numquam ſtantibus, & videat eſſe incomparabilem; & videat longum tempus, niſi ex multis prætereuntibus motibus, qui ſimul extendi non poſſunt, longum non fieri; non autem præterire quidquam in æterno, ſed totum eſſe præſens, nullum verò tempus totum eſſe præſens; & videat omne præteritum propelli ex futuro, & omne futurum ex præterito conſequi, & omne præteritum ac futurum ab eo quod ſemper eſt præſens, creari & excurrere? Quis tenebit cor hominis, vt ſtet & videat quomodo ſtans dicit & futura & præterita tempora, nec futura

tura nec præterita æternitas? Numquid manus mea valet hoc, aut manus oris mei per loquelas agit tam grandem rem?

CAPVT XII.

Quid Deus fecerit ante mundi creationem.

1. ECCE reſpondeo dicenti, Quid faciebat Deus antequam faceret cælum & terram? Reſpondeo non illud quod quidam reſpondiſſe perhibetur, iocularitær eludens quæſtionis violentiam: Alta, inquit, ſcrutantibus gehennas parabat. Aliud eſt videre, aliud eſt ridere. Hæc non reſpondeo. Libentiùs enim reſponderim, Neſcio quod neſcio, quàm illud vnde ridetur qui alta interrogauit, & laudatur qui falſa reſpondit. Sed dico te Deus noſter omnis creaturæ Creatorem. Et ſi cæli & terræ nomine omnis creatura intelligitur, audenter dico: Antequam faceret Deus cælum & terram, non faciebat aliquid. Si enim faciebat, quid niſi creaturam faciebat? Et vtinam ſic ſciam quidquid vtiliter ſcire cupio, quemadmodum

ſcio quòd nulla fiebat creatura, antequam fieret vlla creatura.

CAPVT XIII.

Quòd ante tempora à Deo creata, nulla fuerint tempora.

1\. At ſi cuiuſquam volatilis ſenſus vagatur per imagines retrò temporum, & te Deum omnipotentem, & omnicreantem, & omnitenentem, cæli & terræ artificem, ab opere tanto, antequam id faceres, per innumerabilia ſæcula ceſſaſſe miratur, euigilet atque attendat, quia falſa miratur. Nam vnde poterant innumerabilia ſæcula præterire quæ ipſe non feceras, cùm ſis omnium ſeculorum auctor & conditor? Aut quæ tempora fuiſſent, quæ abs te condita non eſſent? Aut quomodo præterirent, ſi numquam fuiſſent? Cùm ergo ſis operator omnium temporum, ſi fuit aliquod tempus antequam faceres cælum & terram, cur dicitur quòd ab opere ceſſabas? Idipſum enim tempus tu feceras; nec præterire potuerunt tempora antequam faceres tempora. Si autem ante cælum

lum, & terram nullum erat tempus, cur quæritur quid tunc faciebas? Non enim erat tunc vbi non erat tempus; nec tu tempore tempora præcedis, alioquin non omnia tempora præcederes.

2. Sed præcedis omnia tempora præterita, celſitudine ſemper præſentis æternitatis; & ſuperas omnia futura, quia & illa futura ſunt, & cùm venerint, præterita erunt; tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Anni tui nec eunt nec veniunt: iſti enim noſtri & eunt & veniunt, vt omnes veniant. Anni tui omnes ſimul ſtant, quoniam ſtant; nec euntes à venientibus excluduntur, quia non tranſeunt: iſti autem noſtri omnes erunt, cùm omnes non erunt. Anni tui dies vnus, & dies tuus non quotidie, ſed hodie; quia hodiernus tuus non cedit craſtino, neque ſuccedit heſterno. Hodiernus tuus æternitas, ideò coæternum genuiſti, cui dixiſti; Ego hodie genui te. Omnia tempora tu feciſti, & ante omnia tempora tu es, nec aliquo tempore non erat tempus.

Pſal. 101, 28.

Pſal. 2, 7.

CAPVT XIV.

Temporis differentiæ tres.

1. NVLLO ergo tempore non feceras aliquid, quia ipſum tempus tu feceras: & nulla tempora tibi coæterna ſunt, quia tu permanes. At illa ſi permanerent, non eſſent tempora. Quid enim eſt tempus? Quis hoc facilè breuiterque explicauerit? Quis hoc ad verbum de illo proferendum vel cogitatione comprehenderit? Quid autem familiarius & notius in loquendo commemoramus quàm tempus? Et intelligimus vtique cùm id loquimur; intelligimus etiam cùm alio loquente id audimus.

2. Quid eſt ergo tempus? Si nemo ex me quærat, ſcio; ſi quærenti explicare velim, neſcio. Fidenter tamen dico ſcire me, quòd ſi nihil prætetiret, non eſſet præteritum tempus; & ſi nihil adueniret, non eſſet futurum tempus; & ſi nihil eſſet, non eſſet præſens tempus. Duo ergo illa tempora, præteritum & futurum, quomodo ſunt, quando & præteritum iam non eſt, &

& futurum nondum eſt? Præſens autem ſi ſemper eſſet præſens, nec in præteritum tranſiret, iam non eſſet tempus, ſed æternitas. Si ergo præſens, vt tempus ſit, ideò fit quia in præteritum tranſit, quomodo & hoc eſſe dicimus, cui cauſa vt ſit illa eſt, quia non erit? vt ſcilicet non verè dicamus tempus eſſe, niſi quia tendit ad non eſſe.

CAPVT XV.

Menſura temporis in quo.

1. ET tamen dicimus longum tempus & breue tempus, neque hoc niſi de præterito aut futuro dicimus. Præteritum tempus longum, verbi gratiâ, vocamus ante centum annos; futurum itidem longum poſt centum annos: breue autem præteritum, ſicut puta, dicimus ante decem dies, & breue futurum poſt decem dies. Sed quo pacto longum eſt aut breue quod non eſt? Præteritum enim iam non eſt, & futurum nondum eſt. Non itaque dicamus, Longum eſt; ſed dicamus de præterito, Longum fuit; & de futuro, Longum erit. Domine Deus meus, lux mea, nónne

& hîc veritas tua deridebit hominem? Quod enim longum fuit præteritum tempus, cùm iam eſſet præteritum longum fuit, an cùm adhuc præſens eſſet? Tunc enim poterat eſſe longum, quando erat quod eſſet longum. Præteritum verò iam non erat; vnde nec longum eſſe poterat quod omnino non erat. Non ergò dicamus, Longum fuit præteritum tempus; neque enim inueniemus quid fuerit longum, quando ex quo præteritum eſt, non eſt. Sed dicamus, Longum fuit illud præſens tempus; quia cùm præſens eſſet, longum erat. Nondum enim prætereierat vt non eſſet, & ideò erat quod longum eſſe poſſet. Poſteà verò quàm præterijt, ſimul & longum eſſe deſtitit quod eſſe deſtitit.

2. Videamus ergo ô anima humana, vtrùm & præſens tempus poſſit eſſe longum. Datum enim tibi eſt ſentire moras atque metiri. Quid reſpondebis mihi? An centum anni præſentes longum tempus eſt? Vide priùs vtrùm poſſint præſentes eſſe centum anni. Si enim primus eorum annus agitur, ipſe præſens eſt; nonaginta verò & nouem futuri ſunt, & ideò nondum

dum ſunt. Si autem ſecundus annus agitur, iam vnus eſt præteritus, alter præſens, ceteri futuri. Atque ita ſi mediorum quemlibet centenarij huius numeri annum præſentem poſuerimus, ante illum præteriti erunt, poſt illum futuri. Quocircà centum anni præſentes eſſe non poterunt. Vide ſaltem, vtrùm qui agitur vnus, ipſe ſit præſens: & eius enim ſi primus agitur menſis, futuri ſunt ceteri: ſi ſecundus, iam & primus præterijt, & reliqui nondum ſunt. Ergo nec annus qui agitur, totus eſt præſens: & ſi non totus eſt præſens, non eſt annus præſens. Duodecim enim menſes annus eſt; quorum quilibet vnus menſis qui agitur, ipſe præſens eſt, ceteri autem præteriti aut futuri. Quamquam neque menſis qui agitur, præſens eſt, ſed vnus dies. Si primus, futuris ceteris; ſi nouiſſimus, præteritis ceteris; ſi mediorum quilibet, inter præteritos & futuros.

3. Ecce præſens tempus, quod ſolùm inueniebamus longum appellandum, vix ad vnius diei ſpatium contractum eſt. Sed diſcutiamus etiam ipſum, quia nec vnus dies totus eſt præſens. Nocturnis enim &

diurnis

diurnis horis omnibus vigintiquatuor expletur; quarum prima ceteras futuras habet, nouiſſima præteritas, aliqua verò interiectarum ante ſe præteritas, poſt ſe futuras. Et ipſa vna hora fugitiuis particulis agitatur. Quidquid eius auolauit, præteritum eſt; quidquid eius reſtat, futurum. Sí quid intelligitur temporis, quod in nullas iam vel in minutiſſimas momentorum partes diuidi poſſit, id ſolum eſt quod pręſens dicatur. Quod tamen ita raptim à futuro in præteritum tranſuolat, vt nullâ morulâ extendatur. Nam ſi extenditur, diuiditur in præteritum & futurum. Præſens autem nullum habet ſpatium. Vbi eſt ergo tempus quod longum dicamus? An futurum? Non quidem dicimus, Longum eſt, quia nondum eſt quod longum ſit; ſed dicimus, Longum erit. Quando igitur erit? Si enim & tunc cùm adhuc futurum erit, non erit longum; quia quod ſit longum nondum erit. Si autem tunc erit longum, cùm ex futuro, quòd nondum eſt, eſſe iam cœperit, & præſens factum erit vt poſſit eſſe quod longum ſit; iam ſuperioribus vocibus clamat pręſens tempus, longum ſe eſſe non poſſe. C A-

CAPVT XVI.

Quale tempus metiri liceat, & quale non.

1. ET tamen Domine ſentimus interualla temporum, & comparamus ſibimet, & dicimus alia longiora, & alia breuiora. Metimur etiam, quantò ſit breuius aut longius illud tempus quàm illud; & reſpondemus, duplum eſſe hoc vel triplum, illud autem ſimplum; aut tantum hoc eſſe quantum illud. Sed prætereuntia metimur tempora cùm ſentiendo metimur: præterita verò quæ iam non ſunt, aut futura quæ nondum ſunt, quis metiri poteſt, niſi fortè audebit quis dicere, metiri poſſe quod non eſt? Cùm ergo præterit tempus, ſentiri & metiri poteſt: cùm autem præterierit, quoniam non eſt, non poteſt.

CAPVT XVII.

Tempus præteritum & futurum vbi ſint.

1. QVÆRO Pater, non affirmo; Deus meus præſide mihi, & rege me. Quiſnam eſt, qui dicat mihi non eſſe tria

tempora,ſicut pueri didicimus, pueroſque docuimus, Præteritum, Præſens & Futurum; ſed tantùm præſens, quoniam illa duo non ſunt? An & ipſa ſunt, ſed ex aliquo procedit occulto, cùm ex futuro fit præſens, & in aliquod recedit occultum, cùm ex præſenti fit præteritum? Nam vbi ea viderunt qui futura cecinerunt, ſi nondum ſunt? Neque enim poteſt videri id quod non eſt. Et qui narrant præterita, non vtique vera narrarent, ſi animo illa non cernerent. Quæ ſi nulla eſſent, cerni omninò non poſſent. Sunt ergo & futura, & præterita.

CAPVT XVIII.

Quomodo præterita & futura tempora præſentia ſunt.

1. SINE me Domine ampliùs quærere. Spes mea, non conturbetur intentio mea. Si enim ſunt futura & præterita, volo ſcire vbi ſint. Quòd ſi nondum valeo, ſcio tamen, vbicumque ſint, non ibi ea futura eſſe aut præterita, ſed præſentia. Nam ſi & ibi futura ſunt, nondum ibi ſunt:

ſunt: ſi & ibi præterita ſunt, iam ibi non ſunt. Vbicumque ergo ſunt quæcumque ſunt, non ſunt niſi præſentia; quamquam præterita, cùm vera narrantur, ex memoriâ proferuntur, non res ipſæ quæ præterierunt, ſed verba concepta ex imaginibus earum quæ in animo velut veſtigia per ſenſus prætereundo fixerunt. Pueritia quippe mea quæ iam non eſt, in tempore præterito eſt, quod iam non eſt: imaginem verò eius, cùm eam recolo & narro, in præſenti tempore intueor, quia eſt adhuc in memoriâ meâ.

2. Vtrùm ſimilis ſit cauſa etiam prædicendorum futurorum, vt rerum quæ nondum ſunt iam exiſtentes præſententur imagines, confiteor Deus meus, neſcio. Illud ſanè ſcio, nos plerumque præmeditari futuras actiones noſtras, eamque præmeditationem eſſe præſentem; actionem autem quam præmeditamur, nondum eſſe, quia futura eſt; quam cùm aggreſſi fuerimus, & quod præmeditamur agere cœperimus, tunc erit illa actio; quia tunc non futura, ſed præſens eſt. Quoquomodo ſe itaque habeat arcana * præſenſio futu-

* al. præſentia

futurorum, videri, niſi quod eſt, non poteſt. Quod autem iam eſt, non futurum ſed præſens eſt. Cùm ergo videri dicuntur futura, non ipſa quæ nondum ſunt, id eſt quæ futura ſunt, ſed eorum cauſæ vel ſigna forſitan videntur, quæ iam ſunt. Ideò non futura ſed præſentia ſunt iam videntibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta. Quæ rurſus conceptiones iam ſunt, & eas præſentes apud ſe intuentur qui illa prædicunt.

3. Loquatur mihi aliquod exemplum tanta rerum numeroſitas. Intueor auroram, oriturum Solem prænuntio: quod intueor, præſens eſt; quod prænuntio, futurum. Non Sol futurus, qui iam eſt; ſed ortus eius, qui nondum eſt. Tamen etiam ortum ipſum niſi animo imaginarer, ſicut modò cùm id loquor, non eum poſſem prædicere. Sed nec illa aurora quam in cælo video, Solis ortus eſt, quamuis eum præcedat, nec illa imaginatio in animo meo; quæ duo præſentia cernuntur, vt futurus ille antè dicatur. Futura ergo nondum ſunt, & ſi nondum ſunt, non ſunt: & ſi non ſunt, videri omnino non poſſunt;

ſunt; ſed prædici poſſunt ex præſentibus, quæ iam ſunt & videntur.

CAPVT XIX.

Quomodo præſciantur futura.

1. TV autem regnator creaturæ tuæ, quis eſt modus quo doces animas ea quæ futura ſunt? Docuiſti enim Prophetas tuos. Quiſnam ille modus eſt quo doces futura, cui futurum quidquam non eſt, vel potiùs de futuris doces præſentia? Nam quod non eſt, nec doceri vtique poteſt. Nimis longè eſt modus iſte ab acie meâ. Inualuit ex me, non potero ad illum: potero autem ex te, cùm dederis tu dulce lumen occultorum oculorum meorum.

CAPVT XX.

Differentiæ temporum quomodo nominandæ.

1. QVOD autem nunc liquet & claret, nec futura ſunt, nec præterita. Nec propriè dicitur, Tempora ſunt tria, Præteritum, Præſens, & Futurum: ſed fortaſſe propriè diceretur, tempora ſunt

 tria;

tria; præſens de præteritis, præſens de præſentibus, præſens de futuris. Sunt enim hæc in animâ tria quædam, & alibi ea non video. Præſens de præteritis memoria, præſens de præſentibus contuitus, præſens de futuris expectatio. Si hæc permittimus dicere, tria tempora video; fateorque tria ſunt. Dicatur etiam, Tempora ſunt tria, Præteritum, Præſens, & Futurum; ſicut abutitur conſuetudo, dicatur. Ecce non curo, non reſiſto, nec reprehendo, dum tamen intelligatur quod dicitur; neque id quod futurum eſt, eſſe iam; neque id, quod præteritum eſt. Pauca ſunt enim quæ propriè loquimur, plura non propriè; ſed agnoſcitur quid velimus.

CAPVT XXI.

Quomodo tempus liceat metiri.

1. DIXI ergo paulò antè, quòd prætereuntia tempora metimur, vt poſſimus dicere duplum eſſe hoc temporis, ad illud ſimplum; aut tantum hoc, quantum illud, & ſi quid aliud de partibus temporum poſſumus renuntiare metiendo.

tiendo. Quocircà, vt dicebam, prætereuntia metimur tempora. Et ſi quis mihi dicat, Vndę ſcis? reſpondeam, Scio quia metimur; nec metiri quæ non ſunt poſſumus, & non ſunt præterita vel futura. Præſens verò tempus quomodo metimur, quando non habet ſpatium? Metimur ergo dum præterit; cùm autem præterierit, non metimur; quod enim metiatur non erit.

2. Sed vnde, & quà, & quò præterit, cùm metitur? Vnde, niſi ex futuro? Quà, niſi per præſens? Quò, niſi in præteritum? Ex illo ergo quod nondum eſt, per illud quod ſpatio caret, in illud quod iam non eſt. Quid autem metimur, niſi tempus in aliquo ſpatio? Neque enim dicimus ſimpla, & dupla, & tripla, & æqualia, & ſi quid hoc modo in tempore dicimus, niſi inter ſpatia temporum. In quo ergo ſpatio metimur tempus præteriens? Vtrùm in futuro vnde præterit? Sed quod nondum eſt, non metimur. An in præſenti quà præterit? Sed nullum ſpatium non metimur. An in præterito quò præterit? Sed quod iam non eſt, non metimur.

CAPVT XXII.

Petit ænigmatis ſolutionem à Deo.

1. EXARSIT animus meus noſſe iſtud implicatiſſimum ænigma. Noli claudere Domine Deus, bone Pater, per Chriſtum obſecro, noli claudere deſiderio meo iſta & vſitata & abdita, quo minùs in ea penetret, & dilucefcant allucente miſericordiâ tuâ Domine. Quem percunctabor de his? Et cui fructuoſiùs confitebor imperitiam meam, niſi tibi, cui non ſunt moleſta ſtudia mea, flammantia vehementer in Scripturas tuas? Da quod amo; amo enim, & hoc tu dediſti. Da Pater, qui verè noſti data bona dare filijs tuis. Da, quoniam ſuſcepi cognoſcere te; & labor eſt ante me, donec aperias.

Math. 7, 11.

Pſal. 72, 16.

2. Per Chriſtum obſecro, in nomine eius ſancti ſanctorum, nemo mihi obſtrepat. Et ego credidi, propter quod & loquor. Hæc eſt ſpes mea, ad hanc * viuo, vt contempler delectationes Domini. Ecce veteres poſuiſti dies meos, & tranſeunt; & quomodo, neſcio. Et dicimus tempus

** al. in- hio,*

Pſal. 38, 6.

tempus & tempus, tempora & tempora. Quamdiu dixit hoc ille, quamdiu fecit hoc ille; & quàm longo tempore illud non vidi; & duplum temporis habet hæc ſyllaba ad illam ſimplam breuem. Dicimus hæc, & audimus hæc; & intelligimur, & intelligimus. Manifeſtiſſima & vſitatiſſima ſunt, & eadem rurſus nimis latent, & noua eſt inuentio eorum.

CAPVT XXIII.

Quid ſit tempus.

1. AVDIVI à quodam homine docto, quòd Solis ac Lunæ ac ſiderum motus ipſa ſint tempora, & non anni. Cur enim non potiùs omnium corporum motus ſint tempora? An verò, ſi ceſſarent cæli lumina, & moueretur rota figuli, non eſſet tempus quo metiremur eos gyros, & diceremus, aut æqualibus morulis agi, aut ſi aliàs tardiùs, aliàs velociùs moueretur, alios magis diuturnos eſſe, alios minùs? Aut cùm hoc diceremus, non & nos in tempore loqueremur? Aut eſſent in verbis noſtris aliæ longæ ſyllabæ, aliæ

 breues,

breues, niſi quia illæ longiore tempore ſonuiſſent, iſtæ breuiore? Deus dona hominibus videre in paruo communes notitias rerum paruarum atque magnarum.

Geneſ. 1, 14. 2. Sunt & ſidera & luminaria cæli in ſignis, & in temporibus, & in annis, & in diebus. Sunt verò, ſed nec ego dixerim circuitum illius ligneolæ rotæ diem eſſe, nec tamen ideò tempus non eſſe ille dixerit. Ego ſcire cupio vim naturamque temporis quo metimur corporum motus; & dicimus illum motum, verbi gratiâ, tempore duplo eſſe diuturniorem quàm iſtum. Nam quæro, quoniam dies dicitur non tantùm morula Solis ſuper terram, ſecundùm quod aliud eſt dies, aliud nox; ſed etiam totus eius circuitus, ab Oriente vſque ad Orientem, ſecundùm quod dicimus; Tot dies tranſierunt; cum ſuis enim noctibus dicuntur tot dies, nec extrà reputantur ſpatia noctium. Quoniam ergo dies expletur motu Solis atque circuitu ab Oriente vſque ad Orientem, quæro vtrùm motus ipſe ſit dies, an mora ipſa quantâ peragitur, an vtrúmque. Si enim primum dies eſſet; dies ergo eſſet, etiamſi

tanto ſpatio temporis Sol curſum illum peregiſſet, quantum eſt horæ vnius. Si ſecundum, non ergo eſſet dies, ſi ab Ortu Solis vſque in Ortum alterum tam breuis mora eſſet quàm eſt horæ vnius; ſed vicies & quater circumiret Sol vt expleret diem. Si vtrumque, nec ille appellaretur dies, ſi horę ſpatio Sol totum ſuum gyrum circumiret; nec ille, ſi Sole ceſſante tantum temporis præteriret, quanto peragere Sol totum ambitum de manè ad manè aſſolet.

3. Non itaque nunc quæram, quid ſit illud quod vocatur dies; ſed quid ſit tempus, quo metientes Solis circuitum diceremus eum dimidio ſpatio temporis peractum minùs quàm ſolet, ſi tanto ſpatio temporis peractus eſſet, quanto peraguntur horæ duodecim. Et vtrumque tempus comparantes, diceremus illud ſimplum, hoc duplum; etiamſi aliquando illo ſimplo, aliquando iſto duplo Sol ab Oriente vſque ad Orientem circumiret. Nemo ergo mihi dicat cæleſtium corporum motus eſſe tempora; quia & cuiuſdam voto cùm Sol ſtetiſſet, vt victorioſum prælium perageret, Sol ſtabat, ſed tempus ibat. Per *Ioſ. 10, 13.*

ſuum

ſuum quippe ſpatium temporis quod ei ſufficeret, illa pugna geſta atque finita eſt. Video igitur tempus quamdam eſſe diſtenſionem. Sed video, an videre mihi videor? Tu demonſtrabis lux, Veritas.

CAPVT XXIV.

Tempus eſt, quo metimur motum corporis.

1. IVBES vt approbem ſi quis dicat tempus eſſe motum corporis? Non iubes. Nam corpus nullum niſi in tempore moueri audio. Tu dicis. Ipſum autem corporis motum tempus eſſe non audio. Non tu dicis. Cùm enim mouetur corpus, tempore metior quamdiu moueatur, ex quo moueri incipit donec deſinat. Et ſi non vidi ex quo cœpit & perſeuerat moueri, vt non videam cùm deſinit, non valeo metiri, niſi fortè ex quo videre incipio donec deſinam. Quod ſi diu video, tantummodò longum tempus eſſe renuntio, non autem quantum ſit: quia & quantum cùm dicimus, collatione dicimus, velut tantum hoc quantum illud, aut duplum hoc ad illud, & ſi quid aliud iſto

modo,

modo. Si autem notare potuerimus locorum ſpatia, vnde & quò veniat corpus quod mouetur, vel partes eius, ſi tamquam in torno mouetur; poſſumus dicere, quantum ſit temporis ex quo ab illo loco vſque ad illum locum motus corporis vel partis eius effectus eſt.

2. Cùm itaque aliud ſit motus corporis, aliud quo metimur quamdiu ſit; quis non ſentiat, quid horum potiùs tempus dicendum ſit? Nam etſi variè corpus aliquando mouetur, aliquando ſtat; non ſolùm motum eius, ſed etiam ſtatum tempore metimur: & dicimus, Tantum ſtetit quantum motum eſt, aut duplo vel triplo ſtetit ad id quod motum eſt; & ſi quid aliud noſtra dimenſio ſiue comprehenderit, ſiue exiſtimauerit, vt dici ſolet plus minus. Non eſt ergo tempus corporis motus.

CAPVT XXV.

Rurſus orat.

1. ET confiteor tibi Domine, ignorare me adhuc quid ſit tempus: & rurſus confiteor tibi Domine, ſcire me in tempore

pore iſta dicere, & diu me iam loqui de tempore, atque idipſum diu non eſſe niſi moram temporis. Quomodo igitur hoc ſcio, quando quid ſit tempus neſcio? An fortè neſcio quemadmodum dicam quod ſcio? Hei mihi, qui neſcio ſaltem quid neſciam. Ecce Deus meus coram te, quia non mentior; ſicut loquor, ita eſt cor meum. Tu illuminabis lucernam meam Domine: Deus meus illumina tenebras meas.

Pſal. 17, 29.

CAPVT XXVI.

Menſura pedum & ſyllabarum.

1. NONNE tibi confitetur anima mea confeſſione veridicâ, metiri me tempora? Itáne Deus meus metior, & quid metiar neſcio? Metior motum corporis in tempore, item ipſum tempus non metior? An verò corporis motum metirer quamdiu ſit, & quamdiu hinc illuc perueniat, niſi tempus in quo mouetur metirer? Ipſum ergo tempus vnde metior? An tempore breuiore metimur longius, ſicut ſpatio cubiti ſpatium tranſtri? Sicut enim videmur ſpatio breuis ſyllabæ metiri ſpatium

tium longæ ſyllabæ, atque id duplum dicere; ita metimur ſpatia carminum ſpatijs verſuum, & ſpatia verſuum ſpatijs pedum, & ſpatia pedum ſpatijs ſyllabarum, & ſpatia longarum ſpatijs breuium, non in paginis. Nam eo modo loca metimur, non tempora. Sed cùm voces pronuntiando tranſeunt, & dicimus, Longum carmen eſt, nam tot verſibus contexitur; longi verſus, nam tot pedibus conſtant; longi pedes, nam tot ſyllabis tenduntur; longa ſyllaba, nam dupla eſt ad breuem.

2. Sed neque ita comprehenditur certa menſura temporis; quandoquidem fieri poteſt, vt ampliori ſpatio temporis perſonet verſus breuior ſi productiùs pronuntietur, quàm longior ſi correptiùs. Ita carmen, ita pes, ita ſyllaba. Inde mihi viſum eſt, nihil eſſe aliud tempus quàm diſtenſionem: ſed cuius rei neſcio, & mirum ſi non ipſius animi. Quid enim metior, obſecro Deus meus, & dico, aut indefinitè longius eſt hoc tempus quàm illud; aut etiam definitè, duplum eſt hoc ad illud? Tempus metior, ſcio: ſed non metior futurum; quia nondum eſt: non metior præ-

ſens,

ſens, quia nullo ſpatio tenditur; non metior præteritum, quia iam non eſt. Quid ergo metior? An prætereuntia tempora, non præterita? Sic enim dixeram.

CAPVT XXVII.

Quomodo metimur tempus.

1. INSISTE anime meus, & attende fortiter. Deus adiutor noſter, ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Attende vbi albeſcit veritas. Ecce puta, vox corporis incipit ſonare & ſonat, & adhuc ſonat, & ecce deſinit ſonare; iamque ſilentium eſt, & vox illa præterita eſt, & non eſt iam. Vox futura erat antequam ſonaret; & non poterat metiri, quia nondum erat; & nunc non poteſt, quia iam non eſt. Tunc ergo poterat cùm ſonabat, quia tunc erat quæ metiri poſſet. Sed & tunc non ſtabat; ibat enim & præteribat. An ideò magis poterat? Præteriens enim tendebatur in aliquod ſpatium temporis quo metiri poſſet, quoniam præſens nullum habet ſpatium. Si ergo tunc poterat, ecce puta, altera cœpit ſonare, & adhuc ſonat, continuato tenore

tenore ſine vllâ diſtinctione, metiamur eam dum ſonat. Cùm enim ſonare ceſſauerit, iam præterita erit, & non erit quæ poſſit metiri.

2. Metiamur planè, & dicamus quanta ſit. Sed adhuc ſonat, nec metiri poteſt niſi ab initio ſui quo ſonare cœpit, vſque ad finem quo deſinit. Ipſum quippe interuallum metimur, ab aliquo initio vſque ad aliquem finem. Quapropter vox quæ nondum finita eſt, metiri non poteſt, vt dicatur quàm longa vel breuis ſit: nec dici aut æqualis alicui, aut ad aliquam ſimpla vel dupla, vel quid aliud. Cùm autem finita fuerit, iam non erit. Quo pacto igitur metiri poterit? Et metimur tamen tempora, nec ea quæ nondum ſunt, nec ea quæ iam non ſunt, nec ea quæ nullâ morâ extenduntur, nec ea quæ terminos non habent. Nec futura ergo, nec præterita, nec præſentia, nec prætereuntia tempora metimur, & metimur tamen tempora.

3. *Deus Creator omnium:* verſus iſte octo ſyllabarum breuibus & longis alternat ſyllabis. Quatuor itaque breues, prima, tertia, quinta, ſeptima, ſimplæ ſunt ad

quatuor longas, ſecundam, quartam, ſextam, & octauam. Hæ ſingulæ ad illas ſingulas duplum habent temporis, pronuntio & renuntio, & ita eſt quantum ſentitur ſenſu manifeſto. Quantum ſenſus manifeſtus eſt, breui ſyllabâ longam metior, eamque habere bis tantùm ſentio. Sed cùm altera poſt alteram ſonat, ſi prior breuis, longa poſterior, quomodo tenebo breuem, & quomodo eam longè metiens applicabo, vt inueniam quòd bis tantùm habeat, quandoquidem longa ſonare non incipit, niſi breuis ſonare deſtiterit? Ipſam quoque longam non præſentem metior, quando niſi finitam non metior. Eius autem finitio, præteritio eſt. Quid ergo eſt quod metior? Vbi eſt quam metior breuis? Vbi eſt longa quam metior? Ambæ ſonuerunt, auolauerunt, præterierunt, iam non ſunt: & ego metior, fidenterque reſpondeo, quantum exercitato ſenſu fiditur, illam ſimplam eſſe, illam duplam, in ſpatio ſcilicet temporis. Neque hoc poſſum, niſi quia præterierunt & finitæ ſunt. Non ergo ipſas quæ iam non ſunt, ſed aliquid in memoriâ meâ metior quod in-

fixum

fixum manet. In te anime meus tempora metior. Noli mihi obſtrepere, quòd eſt; noli tibi obſtrepere turbis affectionum tuarum. In te inquam tempora metior, affectionem quam res prætereuntes in te faciunt, & cùm illæ præterierint manet; ipſam metior præſentem, non eas quæ præterierunt vt fieret; ipſam metior cùm tempora metior. Ergo aut ipſa ſunt tempora, aut non tempora metior.

4. Quid cùm metimur ſilentia, & dicimus illud ſilentium tantum tenuiſſe temporis, quantum illa vox tenuit; nónne cogitationem tendimus ad menſuram vocis quaſi ſonaret, vt aliquid de interuallis ſilentiorum in ſpatio temporis renuntiare poſſimus? Nam & voce atque ore ceſſante, peragimus cogitando carmina, & verſus, & quemque ſermonem, motionumquè dimenſiones quaſlibet; & de ſpatijs temporum, quantum illud ad illud ſit renuntiamus, non aliter ac ſi ea ſonando diceremus. Si voluerit aliquis edere longiuſculam vocem, & conſtituerit præmeditando quàm longa futura ſit, egit vtique iſte ſpatium temporis in ſilentio, me-

moriæque commendans, cœpit edere illam vocem quæ ſonat, donec ad propoſitum terminum perducatur: imò ſonuit, & ſonabit. Nam quod eius iam peractum eſt, vtique ſonuit; quod autem reſtat, ſonabit. Atque ita peragitur, dum præſens intentio futurum in præteritum traijcit, diminutione futuri creſcente præterito, donec conſummatione futuri ſit totum præteritum.

CAPVT XXVIII.

Animo metimur tempora.

1. SED quomodo minuitur aut conſumitur futurum quod nondum eſt? Aut quomodo creſcit præteritum quod iam non eſt, niſi quia in animo qui illud agit tria ſunt? Nam & expectat, & attendit, & meminit, vt id quod expectat, per id quod attendit tranſeat in id quod meminerit. Quis igitur negat futura nondum eſſe? Sed tamen iam eſt in animo expectatio futurorum. Et quis negat præterita iam non eſſe? Sed tamen adhuc eſt in animo memoria præteritorum. Et quis negat

præſens

præſens tempus carere ſpatio, quia in puncto præterit? Sed tamen perdurat attentio, per quam pergat adeſſe quod aderit. Non igitur longum tempus futurum, quod non eſt; ſed longum futurum, longa expectatio futuri eſt. Neque longum præteritum tempus, quod non eſt; ſed longum præteritum, longa memoria præteriti eſt.

2. Dicturus ſum canticum quod noui. Antequam incipiam, in totum expectatio mea tenditur: cùm autem cœpero, quantum ex illo in præteritum decerpſero tenditur in memoriâ meâ, atque diſtenditur vita huius actionis meæ in memoriam, propter quod dixi; & in expectationem, propter quod dicturus ſum; præſens tamen adeſt attentio mea, per quam traijcitur quod erat futurum, vt fiat præteritum. Quod quantò magis agitur & agitur, tantò breuiatâ expectatione prolongatur memoria, donec tota expectatio conſumatur, cùm tota illa actio finita tranſierit in memoriam. Et quod in toto cantico, hoc in ſingulis particulis eius fit, atque in ſingulis ſyllabis eius; hoc in actione longiore, cuius fortè particula eſt illud canticum;

hoc in totâ vitâ hominis,cuius partes ſunt omnes actiones hominis ; hoc in toto ſæculo filiorum hominum, cuius partes ſunt omnes vitæ hominum.

CAPVT XXIX.

Animi extenſio.

Pſal.62,4. 1. SED quoniam melior eſt miſericordia tua ſuper vitas,ecce diſtenſio eſt vita mea, & me ſuſcepit dextera tua, in 1.Tim.2,5. Domino meo mediatore Filio hominis inter te vnum & nos multos, in multis per multa,vt per eum apprehendam in quo & apprehenſus ſum; & à veteribus diebus colligar ſequens vnum, præterita oblitus; non in ea quæ futura & tranſitura ſunt, ſed in ea quæ antè ſunt, non diſtentus, ſed intentus; non ſecundùm diſtenſionem, ſed ſecundùm intenſionem ſequor ad palmam ſupernæ vocationis, vbi audiam vocem laudis tuæ, & contempler delectationem tuam, nec venientem,nec prætereuntem. Nunc verò anni mei in gemitibus, & tu ſolatium meum Domine Pater meus æternus es. At ego in tempora diſſilüi,

quorum

quorum ordinem neſcio, & tumultuoſis varietatibus dilaniantur cogitationes meæ, intima viſcera animæ meæ, donec in te confluam purgatus & liquidus igne amoris tui.

CAPVT XXX.

Quomodo extendendus animus.

1. ET ſtabo atque ſolidabor in te in formâ meâ veritate tuâ; nec patiar quæſtiones hominum, qui pœnali morbo plus ſitiunt quàm capiunt, & dicunt; Quid faciebat Deus, antequam faceret cælum & terram? Aut quid ei venit in mentem vt aliquid faceret, cùm anteà numquam aliquid fecerit? Da illis Domine benè cogitare quid dicant; & inuenire, quia non dicitur numquam vbi non eſt tempus. Qui ergo dicitur numquam feciſſe, quid aliud dicitur, niſi nullo tempore feciſſe? Videant itaque nullum tempus eſſe poſſe ſine creaturâ tuâ, & deſinant iſtam vanitatem loqui. Extendantur etiam in ea quæ antè ſunt, & intelligant te ante omnia tempora æternum creatorem omnium

temporum, neque vlla tempora tibi eſſe coæterna, nec vllam creaturam, etiamſi eſt aliqua ſupra tempora.

CAPVT XXXI.

Quomodo cognoſcit Deus, quomodo creatura.

I. DOMINE Deus meus, quis ille ſinus eſt alti ſecreti tui, & quàm longè inde me proiecerunt conſequentia delictorum meorum? Sana oculos meos, vt congaudeam luci tuæ. Certè ſi eſt tam grandi ſcientiâ & præſcientiâ pollens animus, cui cuncta præterita & futura ita nota ſint, ſicut mihi vnum canticum notiſſimum, nimirum mirabilis eſt animus iſte, atque ad horrorem ſtupendus. Quippe quem ita non lateat quidquid peractum, & quidquid reliquum ſæculorum eſt, quemadmodum me non latet cantantem illud canticum, quid & quantum eius abierit ab exordio, quid & quantum reſtet ad finem. Sed abſit vt tu conditor vniuerſitatis, conditor animarum & corporum, abſit vt ita noueris omnia futura

& præterita. Longè tu, longè mirabiliùs, longéque ſecretiùs. Neque enim ſicut nota cantantis, notúmve canticum audientis, expectatione vocum futurarum & memoriâ præteritarum variatur affectus, ſenſuſque diſtenditur; ita tibi aliquid accidit incommutabiliter æterno, hoc eſt verè æterno creatori mentium. Sicut ergo noſti in principio cælum & terram ſine varietate notitiæ tuæ; ita feciſti in principio cælum & terram ſine diſtinctione actionis tuæ. *Geneſ. 1, 1.* Qui intelligit, confiteatur tibi; & qui non intelligit, confiteatur tibi. O quàm excelſus es, & humiles corde ſunt domus tua! Tu enim erigis eliſos, & non cadunt quorum fortitudo tu es. *Pſal. 145, 8.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER DVODECIMVS.

CAPVT I.

Difficilis inquiſitio veri.

1. MVLTA ſatagit cor meum Domine, in hac inopiâ vitæ meæ pulſatum verbis ſanctæ Scripturæ tuæ. Et ideò plerumque in ſermone copioſa eſt egeſtas humanæ intelligentiæ, quia plus loquitur inquiſitio quàm inuentio; & longior eſt petitio quàm impetratio; & operoſior eſt manus pulſans quàm ſumens. Tenemus promiſſum; quis corrumpet illud? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Petite, & accipietis; quærite, & inuenietis; pulſate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; & qui quærit, inuenit, & pulſanti aperietur. Promiſſa

Rom. 8, 31. Matth. 7, 7.

miſſa tua ſunt. Et quis falli timeat, cùm promittit Veritas?

CAPVT II.

De duplici cælo & terrâ.

1. CONFITETVR altitudini tuæ humilitas linguæ meæ, quoniam tu feciſti cælum & terram; hoc cælum quod video, terramque quam calco. Vnde eſt hæc terra quam porto? Tu feciſti. Sed vbi eſt cælum cæli Domine, de quo audiuimus in voce Pſalmi; Cælum cæli Domino, terram autem dedit filijs hominum? *Pſal. 113, 16.* Vbi eſt cælum quod non cernimus, cui terra eſt hoc omne quod cernimus? Hoc enim totum corporeum, non vbique totum ita accepit ſpeciem pulchram in nouiſſimis, cuius fundus eſt terra noſtra, ſed ad illud cælum cęli, etiam terræ noſtræ cælum terra eſt. Et hoc vtrumque magnum corpus non abſurdè terra eſt, ad illud neſcio quale cælum quod Domino eſt, non filijs hominum.

CA-

CAPVT III.

Tenebræ ſuper faciem abyſſi.

Geneſ.1, 2. 1. ET nimirum hæc terra erat inuiſibilis & incompoſita, & neſcio quę protunditas abyſſi ſuper quam non erat lux, quia nulla ſpecies erat illi. Vnde iuſſiſti vt ſcriberetur, quòd tenebræ erant ſuper abyſſum, quid aliud quàm lucis abſentia? Vbi enim lux eſſet ſi eſſet, niſi ſupereſſet eminendo & illuſtrando? Vbi ergo lux nondum erat, quid erat adeſſe tenebras, niſi abeſſe lucem? Super itaque erant tenebræ, quia lux ſuper aberat; ſicut ſonus vbi non eſt, ſilentium eſt. Et quid eſt eſſe ibi ſilentium, niſi ſonum ibi non eſſe? Nónne tu Domine docuiſti hanc animam quæ tibi confitetur? Nónne tu Domine docuiſti me, quòd priuſquam iſtam informem materiam formares atque diſtingueres, non erat aliquid, non color, non figura, non corpus, non ſpiritus? Non tamen omnino nihil; erat quædam informitas ſine vllâ ſpecie.

CAPVT IV.

Materia prima Hyle.

1. QVID ergo vocaretur, quo etiam ſenſu tardioribus vtcumque inſinuaretur, niſi vſitato aliquo vocabulo? Quid autem in omnibus mundi partibus reperiri poteſt propinquius informitati omnimodæ, quàm terra & abyſſus? Minùs enim ſpecioſa ſunt pro ſuo gradu infimo, quàm cetera ſuperiora perlucida & luculenta omnia. Cur ergo non accipiam informitatem materiæ, quam ſine ſpecie feceras vnde ſpecioſum mundum faceres, ita commodè hominibus intimatam, vt appellaretur terra inuiſibilis & incompoſita?

CAPVT V.

Hyle qualis.

1. CVM in eâ quærit cogitatio quid ſenſus attingat, & dicit ſibi, Non eſt intelligibilis forma ſicut vita, ſicut iuſtitia, quia materies eſt corporum; neque ſenſi-

ſenſibilis eſt, quoniam quid videatur & quid ſentiatur in inuiſibili & incompoſitâ non eſt. Dum ſibi hæc dicit humana cogitatio, conetur eam vel noſſe ignorando, vel ignorare noſcendo.

CAPVT VI.

Quid ſenſerit aliquando de materiâ primâ, & quid modò.

1. EGO verò Domine ſi totum confitear tibi ore meo & calamo meo quidquid de iſtâ materiâ docuiſti me, cuius anteà nomen audiens & non intelligens, narrantibus mihi eis qui non intelligerent eam, cum ſpeciebus innumeris & varijs cogitabam: & ideò non eam cogitabam; fœdas & horribiles formas perturbatis ordinibus voluebat animus, ſed formas tamen: & informe appellabam, non quod careret formâ, ſed quod talem haberet, vt ſi appareret inſolitum & incongruum, auerſaretur ſenſus meus, & conturbaretur infirmitas hominis. Verùm autem illud quod cogitabam, non priuatione omnis formæ, ſed comparatione formoſio-

moſiorum erat informe; & ſuadebat vera ratio, vt omnis formæ qualeſcumque reliquias omnino detraherem ſi vellem prorſus informe cogitare,& non poteram. Citiùs enim non eſſe cenſebam quod omni formâ priuaretur, quàm cogitabam quiddam inter formam & nihil, nec formatum, nec nihil, informe propè nihil.

2. Et ceſſauit mens mea interrogare hinc ſpiritum meum, plenum imaginibus formatorum corporum, & eas pro arbitrio mutantem atque variantem. Et intendi in ipſa corpora, eorumque mutabilitatem altiùs inſpexi, quâ deſinunt eſſe quod fuerant, & incipiunt eſſe quod non erant. Eumdemque tranſitum de formâ in formam per informe quiddam fieri ſuſpicatus ſum, non per omnino nihil; ſed noſſe cupiebam, non ſuſpicari. Et ſi totum tibi confiteatur vox & ſtylus meus, quidquid de iſtâ quæſtione enodaſti mihi, quis legentium capere durabit? Nec ideò tamen ceſſabit cor meum dare tibi honorem & canticum laudis de ijs quæ dictare non ſufficit. Mutabilitas enim rerum mutabilium capax ipſa eſt formatum

omnium

omnium in quas mutantur res mutabiles. Et hæc quid eſt? Numquid animus? Numquid corpus? Numquid ſpecies animi vel corporis? Si dici poſſet, Nihil aliquid & eſt, & non eſt; hoc eam dicerem; & tamen iam vtcumque erat, vt ſpecies caperet iſtas viſibiles & compoſitas.

CAPVT VII.

Cælum terrâ maius.

1. ET vnde vtcumque erat niſi eſſet abs te, à quo ſunt omnia, in quantumcumque ſunt? Sed tantò à te longiùs, quantò diſſimiliùs. Neque enim locis. Itaque tu Domine, qui non es aliàs aliud, & aliàs aliter, ſed idipſum, & idipſum, &
Iſa. 6,3. idipſum; Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus omnipotens; in principio quod eſt in te, in ſapientiâ tuâ quæ nata eſt de ſubſtantiâ tuâ, feciſti aliquid & de nihilo.

Pſal. 113, 15. 2. Feciſti enim cælum & terram, non de te; nam eſſet æquale vnigenito tuo, ac per hoc & tibi; & nullo modo iuſtum eſſet, vt æquale tibi eſſet quod de te non eſſet.

eſſet. Et aliud præter te non erat vnde faceres ea Deus, vna Trinitas, & trina Vnitas: & ideò de nihilo feciſti cælum & terram, magnum quiddam & paruum quiddam; quoniam omnipotens & bonus es ad facienda omnia bona, magnum cælum & paruam terram. Tu eras,& aliud nihil vnde feciſti cælum & terram, duo quædam; vnum prope te, alterum propè nihil. Vnum, quo ſuperior tu eſſes; alterum, quo inferius nihil eſſet.

CAPVT VIII.

Materia prima ex nihilo; ex hac omnia.

1. SED illud cælum cæli tibi Domine; *Pſal. 113, 16.*
terra autem quam dediſti filijs hominum cernendam atque tangendam, non erat talis qualem nunc cernimus & tangimus. Inuiſibilis enim erat & incompoſita: & abyſſus erat ſuper quam non *Gen. 1, 2.* erat lux, aut tenebræ erant ſuper abyſſum, id eſt, magis quàm in abyſſo. Iſta quippe abyſſus aquarum iam viſibilium, etiam in profundis ſuis habet ſpeciei ſuæ lucem, vtcumque ſenſibilem piſcibus & repenti-

bus in ſuo fundo animantibus. Illud autem totum propè nihil erat, quoniam adhuc omnino informe erat; iam tamen erat quod formari poterat. Tu enim Domine feciſti mundum de materiâ informi, quam feciſti de nullâ re pænè nullam rem, vnde faceres magna, quæ miramur filij hominum.

2. Valdè enim mirabile hoc cælum corporeum, quod firmamentum inter aquam & aquam ſecundo die poſt conditionem lucis dixiſti, Fiat; & ſic factum eſt. Quod firmamentum vocaſti Cælum; ſed cælum terræ huius & maris quæ feciſti tertio die; dando ſpeciem viſibilem informi materiæ quam feciſti ante omnem diem. Iam enim feceras & cælum ante omnem diem; ſed cælum cæli huius, quia in principio feceras cælum & terram: terra autem ipſa quam feceras, informis materies erat, quia inuiſibilis erat & incompoſita, & tenebræ ſuper abyſſum. De quâ terrâ inuiſibili & incompoſitâ, de quâ informitate, de quo pęnè nihilo faceres hæc omnia, quibus iſte mutabilis mundus conſtat; & non conſtat, in quo ipſa mutabili-

tas apparet, & in quo ſentiri & dinumerari poſſunt tempora: quia rerum mutationibus fiunt tempora dum variantur & vertuntur ſpecies, quarum materies prædicta eſt terra inuiſibilis.

CAPVT IX.

Cælum cæli quid.

1. IDEOQVE Spiritus doctor famuli tui, cùm te commemorat feciſſe in principio cælum & terram, tacet de temporibus, ſilet de diebus. Nimirum enim cælum cæli quod in principio feciſti, creatura eſt aliqua intellectualis, quamquam nequaquam tibi Trinitati coæterna, particeps tamen æternitatis tuæ, valdè mutabilitatem ſuam præ dulcedinę feliciſſimæ contemplationis tuæ cohibet, & ſine vllo lapſu ex quo facta eſt inhærendo tibi, excedit omnem volubilem viciſſitudinem temporum. Iſta verò informitas terræ inuiſibilis & incompoſitæ, nec ipſa in diebus numerata eſt. Vbi enim nulla ſpecies, nullus ordo, nec venit quidquam nec præterit: & vbi hoc non fit, non ſunt

vtique dies, nec viciſſitudo ſpatiorum temporalium.

CAPVT X.

Credere Scripturis.

O VERITAS lumen cordis mei, non tenebræ meæ loquantur mihi. Defluxi ad iſta & obſcuratus ſum, ſed hinc etiam hinc adamaui te. Erraui, & recordatus ſum tui. Audiui vocem tuam poſt me vt redirem, & vix audiui propter tumultus peccatorum. Et nunc ecce redeo, æſtuans & anhelans ad fontem tuum. Nemo me prohibeat, hunc bibam, & * tunc viuam. Nam non ego vita mea. Si malè vixi, ex me mors mihi fui, & in te reuiuiſco. Tu me alloquere, tu mihi ſermocinare. Credidi libris tuis, & verba eorum arcana valdè.

* *al.* hinc

CAPVT XI.

Quid à Deo didicerit.

1. IAM dixiſti mihi Domine voce forti in aurem interiorem quia tu æternus es, ſolus habens immortalitatem; quo-

1. *Tim.* 6, 16.

quoniam ex nullâ ſpecie motúve mutaris, nec temporibus variatur voluntas tua; quia non eſt immortalis voluntas, quæ alia & alia eſt. Hoc in conſpectu tuo claret mihi, & magis magisque clareſcat oro te, atque in eâ manifeſtatione perſiſtam ſobrius ſub alis tuis. Item dixiſti mihi Domine voce forti in aurem interiorem, quòd omnes naturas atque ſubſtantias, quæ non ſunt quod tu es,& tamen ſunt,tu feciſti; & hoc ſolum à te non eſt quod non eſt, motusque voluntatis à te qui es ad id quod minus eſt; quia talis motus delictum atque peccatum eſt; & quòd nullius peccatum aut tibi nocet, aut perturbat ordinem imperij tui vel in primo, vel in imo. Hoc in conſpectu tuo claret mihi, & magis magisque clareſcat oro te, atque in eâ manifeſtatione perſiſtam ſobrius ſub alis tuis.

2. Item dixiſti mihi voce forti in aurem interiorem,quòd nec illa creatura tibi coæterna eſt, cuius voluntas tu ſolus es, teq; perſeuerantiſſimâ caſtitate hauriens, mutabilitatem ſuam nuſquam & numquam exerit; & te ſibi ſemper præſente,

 ad

ad quem toto affectu ſe tenet, non habens futurum quod expectet, nec in præteritum traiiciens quod meminerit, nullâ vice variatur, nec in tempora vlla diſtenditur. O beata ſi qua iſta eſt, inhærendo beatitudini tuæ, beata ſempiterno inhabitatore te atque illuſtratore ſuo! Nec inuenio quid libentiùs appellandum exiſtimem cælum cæli Domino, quàm domum tuam contemplantem delectationem tuam, ſine vllo defectu egrediendi in aliud, mentem puram concordiſſimè vnam ſtabilimento pacis ſanctorum ſpirituum, ciuium ciuitatis tuæ in cæleſtibus ſuper iſta cæleſtia. Vnde intelligat anima, quantum peregrinatione longinqua facta
Pſ.41,3. eſt, ſi iam ſitit tibi, ſi iam factæ ſunt ei lacrymæ ſuæ panis, dum dicitur ei per ſin-
Pſ.26,4. gulos dies, Vbi eſt Deus tuus? Si iam petit à te vnam & hanc requirit, vt inhabitet in domo tuâ per omnes dies vitæ ſuæ?

3. Et quæ vita eius, niſi tu? Et qui dies
Pſal.101,28. tui, niſi æternitas tua, ſicut anni tui qui non deficiunt, quia idem ipſe es? Hinc ergo intelligat anima quæ poteſt, quàm longè ſuper omnia tempora ſis æternus, quan-

quando tua domus quæ peregrinata non eſt, quamuis non ſit tibi coæterna, tamen indeſinenter & indeficienter tibi cohærendo, nullam patitur viciſſitudinem temporum. Hoc in conſpectu tuo claret mihi, & magis magiſque clareſcat oro te, atque in hac manifeſtatione perſiſtam ſobrius ſub alis tuis. Ecce neſcio quid informe in iſtis mutationibus rerum extremarum atque infimarum. Et quis dicet mihi, niſi quiſquis per inania cordis ſui cum ſuis phantaſmatibus vagatur & voluitur? Quis niſi talis dicet mihi, quòd diminutâ atque conſumptâ omni ſpecie, ſi ſola remaneat informitas, per quam de ſpecie in ſpeciem res mutabatur & vertebatur, poſſit exhibere vices temporum? Omnino enim non poteſt; quia ſine varietate motionum non ſunt tempora: & nulla varietas, vbi nulla ſpecies.

CAPVT XII.

Creatura duplex.

1. QVIBVS conſideratis, quantum donas Deus meus, quantum me ad pulſandum excitas, quantumque pul-

ſanti aperis? Duo reperio quæ feciſti carentia temporibus, cùm tibi neutrum coæternum ſit. Vnum, quod ita formatum eſt, vt ſine vllo defectu contemplationis, ſine vllo interuallo mutationis, quamuis mutabile, tamen non mutatum, tuâ æternitate atque incommutabilitate perfruatur. Alterum, quod ita informe erat, vt ex quâ formâ, in quam formam vel motionis vel ſtationis mutaretur, cui tempori ſubderetur non haberet. Sed hoc vt informe eſſet non reliquiſti, quoniam feciſti ante omnem diem, in principio cælum & terram, hæc duo quæ dicebam.

2. Terra autem inuiſibilis erat & incompoſita, & tenebræ ſuper abyſſum. Quibus verbis inſinuatur informitas, vt gradatim excipiantur qui omnimodam ſpeciei priuationem, nec tamen ad nihilum peruentionem cogitare non poſſunt, vnde fieret alterum cælum, & terra viſibilis atque compoſita, & aqua ſpecioſa, & quidquid deinceps in conſtitutione huius mundi non ſine diebus factum commemoratur; quia talia ſunt vt in eis agantur

viciſſi-

viciſſitudines temporum, propter ordinatas commutationes motionum atque formarum.

CAPVT XIII.

Creatura ſpiritualis qualis.

1. HOC interim ſentio Deus meus, cùm audio loquentem Scripturam tuam; In principio fecit Deus cælum & terram; terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum; neque commemorantem quoto die feceris hæc. Sic interim ſentio, propter illud cælum cæli, cælum intellectuale, vbi eſt intellectus noſſe ſimul, non ex parte, non in ænigmate, non per ſpeculum, ſed ex toto in manifeſtatâ facie ad faciem; non modò hoc modò illud, ſed quod dictum eſt, noſſe ſimul ſine vllâ viciſſitudine temporum: & propter inuiſibilem atque incompoſitam terram ſine vllâ viciſſitudine temporum, quæ ſolet habere modò hoc & modò illud; quia vbi nulla ſpecies, nuſquam eſt hoc aut illud. Propter duo hæc primitus formatum & penitus informe, illud cælum, ſed cælum cæli, hoc

Geneſ. 1, 2.

1. Cor. 13, 12.

verò terram, ſed terram inuiſibilem & incompoſitam; propter duo hæc interim ſentio, ſine commemoratione dierum dicere Scripturam tuam, In principio fecit Deus cælum & terram. Statim quippe ſubiecit quam terram dixerit. Et quòd ſecundo die commemoratur factum firmamentum, & vocatum Cælum, inſinuat de quo cælo priùs ſine diebus ſermo locutus ſit.

CAPVT XIV.

Scripturæ profunditas.

1. MIRA profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos ſuperficies blandiens paruulis; ſed mira profunditas Deus meus, mira profunditas! Horror eſt intendere in eam, horror honoris, & tremor amoris. Odi hoſtes eius vehementer. O ſi occidas eos gladio bis acuto, & non ſint hoſtes eius! Sic enim amo eos occidi ſibi, vt viuant tibi. Ecce autem alij non reprehenſores ſed laudatores libri Geneſeos: Non, inquiunt, hoc voluit in his verbis intelligi Spiritus Dei, qui per Moyſen famulum eius iſta conſcripſit;

ſcripſit; non hoc voluit intelligi quod tu dicis, ſed aliud quod nos dicimus. Quibus ego te arbitro Deus omnium noſtrorum ita reſpondeo.

CAPVT XV.

Quantum interſit inter Conditorem & condita.

I. NVM dicetis falſa eſſe, quæ mihi veritas voce forti in aurem interiorem dicit de verâ æternitate Creatoris, quòd nequaquam eius ſubſtantia per tempora varietur, nec eius voluntas extra eius ſubſtantiam ſit? Vnde non eum modò velle hoc, modò velle illud; ſed ſemel & ſimul & ſemper velle omnia quæ vult, non iterùm & iterùm; neque nunc iſta nunc illa, nec velle poſteà quod nolebat, aut nolle quod priùs volebat: quia talis voluntas mutabilis eſt, & omne mutabile æternum non eſt; Deus autem noſter æternus eſt. Item quod mihi dicitur in aurem interiorem; Expectatio rerum venturarum fit contuitus cùm venerint; idemque contuitus fit memoria cùm præterierint: omnis porrò intentio quæ ita variatur, mutabilis eſt,

eſt, & omne mutabile æternum non eſt; Deus autem noſter æternus eſt. Hæc colligo atque coniungo; & inuenio Deum meum, Deum æternum, non aliquâ nouâ voluntate condidiſſe creaturam, nec ſcientiam eius tranſitorium aliquid pati.

2. Quid ergo dicetis contradictores? An falſa ſunt iſta? Non, inquiunt. Quid illud? Num falſum eſt, omnem naturam formatam materiámve formabilem non eſſe niſi ab illo qui ſummè bonus eſt, quia ſummè eſt? Neque hoc negamus, inquiunt. Quid igitur? An illud negatis, ſublimem quamdam eſſe creaturam tam caſto amore cohærentem Deo vero & verè æterno, vt quamuis ei coæterna non ſit, in nullam tamen temporum varietatem & viciſſitudinem ab illo ſe reſoluat ac defluat, ſed in eius ſolius veraciſſimâ contemplatione requieſcat? Quoniam tu Deus diligenti te quantum præcipis, oſtendis ei te, & ſufficis ei; & ideò non declinat à te, nec ad ſe. Hæc eſt domus Dei, non terrena neque vllâ cæleſti mole corporea, ſed ſpiritualis & particeps æternitatis tuæ, quia ſine labe in æternum. Statuiſti

tuiſti enim eam in ſæculum & in ſæculum ſæculi, præceptum poſuiſti, & non præteribit. *Pſal.148, 6.* Nec tamen tibi Deo coæterna, quoniam non ſine initio; facta eſt enim. Nam etſi non inuenimus tempus ante illam; *2.Sentent. diſtinct.2.* prior quippe omnium creata eſt ſapientia; nec vtique illa ſapientia tibi Deus noſter Patri ſuo planè coæterna & æqualis, & per quam creata ſunt omnia, & in quo principio feciſti cælum & terram, ſed profectò ſapientia quæ creata eſt, intellectualis natura ſcilicet, quæ contemplatione luminis lumen eſt; dicitur enim & ipſa, quamuis creata, ſapientia.

3. Sed quantum intereſt inter lumen quod illuminat & quod illuminatur, tantum inter ſapientiam quæ creat & iſtam quæ creata eſt, ſicut inter iuſtitiam iuſtificantem, & iuſtitiam quæ iuſtificatione facta eſt. Nam & nos dicti ſumus iuſtitia tua. Ait enim quidam ſeruus tuus, vt nos ſimus iuſtitia Dei in ipſo. *2.Cor.5, 21.* Ergo quia prior omnium creata eſt quædam ſapientia, quæ creata eſt mens rationalis & intellectualis *Eccle.1,4. Galat.4, 26.* caſtæ ciuitatis tuæ, matris noſtræ, quæ ſurſum eſt, & libera eſt & æterna in cælis; *Pſal. 148, 4.*

quibus

quibus cælis,niſi qui te laudant cæli cælorum? quia hoc eſt & cælum cæli Domino; etſi non inuenimus tempus ante illam, quia & creaturam temporis antecedit,quæ prior omnium creata eſt,ante illam tamen eſt ipſius Creatoris æternitas à quo facta ſumpſit exordium, quamuis non temporis, quoniam nondum erat tempus, ipſius tamen conditionis ſuæ. Vnde ita eſt abs te Deo noſtro, vt aliud ſit planè quàm tu & non idipſum. Quoniam etſi non ſolùm ante illam, ſed nec in illâ inuenimus tempus (quia eſt idonea faciem tuam ſemper videre, nec vſpiam deflectitur ab eâ, quo fit vt nullâ mutatione varietur) ineſt ei tamen ipſa mutabilitas, vnde tenebreſceret & frigeſceret, niſi amore grandi tibi cohærens tamquam ſemper meridies luceret & ferueret ex te.

Pſal. 25, 8 4. O domus luminoſa & ſpecioſa, dilexi decorem tuum,& locum habitationis gloriæ Domini mei, fabricatoris & poſſeſſoris tui. Tibi ſuſpiret peregrinatio mea; & dico ei qui fecit te, vt poſſideat &
Pſal. 118, 176. me in te, quia fecit & me. Erraui ſicut
Luce 15, 5. ouis perdita; ſed in humeris paſtoris mei,
ſtructo-

ſtructoris tui, ſpero me reportari tibi. Quid dicitis mihi quos alloquebar contradictores, qui tamen & Moyſen pium famulum Dei, & libros eius oracula ſancti Spiritus creditis? Eſtne iſta domus Dei, non quidem Deo coæterna, ſed tamen ſecundùm modum ſuum æterna in cælis, vbi vices temporum fruſtrà quæritis, quia non inuenietis? Supergreditur enim omnem diſtenſionem & omne ſpatium ætatis volubile, cui ſemper inhærere Deo bonum eſt. Pſal. 72, 26.
Eſt, inquiunt. Quid igitur ex ijs quæ clamauit cor meum ad Deum meum, * cùm * al. vt audiret interiùs vocem laudis eius, quid tandem falſum eſſe contenditis? An quia erat informis materies, vbi propter nullam formam nullus ordo erat? Vbi autem nullus ordo erat, nulla eſſe viciſſitudo temporum poterat; & tamen hoc pænè nihil, in quantum non omnino nihil erat, ab illo vtique erat à quo eſt quidquid eſt, quod vtcumque aliquid eſt. Hoc quoque, aiunt, non negamus.

CAPVT XVI.

Aduerſus eos qui contradicunt Veritati Diuinæ.

1. CVM his enim volo coram te aliquid colloqui Deus meus, qui hæc omnia quæ intus in mente meâ non tacet Veritas tua, vera eſſe concedunt. Nam qui hæc negant, latrent quantum volunt & obſtrepant ſibi; perſuadere conabor vt quieſcant, & viam præbeant ad ſe verbo tuo. Quòd ſi noluerint, & repulerint me,
Pſal. 27, 1. obſecro te Deus meus, ne tu ſileas à me. Tu loquere in corde meo veraciter; ſolus
* *al. vt* enim tu ſic loqueris; * & dimittam eos foris ſufflantes in puluerem, & excitantes terram in oculos ſuos; & intrem in cubile meum, & cantem tibi amatoria, gemens inenarrabiles gemitus in peregrinatione meâ, & recordans Hieruſalem, extento in eam ſurſum corde, Hieruſalem patriam meam, Hieruſalem matrem meam, teque ſuper eam regnatorem, illuſtratorem, patrem, tutorem, maritum, caſtas & fortes delicias, & ſolidum gaudium, & omnia bona

bona ineffabilia ſimul omnia; quia vnum ſummum & verum bonum. Et non auertar, donec in eius pacem matris chariſſimæ, vbi ſunt primitiæ ſpiritus mei vnde mihi iſta certa ſunt, colligas totum quod ſum à diſperſione & deformitate hac; & conformes atque confirmes in æternum, Deus meus, miſericordia mea. Cum his autem qui cuncta illa quæ vera ſunt falſa eſſe non dicunt, honorantes & in culmine ſequendæ auctoritatis nobiſcum conſtituentes illam per ſanctum Moyſen editam ſanctam Scripturam tuam, & tamen nobis aliquid contradicunt, ita loquor; Tu eſto Deus noſter arbiter inter confeſſiones meas & contradictiones eorum.

CAPVT XVII.

Quid cæli & terræ nominibus ſignificatum.

1. DICVNT enim, quamuis vera ſint hæc, non ea tamen duo Moyſes intuebatur, cùm ſpiritu reuelante diceret; In principio fecit Deus cælum & terram. Non cæli nomine ſpiritualem vel intelle-

ctualem illam creaturam, ſemper faciem Dei contemplantem ſignificauit;nec terræ nomine, informem materiam. Quid igitur? Quod nos dicimus, inquiunt, hoc ille vir ſenſit, hoc verbis iſtis elocutus eſt. Quid illud eſt? Nomine aiunt cæli & terræ, totum iſtum viſibilem mundum priùs vniuerſaliter & breuiter ſignificare voluit, vt poſteà digereret dierum enumeratione, quaſi articulatim vniuerſa quæ ſancto Spiritui placuit ſic enuntiare. Tales quippe homines erant rudis ille atque carnalis populus cui loquebatur, vt eis opera Dei non niſi ſola viſibilia commendanda indicaret. Terram verò inuiſibilem & incompoſitam, tenebroſamque abyſſum (vnde conſequenter oſtenditur per illos dies facta atque diſpoſita eſſe cuncta iſta viſibilia, quæ nota ſunt omnibus) non incongruenter informem iſtam materiam intelligendam eſſe conſentiunt.

2. Quid ſi dicat alius, eamdem informitatem confuſionemque materiæ,cæli & terræ nomine priùs inſinuatam, quòd ex eâ mundus iſte viſibilis, cum omnibus naturis quæ in eo manifeſtiſſimè apparent,

rent, qui cæli & terræ nomine ſæpè appellari ſolet, conditus atque perfectus eſt? Quid ſi dicat & alius, cælum & terram quidem inuiſibilem viſibilemque naturam non indecenter appellatam; ac per hoc vniuerſam creaturam, quam fecit in ſapientiâ, id eſt in principio Deus, huiuſcemodi duobus vocabulis eſſe comprehenſam. Verumtamen, quia non de ipsâ ſubſtantiâ Dei, ſed ex nihilo cuncta facta ſunt; quia non ſunt idipſum quod Deus, & ineſt quædam mutabilitas omnibus, ſiue maneant, ſicut æterna domus Dei, ſiue mutentur, ſicut anima hominis & corpus; communem omnium rerum inuiſibilium viſibiliumque materiem adhuc informem, ſed certè formabilem, vnde fieret cælum & terra, id eſt inuiſibilis atque viſibilis iam vtraque formata creatura, his nominibus enuntiata, quibus appellaretur terra inuiſibilis & incompoſita, & tenebrę ſuper abyſſum; eâ diſtinctione, vt terra inuiſibilis & incompoſita intelligatur materies corporalis ante qualitatem formæ: tenebræ autem ſuper abyſſum, ſpiritualis materies antè cohibitionem

quaſi fluentis immoderationis, & ante illuminationem Sapientiæ?

3. Eſt adhuc quod dicat, ſi quis aliud velit, non ſcilicet iam perfectas atque formatas inuiſibiles viſibileſque naturas cæli & terræ nomine ſignificari, cùm legitur, In principio fecit Deus cælum & terram; ſed ipſam adhuc informem inchoationem rerum, formabilem creabilemque materiam his nominibus appellatam, quòd in eâ iam eſſent iſta confuſa, nondum qualitatibus formiſque diſtincta, quæ nunc iam digeſta ſuis ordinibus, vocantur cælum & terra; illa ſpiritualis, hæc corporalis creatura.

CAPVT XVIII.

Quis error innoxius in Scripturis.

1. QVIBVS omnibus auditis & conſi-
2 Tim. 2, 14. deratis, nolo verbis contendere: ad nihil enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium. Ad ædificationem autem bona eſt lex, ſi quis eâ legitimè vtatur:
1. Tim. 1, 5. quia finis eius eſt charitas de corde puro, & conſcientiâ bonâ, & fide non fictâ. Et nouit

nouit magiſter noſter, in quibus duobus præceptis totam Legem Prophetaſque ſuſpenderit. Quæ mihi ardenter confitenti, Deus meus, lumen oculorum meorum in occulto, quid mihi obeſt, cùm diuerſa in his verbis intelligi poſſint, quæ tamen vera ſint? Quid inquam mihi obeſt, ſi aliud ego ſenſero, quàm ſenſit alius eum ſenſiſſe qui ſcripſit? Omnes quidem qui legimus, nitimur hoc indagare atque comprehendere quod voluit ille quem legimus. Et cùm eum veridicum credimus, nihil quod falſum eſſe vel nouimus vel putamus, audemus eum exiſtimare dixiſſe. Dum ergo quiſquis conatur id ſentire in Scripturis ſanctis, quod in eis ſenſit ille qui ſcripſit; quid mali eſt ſi hoc ſentiat, quod tu lux omnium veridicarum mentium oſtendis verum eſſe, etiamſi hoc non ſenſit ille quem legit, cùm & ille verum, nec tamen hoc ſenſerit?

Mat. 22, 40.

CAPVT XIX.

Quæ liquidò vera.

I. VERVM eſt enim Domine, feciſſe te cælum & terram: & verum eſt, Principium eſſe ſapientiam tuam in quâ feciſti omnia. Item verum eſt, quòd mundus iſte viſibilis habet magnas partes ſuas cęlum & terram, breui complexione factarum omnium conditarumque naturarum. Et verum eſt, quòd omne mutabile inſinuat notitiæ noſtræ quamdam informitatem quâ formam capit, vel quâ mutatur & vertitur. Verum eſt, nulla tempora perpeti quod ita cohæret formæ incommutabili, vt quamuis ſit mutabile, non mutetur. Verum eſt, informitatem, quæ propriè nihil eſt, vices temporum habere non poſſe. Verum eſt, quòd vnde fit aliquid, poteſt quodam genere locutionis habere iam nomen eius rei quæ inde fit: vnde potuit vocari cælum & terra quælibet informitas vnde factum eſt cælum & terra. Verum eſt, omnium formatorum nihil eſſe informi vicinius, quàm terram & abyſſum.

Pſal. 103, 24.

abyſſum. Verum eſt, quòd non ſolum creatum atque formatum, ſed etiam quidquid creabile atque formabile eſt, tu feciſti ex quo ſunt omnia. Verum eſt, omne quod ex informi formatur, priùs eſſe informe, deinde formatum.

CAPVT XX.

In principio creauit, &c. variè intellectum.

1. Ex his omnibus veris, de quibus non dubitant quorum interiori oculo talia videre donaſti, & qui Moyſen famulum tuum in ſpiritu veritatis locutum eſſe immobiliter credunt. Ex his ergo omnibus aliud ſibi tollit qui dicit, In principio fecit Deus cælum & terram; id eſt, in Verbo ſuo ſibi coæterno fecit Deus intelligibilem atque ſenſibilem, vel ſpiritualem corporalemque creaturam. Aliud qui dicit, In principio fecit Deus cælum & terram; id eſt, in Verbo ſuo ſibi coæterno fecit Deus vniuerſam iſtam molem corporei mundi huius, cum omnibus quas continet manifeſtis notiſque naturis.

 2. Aliud

2. Aliud qui dicit, In principio fecit Deus cælum & terram; id eſt, in Verbo ſuo ſibi coæterno fecit Deus informem materiam creaturæ ſpiritualis & corporalis. Aliud qui dicit, In principio fecit Deus cælum & terram; id eſt, in Verbo ſuo ſibi coæterno fecit Deus informem materiam creaturæ corporalis, vbi confuſum adhuc erat cælum & terra, quæ nunc iam diſtincta atque formata in iſtius mundi mole ſentimus. Aliud qui dicit, In principio fecit Deus cælum & terram; id eſt, in ipſo exordio faciendi atque operandi fecit Deus informem materiam, confuſè habentem cælum & terram, vnde formata nunc eminent & apparent cum omnibus quæ in eis ſunt.

CAPVT XXI.

Terra erat inanis, variè intellectum.

1. ITEM, quod attinet ad intellectum verborum ſequentium, ex illis omnibus veris aliud ſibi tollit qui dicit, Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum; id eſt,

* incor-

* incorporale illud quod fecit Deus, adhuc materies erat corporearum rerum informis, ſine ordine, ſine luce. Aliud qui dicit, Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum; id eſt, hoc totum quod cælum & terra appellatum eſt, adhuc informis & tenebroſa materies erat vnde fieret cælum corporeum & terra corporea, cum omnibus quæ in eis ſunt corporeis ſenſibus nota. Aliud qui dicit, Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum; id eſt, hoc totum quod cælum & terra appellatum eſt, adhuc informis & tenebroſa materies erat vnde fieret cælum intelligibile, quod alibi dicitur Cælum cæli: & terra, ſcilicet omnis natura corporea, ſub quo nomine intelligatur etiam hóc cęlum corporeum, id eſt vnde fieret omnis inuiſibilis viſibiliſque creatura.

* al. corporale

2. Aliud qui dicit, Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum; non illam informitatem nomine cæli & terræ Scriptura appellauit, ſed iam erat, inquit, ipſa informitas, quam terram inuiſibilem & incompo-

Hh 5 ſitam

ſitam tenebroſamque abyſſum nominauit, de quâ cælum & terram Deum feciſſe prædixerat, ſpiritualem ſcilicet corporalemque creaturam. Aliud qui dicit, Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum; id eſt, informitas quædam iam materies erat vnde cælum & terram Deum feciſſe Scriptura prædixit, totam ſcilicet corpoream mundi molem, in duas maximas partes, ſuperiorem atque inferiorem diſtributam, cum omnibus quæ in eis ſunt vſitatis notiſque creaturis.

CAPVT XXII.

Et aquæ nomine cæli ac terræ ſignificantur.

1. CVM enim duabus iſtis extremis ſententijs reſiſtere quiſquam ita tentauerit: Si non vultis iſtam informitatem materiæ cæli & terræ nomine appellatam videri, erat ergo aliquid quod non fecerat Deus vnde cælum & terram faceret, Neque enim Scriptura narrauit quòd iſtam materiam Deus fecerit, niſi vt intelligamus eam cæli & terræ, aut ſolius terræ voca-

vocabulo ſignificatam, cùm diceretur, In principio fecit Deus cælum & terram, vt id quod ſequitur, Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, quamuis informem materiam ſic placuerit appellare, non tamen intelligamus niſi eam quam fecit Deus, in eo quod ſcriptum eſt, Fecit Deus cælum & terram.

2. Reſpondebunt aſſertores duarum iſtarum ſententiarum quas extremas poſuimus, aut illius aut illius, cùm hæc audierint, & dicent: Informem quidem iſtam materiam non negamus à Deo factam, à quo ſunt omnia bona valdè: quia ſicut dicimus amplius bonum eſſe quod creatum atque formatum eſt; ita fatemur minus bonum eſſe quod factum eſt creabile atque formabile, ſed tamen bonum: non autem commemoraſſe Scripturam, quòd hanc informitatem fecerit Deus, ſicut alia multa non commemorauit, vt Cherubin & Seraphin, & quæ Apoſtolus diſtinctè *Col. 1, 16.* ait, Sedes, Dominationes, Principatus, Poteſtates; quæ tamen omnia Deum feciſſe manifeſtum eſt.

3. Aut ſi in eo quod dictum eſt, Fecit

cælum

cælum & terram, comprehenſa ſunt omnia, quid de aquis dicimus, ſuper quas ferebatur ſpiritus Dei? Si enim terrâ nominatâ ſimul intelliguntur, quomodo iam terræ nomine materies informis accipitur, quando tam ſpecioſas aquas videmus? Aut ſi ita accipitur, cur ex eâdem informitate ſcriptum eſt factum firmamentum & vocatum cælum, neque ſcriptum eſt factas eſſe aquas? Non enim adhuc informes ſunt & inuiſæ, quas ita decorâ ſpecie fluere cernimus. Aut ſi tunc acceperunt iſtam
Geneſ. 1, 9. ſpeciem cùm dixit Deus, Congregetur aqua quæ eſt ſub firmamento, vt congregatio ſit ipſa formatio, quid reſpondebitur de aquis quæ ſuper firmamentum ſunt? Quia neque informes tam honorabilem ſedem accipere metuiſſent; nec ſcriptum eſt, quâ voce formatæ ſint.

4. Vnde ſi aliquid Geneſis tacuit Deum feciſſe, quod tamen Deum feciſſe nec ſana fides, nec certus ambigit intellectus, nec ideò vlla ſobria doctrina dicere audebit, iſtas aquas coæternas Deo, quia in libro Geneſeos commemoratas quidem audiuimus; vbi autem factæ ſint, non inuenimus.

mus. Cur non informem quoque illam materiem, quam Scriptura hæc terram inuiſibilem & incompoſitam, tenebroſamque abyſſum appellat, docente Veritate intelligamus à Deo factam eſſe de nihilo, ideoque illi non eſſe coæternam, quamuis vbi facta ſit omiſerit enuntiare iſta narratio?

CAPVT XXIII.

A ſenſu Scripturæ aberrare leuius eſt, quàm Scripturam dicere falſam.

I. HIS ergo auditis atque perſpectis, pro captu infirmitatis meæ quam tibi confiteor ſcienti Deo meo, duo video diſſenſionum genera oboriri poſſe, cùm aliquid à nuntijs veracibus per ſigna enuntiatur: vnum, ſi de veritate rerum; alterum, ſi de ipſius qui annuntiant voluntate diſſenſio eſt. Aliter enim quærimus de creaturæ conditione quid verum ſit; aliter autem, quid in his verbis Moyſes egregius domeſticus fidei tuæ intelligere lectorem auditoremque voluerit. In illo primo genere diſcedant à me omnes qui ea

ea quæ falſa ſunt, ſe ſcire arbitrantur. In hoc item altero, diſcedant à me omnes qui ea quæ falſa ſunt, Moyſen dixiſſe arbitrantur. Coniungar autem illis Domine in te, & delecter cum eis in te, qui veritate tuâ paſcuntur in latitudine charitatis: & accedamus ſimul ad verba libri tui, & quæramus in eis voluntatem tuam per voluntatem famuli tui, cuius calamo diſpenſaſti ea.

CAPVT XXIV.

Verax eſt Scriptura, etiamſi non intelligitur.

1. SED quis noſtrûm ſic inueniet eam inter tam multa verba, quæ in illis verbis aliter atque aliter intellectis occurrunt quærentibus, vt tam fidenter dicat hoc ſenſiſſe Moyſen, atque hoc in illâ narratione voluiſſe intelligi, quàm fidenter dicit hoc verum eſſe, ſiue ille hoc ſenſerit ſiue aliud? Ecce enim Deus meus, ego ſeruus tuus, qui voui tibi ſacrificium confeſſionis in his litteris; & oro, vt ex miſericordiâ tuâ reddam tibi vota mea.

2. Ecce

2. Ecce ego quàm fidenter dico, in tuo verbo incommutabili omnia te feciſſe, inuiſibilia & viſibilia. Numquid tam fidenter dico, non aliud quàm hoc attendiſſe Moyſen cùm ſcriberet, In principio fecit Deus cælum & terram? Quia non ſicut in tuâ veritate hoc certum video, ita in eius mente video id eum cogitaſſe cùm hæc ſcriberet. Potuit enim cogitare in ipſo faciendi exordio cùm diceret, In principio; potuit & cælum & terram hoc loco nullam iam formatam perfectamque naturam, ſiue ſpiritualem ſiue corporalem, ſed vtramque inchoatam & adhuc informem velle intelligi.

3. Video quippe verè potuiſſe dici quidquid horum diceretur: ſed quid horum in his verbis ille cogitauerit, non ita video. Quamuis ſiue aliquid horum, ſiue aliquid aliud quod à me commemoratum non eſt, tantus vir ille mente conſpexerit cùm hæc verba promeret, verum eum vidiſſe, apteque id enuntiaſſe non dubitem. Nemo mihi iam moleſtus ſit dicendo mihi, Non hoc ſenſit Moyſes quod tu dicis; ſed hoc ſenſit quod ego dico. Si

enim

enim mihi diceret; Vnde ſcis hoc ſenſiſſe Moyſen quod de his verbis eius eloqueris, æquo animo ferre deberem ; & reſponderem fortaſſe quę ſuperiùs reſpondi, vel aliquantò vberiùs, ſi eſſet durior.

CAPVT XXV.

Obſcuritas Geneſeos.

1. CVM verò dicit; Non hoc ille ſenſit quod tu dicis, ſed quod ego dico: neque tamen negat, quod vterque noſtrûm dicit, vtrumque verum eſſe. O vita pauperum Deus meus, in cuius ſinu non eſt contradictio, plue mihi mitigationes in cor, vt patienter tales feram, qui non mihi hoc dicunt quia diuini ſunt, & in corde famuli tui viderunt quod dicunt; ſed quia ſuperbi ſunt, nec nouerunt Moyſi ſententiam, ſed amant ſuam; non quia vera eſt, ſed quia ſua eſt. Alioquin & aliam veram pariter amarent, ſicut & ego amo quod dicunt quando verum dicunt; non quia ipſorum eſt, ſed quia verum eſt, & ideò iam nec ipſorum eſt, quia verum eſt. Si autem ideò amant illud quia verum

eſt,

eſt, iam & ipſorum eſt, & meum eſt; quoniam in commune omnium eſt veritatis amatorum.

2. Illud autem quod contendunt, non hoc ſenſiſſe Moyſen quod ego dico, ſed quod ipſi dicunt, nolo, non amo; quia etſi ita eſt, tamen iſta temeritas non ſcientiæ, ſed audaciæ eſt; nec viſus, ſed typhus eam peperit. Ideoque Domine tremenda ſunt iudicia tua, quoniam veritas tua nec mea eſt, nec illius aut illius, ſed omnium noſtrûm quos ad eius communionem publicè vocas, terribiliter admonens nos, vt nolimus eam habere priuatam, ne priuemur eâ. Nam quiſquis id quod tu omnibus ad fruendum proponis, ſibi propriè vendicat, & ſuum vult eſſe quod omnium eſt, à communi propellitur ad ſua, hoc eſt à veritate ad mendacium. Qui enim loquitur mendacium, de ſuo loquitur. *Ioan. 1, 24.*

3. Attende iudex optime Deus, ipſa Veritas attende quid dicam contradictori huic, attende; coram te enim dico, & coram fratribus meis, qui legitimè vtuntur lege vſque ad finem charitatis; attende, & vide quid ei dicam ſi placet tibi. Hanc

enim vocem huic refero fraternam & pacificam; Si ambo videmus verum eſſe quod dicis, & ambo videmus verum eſſe quod dico, vbi quæſo id videmus? Nec ego vtique in te, nec tu in me, ſed ambo in ipsâ, quæ ſupra mentes noſtras eſt, incommutabili Veritate. Cùm ergo de ipsâ Domini Dei noſtri luce non contendamus, cur de proximi cogitatione contendimus, quam ſic videre non poſſumus vt videtur incommutabilis Veritas, quando ſi ipſe Moyſes apparuiſſet nobis, atque dixiſſet, Hoc cogitaui; nec ſic eam videremus, ſed crederemus?

1.Cor. 4, 6. 4. Non itaque ſuprà quàm ſcriptum eſt, vnus pro altero infletur aduerſus alterum. Diligamus Dominum Deum no- 1 Luc. 6, 5.
ſtrum ex toto corde, & ex totâ animâ, & ex totâ mente noſtrâ, & proximum noſtrum ſicut noſmetipſos. Propter quæ duo præcepta charitatis ſenſiſſe Moyſen quidquid in illis libris ſenſit niſi crediderimus, mendacem faciemus Deum, cùm de animo conſerui aliter quàm ille docuit opinamur. Iam vide quàm ſtultum ſit in tantâ copiâ veriſſimarum ſententiarum, quæ

de illis verbis erui poſſunt, temerè affirmare, quam earum Moyſes potiſſimùm ſenſerit, & pernicioſis contentionibus ipſam offendere charitatem, propter quam dixit omnia cuius dicta conamur exponere.

CAPVT XXVI.

Qui ſermo deceat Scripturam.

1. ET tamen ego, Deus meus, celſitudo humilitatis meæ, & requies laboris mei, qui audis confeſſiones meas, & dimittis peccata mea; quoniam tu mihi præcipis vt diligam proximum ſicut meipſum, non poſſum minùs credere de Moyſe fideliſſimo famulo tuo, quàm mihi optarem ac deſiderarem abs te dari muneris, ſi tempore illo natus eſſem quo ille, eoque loci me conſtituiſſes, vt per ſeruitutem cordis ac linguæ meæ litteræ illæ diſpenſarentur, quæ tantò pòſt eſſent omnibus gentibus profuturæ, & per vniuerſum orbem tanto auctoritatis culmine omnium falſarum ſuperbarumque doctrinarum verba ſuperaturæ.

2. Vellem quippe, ſi tunc ego eſſem

Moyſes (ex eâdem namque maſsâ omnes
Pſal. 8, 5. venimus; & quid eſt homo, niſi quia memor
es eius?) Vellem ergo, ſi tunc ego eſſem
quod ille, & mihi abs te Geneſeos liber
ſcribendus iniungeretur, talem mihi eloquendi
facultatem dari, & eum texendi
ſermonis modum, vt neque illi qui nondum
queunt intelligere quemadmodum creat
Deus, tamquam excedentia vires ſuas
dicta recuſarent; & illi qui hoc iam poſſunt,
in quamlibet veram ſententiam cogitando
veniſſent, eam non prætermiſſam in
paucis verbis tui famuli reperirent;
& ſi alius aliam vidiſſet in luce veritatis,
nec ipſa in eiſdem verbis intelligenda
deeſſet.

CAPVT XXVII.

Ex fonte meliùs haurimus.

1. SICVT enim fons in paruo loco vberior eſt, pluribuſque riuis in ampliora ſpatia fluxum miniſtrat, quàm quilibet eorum riuorum qui per multa locorum ſpatia ab eodem fonte deducitur; ita narratio diſpenſatoris tui, ſermocinaturis pluri-

pluribus profutura, paruo ſermonis modulo ſcatet fluenta liquidæ veritatis, vnde ſibi quiſque verum quod de his rebus poteſt, hic illud, ille illud, per longiores loquelarum anfractus trahat.

2. Alij enim, cùm hæc verba legunt vel audiunt, cogitant Deum quaſi hominem, aut quaſi aliquam molem immensâ præditam poteſtate, nouo quodam & repentino placito, extra ſeipſam tamquam locis diſtantibus feciſſe cælum & terram, duo magna corpora ſuprà & infrà, quibus omnia continerentur. Et cùm audiunt: Dixit Deus fiat illud, & factum eſt illud; cogitant verba cœpta & finita, ſonantia temporibus atque tranſeuntia, poſt quorum tranſitum ſtatim exiſteret quod iuſſum eſt vt exiſteret; & ſi quid fortè aliud hoc modo ex familiaritate carnis opinantur. In quibus adhuc paruulis animalibus, dum iſto humillimo genere verborum tamquam materno ſinu eorum geſtatur infirmitas, ſalubriter ædificatur fides, quâ certum habeant & teneant Deum feciſſe omnes naturas, quas eorum ſenſus mirabili varietate circumſpicit. Quorum ſi quiſ-

piam quaſi vilitatem dictorum aſpernatus, extra nutritorias cunas ſuperbâ imbecillitate ſe extenderit, heu cadet miſerè! Domine Deus miſerere, ne implumem pullum conculcent qui tranſeunt viam; & mitte Angelum tuum qui eum reponat in nido, vt viuat donec volet.

CAPVT XXVIII.

Vanè intelligitur à diuerſis Scriptura.

1. ALII verò, quibus hæc verba non iam nidus ſed opaca fruteta ſunt, vident in eis latentes fructus, & volitant lætantes, & garriunt ſcrutantes, & carpunt eos. Vident enim cùm hæc verba legunt vel audiunt, tuâ Deus æternâ & ſtabili permanſione cuncta præterita & futura tempora ſuperari; nec tamen quidquam eſſe temporalis creaturæ quod tu non feceris; cuius voluntas quia id eſt quod tu, nullo modo mutatâ vel quæ anteà non fuiſſet exortâ voluntate feciſti omnia; non de te ſimilitudinem tuam formam omnium, ſed de nihilo diſſimilitudinem informem, quæ formaretur per ſimilitudinem tuam, recur-

recurrens in te vnum pro captu ordinato, quantùm cuique rerum in ſuo genere datum eſt; & ficrent omnia bona valdè, ſiue maneant circa te, ſiue gradatim remotiorem diſtantiam per tempora & loca pulchras variationes faciant aut patiantur. Vident hæc, & gaudent in luce veritatis tuæ quantulum hinc valent.

2. Et alius eorum intendit in id quod dictum eſt; In principio fecit Deus; & reſpicit ſapientiam principium, quia & loquitur ipſa nobis. Alius itidem intendit in eadem verba, & principium intelligit exordium rerum conditarum, & ſic accipit, In principio fecit; ac ſi diceretur, primò fecit; atque in eis qui intelligunt, In principio, quòd in ſapientiâ feciſti cælum & terram; alius eorum ipſum cælum & terram creabilem materiem cæli & terræ, ſic eſſe credit cognominatam; alius iam formatas diſtinctaſque naturas; alius vnam formatam, eamdemque ſpiritualem, cæli nomine; aliam informem corporalis materiæ, terræ nomine. Qui autem intelligunt in nominibus cæli & terræ, adhuc informem materiem de quâ formaretur cæ-

lum & terra, nec ipſi vno modo id intelligunt: ſed alius, vnde conſummaretur intelligibilis ſenſibiliſque creatura; alius, tantùm vnde ſenſibilis moles iſta corporea, ſinu grandi continens perſpicuas promptaſque naturas. Nec illi vno modo qui iam diſpoſitas digeſtaſque creaturas cælum & terram vocari hoc loco credunt; ſed alius inuiſibilem atque viſibilem; alius ſolam viſibilem, in quâ luminoſum cælum ſuſpicimus, & terram caliginoſam, quæque in eis ſunt.

CAPVT XXIX.

Quot modis dicitur aliquid prius.

1. AT ille qui non aliter accipit, In principio fecit, quàm ſi diceretur, primò fecit; non habet quomodo veraciter intelligat cælum & terram, niſi materiam cæli & terræ intelligat, videlicet vniuerſæ, id eſt intelligibilis corporaliſque creaturæ. Si enim iam formatam velit vniuerſam, rectè ab eo quæri poterit: Si hoc primò fecit Deus, quid fecerit deinceps; & poſt vniuerſitatem non inueniet: ac per

hoc

hoc audiet inuitus, Quomodo illud primò, ſi poſteà nihil? Cùm verò dicit, primò informem, deinde formatam, non eſt abſurdus, ſi modò eſt idoneus diſcernere quid præcedat æternitate, quid tempore, quid electione, quid origine. Æternitate, ſicut Deus omnia; tempore, ſicut flos fructum; electione, ſicut fructus florem; origine, ſicut ſonus cantum. In his quatuor primum & vltimum quæ commemoraui difficillimè intelliguntur; duo media, facillimè. Namque rara viſio eſt & nimis ardua, conſpicere Domine æternitatem tuam incommutabiliter mutabilia facientem, ac per hoc priorem.

2. Quis deinde ſic acuto cernat animo, vt ſine labore magno dignoſcere valeat, quomodo ſit prior ſonus quàm cantus? Ideò, quia cantus eſt formatus ſonus, & eſſe vtique aliquid non formatum poteſt; formari autem quod non eſt, non poteſt. Sic eſt prior materies, quàm id quod ex eâ fit. Non ideò prior quia ipſa efficit, cùm potiùs fiat; nec prior interuallo temporis: neque enim priore tempore ſonos edimus informes ſine cantu, & eos poſte-

riore tempore in formam cantici coaptamus aut fingimus, ſicut ligna quibus arca, vel argentum quo vaſculum fabricatur. Tales quippe materiæ tempore etiam præcedunt formas rerum quæ fiunt ex eis. At in cantu non ita eſt. Cùm enim cantatur, auditur ſonus eius. Non priùs informiter ſonat, & deinde formatur in cantum.

3. Quod enim primò vteumque ſonuerit, præterit, nec ex eo quidquam reperies quod reſumptum arte componas: & ideò cantus in ſono ſuo vertitur, qui ſonus eius, materies eius eſt. Idem quippe formatur vt cantus ſit;& ideò,ſicut dicebam, prior materies ſonandi quàm forma cantandi, non per faciendi potentiam prior. Neque enim ſonus eſt cantandi artifex, ſed cantanti animæ ſubiacet ex corpore, de quo cantum faciat.Nec tempore prior; ſimul enim cum cantu editur: nec prior electione; non enim potior ſonus quàm cantus, quandoquidem cantus eſt non tantùm ſonus, verùm etiam ſonus ſpecioſus. Sed prior eſt origine; quia non cantus formatur vt ſonus ſit, ſed ſonus formatur

tur vt cantus ſit. Hoc exemplo qui poteſt intelligat materiam rerum primò factam, & appellatam cælum & terram, quia inde facta ſunt cælum & terra: nec tempore primò factam, quia formæ rerum exerunt tempora; illa autem erat informis, iamque in temporibus ſimul animaduertitur. Nec tamen de illâ narrari aliquid poteſt, niſi velut tempore prior ſit, cùm pendatur extremior: quia profectò meliora ſunt formata quàm informia; & præcedunt æternitate creatoris, vt eſſet de nihilo vnde aliquid fieret.

CAPVT XXX.

Scrutandæ Scripturæ cum honore ſcriptoris.

1. IN hac diuerſitate ſententiarum verarum concordiam pariat ipſa Veritas; & Deus noſter miſereatur noſtri, vt legitimè lege vtamur præcepti fine, purâ charitate. Ac per hoc, ſi quis quærit ex me quid horum Moyſes ille tuus famulus ſenſerit, non ſunt hi ſermones confeſſionum mearum, ſi tibi non confiteor, Neſcio: & ſcio tamen

riore tempore in formam cantici coaptamus aut fingimus, ſicut ligna quibus arca, vel argentum quo vaſculum fabricatur. Tales quippe materiæ tempore etiam præcedunt formas rerum quæ fiunt ex eis. At in cantu non ita eſt. Cùm enim cantatur, auditur ſonus eius. Non priùs informiter ſonat, & deinde formatur in cantum.

3. Quod enim primò vtcumque ſonuerit, præterit, nec ex eo quidquam reperies quod reſumptum arte componas: & ideò cantus in ſono ſuo vertitur, qui ſonus eius, materies eius eſt. Idem quippe formatur vt cantus ſit; & ideò, ſicut dicebam, prior materies ſonandi quàm forma cantandi, non per faciendi potentiam prior. Neque enim ſonus eſt cantandi artifex, ſed cantanti animæ ſubiacet ex corpore, de quo cantum faciat. Nec tempore prior; ſimul enim cum cantu editur: nec prior electione; non enim potior ſonus quàm cantus, quandoquidem cantus eſt non tantùm ſonus, verùm etiam ſonus ſpecioſus. Sed prior eſt origine; quia non cantus formatur vt ſonus ſit, ſed ſonus forma-

tur

tur vt cantus ſit. Hoc exemplo qui poteſt intelligat materiam rerum primò factam, & appellatam cælum & terram, quia inde facta ſunt cælum & terra: nec tempore primò factam, quia formæ rerum exerunt tempora; illa autem erat informis, iamque in temporibus ſimul animaduertitur. Nec tamen de illâ narrari aliquid poteſt, niſi velut tempore prior ſit, cùm pendatur extremior: quia profectò meliora ſunt formata quàm informia; & præcedunt æternitate creatoris, vt eſſet de nihilo vnde aliquid fieret.

CAPVT XXX.

Scrutandæ Scripturæ cum honore ſcriptoris.

1. IN hac diuerſitate ſententiarum verarum concordiam pariat ipſa Veritas; & Deus noſter miſereatur noſtri, vt legitimè lege vtamur præcepti fine, purâ charitate. Ac per hoc, ſi quis quærit ex me quid horum Moyſes ille tuus famulus ſenſerit, non ſunt hi ſermones confeſſionum mearum, ſi tibi non confiteor, Neſcio: & ſcio tamen

tamen illas veras eſſe ſententias, exceptis carnalibus, de quibus quantum exiſtimaui locutus ſum. Quos tamen bonæ ſpei paruulos hæc verba libri tui non territant, alta humiliter, & pauca copioſè; ſed omnes quos in eis verbis vera cernere ac dicere fateor, diligamus nos inuicem, pariterque diligamus te Deum noſtrum fontem veritatis, ſi non vana, ſed ipſam ſitimus: eumdemque famulum tuum Scripturæ huius diſpenſatorem, ſpiritu tuo plenum, ita honoremus, vt hoc eum te reuelante cùm hæc ſcriberet attendiſſe credamus, quod in eis maximè & luce veritatis, & fruge vtilitatis excellit.

CAPVT XXXI.

Veritas, à quocumque dicta, recipienda.

1. ITA cùm alius dixerit, Hoc ſenſit quod ego; & alius, Imò illud quod ego; religioſiùs me arbitror dicere, Cur non vtrumque potiùs, ſi vtrumque verum eſt? Et ſi quid tertium, & ſi quid quartum, & ſi quid omnino aliud verum quiſpiam in his verbis videt, cur non illa omnia vidiſſe

diſſe credatur, per quem vnus Deus ſacras Litteras vera & diuerſa viſuris multorum ſenſibus temperauit? Ego certè, quod intrepidus de corde meo pronuntio, ſi ad culmen auctoritatis aliquid ſcriberem, ſic mallem ſcribere, vt quod veri quiſque de his rebus capere poſſet, mea verba reſonarent, quàm vt vnam veram ſententiam ad hoc apertiùs ponerem, vt excluderem ceteras, quarum falſitas me non poſſet offendere. Nolo itaque Deus meus tam præceps eſſe, vt hoc illum virum de te meruiſſe non credam. Senſit ille omnino in his verbis, atque cogitauit cùm ea ſcriberet, quidquid hîc veri potuimus inuenire, & quidquid nos non potuimus, aut nondum poſſumus, & tamen in eis inueniri poteſt.

CAPVT XXXII.

Veritas reuelata.

1. POSTREMO Domine, qui Deus es & non caro & ſanguis, ſi quid homo minus vidit, numquid & ſpiritum tuum bonum, qui deducet me in terram rectam, *Pſal. 142, 11.*
latere potuit quidquid eras in eis verbis tu ipſe

ipſe reuelaturus legentibus poſteris; etiamſi ille per quem dicta ſunt, vnam fortaſſis ex multis veris ſententiam cogitauit? Quod ſi ita eſt, ſit igitur illa quam cogitauit ceteris excellentior. Nobis autem Domine, aut ipſam demonſtra, aut quam placet alteram veram; vt ſiue nobis hoc quod etiam illi homini tuo, ſiue aliud ex eorumdem verborum occaſione patefacias, tu tamen paſcas nos, non error illudat.

2. Ecce Domine Deus meus, quàm multa de paucis verbis; quàm multa oro te ſcripſimus? Quæ noſtræ vires, quæ tempora omnibus libris tuis ad iſtum modum ſufficiant? Sine itaque me breuiùs in eis confiteri tibi, & eligere vnum aliquid quod tu inſpiraueris verum certum & bonum, etiamſi multa occurrerint, vbi multa occurrere poterunt, eâ fide confeſſionis meæ, vt ſi hoc dixero quod ſenſit miniſter tuus rectè atque optimè; id enim conari me oportet. Quod ſi aſſecutus non fuero, id tamen dicam quod mihi per eius verba Veritas tua dicere voluerit, quæ illi quoque dixit quod voluit.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER DECIMVSTERTIVS.

CAPVT I.

Inuocat Deum.

1. INVOCO te Deus meus, miſericordia mea, qui feciſti me, & oblitum tui non oblitus es. Inuoco te in animam meam, quam præparas ad capiendum te ex deſiderio quod inſpiras ei; nunc inuocantem te ne deſeras, qui priuſquam inuocarem præueniſti, & inſtitiſti crebreſcens multimodis vocibus, vt audirem de longinquo & conuerterer, & vocantem me inuocarem te. Tu enim Domine deleuiſti omnia mala merita mea, ne retribueres manibus meis in quibus à te defeci; & præueniſti omnia bona merita mea, vt retribueres manibus tuis quibus me feciſti,

quia & priuſquam eſſem tu eras. Nec eram cui præſtares vt eſſem; & tamen ecce ſum ex bonitate tuâ præueniente totum hoc quod me feciſti, & vnde me feciſti. Neque enim eguiſti me, aut ego tale bonum ſum quo tu adiuueris Domine meus & Deus meus: non vt tibi ſic ſeruiam, quaſi ne fatigeris in agendo; aut ne minor ſit poteſtas tua carens obſequio meo; neque vt ſic te colam quaſi terram, vt ſis incultus ſi non te colam: ſed vt ſeruiam tibi, & colam te, vt de te mihi benè ſit, à quo mihi eſt vt ſim cui benè ſit.

CAPVT II.

Colimus agrum, & colimus Numen: & de Ordine creaturarum.

1. Ex plenitudine quippe bonitatis tuæ creatura tua ſubſiſtit, vt bonum quod tibi nihil prodeſſet, nec de te æquale tibi eſſet; tamen quia ex te fieri potuit, non deeſſet. Quid enim te promeruit cælum & terra quæ feciſti in principio? Dicant quid te promeruerunt ſpirituales corporaleſque naturæ, quas feciſti

in

in ſapientiâ tuâ, vt inde penderent etiam inchoata & informia quæque in genere ſuo, vel ſpirituali vel corporali, euntia in * immoderationem, & in longinquam diſſimilitudinem tuam; ſpirituale informe præſtantius, quàm ſi formatum corpus eſſet; corporale autem informe præſtantius, quàm ſi omnino nihil eſſet: atque ita penderent in tuo Verbo informia, niſi per idem Verbum reuocarentur ad vnitatem tuam, & formarentur, & eſſent ab vno te ſummo bono vniuerſa bona valdè? Quid te promeruerunt vt eſſent ſaltem informia, quæ neque hoc eſſent niſi ex te?

* al. moderationem,

2. Quid te promeruit materies corporalis, vt eſſet ſaltem inuiſibilis & incompoſita; quia neque hoc eſſet, niſi quia feciſti eam; ideoque te, quia non erat, promereri vt eſſet non poterat? Aut quid te promeruit inchoatio creaturæ ſpiritualis, vt ſaltem tenebroſa fluitaret, ſimilis abyſſo, tui diſſimilis, niſi per idem Verbum conuerteretur ad idem à quo facta eſt, atque ab eo illuminata lux fieret, quamuis non æqualiter, tamen conformis formæ æquali tibi? Sicut enim corpori non hoc

eſt eſſe quod pulchrum eſſe, alioquin deforme eſſe non poſſet; ita etiam creato ſpiritui non id eſt viuere quod ſapienter viuere, alioquin incommutabiliter ſaperet. Bonum autem illi eſt hærere tibi ſemper, ne quod adeptus eſt conuerſione, auerſione lumen amittat, & relabatur in vitam tenebroſæ abyſſo ſimilem. Nam & nos, qui ſecundùm animam creatura ſpiritualis ſumus, auerſi à te noſtro lumine, in eâ vitâ fuimus aliquando tenebræ; & in reliquijs obſcuritatis noſtræ laboramus, donec ſimus iuſtitia tua in vnico tuo ſicut montes Dei. Nam iudicia tua fuimus, ſicut abyſſus multa.

Ephes. 5, 8.

Pſal. 35, 7.

CAPVT III.

Ex Dei gratiâ omnia.

1. QVOD autem in primis conditionibus dixiſti, Fiat lux, & facta eſt lux; non incongruenter hoc intelligo in creaturâ ſpirituali: quia erat iam qualiſcumque vita quam illuminares. Sed ſicut non te promeruerat vt eſſet talis vita quæ illuminari poſſet; ita nec cùm iam eſſet, promeruit

meruit te vt illuminaretur. Neque enim eius informitas placeret tibi ſi non lux fieret, non exiſtendo ſed intuendo illuminantem lucem, eique cohærendo; vt & quod vtcumque viuit, & quod beatè viuit, non deberet niſi gratiæ tuæ, conuerſa per commutationem meliorem ad id quod neque in melius, neque in deterius commutari poteſt: quod tu ſolus es, quia ſolus ſimpliciter es, cui non eſt aliud viuere, aliud beatè viuere; quia tua beatitudo tu es.

CAPVT IV.

Deus non eget rebus conditis.

1. QVID ergo tibi deeſſet ad bonum quod tu tibi es, etiamſi iſta vel omnino nulla eſſent, vel informia remanerent, quæ non ex indigentiâ feciſti, ſed ex plenitudine bonitatis tuæ, cohibens atque conuertens ad formam, non vt tamquam tuum gaudium compleatur ex eis? Perfecto enim tibi diſplicet eorum imperfectio, vt ex te perficiantur & tibi placeant; non autem imperfecto, tamquam & tu eorum perfectione perficiendus ſis. Spiritus enim

tuus bonus ſuperferebatur ſuper aquas, non ferebatur ab eis tamquam in eis requieſceret. In quibus enim requieſcere dicitur Spiritus tuus bonus, hos in ſe requieſcere facit. Sed ſuperferebatur incorruptibilis & incommutabilis voluntas tua, ipſa in ſe ſibi ſufficiens ſuper eam quam feceras vitam; cui non hoc eſt viuere quod beatè viuere, quia viuit etiam fluitans in obſcuritate ſuâ, cui reſtat conuerti ad eum à quo facta eſt, & magis magiſque viuere
Pſal. 35, 10. apud fontem vitæ, & in lumine eius videre lumen, & perfici, & illuſtrari, & beari.

CAPVT V.

Filius principium.

1. ECCE apparet mihi in ænigmate Trinitas, quod es Deus meus: quoniam tu Pater in principio, quod eſt tua ſapientia de te nata, æqualis tibi & coæterna, id eſt in Filio tuo feciſti cælum & terram. Et multa diximus de cælo cæli, & de terrâ inuiſibili & incompoſitâ, & de abyſſo tenebroſâ, ſecundùm ſpiritualis informitatis vagabunda deliquia, niſi conuerte-

uerteretur ad eum à quo erat qualiſcumque vita, & illuminatione fieret ſpecioſa vita, & eſſet cælum cæli eius, quod inter aquam & aquam poſteà factum eſt: & tenebam iam Patrem in Dei nomine, qui fecit hæc, & Filium in principij nomine, in quo fecit hæc; & Trinitatem credens Deum meum ſicuti credebam, quærebam in eloquijs ſanctis eius, & ecce Spiritus eius ſuperferebatur ſuper aquas. Ecce Trinitas Deus meus, Pater & Filius & Spiritus ſanctus, creator vniuerſæ creaturæ tuæ.

CAPVT VI.

Spiritus ſuperfuſus aquis.

1. SED quæ cauſa fuerat, ô lumen veridicum; tibi admoueo cor meum; ne me vana doceat, diſcute tenebras eius, & dic mihi, obſecro te per matrem charitatem; obſecro te, dic mihi, quæ cauſa fuerat, vt poſt nominatum cælum & terram, inuiſibilem & incompoſitam, & tenebras ſuper abyſſum, tum demum Scriptura tua nominaret Spiritum tuum? An quia oportebat eum ſic inſinuari, vt diceretur ſuperferri;

ferri; & non poſſet hoc dici,niſi priùs illud commemoraretur cui ſuperferri Spiritus tuus poſſet intelligi? Nec Patri enim, nec Filio ſuperferebatur; nec ſuperferri rectè diceretur, ſi nulli rei ſuperferretur. Priùs ergo dicendum erat cui ſuperferretur; & deinde ille quem non oportebat aliter commemorari,niſi vt ſuperferri diceretur. Cur ergo aliter eum inſinuari non oportebat, niſi vt ſuperferri diceretur?

CAPVT VII.

Effectus Spiritus.

1. IAM hinc ſequatur qui poteſt intellectu Apoſtolum tuum dicentem: Quia charitas tua diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum,qui datus eſt nobis; & de ſpiritualibus docentem & demonſtrantem ſupereminentem viam charitatis, & flectentem genua pro nobis ad te,vt cognoſcamus ſupereminentem ſcientiam charitatis Chriſti. Ideoque ab initio ſupereminens ſuperferebatur ſuper aquas. Cui dicam? Quomodo dicam de pondere cupiditatis in abruptam abyſſum; & de ſuble-

Rom 5, 5. *Ephes. 3, 19.*

ſubleuatione charitatis per Spiritum tuum qui ſuperferebatur ſuper aquas? Cui dicam? Quomodo dicam? Neque enim loca ſunt, quibus mergimur & emergimus. Quid ſimilius, & quid diſſimilius? Affectus ſunt, amores ſunt, immunditia ſpiritus noſtri defluens inferiùs amore curarum; & ſanctitas ſpiritus tui attollens nos ſuperiùs amore ſecuritatis, vt ſurſum corda habeamus ad te, vbi ſpiritus tuus ſuperfertur ſuper aquas, & veniamus ad ſupereminentem requiem, cùm pertranſierit anima noſtra aquas quæ ſunt ſine ſubſtantiâ. *Pſal. 123, 5.*

CAPVT VIII.

Spiritus fouens animas infirmas.

1. DEFLVXIT Angelus, defluxit anima hominis, & indicauerunt abyſſum vniuerſæ ſpirituales creaturæ in profundo tenebroſo, niſi dixiſſes ab initio, Fiat lux, & facta eſſet lux, & inhæreret tibi omnis obediens intelligentia cæleſtis ciuitatis tuæ, & requieſceret in ſpiritu tuo qui ſuperfertur incommutabiliter ſuper omne mutabile. Alioquin & ipſum cælum cæli

tenebroſa abyſſus eſſet in ſe; nunc autem lux eſt in Domino. Nam & in ipsâ miſerâ inquietudine defluentium ſpirituum, & indicantium tenebras ſuas nudatas veſte luminis tui, ſatis oſtendis quàm magnam creaturam rationalem feceris, cui nullo modo ſufficit ad beatam requiem quidquid te minus eſt, ac per hoc nec ipſa ſibi.
Pſal. 17, 29. Tu enim Deus noſter illuminabis tenebras noſtras. Ex te enim oriuntur veſtimenta
Pſal. 138, 12. noſtra, & tenebræ noſtræ ſicut meridies erunt.

2. Da mihi te Deus meus, redde te mihi: te enim amo; & ſi parum eſt, amem validiùs. Non poſſum metiri vt ſciam quantum deſit mihi amoris, ad id quod ſatis eſt vt currat vita mea in amplexus
Pſal. 30, 21. tuos: nec auertatur, donec abſcondar in abſcondito vultus tui. Hoc tantùm ſcio, quia malè mihi eſt præter te, non ſolùm extra me, ſed & in meipſo; & omnis mihi copia, quæ Deus meus non eſt, egeſtas eſt.

CA-

CAPVT IX.

Cur ſolus Spiritus feratur ſuper aquas.

1. NVMQVID aut Pater aut Filius non ſuperferebatur ſuper aquas? Si tamquam loco ſicut corpus, nec Spiritus ſanctus. Si autem incommutabilis Diuinitatis eminentia ſuper omne mutabile, & Pater & Filius & Spiritus ſanctus ſuperferebatur ſuper aquas. Cur ergo tantùm de Spiritu tuo dictum eſt hoc? Cur de illo tantùm dictum eſt, quaſi locus ibi eſſet qui non eſt locus, de quo ſolo dictum eſt, quòd ſit donum tuum? In dono tuo requieſcemus, ibi te fruemur requies noſtra, locus noſter.

2. Amor illuc attollit nos, & ſpiritus tuus bonus exaltat humilitatem noſtram de portis mortis. In bonâ voluntate pax nobis eſt. Corpus pondere ſuo nititur ad locum ſuum. Pondus non ad ima tantùm eſt, ſed ad locum ſuum. Ignis ſurſum tendit, deorſum lapis: ponderibus ſuis aguntur, loca ſua petunt. Oleum infra aquam fuſum, ſupra aquam attollitur; aqua ſu-

pra oleum fuſa, infra oleum demergitur. Ponderibus ſuis aguntur, loca ſua petunt. Minùs ordinata inquieta ſunt; ordinantur, & quieſcunt. Pondus meum amor meus; eo feror quocumque feror. Dono tuo accendimur, & ſurſum ferimur. Inar-
Pſ. 83, 6. deſcimus, & imus. Aſcendimus aſcenſiones in corde, & cantamus canticum graduum. Igne tuo, igne tuo bono inardeſcimus & imus, quoniam ſurſum imus, ad
Pſal. 121, 1. pacem Hieruſalem; quoniam iucundatus ſum in his quæ dixerunt mihi, In domum Domini ibimus. Ibi nos collocauit voluntas bona, vt nihil velimus aliud, quàm permanere illic in æternum.

CAPVT X.

Ex dono Dei omnia.

1. BEATA creatura quæ non nouit aliud, cùm eſſet ipſa aliud, niſi dono tuo quod ſuperfertur ſuper omne mutabile, mox vt facta eſt, attolleretur nullo interuallo temporis, in eâ vocatione quâ
Geneſ. 1, 3. dixiſti, Fiat lux, & facta eſt lux. In nobis
Epheſ. 5, 8. enim diſtinguitur tempore, quòd tenebræ

fuimus,

fuimus, & lux efficimur: in illâ verò dictum eſt quid eſſet, niſi illuminaretur; & ita dictum eſt, quaſi priùs fuerit fluxa & tenebroſa, vt appareret cauſa quâ factum eſt vt aliter eſſet, id eſt vt ad lumen indeficiens conuerſa lux eſſet. Qui poteſt, intelligat: qui non poteſt, à te petat. Vt quid mihi moleſtus eſt, quaſi ego illuminem vllum hominem venientem in hunc mundum. *Ioan. 1, 9.*

CAPVT XI.

Symbola Trinitatis in homine.

1. TRINITATEM omnipotentem quis intelligit? Et quis non loquitur eam; ſi tamen eam? Rara anima, quæ dum de illâ loquitur, ſciat quid loquatur. Et contendunt & dimicant, & nemo ſine pace videt iſtam viſionem. Vellem vt hæc tria cogitarent homines in ſeipſis. Longè aliud ſunt iſta tria quàm illa Trinitas. Sed dico vbi ſe exerceant & probent, & ſentiant quàm longè aliud ſunt. Dico autem hæc tria, Eſſe, Noſſe, Velle. Sum enim, & noui, & volo: ſum ſciens & volens; & ſcio

ſcio eſſe me & velle; & volo eſſe & ſcire. In his igitur tribus quàm ſit inſeparabilis vita, & vna vita, & vna mens, & vna eſſentia; quàm denique inſeparabilis diſtinctio, & tamen diſtinctio, videat qui poteſt. Certè coram ſe eſt, attendat in ſe, & videat & dicat mihi.

2. Sed cùm inuenerit in his aliquid & dixerit, non iam ſe putet inueniſſe illud quod ſupra iſta eſt incommutabile, quod eſt incommutabiliter, & ſcit incommutabiliter, & vult incommutabiliter. Et vtrùm propter tria hæc & ibi Trinitas; an
* al. vt in ſingulis hæc tria, * aut terna ſingulorum ſint; an vtrumque miris modis ſimpliciter & multipliciter infinito ſibi in ſe
* al. quod fine, * quo eſt, & ſibi notum eſt, & ſibi ſufficit incommutabiliter idipſum copioſâ vnitatis magnitudine, quis facilè cogitauerit? quis vllo modo dixerit? quis quolibet modo temerè pronuntiauerit?

CA-

CAPVT XII.

Aqua Baptiſmi per Spiritum efficax.

1. PROCEDE in confeſſione fides mea, dic Domino Deo tuo: Sancte, ſancte, ſancte Domine Deus meus, in nomine tuo baptizati ſumus, Pater & Fili & Spiritus ſancte. In nomine tuo baptizamus, Pater & Fili & Spiritus ſancte: quia & apud nos in Chriſto Filio ſuo fecit Deus cælum & terram, ſpirituales & carnales Eccleſiæ ſuæ. Et terra noſtra, antequam acciperet formam doctrinæ, inuiſibilis erat & incompoſita, & ignorantiæ tenebris tegebamur; quoniam pro iniquitate erudiſti hominem, & iudicia tua ſicut abyſſus multa.

2. Sed quia Spiritus tuus ſuperferebatur ſuper aquam, non reliquit miſeriam noſtram miſericordia tua, & dixiſti: Fiat lux. Pœnitentiam agite; appropinquauit *Mat. 3, 2.*
enim regnum cælorum. Pœnitentiam agite, fiat lux. Et quoniam conturbata erat ad noſipſos anima noſtra, commemorati ſumus tui Domine de terrâ Iorda- *Pſ. 41, 7.*

nis,

nis, & de monte æquali tibi, ſed paruo
propter nos: & diſplicuerunt nobis tene-
bræ noſtræ,& conuerſi ſumus ad te,& fa-
Epheſ.5, cta eſt lux. Et ecce fuimus aliquando te-
8. nebræ, nunc autem lux in Domino.

CAPVT XIII.

Ex Spiritu remiſſio peccatorum.

1. ET tamen adhuc per fidem,nondum
Rom.8, per ſpeciem; Spe enim ſalui facti
24. ſumus. Spes autem quæ videtur, non eſt
Pſ.41,8. ſpes. Adhuc abyſſus abyſſum inuocat, ſed
iam in voce cataractarum tuarum. Adhuc
1.Cor.3, & ille qui dicit, Non potui vobis loqui
1. quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus;
Phil. 3, etiam ipſe nondum ſe arbitratur compre-
13. hendiſſe; & quæ retrò oblitus, in ea quæ
antè ſunt extenditur, & ingemiſcit graua-
Pſal.41, tus, & ſitit anima eius ad Deum viuum,
3. quemadmodum ceruus ad fontes aqua-
2.Cor.5, rum,& dicit: Quando veniam? habitacu-
2. lum ſuum, quod de cælo eſt, ſuperindui
cupiens; & inuocat inferiorem abyſſum,
Rom.12, dicens, Nolite conformari huic ſæculo,
2. ſed reformamini in nouitate mentis veſtrę;

&

& nolite pueri effici ſenſibus; ſed malitiâ 1. Cor. 14, 20.
paruuli eſtote, vt ſenſibus perfecti ſitis.
2. Et, ô ſtulti Galatæ, quis vos faſcina- Galat. 3, 1.
uit? Sed iam non in voce ſuâ: in tuâ enim,
qui miſiſti Spiritum tuum de excelſis, per Act. 2, 2.
eum qui aſcendit in altum, & aperuit cataractas donorum ſuorum, vt fluminis impetus lætificarent ciuitatem tuam. Illi enim ſuſpirat ſponſi amicus, habens iam ſpiritus primitias penes eum; ſed adhuc in ſemetipſo ingemiſcens, adoptionem expectans, redemptionem corporis ſui: illi ſuſpirat; membrum eſt enim ſponſæ, & illi zelat; amicus eſt enim ſponſi: illi zelat, non ſibi, quia in voce cataractarum tuarum, non in voce ſuâ inuocat alteram abyſſum, cui zelans timet, ne ſicut ſerpens Heuam decepit aſtutiâ ſuâ, ſic & eorum ſenſus corrumpantur à caſtitate, quæ eſt in ſponſo noſtro vnico tuo. Quæ eſt illa ſpeciei lux? Cùm videbimus eum ſicuti eſt, & tranſierint lacrymæ quæ mihi factæ ſunt panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Vbi eſt Deus tuus?

CAPVT XIV.

Fide & ſpe corroboramur.

1. ET ego dico; Deus meus, vbi es? Ecce, vbi es? Reſpiro in te paululùm cùm effundo ſuper me animam meam, in voce exultationis & confeſſionis ſoni feſtiuitatem celebrantis. Et adhuc triſtis eſt, quia relabitur & fit abyſſus, vel potiùs ſentit adhuc ſe eſſe abyſſum. Dicit ei fides mea, quam accendiſti in nocte ante pedes meos; Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Domino; Lucerna pedibus tuis verbum eius. Spera & perſeuera, donec tranſeat nox mater iniquorum: donec tranſeat ira Domini, cuius filij & nos fuimus aliquando tenebræ; quarum reſidua trahimus in corpore propter peccatum mortuo, donec aſpiret dies, & remoueantur vmbræ.

Cant. 2, 17.

2. Spera in Domino; manè aſtabo tibi, & contemplabor, ſemper confitebor illi, manè aſtabo, & videbo ſalutare vultus mei, Deum meum qui viuificabit & mortalia corpora noſtra propter ſpiritum qui habitat

habitat in nobis; quia ſuper interius noſtrum tenebroſum & fluidum miſericorditer ſuperferebatur. Vnde in hac peregrinatione pignus accepimus, vt iam ſimus lux, dum adhuc ſpe ſalui facti ſumus, & filij lucis, & filij diei, non filij noctis, neque tenebrarum, quod tamen fuimus. Inter quos & nos in iſto adhuc incerto humanæ notitiæ tu ſolus diuidis qui probas corda noſtra, & vocas lucem Diem, & tenebras Noctem. Quis enim nos diſcernit niſi tu? Quid autem habemus quod non accepimus à te, ex eadem maſsâ vaſa in honorem, ex qua ſunt & alia facta in contumeliam?

CAPVT XV.

Voce firmamenti Scriptura intelligitur.

I. AVT quis niſi tu Deus noſter feciſti nobis firmamentum auctoritatis ſuper nos de Scripturâ tuâ Diuinâ? Cælum enim plicabitur vt liber, & nunc ſicut pellis extenditur ſuper nos. Sublimioris enim auctoritatis eſt tua Diuina Scriptura, cùm iam obierint iſtam mortem

 illi

illi mortales per quos eam diſpenſaſti nobis. Et tu ſcis Domine, tu ſcis quemadmodum pellibus indueris homines, cùm peccato mortales fierent. Vnde ſicut pellem extendiſti firmamentum libri tui, concordes vtique ſermones tuos, quos per mortalium miniſterium ſuperpoſuiſti nobis. Namque ipsâ eorum morte ſolidamentum auctoritatis in eloquijs tuis per eos editis ſublimiter extenditur ſuper omnia quæ ſubter ſunt. Quod cùm hîc viuerent, non ita ſublimiter extentum erat. Nondum ſicut pellem cælum extenderas, nondum mortis eorum famam vſquequaque dilatraueras.

2. Videamus Domine cælos, opera digitorum tuorum; diſſerena oculis noſtris nubilum quo ſubtexiſti eos. Ibi eſt teſti-
Pſal. 18, 8. monium tuum, ſapientiam præſtans par-
Pſal. 8, 3. uulis. Perfice Deus meus laudem tuam ex ore infantium & lactentium. Neque enim nouimus alios libros ita deſtruentes ſuperbiam, ita deſtruentes inimicum & defenſorem, reſiſtentem reconciliationi tuæ defendendo peccata ſua. Non noui Domine, non noui alia tam caſta eloquia,

quæ

quæ ſic mihi perſuaderent confeſſionem, & lenirent ceruicem meam iugo tuo, & inuitarent colere te gratis. Intelligam ea Pater bone: da mihi hæc ſubterpoſito, quia ſubterpoſitis ſolidaſti ea.

3. Sunt aliæ aquæ ſuper hoc firmamentum, credo immortales, & à terrenâ corruptione ſecretæ. Laudent nomen tuum, laudent te ſupercæleſtes populi Angelorum tuorum, qui non opus habent ſuſcipere firmamentum hoc, & legendo cognoſcere Verbum tuum. Vident enim faciem tuam ſemper, & ibi legunt ſine ſyllabis temporum quid velit æterna voluntas tua. Legunt, eligunt, & diligunt: ſemper legunt, & numquam præterit quod legunt. Eligendo enim & diligendo legunt ipſam incommutabilitatem conſilij tui. Non clauditur codex eorum, nec plicabitur liber eorum; quia tu ipſe illis hoc es, & es in ęternum. Quia ſuper hoc firmamentum ordinaſti eos,* quod firmaſti ſuper infirmitatem inferiorum populorum; *al. quos
vbi * ſuſpicerent & cognoſcerent miſericordiam tuam, temporaliter * enunciantem te, qui feciſti tempora. In cælo enim *al. ſuſciperent *al. enunciante Pſal. 35, 6.

 Domi-

Domine miſericordia tua, & veritas tua vſque ad nubes. Tranſeunt nubes; cælum autem manet. Tranſeunt prædicatores verbi tui ex hac vitâ in aliam vitam; Scriptura verò tua vſque in finem ſæculi ſuper populos extenditur.

Mat.24, 35. 4. Sed & cælum & terra tranſibunt, ſermones autem tui non tranſibunt: quoniam & pellis plicabitur, & fœnum ſuper quod extendebatur cum claritate ſuâ præteriet; Verbum autem tuum manet in æternum. Quod nunc in ænigmate nubium, & per ſpeculum cæli, non ſicuti eſt apparet nobis; quia & nos quamuis Filio tuo dilecti ſimus, nondum apparuit quod erimus. Attendit per retia carnis, & blanditus eſt, & inflammauit, & currimus poſt odorem eius. Sed cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Sicuti eſt Domine videre noſtrum, quod nondum eſt, da nobis.

CAPVT XVI.

Deus immutabilis.

1. NAM ſicut omnino tu es, tu ſcis ſolus, qui es incommutabiliter, & ſcis incommutabiliter,& vis incommutabiliter. Et eſſentia tua ſcit, & vult incommutabiliter: & ſcientia tua eſt, & vult incommutabiliter: & voluntas tua eſt, & ſcit incommutabiliter. Nec videtur iuſtum eſſe coram te,vt quemadmodum ſe ſcit lumen incommutabile,ita ſciatur ab illuminato commutabili. Ideoque anima mea ſicut terra ſine aquâ tibi; quia ſicut ſe illuminare de ſe non poteſt, ita ſe ſatiare de ſe non poteſt. Sic enim apud te fons vitæ, quomodo in lumine tuo videbimus lumen.

CAPVT XVII.

Quid arida, Quid mare.

1. QVIS congregauit amaricantes in ſocietatem vnam? Idem namque illis finis eſt temporalis & terrenæ felicitatis,propter quam faciunt omnia, quam-

uis innumerabili varietate curarum fluctuent. Quis Domine, niſi tu qui dixiſti, vt congregarentur aquæ in congregationem vnam, & appareret arida ſitiens tibi? Quoniam tuum eſt & mare, & tu feciſti illud, & aridam terram manus tuæ formauerunt. Neque enim amaritudo voluntatum, ſed congregatio aquarum vocatur mare. Tu enim coërces etiam malas cupiditates animarum, & figis limites quouſque progredi ſinantur aquæ, vt in ſe comminuantur fluctus earum; atque ita facis mare ordine imperij tui ſuper omnia.

2. At animas ſitientes tibi, & apparentes tibi, alio fine diſtinctas à ſocietate maris, occulto & dulci fonte irrigas; vt & terra det fructum ſuum, & te iubente Domino Deo ſuo germinet anima noſtra opera miſericordiæ ſecundùm genus, diligens proximum in ſubſidijs neceſſitatum carnalium, habens in ſe ſemen ſecundùm ſimilitudinem: quoniam ex noſtrâ infirmitate compatimur ad ſubueniendum indigentibus; ſimiliter opitulantes, quemadmodum nobis vellemus opem ferri, ſi eodem modo indigeremus; non tantùm

in

in facilibus tamquam in herbâ ſeminali, ſed etiam in protectione adiutorij forti robore, ſicut lignum fructiferum; id eſt, beneficium ad eripiendum eum qui iniuriam patitur de manu potentis, & præbendo protectionis vmbraculum valido robore iuſti iudicij.

CAPVT XVIII.

Orat vt oriatur de terrâ Veritas, & Iuſtitia de cælo reſpiciat.

1. ITA Domine, ita oro te, oriatur ſicuti facis, ſicuti das hilaritatem & facultatem, oriatur de terrâ Veritas, & Iuſtitia de cælo reſpiciat; & fiant in firmamento luminaria. Frangamus eſurienti panem noſtrum; & egenum ſine tecto inducamus in domum noſtram. Nudum veſtiamus, & domeſticos ſeminis noſtri non deſpiciamus. Quibus in terrâ natis fructibus, vide, quia bonum eſt; & erumpat temporanea lux noſtra; & de iſtâ inferiori fruge actionis in delicias contemplationis verbum vitæ ſuperius obtinentes, appareamus ſicut luminaria in mun-

do, cohærentes firmamento Scripturæ tuæ. Ibi enim nobiſcum diſputas, vt diuidamus inter intelligibilia & ſenſibilia, tamquam inter diem & noctem, vel inter animas alias intelligibilibus, alias ſenſibilibus deditas; vt iam non tu ſolus in abdito dijudicationis tuæ, ſicut antequam fieret firmamentum, diuidas inter lucem & tenebras; ſed etiam ſpirituales tui, in eodem firmamento poſiti atque diſtincti, manifeſtatâ per orbem gratiâ tuâ, luceant ſuper terram, & diuidant inter diem & noctem, & ſignificent tempora; quia vetera tranſierunt, & ecce facta ſunt noua:

2. Et quia propior eſt noſtra ſalus, quàm cùm credidimus; & quia nox præceſſit, dies autem appropinquauit; & quia benedices coronam anni tui, mittens operarios in meſſem tuam, in quâ ſeminandâ alij laborauerunt, mittens etiam in aliam ſementem, cuius meſſis in fine eſt. Ita das vitam optanti, & benedicis annos iuſti; tu autem idem ipſe es, & in annis tuis qui non deficiunt, ortum præparas annis tranſeuntibus.

3. Æterno quippe conſilio, proprijs temporibus bona cæleſtia das ſuper terram.

ram. Quoniam quidem alij datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, tamquam luminare maius, propter eos qui perſpicuæ Veritatis luce delectantur tamquam in principio diei: alij autem ſermo ſcientię ſecundùm eumdem ſpiritum, tamquam luminare minus: alij fides, alij donatio curationum, alij operationes virtutum, alij prophetia, alij dijudicatio ſpirituum, alij genera linguarum; & hęc omnia tamquam ſtellæ. Omnia enim hæc operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens propria vnicuique prout vult, & faciens apparere ſidera in manifeſtatione ad vtilitatem.

4. Sermo autem ſcientiæ quâ continentur omnia ſacramenta quæ variantur temporibus tamquam Luna, & ceterę notitiæ donorum, quæ deinceps tamquam ſtellæ commemoratæ ſunt, quantum differunt ab illo candore ſapientiæ quo gaudet prædictus dies, tantum in principio noctis ſunt. His enim ſunt neceſſaria, quibus ille prudentiſſimus ſeruus tuus non potuit loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, ille qui & ſapientiam loquitur inter perfectos. Animalis autem

homo, tamquam paruulus in Chriſto la-ctiſque potator, donec roboretur ad ſolidum cibum, & aciem firmet ad Solis adſpectum, non habeat deſertam noctem ſuam, ſed luce Lunę ſtellarumque contentus ſit. Hæc nobiſcum diſputas ſapientiſſime Deus noſter in libro tuo firmamento tuo, vt diſcernamus omnia contemplatione mirabili, quamuis adhuc in ſignis, & in temporibus, & in diebus, & in annis.

CAPVT XIX.

Pectus purgandum vitijs, quò capax ſit virtutum.

1. SED priùs lauamini, mundi eſtote, auferte nequitiam ab animis veſtris, atque à conſpectu oculorum meorum, vt appareat arida. Diſcite bonum facere, iudicate pupillo, & iuſtificate viduam; vt germinet terra herbam pabuli, & lignum fructiferum: & venite diſputemus, dicit Dominus, vt fiant luminaria in firmamento cæli, & luceant ſuper terram. Quærebat diues ille à magiſtro bono, quid faceret vt vitam æternam conſequeretur. Dicat

Dicat ei magiſter bonus, quem putabat hominem, & nihil amplius. Bonus eſt autem, quia Deus eſt. Dicat ei, vt ſi vult venire ad vitam, ſeruet mandata. Separet à ſe amaritudinem malitiæ atque nequitiæ; non occidat, non mœchetur, non furetur, non falſum teſtimonium dicat, vt appareat arida; & germinet honorem patris & matris, & dilectionem proximi. Feci, inquit, hæc omnia.

2. Vnde ergo tantæ ſpinæ, ſi terra fructifera eſt? Vade, extirpa ſiluoſa dumeta auaritiæ; vende quæ poſſides, & imple re frugibus dando pauperibus, & habebis theſaurum in cælis; & ſequere Dominum ſi vis eſſe perfectus, eis ſociatus inter quos loquitur ſapientiam ille, qui nouit quid diſtribuat diei & nocti vt noris & tu, vt fiant & tibi luminaria in firmamento cæli: quod non fiet, niſi fuerit illic cor tuum; quod item non fiet, niſi fuerit illic theſaurus tuus, ſicut audiſti à magiſtro bono. Sed contriſtata eſt terra ſterilis, & ſpinæ ſuffocauerunt verbum.

3. Vos autem genus electum, infirma mundi, qui dimiſiſtis omnia vt ſequeremini

mini Dominum, ite poſt eum,& confundite fortia: ite poſt eum ſpecioſi pedes, & lucete in firmamento, vt cæli enarrent gloriam eius, diuidentes inter lucem perfectorum, ſed nondum ſicut Angelorum; & tenebras paruulorum, ſed non deſpectorum. Lucete ſuper omnem terram, & dies Sole candens eructet diei verbum ſapientię,& nox Lunâ lucens annuntiet nocti verbum ſcientiæ. Luna & ſtellæ nocti lucent, ſed nox non obſcurat eas;quoniam illæ illuminant eam pro modulo eius. Ecce enim tamquam Deo dicente, Fiant lu-
Act. 2, 2. minaria in firmamento cæli; factus eſt ſubitò de cælo ſonus, quaſi ferretur flatus vehemens,& viſæ ſunt linguę diuiſæ quaſi ignis, qui & inſedit ſuper vnumquemque illorum, & facta ſunt luminaria in firmamento cæli verbum vitæ habentia. Vbique diſcurrite ignes ſancti, ignes decori.
Matth. 5, 13. Vos enim eſtis lumen mundi,nec eſtis ſub modio. Exaltatus eſt cui adhæſiſtis, & exaltauit vos. Diſcurrite,& innoteſcite omnibus gentibus.

CAPVT XX.

Creatio ſpiritualis virtutum.

1. CONCIPIAT & mare,& pariat opera veſtra, & producant aquę reptilia animarum viuarum. Separantes enim pretioſum à vili, facti eſtis os Dei, per quod diceret; Producant aquæ non animam viuam quam terra producit, ſed reptilia animarum viuarum, & volatilia volantia ſuper terram. Repſerunt enim ſacramenta tua Deus per opera ſanctorum tuorum inter medios fluctus tentationum ſæculi, ad imbuendas gentes nomini tuo in Baptiſmo tuo. Et inter hæc facta ſunt magnalia mirabilia tamquam cete grandia, & voces nuntiorum tuorum volitantes ſuper terram iuxta firmamentum libri tui, præpoſito illo ſibi ad auctoritatem, ſub quo volitarent quocumque irent. Neque enim ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum,quādo in omnem terram exijt ſonus eorum,& in fines orbis terræ verba eorum;quoniam tuDomine benedicendo multiplicaſti hęc. *Pſal.* 18, 5.

2. Num-

2. Numquid mentior, aut mixtione miſceo, neque diſtinguo lucidas cognitiones harum rerum in firmamento cæli, & opera corporalia in vndoſo mari, & ſub firmamento cæli? Quarum enim rerum notitiæ ſunt ſolidæ, & terminatæ ſine incrementis generationum, tamquam lumina ſapientiæ & ſcientiæ, earumdem rerum ſunt operationes corporales multę ac variæ; & aliud ex alio creſcendo multiplicatur in benedictione tuâ Deus, qui conſolatus es faſtidia ſenſuum mortalium, vt in cognitione animi res vna multis modis per corporis motiones figuretur, atque dicatur; Aquæ produxerunt hæc, ſed in Verbo tuo neceſſitates alienatorum ab æternitate veritatis tuæ populorum; produxerunt hæc, ſed in Euangelio tuo: quoniam ipſæ aquæ iſta eiecerunt, quarum amarus languor fuit cauſa vt in tuo Verbo iſta * procederent.

* al. producerent.

3. Et pulchra ſunt omnia faciente te; & ecce tu inenarrabiliter pulchrior qui feciſti omnia; à quo ſi non eſſet lapſus Adam, non diffunderetur ex vtero eius ſalſugo maris, genus humanum profundè curio-

curioſum, & proceIloſè tumidum, & inſtabiliter fluidum. Atque ita non opus eſſet, vt in aquis multis corporaliter & ſenſibiliter operarentur diſpenſatores tui myſtica facta & dicta. Sic enim nunc mihi occurrerunt reptilia & volatilia, quibus imbuti & initiati homines corporalibus ſacramentis ſubditi, non vltrà proficerent, niſi ſpiritualiter * viueſceret anima gradu alio, & poſt initij verbum in conſummationem reſpiceret. * al. viuificaret

CAPVT XXI.

Allegorica interpretatio auium & piſcium, & ceterorum animantium.

1. Ac per hoc in Verbo tuo non maris profunditas, ſed ab aquarum amaritudine terra diſcreta eijcit, non reptilia animarum viuarum & volatilia, ſed animam viuam. Neque enim iam opus habet Baptiſmo quo gentibus opus eſt, ſicut opus habebat cùm aquis tegeretur. Non enim intratur aliter in Regnum cælorum ex illo quo inſtituiſti vt ſic intretur; nec magnalia quærit mirabilium quibus fiat fides.

fides. Neque enim niſi ſigna & prodigia viderit non credit, cùm iam diſtincta ſit terra fidelis ab aquis maris infidelitate amaris; & linguæ in ſignum ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus. Nec iſto igitur genere volatili, quod verbo tuo produxerunt aquæ, opus habet terra quam fundaſti ſuper aquas. Immitte in eam verbum tuum per nuntios tuos. Opera enim eorum narramus; ſed tu es qui operaris in eis, vt operentur animam viuam.

2. Terra producit eam, quia terra cauſa eſt vt hæc agant in eâ; ſicut mare fuit cauſa, vt agerent reptilia animarum viuarum & volatilia ſub firmamento cæli, quibus iam terra non indiget; quamuis piſcem manducet leuatum de profundo, in eâ mensâ quam paraſti in conſpectu credentium. Ideò enim de profundo leuatus eſt vt alat aridam; & auis marina progenies, ſed tamen ſuper terram multiplicatur. Primarum enim vocum euangelizantium infidelitas hominum cauſa extitit: ſed & fideles exhortantur, & benedicunt eis multipliciter de die in diem. At verò anima viua de terrâ ſumpſit exordium; quia non prodeſt

prodeſt iam niſi fidelibus continere ſe ab amore huius ſæculi, vt anima eorum tibi viuat, quæ mortua erat in delicijs viuens, delicijs Domine mortiferis; nam tu puri cordis vitales deliciæ.

3. Operentur ergo iam in terrâ miniſtri tui, non ſicut in aquis infidelitatis, annuntiando & loquendo per miracula & ſacramenta & voces myſticas, vbi attenta ſit ignorantia mater admirationis in timore occultorum ſignorum. Talis enim eſt introitus ad fidem filijs Adam oblitis tui, dum abſcondunt ſe à facie tuâ, & fiunt abyſſus. Sed operentur etiam ſicut in aridâ diſcretâ à gurgitibus abyſſi, & ſint forma fidelibus viuendo coram eis, & excitando ad imitationem. Sic enim non tantùm ad audiendum, ſed etiam ad faciendum audiunt; Quærite Dominum, & viuet anima veſtra, vt producat terra animam viuentem. Nolite conformari huic ſæculo, continete vos ab eo; & vitando viuet anima quæ appetendo moritur. Pſal. 69, 33. Rom. 12, 2.

4. Continete vos ab immani feritate ſuperbiæ, ab inerti voluptate luxuriæ, & à fallaci nomine ſcientiæ; vt ſint beſtiæ

manſuetæ, & pecora edomita, & innoxij ſerpentes. Motus enim animæ ſunt iſta in allegoriâ: ſcilicet faſtus elationis, & delectatio libidinis, & venenum curioſitatis, motus ſunt animæ mortuæ; quia non ita moritur vt omni motu careat, quoniam diſcedendo à fonte vitæ moritur, atque ita ſuſcipitur à prætereunte ſæculo, & conformatur ei: Verbum autem tuum Deus, fons vitæ æternæ eſt, & non præterit; ideoque in verbo tuo cohibetur ille diſceſſus dum dicitur nobis; Nolite conformari huic ſæculo, vt producat terra in fonte vitæ animam viuentem, in verbo tuo per Euangeliſtas tuos animam continentem, imitando imitatores Chriſti tui. Hoc eſt enim ſecundùm genus,
Gal.4,12. quoniam æmulatio viri ab amico eſt. Eſtote, inquit, ſicut ego; quia & ego ſicut vos. Ita erunt in animâ viuâ beſtiæ bonæ in
Eccli.3,19. manſuetudine actionis. Mandaſti enim dicens; In manſuetudine opera tua perfice, & ab omni homine diligeris.

5. Et pecora bona neque ſi manducauerint, abundantia, neque ſi non manducauerint, egentia; & ſerpentes boni,

non pernicioſi ad nocendum, ſed aſtuti ad cauendum, & tantum explorantes temporalem naturam, quantum ſufficit vt per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciatur æternitas. Seruiunt enim rationi hæc animalia, cùm à progreſſu mortifero cohibita viuunt & bona ſunt.

CAPVT XXII.

Renaſcentia ſpiritus.

1. ECCE enim Domine Deus noſter, Creator noſter, cùm cohibitæ fuerint affectiones ab amore ſæculi, quibus moriebamur malè viuendo; & cœperit eſſe anima viuens benè viuendo, completumque fuerit verbum tuum quod per Apoſtolum tuum dixiſti; Nolite conformari huic ſæculo; conſequitur & illud quod adiunxiſti ſtatim & dixiſti; Sed reformamini in nouitate mentis veſtræ: non iam ſecundùm genus tamquam imitantes præcedentem proximum, nec ex hominis melioris auctoritate viuentes. Neque enim dixiſti; Fiat homo ſecundùm genus; ſed, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitu-

militudinem noſtram , vt nos probemus quæ ſit voluntas tua.

2. Ad hoc enim ille diſpenſator tuus generans per Euangelium filios, ne ſemper paruulos haberet quos, lacte nutriret, & tamquam nutrix foueret; Reformamini, inquit, in nouitate mentis veſtræ, ad probandum quæ ſit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum. Ideoque non dicis; Fiat homo, ſed, Faciamus hominem. Nec dicis, Secundùm genus; ſed, Ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Mente quippe renouatus, & conſpiciens intellectam veritatem tuam, homine demonſtratore non indiget, vt ſuum genus imitetur; ſed demonſtrante te probat ipſe quæ ſit voluntas tua, quod bonum & beneplacitum & perfectum: & doces eum iam capacem videre Trinitatem vnitatis, & vnitatem Trinitatis. Ideoque pluraliter dicto, Faciamus hominem; ſingulariter tamen infertur, Et fecit Deus hominem: & pluraliter dicto, Ad imaginem noſtram; ſingulariter tamen infertur, Ad imaginem Dei. Ita homo renouatur in agnitionem Dei ſecundùm imaginem

Rom 12, 2.

nem eius qui creauit eum. Et ſpiritualis effectus iudicat omnia quæ vtique iudicanda ſunt; ipſe autem à nemine iudicatur.

CAPVT XXIII.

Chriſtianus de quibus iudicet.

1. QVOD autem iudicat omnia, hoc eſt quòd habet poteſtatem piſcium maris, & volatilium cæli, & omnium pecorum & ferarum, & omnis terræ, & omnium repentium quæ repunt ſuper terram. Hoc enim agit per mentis intellectum, per quem percipit quæ ſunt ſpiritus Dei. Alioqui homo in honore poſitus non intellexit; comparatus eſt iumentis inſenſatis, & ſimilis factus eſt illis. *Pſal. 48, 21.* Ergo in Eccleſiâ tuâ Deus noſter, ſecundùm gratiam tuam quam dediſti ei, quoniam tuum ſumus figmentum creati in operibus bonis, non ſolùm qui ſpiritualiter præſunt, ſed etiam hi qui ſpiritualiter ſubduntur eis qui præſunt. Maſculum enim & feminam feciſti hominem hoc modo in gratiâ tuâ ſpirituali, vbi ſecundùm ſexum corporis non eſt maſculus &

femina; quia neque Iudæus, neque Græcus, neque ſeruus, neque liber.

2. Spirituales ergo, ſiue qui præſunt, ſiue qui obtemperant, ſpiritualiter iudicant non de cognitionibus ſpiritualibus, quæ lucent in firmamento. Non enim oportet de tam ſublimi auctoritate iudicare; neque de ipſo libro tuo, etiamſi quid ibi non lucet; quoniam ſubmittimus ei noſtrum intellectum, certumque habemus etiam quod clauſum eſt aſpectibus noſtris, rectè veraciterque dictum eſſe. Sic enim homo, licet iam ſpiritualis & renouatus in agnitionem Dei, ſecundùm imaginem eius qui creauit eum; factor tamen legis debet eſſe, non iudex. Neque de illâ diſtinctione iudicat, ſpiritualium videlicet atque carnalium hominum, qui tuis Deus noſter oculis noti ſunt, & nullis adhuc nobis apparuerunt operibus, vt ex fructibus eorum cognoſcamus eos: ſed tu Domine iam ſcis eos, & diuiſiſti, & vocaſti in occulto antequam fieret firmamentum. Neque de turbidis huius ſæculi populis tamquam ſpiritualis homo diiudicat.

3. Quid enim ei de his quæ foris ſunt iudicare,

dicare, ignoranti quis inde venturus ſit in dulcedinem gratiæ tuæ, & quis in perpetuâ impietatis amaritudine remanſurus? Ideoque homo quem feciſti ad imaginem tuam, non accepit poteſtatem luminarium cæli, neque ipſius occulti cæli, neque diei & noctis quæ ante cæli conſtitutionem vocaſti, neque congregationis aquarum quod eſt mare: ſed accepit poteſtatem piſcium maris, & volatilium cæli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium repentium quæ repunt ſuper terram. Iudicat enim & approbat quod rectè; improbat autem quod peràm inuenerit: ſiue in eâ ſolemnitate ſacramentorum quibus initiantur, quos perueſtigat in aquis multis miſericordia tua: ſiue in eâ quâ ille piſcis * exhibetur, quem leuatum de profundo terra pia comedit: ſiue in verborum ſignis vocibuſque ſubiectis auctoritati libri tui, tamquam ſub firmamento volitantibus, interpretando, exponendo, diſſerendo, diſputando, benedicendo, atque inuocando te ore, erumpentibus atque ſonantibus ſignis, vt reſpondeat populus, Amen.

*al excipitur.

4. Qui-

4. Quibus omnibus vocibus corporaliter enuntiandis cauſa eſt abyſſus ſæculi, & cæcitas carnis, quæ cogitata non poſſunt videri; vt opus ſit inſtrepere in auribus. Ita quamuis multiplicentur volatilia ſuper terram, ex aquis tamen originem ducunt. Iudicat etiam ſpiritualis approbando quod rectum; improbando autem quod perperàm inuenerit in operibus moribuſque fidelium & eleëmoſynis, tamquam terrâ fructiferâ, & de animâ viuâ manſuefactis affectionibus, in caſtitate, in ieiunijs, in cogitationibus pijs, de his quæ per ſenſum corporis percipiuntur. De his enim iudicare nunc dicitur, in quibus & poteſtatem corrigendi habet.

CAPVT XXIV.

Quare Deus benedixerit homini, & piſcibus, & volatilibus, & non alijs creaturis.

1. SED quid eſt hoc, & quale myſterium eſt? Ecce benedicis homines ô Domine, vt creſcant & multiplicentur, & impleant terram. Nihílne nobis ex hoc innuis vt intelligamus aliquid; cur non ita

ita benedixeris lucem quam vocaſti diem, nec firmamentum cæli, nec luminaria, nec ſidera, nec terram, nec mare? Dicerem te Deus, qui nos ad imaginem tuam creaſti, dicerem te hoc donum benedictionis homini propriè voluiſſe largiri, niſi hoc modo benedixiſſes piſces & cetos, vt creſcerent & multiplicarentur & implerent aquas maris, & volatilia multiplicarentur ſuper terram. Item dicerem ad ea rerum genera pertinere benedictionem hanc, quæ gignendo ex ſemetipſis propagantur, ſi eam reperirem in arbuſtis, & frutetis, & in pecoribus terræ. Nunc autem nec herbis & lignis dictum eſt, nec beſtijs & ſerpentibus, Creſcite & multiplicamini; cùm hæc quoque omnia, ſicut piſces & aues & homines, gignendo augeantur, genuſque cuſtodiant.

2. Quid igitur dicam, lumen meum veritas? Quia vacat hoc? Quia inaniter ita dictum eſt? Nequaquam Pater pietatis; abſit vt hoc dicat ſeruus verbi tui. Etſi ego non intelligo quid hoc eloquium ſignificet, vtantur eo meliùs meliores, id eſt intelligentiores quàm ego ſum, vni-

cuique quantum ſapere dediſti Deus meus. Placeat autem & confeſſio mea coram oculis tuis, quâ tibi confireor credere me Domine non incaſſum te ita locutum: neque ſilebo quod mihi lectionis huius occaſio ſuggerit.

3. Verum eſt enim, nec video quid impediat ita me ſentire dicta figurata librorum tuorum. Noui enim multipliciter ſignificari per corpus, quod vno modo mentè intelligitur; & multipliciter mente intelligi, quod vno modo per corpus ſignificatur. Ecce ſimplex dilectio Dei & proximi, quàm multiplicibus ſacramentis & innumerabilibus linguis, & in vnaquaque linguâ innumerabilibus locutionum modis corporaliter enuntiatur. Ita creſcunt & multiplicantur fœtus aquarum. Attende iterùm quiſquis hæc legis. Ecce quod vno modo Scriptura effert, & vox perſonat, In principio fecit Deus cælum & terram, nónne multipliciter intelligitur, non errorum fallaciâ, ſed verarum intelligentiarum generibus? Ita creſcunt & multiplicantur fœtus hominum.

4. Itaque ſi naturas ipſas rerum non alle-

allegoricè ſed propriè cogitemus, ad omnia quæ de ſeminibus gignuntur, conuenit verbum, Creſcite & multiplicamini. Si autem figuratè poſita iſta tractemus (quod potiùs arbitror intendiſſe Scripturam, quæ vtique non ſuperuacuè ſolis aquatilium & hominum fœtibus iſtam benedictionem attribuit) inuenimus quidem multitudines & in creaturis ſpiritualibus atque corporalibus, tamquam in cælo & in terrâ; & in animis iuſtis & iniquis, tamquam in luce & in tenebris; & in ſanctis auctoribus per quos lex miniſtrata eſt, tamquam in firmamento quod ſolidatum eſt inter aquam & aquam; & in ſocietate amaricantium populorum, tamquam in mari; & in ſtudio animarum piarum, tamquam in aridâ; & in operibus miſericordiæ ſecundùm præſentem vitam, tamquam in herbis ſeminalibus & lignis fructiferis; & in ſpiritualibus donis manifeſtatis ad vtilitatem, ſicut in luminaribus cæli; & in affectibus formatis ad temperantiam, tamquam in animâ viuâ. In his omnibus nanciſcimur multitudines, & vbertates, & incrementa.

5. Sed

5. Sed quòd ita creſcat & multiplicetur, vt vna res multis modis intelligatur & enuntietur, & vna enuntiatio multis modis intelligatur; non inuenimus niſi in ſignis corporaliter editis, & rebus intelligibiliter excogitatis. Signa corporaliter edita, generationes aquarum propter neceſſarias cauſas carnalis profunditatis: res autem intelligibiliter excogitatas, generationes humanas, propter rationis fœcunditatem intelligimus. Et ideò credimus vtrique horum generi dictum eſſe abs te Domine, Creſcite & multiplicamini. In hac enim benedictione conceſſam nobis à te poteſtatem & facultatem accipio, & multis modis enuntiare quod vno modo intellectum tenuerimus, & multis modis intelligere quod obſcurè vno modo enuntiatum legerimus. Sic implentur aquæ maris quæ non mouentur niſi à varijs ſignificationibus: ſic & fœtibus humanis impletur & terra, cuius ariditas apparet in ſtudio, & dominatur ei ratio.

CAPVT XXV.

Fructus terræ allegoricè ſunt officia pietatis.

1. VOLO etiam dicere, Domine Deus meus, quod me conſequens tua Scriptura commonet; & dicam, nec verebor. Verum enim dicam te mihi inſpirante, quod ex eis verbis voluiſti vt dicerem. Neque enim alio præter te inſpirante credo me verum dicere, cùm tu ſis Veritas, omnis autem homo mendax. Et ideò qui loquitur mendacium, de ſuo loquitur. Ergo vt verum loquar, de tuo loquar. Ecce dediſti nobis in eſçam omne fœnum ſatiuum, ſeminans ſemen quod eſt ſuper omnem terram, & omne lignum quod habet in ſe fructum ſeminis ſatiui. Nec nobis ſolis, ſed & omnibus auibus cæli, & beſtijs terræ, atque repentibus: piſcibus autem & cetis magnis non dediſti hæc.

2. Dicebamus enim eis fructibus terræ ſignificari, & in allegoriâ figurari opera miſericordiæ, quæ huius vitæ neceſſitatibus exhibentur ex terrâ fructiferâ. Talis

terra

terra erat pius Oneſiphorus, cuius domui dediſti miſericordiam, qui frequenter Paulum tuum refrigerauit, & catenam eius non erubuit. Hoc fecerunt & fratres, & tali fruge fructificauerunt, qui quod ei deerat ſuppleuerunt ex Macedoniâ. Quomodo autem dolet quædam ligna quæ fructum ei debitum non dede-
2. Tim. 4. 16. runt, vbi ait; In primâ meâ defenſione nemo mihi adfuit, ſed omnes me dereliquerunt; non illis imputetur? Iſta enim debentur eis qui miniſtrant doctrinam rationalem per intelligentias Diuinorum myſteriorum; & ita eis debentur tamquam hominibus. Debentur autem eis ſicut animæ viuæ, præbentibus ſe ad imitandum in omni continentiâ. Item debentur eis tamquam volatilibus, propter benedictiones eorum quæ multiplicantur ſuper terram; quoniam in omnem terram exijt ſonus eorum.

CAPVT XXVI.

Voluptas & vtilitas ex beneficio in proximum collato.

1. PASCVNTVR autem his eſcis qui lætantur eis; nec illi lætantur eis quorum Deus venter eſt. Neque enim & in illis qui præbent iſta, ea quæ dant fructus eſt, ſed quo animo dant. Itaque ille qui Deo ſeruiebat, non ſuo ventri, video planè vnde gaudeat; video, & congratulor ei valdè. Acceperat enim à Philippenſibus quæ per Epaphroditum miſerant, ſed tamen vnde gaudeat video. Vnde autem gaudet, inde paſcitur; quia in veritate loquens, Gauiſus ſum (inquit) Phil. 4. 10.
magnificè in Domino, quia tandem aliquando repullulaſtis ſapere pro me, in quo & ſapiebatis, tædium autem habuiſtis. Iſti ergo diuturno tædio marcuerant, & quaſi exaruerant ab iſto fructu boni operis: & gaudet eis quia repullularunt, non ſibi quia eius indigentiæ ſubuenerunt. Ideò ſecutus ait, Non quòd deſit aliquid

dico:

dico:ego enim didici, in quibus ſum ſufficiens eſſe; ſcio & minus habere,ſcio & abundare; in omnibus & in omnia imbutus ſum;& ſatiari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati: omnia poſſum in eo qui me confortat. Vnde ergo gaudes, ô Paule magne?

2. Vnde gaudes? Vnde paſceris homo renouate in agnitione Dei ſecundùm imaginem eius qui creauit te, & anima viua tantâ continentiâ, & lingua volatilis loquens myſteria? Talibus quippe animantibus eſca iſta debetur. Quid eſt quod te paſcit? Lætitia. Quod ſequitur
Phil.4.14. audiamus: Verumtamen,inquit, benè feciſtis communicantes tribulationi meæ. Hinc gaudet, & hinc paſcitur, quia illi benè fecerunt; non quia eius anguſtia relaxata eſt, qui dicit tibi, In tribulatione dilataſti mihi: quia & abundare & penuriam pati nouit in te, qui confortas eum. Scitis enim, inquit, etiam vos Philippenſes, quoniam in principio Euangelij cùm ex Macedoniâ ſum profectus, nulla mihi Eccleſia communicauit in ratione dati & accepti, niſi vos ſoli, quia & Theſſalonicam

lonicam & ſemel & iterùm vſibus meis miſiſtis.

3. Ad hæc bona opera eos redijſſe nunc gaudet, & repullulaſſe lætatur tamquam reuireſcente fertilitate agri. Numquid propter vſus ſuos, quia dixit, Vſibus meis miſiſtis? Numquid propterea gaudet? Non propterea. Et hoc vnde ſcimus? Quoniam ipſe ſequitur dicens, Non quia quæro datum, ſed requiro fructum. Didicit à te Deus meus inter datum & fructum diſcernere. Datum, eſt res ipſa quam dat qui impartitur hæc neceſſaria; veluti eſt nummus, cibus, potus, veſtimentum, tectum, adiutorium: fructus autem, bona & recta voluntas datoris eſt. Non enim ait magiſter bonus; Qui ſuſceperit Prophetam tantùm; ſed addidit, In nomine prophetæ. Neque ait tantùm, Qui ſuſceperit iuſtum; ſed addidit, In nomine iuſti. Ita quippe ille mercedem Prophetæ, iſte mercedem iuſti accipiet. Nec ſolùm ait, Qui calicem aquæ frigidæ potum dederit vni ex minimis meis; ſed addidit, Tantùm in nomine diſcipuli. Et ſic adiunxit, Amen dico vo-

bis, non perdet mercedem ſuam. Datum, eſt ſuſcipere Prophetam, ſuſcipere iuſtum, porrigere calicem aquæ frigidæ diſcipulo: fructus autem, in nomine Prophetæ, in nomine iuſti, in nomine diſcipuli hoc facere. Fructu paſcitur Elias à viduâ ſciente quòd hominem Dei paſceret, & propter hoc paſceret: per coruum autem dato paſcebatur. Nec interior Elias, ſed exterior paſcebatur, qui poſſet etiam talis cibi egeſtate corrumpi.

CAPVT XXVII.

Quid per piſces & cetos ſignificetur.

1. IDEOQVE dicam quod verum eſt coram te Domine, cùm homines idiotæ atque infideles, quibus initiandis atque lucrandis neceſſaria ſunt ſacramenta initiorum, & magnalia miraculorum, quæ nomine piſcium & cetorum ſignificari credidimus, ſuſcipiunt corporaliter reficiendos, aut in aliquo præſentis vitæ vſu adiuuandos pueros tuos; cùm id quare faciendum ſit, & quò pertineat igno-

ignorent; nec illi iſtos paſcunt, nec iſti ab illis paſcuntur: quia nec illi hæc ſanctâ & rectâ voluntate operantur; nec iſti eorum datis, vbi fructum nondum vident, lætantur. Inde quippe animus paſcitur, vnde lætatur. Et ideò piſces & ceti non veſcuntur eſcis, quas non germinat niſi iam terra ab amaritudine marinorum fluctuum diſtincta atque diſcreta.

CAPVT XXVIII.

Valdè bona, quare poſtremò additum.

1. ET vidiſti Deus omnia quæ feciſti, & ecce bona ſunt valdè; quia & nos vidimus ea, & ecce omnia bona valdè. In ſingúlis generibus operum tuorum, cùm dixiſſes vt fierent & facta eſſent, illud atque illud vidiſti quia bonum eſt. Septies numeraui ſcriptum eſſe, te vidiſſe quia bonum eſt quod feciſti; & hoc octauum eſt, quia vidiſti omnia quæ feciſti, & ecce non ſolùm bona, ſed etiam valdè bona tamquam ſimul omnia. Nam ſingula tantùm bona

 erant,

erant, ſimul autem omnia, & bona & valdè. Hoc modo dicuntur etiam quæque pulchra corpora: quia longè multò pulchrius eſt corpus quod ex membris omnibus conſtat, quàm ipſa membra ſingula, quorum ordinatiſſimo conuentu completur vniuerſum, quamuis & illa etiam ſingulatim pulchra ſint.

CAPVT XXIX.

Dei opera bona perpetuò.

1. Et attendi vt inuenirem, vtrùm ſepties vel octies videris quia bona ſunt opera tua cùm tibi placuerunt; & in tuâ viſione non inueni tempora per quæ intelligerem, quòd toties videris quæ feciſti; & dixi, O Domine, nónne iſta Scriptura tua vera eſt, quoniam tu verax & Veritas edidiſti eam? Cur ergo tu mihi dicis, non eſſe in tuâ viſione tempora; & ecce Scriptura tua mihi dicit per ſingulos dies ea quæ feciſti te vidiſſe, quia bona ſunt; & cùm ea numerarem, inueni quoties? Ad hæc tu dicis mihi, quoniam tu es Deus meus; & dicis voce

voce forti in aure interiore ſeruo tuo, perrumpens meam ſurditatem, & clamans; O homo nempe quod Scriptura mea dicit, ego dico: & tamen illa temporaliter dicit; verbo autem meo tempus non accidit, quia æquali mecum æternitate conſiſtit. Sic ea quæ vos per ſpiritum meum videtis, ego video; ſicut ea quæ vos per ſpiritum meum dicitis, ego dico. Atque ita, cùm vos temporaliter ea videatis, non ego temporaliter video; quemadmodum cùm vos temporaliter ea dicatis, non ego temporaliter dico.

CAPVT XXX.

In eos quibus opera Dei diſplicent.

1. ET audiui Domine Deus meus, & elinxi ſtillam dulcedinis ex tuâ veritate, & intellexi quoniam ſunt quidam quibus diſplicent opera tua bona; & multa eorum dicunt te feciſſe neceſſitate compulſum, ſicut fabricas cælorum, & compoſitiones ſiderum; & hæc non de tuo, ſed iam fuiſſe alibi creata

& aliunde, quæ tu contraheres, & compaginares, atque contexeres, cùm de hoſtibus victis mundana mœnia molireris, vt eâ conſtructione deuicti, aduerſus te iterùm rebellare non poſſent. Alia verò nec feciſſe te, nec omnino compegiſſe; ſicut omnes carnes, & minutiſſima quæque animantia, & quidquid radicibus terram tenet: ſed hoſtilem mentem naturamque aliam, nec abs te conditam, tibique contrariam, in inferioribus mundi locis iſta gignere atque formare. Inſani dicunt hæc, quoniam non per ſpiritum tuum vident opera tua, nec te cognoſcunt in eis.

CAPVT XXXI.

Piјs idem probatur quod Deo placuit.

1. QVI autem per ſpiritum tuum vident ea, tu vides in eis. Ergo cùm vident quia bona ſunt, tu vides quia bona ſunt; & quæcumque propter te placent, tu in eis places; & quæ per ſpiritum tuum placent nobis, tibi placent in nobis. Quis enim ſcit hominum quæ ſunt
1.Cor.2, 11. homi-

hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? Sic & quæ Dei ſunt, nemo ſcit niſi ſpiritus Dei. Nos autem, inquit, non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt; vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. Et admoneor vt dicam, Certè nemo ſcit quæ Dei ſunt, niſi ſpiritus Dei.

2. Quomodo ergo ſcimus & nos, quæ à Deo donata ſunt nobis? Reſpondetur mihi, quoniam quæ per eius ſpiritum ſcimus, etiam ſic nemo ſcit niſi ſpiritus Dei. Sicut enim rectè dictum eſt; Non enim vos eſtis qui loquimini eis qui in ſpiritu Dei loquerentur; ſic rectè dicitur; Non vos eſtis, qui ſcitis eis qui in Dei ſpiritu ſciunt. Nihilominùs igitur rectè dicitur; Non vos eſtis qui videtis eis qui in ſpiritu Dei vident. Ita quidquid in ſpiritu Dei vident, quia bonum eſt, non ipſi ſed Deus videt quia bonum eſt.

3. Aliud ergo eſt, vt putet quiſque malum eſſe quod bonum eſt, quales ſuprà dicti ſunt: aliud, vt quod bonum eſt, videat homo quia bonum eſt. Sicut

multis tua creatura placet quia bona eſt, quibus tamen non tu places in eâ; vnde frui magis ipsâ quàm te volunt. Aliud autem, vt cùm aliquid videt homo quia bonum eſt, Deus in illo videat quia bonum eſt; vt ſcilicet ille ametur in eo quod fecit, qui non amaretur niſi per Spiritum
Rom. 5, 5. ſanctum quem dedit. Quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis; per quem videmus, quia bonum eſt quidquid aliquo modo eſt. Ab illo enim eſt qui non aliquo modo eſt, ſed quod eſt, eſt.

CAPVT XXXII.

Compendio enarrat opera Dei.

1. GRATIAS tibi Domine. Videmus cælum & terram, ſiue corporalem partem ſuperiorem atque inferiorem, ſiue ſpiritualem corporalemque creaturam, atque in ornatu harum partium, quibus conſtat vel vniuerſa mundi moles, vel vniuerſa omnino creatura, Videmus lucem factam diuiſamque à tenebris.

bris. Videmus firmamentum cæli, ſiue inter ſpirituales aquas ſuperiores & corporales inferiores, primarium corpus mundi, ſiue hoc ſpatium aëris (quia & hoc vocatur cælum) per quod vagantur volatilia cæli inter aquas quæ vaporaliter eis ſuperferuntur, & ſerenis etiam noctibus rorant, & has quæ in terris graues fluitant.

Iſtud retractat Auguſtinus lib. 2. Retract. cap. 6.

2. Videmus congregatarum aquarum ſpeciem per campos maris, & aridam terram vel nudatam vel formatam, vt eſſet viſibilis & compoſita, herbarum quoque atque arborum materiem. Videmus luminaria fulgere deſuper, Solem ſufficere diei, Lunam & Stellas conſolari noctem, atque his omnibus notari & ſignificari tempora. Videmus humidam vſquequaque naturam, piſcibus & belluis & alitibus fœcundatam, quòd aëris corpulentia, quæ volatus auium portat, aquarum exaltatione concreſcit.

3. Videmus terrenis animalibus faciem terræ decorari; hominemque ad imaginem & ſimilitudinem tuam cunctis irrationalibus animantibus ipsâ tuâ ima-

gine ac ſimilitudine, hoc eſt rationis & intelligentiæ virtute præponi. Et quemadmodum in eius animâ aliud eſt quod conſulendo dominatur, aliud quod ſubditur vt obtemperet; ſic viro factam eſſe etiam corporaliter feminam, quæ haberet quidem in mente rationalis intelligentiæ parem naturam, ſexu tamen corporis ita maſculino ſexui ſubijceretur, quemadmodum ſubijcitur appetitus actionis ad concipiendam de ratione mentis rectè agendi ſolertiam. Videmus hæc, & ſingula bona, & omnia bona valdè.

CAPVT XXXIII.

Vt omnis creatura laudet Creatorem.

I. LAVDENT te opera tua vt amemus te; & * amemus te, vt laudent te opera tua, quæ habent initium & finem ex tempore, ortum & occaſum, profectum & defectum, ſpeciem & priuationem. Habent ergo conſequentia manè & veſperam, partim latenter, partim euidenter. De nihilo enim à te, non de te facta ſunt: non de aliquâ nouâ, vel quæ

* al. amemur à te,

quæ anteà fuerit, ſed de concreatâ, id eſt ſimul à te creatâ materiâ; quia eius informitatem ſine vllâ temporis interpoſitione formaſti. Nam cùm ſit aliud cæli & terræ materies, aliud cæli & terræ ſpecies; materiem quidem de omnino nihilo, mundi autem ſpeciem de informi materiâ, ſimul tamen vtrumque feciſti, vt materiem forma nullâ moræ intercapedine ſequeretur.

CAPVT XXXIV.

De ordine & vario fructu Chriſtianæ vitæ.

1. INSPEXIMVS etiam, propter quorum figurationem iſta vel tali ordine fieri, vel tali ordinatione ſcribi voluiſti; & vidimus quia bona ſunt ſingula, & omnia bona valdè, in verbo tuo, in vnico tuo cælum & terram, caput & corpus Eccleſiæ, in prædeſtinatione ante omnia tempora, ſine manè & veſperâ. Vbi autem cœpiſti prædeſtinata temporalirer exequi vt occulta manifeſtares, & incompoſita noſtra componeres,

neres, quoniam ſuper nos erant peccata noſtra, & in profundum tenebroſum abieramus abs te; & ſpiritus tuus bonus ſuperferebatur ad ſubueniendum nobis in tempore opportuno; & iuſtificaſti impios, & diſtinxiſti eos ab iniquis; & ſolidaſti auctoritatem libri tui inter ſuperiores qui tibi dociles eſſent, & inferiores qui eis ſubderentur; & congregaſti ſocietatem infidelium in vnam conſpirationem, vt apparerent ſtudia fidelium, & tibi opera miſericordiæ parerent, diſtribuentes etiam pauperibus terrenas facultates ad acquirenda cœleſtia.

3. Et inde accendiſti quædam luminaria in firmamento, verbum vitæ habentes ſanctos tuos, & ſpiritualibus donis prælatâ ſublimi auctoritate fulgentes: & inde ad imbuendas infideles gentes, Sacramenta & Miracula viſibilia, voceſque verborum ſecundùm firmamentum libri tui, quibus etiam fideles benedicerentur, ex materiâ corporali produxiſti: & deinde fidelium animam viuam per affectus ordinatos continentiæ vigore formaſti, atque inde tibi ſoli mentem ſubditam,

ditam, & nullius auctoritatis humanæ ad imitandum indigentem renouaſti ad imaginem & ſimilitudinem tuam; præſtantique intellectui rationabilem actionem tamquam viro feminam ſubdidiſti, omnibuſque tuis miniſterijs ad perficiendos fideles in hac vitâ neceſſarijs, ab eiſdem fidelibus ad vſus temporales fructuoſa in futurum opera præberi voluiſti. Hæc omnia videmus, & bona ſunt valdè: quoniam tu ea vides in nobis, qui ſpiritum, quo ea videremus, & in eis te amaremus, dediſti nobis.

CAPVT XXXV.

Optat pacem.

I. DOMINE Deus, pacem da nobis; omnia enim præſtitiſti nobis; pacem quietis, pacem ſabbati, pacem ſine veſperâ. Omnis quippe iſte ordo pulcherrimus rerum valdè bonarum modis ſuis peractis tranſiturus eſt; & manè quippe in eis factum eſt, & veſpera.

CA-

CAPVT XXXVI.

Diem ſeptimum veſpera quare non ſequatur.

1. DIES autem ſeptimus ſine veſperâ eſt, nec habet occaſum; quia ſanctificaſti eum ad permanſionem ſempiternam: vt id quòd tu poſt opera tua bona valdè, quamuis ea quietus feceris, requieuiſti ſeptimo die; hoc præloquatur nobis vox libri tui, quòd & nos poſt opera noſtra, ideò bona valdè quia tu nobis ea donaſti, ſabbato vitæ æternæ requieſcamus in te etiam.

CAPVT XXXVII.

Deus in nobis quando quieſcit.

1. TVNC enim ſic requieſces in nobis, quemadmodum nunc operaris in nobis; & ita erit illa requies tua per nos, quemadmodum ſunt iſta opera tua per nos. Tu autem Domine ſemper operaris, & ſemper requieſcis; nec vides ad

ad tempus, nec moueris ad tempus, nec requieſcis ad tempus: & tamen facis & viſiones temporales, & ipſa tempora, & quietem ex tempore.

CAPVT XXXVIII.

Aliter Deus, aliter homo videt creata.

1. NOs itaque iſta quæ feciſti videmus, quia ſunt; tu autem quia vides ea, ſunt. Et nos foris videmus quia ſunt, & intus quia bona ſunt; tu autem ibi vidiſti facta, vbi vidiſti facienda. Et nos alio tempore moti ſumus ad benefaciendum, poſteaquàm concepit de ſpiritu tuo cor noſtrum. Priore autem tempore ad malefaciendum mouebamur, deſerentes te; tu verò Deus ſumme, vne, bone, numquam ceſſaſti benefacere. Et ſunt quædam bona opera noſtra ex munere quidem tuo, ſed non ſempiterna: poſt illa nos requieturos in tuâ grandi ſanctificatione ſperamus. Tu autem bonum nullo indigens bono, ſemper quietus es, quoniam tua quies tu ipſe es. Et

hoc

hoc intelligere, quis hominum dabit homini? quis Angelus Angelo? quis Angelus homini? A te petatur, in te quæratur, ad te pulſetur: ſic, ſic accipietur, ſic inuenietur, ſic aperietur. Amen.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM.

Primus numerus Librum, ſecundus Caput, reliquus Paragraphum capitis ſignificat.

A.

ACademici de omnibus dubitant. 5, 10, 2. & 5,14,3.

Abſentia. *V. Memoria.*

Abyſſus. *V. Tenebra.*

Adeodatus, filius Auguſtini naturalis, miro fuit ingenio. 9, 6, 1.

Adoleſcentia Auguſtini fuit vitioſa. 2, 2, 1. Nolebat videri flagitioſis inferior. 2,3,4.

Adulterium. *V. Monica.*

Æneas num Carthaginem iuerit, incertum eſt. 1,13,3.

Ænigmatis ſolutionem petit Auguſtinus à Deo. 11,22,1.

Æternitas Dei tempora non nouit. 11,11,1.

Affectu itur ad Deum, vel ab eo receditur. 1,18,2.

Affectus inordinatus ſibi ipſi pœna eſt. 1,12,2.

Alipius vbi & quibus parentibus ortus. 6,7,1. Vbinam Auguſtino præceptore vſus ſit. *Ibidem.* Eum amauit Auguſtinus ob indolem bonam, & ipſe etiam Auguſtinum dilexit vt doctum & bonum. *Ibidem.* Spectaculis fuit deditus; à quibus Auguſtinus eum diuertit. 6,7,2. Romam miſſus, vt Iuris ſcientiæ vacaret. 6,8,1. Fit iterùm Auguſtini diſcipulus. 6, 7, 3. Factus eſt Manichæus cum Auguſtino. *Ibid.* Primò à ſpectaculis digladiatoriis abhorrebat: at poſt ſeductus ab aliis, plurimùm iis delectabatur. 6,8,1,2. Vt fur, licet innocens, comprehenditur. 6, 9, 2. Auguſtinum Mediolanum ſecutus, eidem adhæſit. 6,10,1. Pecuniâ non corrumpitur. 6, 10,2. Caſtus fuit, & Auguſtinum à coniugio dehortabatur. 6, 12, 1. Credidit aliquando, animam in Chriſto non eſſe. 7,19,2. *V. Auguſtinus, Caro, Concionator, Correptio.*

Allegorica explicatio auium, piſcium, & ceterorum animalium. 13,21,1.

Ambitioſorum miſeria. 6, 6, 1. *V. Mendicus.*

Ambroſij laudes. 5,13,1. Mutuus Ambroſij & Auguſtini amor. 5, 13,1,2. Eo audito, ſenſim Auguſtinus ab errore reſipuit. 5, 14, 1. Auguſtinus ab eius ore pendebat. 6, 1, 3. Ambroſium vt Angelum Dei diligebat Monica, ſperans Auguſtini filij ſui conuerſionem per eum. 6,1,3. & 6,2,3. Ambroſius dicebat Auguſtinum beatum, qui talem matrem haberet. 6, 2, 3. Fuit vir negotioſus; & quo pacto ſtudebat. 6,3,1,2. Omni Dominico die concionabatur. 6,3,3. Conſuluit quid primò legeret.

ret.9,5. Iuſtina Ariana eum eſt perſecuta.9,7,1. Corpora Protaſij & Geruaſij vbi iacerent, fuit Ambroſio per viſum reuelatum.9,7,2. Carmen illud, Deus creator omnium, eſt Ambroſij. 9,12,5.
Amicitia Oreſtis & Pyladis fortè fictio fuit. 4,6,1.
Amicitia hominum nodus eſt charus. 2, 5, 2. Quæ ſit vera amicitia. 4,4,1.
Amicitia huius mundi fornicatio eſt à Deo.1,13,2. Animus amicitiâ vinctus miſer. 4, 6, 1. Mala amicitia res eſt contagioſa. 2,9,1.
Amicus alter ego. 4,6,2.
Amicus dimidium animæ. *Ibidem.*
Amicus Auguſtini fabellis ſeductus ab eo. 4, 4, 1. In ſtudio comparatus.*Ibid.* Mors amici valdè Auguſtinum torſit.4,4, 3.*vſque ad* 4,8,1.
Amor vnde proueniat. 4, 13. Non improbatur amor, modò ſit ſecundùm Deum.4,12, 1. Ab adoleſcentiâ fuit raptus amore Auguſtinus.2,2,1.Dei amor erga nos.10.43,2.Proprius amor.10,39.*V Pulchritudo.* Amantem oportet redamare. 4, 9. Amari vult Deus à nobis, imò & hoc iubet. 1, 5,1. Omnes creaturæ docent vt Deum amemus. 10, 6, 1. Auguſtini voluptas erat, amare & amari. 2, 2,1. & 3,1,1. Amandus homo tantùm humaniter. 4,7,1.
Angeli.*V. Virtutes.*
Anima eſt immortalis. 6, 16, 1. *Vide Caro.*
Animus quò extendendus. 11, 30. Cur eſt ad bonum tardus. 8,9,1.
Antonij vita duos commouit vt ſæculum planè relinquerent. 8, 6, 5. Notus erat S. Antonius, ſed needum Auguſtino. 8,6,3.
Appetitus.*V. Beatitudo.*
Aquæ nominantur nomine cæli & terræ. 12,22,1.
Arida quid ſit. 13,19,1.
Artes omnes liberales puer Auguſtinus didicit. 4,16,3.
Aruſpicem contemnit Auguſtinus, qui ei victoriam promittebat. 4,2,2.
Aſcendere qui vult cum Chriſto, deſcendat neceſſe eſt. 4,12,3.
Auguſtini infantia.1,6. Auguſtinus infans peccator 1, 7. Auguſtini pueritiæ deſcriptio. 1, 8.Aug. puer ægrotauit. 1,11, 1.Puerilibus delectatur.1,13, 4. Auguſtino ceteri pueri acclamabant hiſtorias recitanti. 1,17,2. Reprehendi nolebat. 1,19,2. Illius indoles. 2,1. & 2,2.Parens vterque volebat vt ipſe ſtuderet.2,3,4.AdPhiloſophiæ ſtudium Hortenſius Ciceronis commouit. 3,4,1. Aug. per annos nouem ſeducebat & ſeducebatur. 3,11,3. & 4,1,1.Aſtrologiæ deditus à Medico reuocatur.4,3,2.Doctrinam ſuam confert cum Catholicis.5.11,1. Nec Manichæus erat, nec Chriſtianus. 6.1,2.AuditAmbroſium concionantem.6,3,3.De vitâ inſtituendâ deliberat. 6, 11, 1. Aſtrictus carnis vitio.6.12,1, 2.Dicebat, ſe vitam cœlibem ducere non poſſe. 6, 12,2. Ei puella ad nuptias quæritur.6, 13.

13. Auguſtinus cupit cum aliis vitam communem agere. 6, 14. Quomodo Diuina ei miſericordia ſubuenerit. 7, 8. Diuina ei clariùs innoteſcunt. 7, 10, 1. Diſputat cum Alipio & Nebridio de finibus bonorum. 6, 16, 1. Diuinorum amore incenſus ad Simplicianum ire conſtituit. 8, 1, 2. Lucta ſpiritus & carnis in illo. 8, 11, 1. Flet copioſiùs contritus & conuerſus. 8, 12, 1. Dei bonitatem laudat, & ſuam miſeriam agnoſcit. 9, 1, 1. Cum Nebridio ſcriptis diſputat. 9, 4, 1. Fit catechumenus. 9, 4, 2. Baptizatur Mediolani. 9, 6, 1. Quænam à Deo didicerit. 12, 11, 1. Orat Deum. 1, 5. & 1, 15. & 11, 25. & 13, 1. vt veritas de terrâ oriatur, & iuſtitia de cælo reſpiciat. 13, 18, 1. ne vapulet. 1, 9, 2.

Aurium voluptas. 10, 33, 1.

B.

BAlneum vnde dictum. 9, 12, 4.

Baptiſmi efficacia ex ſpiritu. 13, 12.

Baptiſmus Aug. cur fuerit dilatus. 1, 11, 1. Irridet Aug. Baptiſmum amici. 4, 4, 2. Amicus Aug. baptizatur neſciens, & à febre ſanatur. 4, 4, 2. Alipius & Aug. ſimul baptizantur, item eius filius Adeodatus. 9, 6, 1. Aqua Baptiſmi fit efficax per Spiritum. 13, 12, 1.

Barbariſmi. *V. Solœciſmi.*

Beatitudinem omnes appetunt. 10, 20, 1.

Beatus qui Deum nouit, etiamſi cetera neſciat. 5, 4, 1.

Beata vita quid, & vbi ſit. 10, 23, 1.

Bellum fit in homine, quia voluntas ex toto non imperat. 8, 9. *V. Auguſtinus.*

Benedicere. Cur benedixerit Deus homini, piſcibus, volatilibus, non autem ceteris creaturis. 13, 24.

Beneficium. Ex beneficio collato in proximum vtilitas & voluptas quæ. 13, 26.

Bona ſunt omnia quæ ſunt. 7, 12. Res bona non prodeſt niſi benè vtenti eâ. 4, 16, 3. Boni ſpecie ad vitia inuitamur. 2, 5, 2.

C.

CAntus. In cantu Eccleſiæ flebat Aug. 9, 7, 2. & 10, 33, 3. Quando fuit cantus Mediolani inſtitutus, & quâ de causâ. 9, 7, 1. Excitat cantus. 9, 6, 2. & 9, 7, 1. & 10, 33. Moderandus eſt. 10, 33, 2, 3. Seruit cantus hominum infirmitati. 10, 33, 3. Peccatum eſt, quando magis cantui quàm verbis intenditur. *Ibid.*

Carnis voluptates volebat experiri Alipius. 6, 12, 2, 3. Vſu creſcit voluptas carnis, vt etiam minùs poſſit quis continere. 6, 15. Carnem ſpiritus ſequi non debet, ſed contrà. 4, 11, 2. Triplex carnis cupiditas. 10, 41.

Caſtitatem da mihi, ait Auguſtinus; ſed non modò. 8, 7, 2.

Cælum maius eſt terrâ. 12, 7, 2. Cæli & terrę nominibus quid intelligi debeat. 12, 17, 1. Cælum cæli quid ſit. 12, 9. *Vide Terra.*

Cete. *Vide Piſces.*

Chriſtum carnem habere, credere timebat Aug. 5,10,5. Via ad ſalutem Chriſtus. 7,18. Eſt efficax interceſſor. 10, 43. *V Mediator.*

Cibus grandium Chriſtus. 7,10, 2. Cibi ſunt velut medicinæ quædam. 10,31, 1. Voluptas in cibo eſt velut ancilla data ad edendum. 10, 31, 2. Sumentes cibum ſæpè ſunt incerti, an moueantur propter neceſſitatem, aut potiùs propter voluptatem. *Ibid.* Immunditiam cibi non timebat Auguſt. ſed cupiditatem. 10, 31, 5. Paucorum eſt ſumère cibum tantùm intra neceſſitatis metas. *Ibid.*

Cicero. *V. Auguſtinus, Sapientia.*

Cognitio. Cognoſcendi curioſitas. 10,35,1. Homo non omnino ſe cognoſcit, Deum autem in ænigmate. 10,5,1. Sola Dei cognitio beat. 5, 4, 1. Petit Auguſtinus cognitionem Dei. 11,2,3,4. & 11,22, 1. & 11, 25. Quænam retardant à cognitione Diuinorum. 3,5. & 4,15,1. *V. Deus.*

Comedere eſt corporis ruinas reficere, ſeu medicinam ſumere. 10,31,1.

Complacentia ſui. *V. Amor proprius.*

Concionator ſæpè ſanat vitia aliquorum, licet nil emolumenti cogitans ſigillatim: vt in Alipio contigit. 6,7,2.

Concubinam Aug. habuit; cui fidem vt in matrimonio ſeruauit. 4,2 1. Eius concubina vouit, alium virum non cogniturum. 6, 15. Concubina Auguſtini ſecunda. *Ibid.*

Concupiſcentia Auguſtini in quadam ſolemnitate. 3,3,1.

Confiteri Domino quid ſit. 10, 2, 2. Cur confitemur Domino cuncta ſcienti. 11,1. Fructus confeſſionis. 10,4,1.

Conſuetudo ſomno ſimilis. 8, 5, 2. Peccandi conſuetudo conuerſionem impedit. 8,5,1.

Continens nemo eſſe poteſt, niſi Deus dederit. 6,11, 4. & 10, 31. 5. Putabat Aug. ſibi impoſſibilem continentiam. 6, 12,1. Dabit eam Deus, ſi rogauerimus. 6, 11, 4. Ad ſeruandam continentiam quæ exempla ſibi propóſuit Auguſtinus. 8,11,3.

Conuerſio Auguſt. 8,12. Euodij. 9 8, 1. Conuerſionis impedimenta in Aug. 8,5,1. & 8,7,1. Dicebat Auguſt. Quamdiu hæc, &c. 6,10,3. Gaudent Angeli in conuerſione peccatoris. 8,3,1. Et cur. 8,4.

Cor hominis eſt locus Dei. 1, 2,1.

Corporalia eſſe omnia opinabatur Auguſtinus, necdum ſpiritualia cupiens. 4,15,1.

Correptio fit quandoque opportunè; vt in Alipio. 6,7,2.

Crapula. A crapulâ alienus non fuit Auguſtinus, vt ipſe fatetur. 10,31,3.

Creare. In principio creauit, &c. variè intellectum. 12,20.

Creatio. De creatione mundi cuperet à Moyſe doceri Auguſtinus. 11,3,1. Virtutum creatio ſpiritualis. 13,20,1.

Creator. Inter creatorem & condita

dita quantum interſit. 12,15.

Creatura. In creaturis quomodo ineſt veritas & falſitas. 7, 15. Creatura duplex.12,12. Clamant creaturæ, quòd factæ ſunt. 11, 4. Omnes creaturæ laudant Deum.7, 13. Videns creaturas conſidera artificem. 4,11,2. Omnes creaturæ ſunt bonæ. 7, 16. Omnia creata ſunt in ſe mutabilia, ſed in Deo firma. 4, 11. Amor non figi debet in creaturis. 4, 10, 2. Creaturæ quomodo ſint & non ſint.7, 11. Homini ſanæ mentis creaturæ non diſplicent.7,14. Creaturæ clamant, Deum eſſe creatorem. 11, 4. Cur Moyſes in poſtremo addidit: Et erant valdè bona. 13, 28. Spirituales creaturæ quales ſint.12,13. Creata aliter videt Deus, aliter homo. 13, 38. Quomodo omnis creatura laudet ſuum creatorem. 13,33.

Credendum eſt Scripturis. 12, 10. Multa in hiſtoriis & aliis credenda ſunt, nobis tamen incerta. 6,5,1.

Crucis ſigno ſignabatur Auguſtinus etiam infans. 1,11,1.

Cultus agri, item & Numinis. 13,2,1.

Cupiditas. *V. Caro, Cibus.*

Curam omnium gerit Deus tamquam ſingulorum,& ſingulorum tamquam omnium. 3,11,2.

Curioſitas. *V. Cognitio.*

D.

DA quod iubes,& iube quod vis. 10,29.& 10,37,5.

Dentium dolore per orationes aliorum liberatur Aug. 9,4,8.

Deus quid ſit,& quomodo cognoſcitur. 10,6. Eſt laudabilis. 1, 1,1. Timendus eſt. 2, 6,2. Immutabilis eſt. 13,16. Vbique eſt,& videt omnia.1,3.& 5,3,2.& 6,3,4. Vbi inuenitur Deus. 10, 26. Cogi non poteſt.7,4,2. Eius cognitio beat. 5,4,1 Qui cùm Deo eſt, eſt velut lac ſugens. 4,1,2. Deus quomodo in nobis quieſcit. 13,37. In principio quid cogitabat Aug.de Deo.4,16,4. Non eget rebus creatis, 13,4. Quomodo cognoſcitur Deus, & quomodo creatura.11,31. Locus eſt in Deo imperturbabilis.4,11,1. Quomodo Deus rapiat hominem. 6, 7,2,3 & 10,27. Deum nemo amittit, niſi qui illum dimittit.4,9. In Deo ſpes & fiducia. 10, 29. Deum eſſe incorporeum agnoſcit Aug. imaginibus corporeis reiectis.7,1. Deus largè ſua donat,& tamen nil amittit. 1,4. Putabat Auguſtinus Deum corpus habere,nec eſſe ſpiritum.3,7,2. Amandus eſt Deus, item amicus & inimicus propter eum.4,9. Deum amantes quid ſit quod ament. 10,6,2. Opera Dei compendio narrantur.13,32 Dei voluntas principium neſcit. 11, 10.

Diem ſeptimum quare non ſequatur veſpera. 13,36

Dilata ſunt gratiora. 8, 5, 1, 2, & 8,7,2.

Diſcipulos bonos cupiebat habere Aug.4,2,1 *V. Scholaſtici.*

Diuinationes. *V. Mathematici.*

Dolori tempus medetur. 4,8,1.
Dona Dei ſunt omnia. 13,1,1.

E.

ENtia omnia ſunt bona.7,12.
Epiſcopus. Cum Epiſcopo ſuo parata plebs mori. 9,7,1.
Errores Auguſt. ante ſuſceptam Euangelij doctrinam. 5, 10. Quis error innoxius in Scripturis. 12,18. Petit liberari ab erroribus Auguſtinus & ad veram duci cognitionem. 11, 2. *Vide Ambroſius.* Iſaiam legendum proponit Ambroſius Auguſtino. 9,5.
Euchariſtia. In Euchariſtiâ Deus non mutatur in nos, ſed nos in illum. 7,10,2.
Euodius. *V. Conuerſio.*

F.

FAbulas vt diſceret in ſcholis, cædebatur Auguſtinus. 1,16, 3. Illas libenter Auguſtinus didicit. *Ibid.*
Fames & ſitis ſunt quidam morbi. 10,31,1.
Fauſtus Manichæus famâ clarus. 5,3,1. Docebat quod neſciebat, ex temeritate. 5, 5, 1. Quo ingenio & moribus fuit. 5,3,1.& 5,6,1,3. Quibus in rebus verſatus erat, & in quibus minimè. 5,6,3. Ab eo fit alienus Auguſtinus. 5,7,3.
Febre corripitur Aug. 5,9,1. Ab eâdem conualuit. 5,10,1.
Ficum arborem & fructum eiuſdem Auguſtinus opinabatur flere cùm decerpitur. 3,10.
Fide & ſpe roboramur. 13,14.
Fiducia. *V. Deus.*
Filius Dei principium eſt omnium. 13,5.
Firmamentum. Per firmamentum Scriptura intelligitur, 13, 18,1.
Fletus. Fleuit Didonem mortuam Auguſtinus. 1,13,1,2.
Fons. Ex fonte copioſiùs haurimus. 12,27,1.
Fructus terræ allegoricè ſunt opera pietatis. 13,25.
Furtum Auguſtini de cellario. 1, 19, 2. Furtum ex pomis alterius horti narrat Auguſtinus. 2,4,1. Quid in furto Auguſtinus amauerit. 2,6.&2,8.
Futura quomodo præſciantur. 11,19.

G.

GAudium in Deo. 2,10.& 10, 22. Omnes gaudere volunt. 10,23, 1. Intereſt plurimùm, vnde quis gaudeat. 6, 6,3.
Geneſis. *V. Liber.*
Gloria vana. *V. Virtus.*
Græcas litteras oderat Auguſtinus. 1,14,1.
Grammatica. *V. Leges.*
Gratias agit Deo Auguſtinus de donis ipſius ſibi collatis. 1,20. Item pro remiſſione peccatorum, & quæ non fecit. 2,7. Ex Dei gratiâ omnia. 13, 3.
Gulæ tentatio. 10, 31, 1. Eſt quotidiana. 10,31,3.

H.

HOmines fecit Deus, ſed non peccatum in eis. 1, 7, 1.
Homo abſque Deo ſibi dux eſt in præceps. 4,1,2.

Honor.

Honor. *V. Ambitio.*
Hortus. In horto quid egerit Auguſtinus. 8,8.

I.

IActantia. *V. Peccatum.*
Icherius. *V Orator, Pulchrum.*
Ieſu nomen Auguſtino ab infantiâ in pretio. 3,4,3.
Incantator. *V. Aruſpex.*
Incarnatio Chriſti. De eâ quid olim Auguſt. ſenſerit. 7.19,1.
Indocilis eſt omnis ſuperbus. 3, 12,1.
Indocti ſurgunt, & cælum rapiunt. 8,8,1.
Indoles Auguſtini. 2,1.& 2,2.
Infantia ipſa peccatis non caret. 1,7,1.
Ioannis Euangeliſtæ principium apud Platonem habetur. 7,9,1.
Iubere. *V. Da.*
Iudicia Dei & hominum diuerſa. 3,9,1. De quibus iudicare debet Chriſtianus. 13,23.

L.

LAcrymæ in miſeriâ & oneribus dulces eſſe ſolent. 4, 5. *V. Monica.*
Laudibus & vituperiis mouemur. 10,37. A quibus non eſt bonum laudari. 4, 14,2. Ad laudes Dei ſe Auguſt. excitat. 5,1. *V. Creatura.*
Lectio. *V. Vita Sanctorum.*
Læta. *V. Memoria.*
Leges mutari poſſunt pro ratione temporis. 3,7,3. Grammaticorum leges ſeruantur, non autem Dei. 1,18.
Liber Geneſeos eſt obſcurus. 12, 25. In libro qui Magiſter inſcribitur, loquitur Auguſt. cum filio Adeodato. 9,6,1.
Liberum arbitrium eſt cauſa peccati. 7,3.
Libido tribulationes inuehit. 2, 2,1. Suam libidinem Auguſtinus deflet. 2,2,3. *V. Monica.*
Litterarum odium in Aug. & in pueris. 1,9,1. & 1,12,1. A pueris addiſcuntur præmio laudis aut dedecoris, vel metu plagarum. 1,17,1. Vbi Auguſtinus didicerit litteras humaniores & oratorias. 2, 3, 1. Quidam litteras ad opes referunt. 1,9,1. Iulianus Imp. prohibuit docere litteras humaniores & Rhetoricam. 8, 5, 1.
Luſus amor in pueris. 1,9,3. Ob pilæ luſum Auguſtinus iuſſa parentum prætermiſit. 1, 10.
Luxuria. *V. Libido.*

M.

MAlum vnde ſit. 7, 5, 2. & 7, 7, 1.
Malus quis gratis. 2,4,2.
Manichæorum libri pleni fabulis. 5, 7, 1. Manichæus factus eſt Auguſt. 3,6,1. Et talis fuit nouem annis. 4, 1,1. Manichæorum doctrina eſt abſurda. 3, 7, 1. Auguſtinus nec Manichæus, nec Catholicus. 6,1,2. Indignatur Manichæis Auguſtinus. 9,4,2.
Mare quid ſit. 13,17,1.
Materia prima Vniuerſi. 12, 4. &c. Quid aliquando Auguſtin. ſenſerit de eâ. 2,6,1.
Mathematicorum diuinationes vanæ. 7,6,1.
Matrimonium *V. Sapientia.*

Mediator Chriſtus debet aliquid habere quod Deo & hominibus ſit ſimile. 10,42,2.
Medicus periti ſſimus Auguſtinum ab Aſtrologiâ abduxit. 4,3,2.
Medicum expertus malum bono non audet ſe committere. 6,4,3 *V. Cibus*.
Memoria bona in Aug. 1,20,1. Vis memoriæ. 10,8. Diſciplinarum memoria. 10,9. Senſus tradunt res memoriæ. 10,10. Mathematicorum memoria 10,12. Memoria affectionum. 10, 13. Lætorum quomodo recordemur non læti, 10,14. Abſentium rerum memoria. 10, 15. Obliuionis memoria. 10, 16. Memoriæ humanæ vis triplex, 10, 17. Memoria eorum quæ numquam habuimus. 10,21. Memoria etiam Deum continet. 10, 24. In quo memoriæ gradu reperiatur Deus. 10, 25.
Mendaciis pluribus Auguſtinus alios fallebat. 4,1,1.
Mendicus ſatur exultat, ambitioſis felicior. 6,6.
Menſura pedum & ſyllabarum. 11,26.
Miſeria. *V. Dolor*. Vita humana. *V. Amici*, *Lacryma*.
Miſſa pro Monicâ defunctâ. 9,13.
Monaſterium ſub Ambroſio. 8, 6,4.
Monica. S. Monicæ ſtudium, vt Auguſtinum ad fidem adduceret. 2, 3, 2, 3. Deus loquebatur Auguſtino per eam. 2,3,3. Monet Auguſtinum ne ſe libidini det, maximè ne vxorem alicuius attingat. *Ibid.* Fletus illius pro Aug. 3,11,1. & 3,12,2. & 5,7, 3. & 5,8,3. & 5,9,2,3. Somnium eius quo ſe vidit & filium in eâdem lineâ. 3,11,1. Quos inueniebat idoneos, eos rogabat vt veritatem filium docerent. 3, 12,1. A quodã Epiſcopo audiuit: Vade, filius tantarum lacrymarum perire non poterit. 3,12,2. Amabat ipſa præſentiam filij. 5,8,4. In Miſſâ quotidie offerebat aliquid, & ad templum ibat pro ſalute Auguſt. 5,9, 2. Mediolanum nauigauit ad filium. 6, 1, 1. Nautas in periculo ſolata eſt. *Ibid* Plena ſpe in Deo, non deſperauit de filij conuerſione. 6,1,2. Eius obedientia erga miniſtros Eccleſiæ. 6,1,3. & 6,2,1. Temperantia Monicæ. 6,2,1,2. Gaudet de conuerſione filij. 8,12,3. Laudes eius. 9,9. Prima in nocturnis precibus. 9, 7, 1. Ab ancillâ edocta aquam bibere. 9, 8, 2. Vinum bibebat ſobriè. 9,8,5. In fine dicebat, ſe propter Auguſtinum vitam deſideraſſe. 9,10,4. Qualis fuerit erga maritum. 9.9. erga ſocrum. 9, 9,3. erga filios. 9,9,5. Apud oſtia Tiberina infirmatur; de regno Dei cum Aug. loquitur, 9,10,1. Animę deliquium illius. 9,11,1. Mors ipſius. 9, 11, 3. Fletus Auguſtini & Adeodati in eius morte. 9, 12, 1, 4. & 9, 13, 1. Pro eâ ſupplicatio. 9, 13. Vnius viri vxor fuit. 9, 9, 5. *V. Ambroſius*.
Mundo renuntiarunt duo aulici.

Idem & eorum ſponſæ fecerunt. 8,6,4.&c.
Mundus ex nihilo factus. 11,5. Verbum æternum eum condidit. 11,6. Ante mundi creationem quid fecerit Deus. 11,12.

N.

NEbridij laudes. 6,10,3. Mediolanum profectus, vt Auguſtino adhæreret. *Ibid.* Manichæos confutauit. 7,2,1. Docuit Mediolani non commodi ſui causâ, ſed officij gratiâ. 8,6,1,2. De Chriſti humanitate error ipſius ante conuerſionem. 9,3,2. Auguſtino contradicit ob Mathematicorum diuinationes. 7,6,1. *V. Auguſtinus.*
Nodus charus. *V. Amicitia.*

O.

OBediendum Regi, multò magis Deo. 3,8,2. *V. Monica.*
Oblationes. *V Sepulchra.*
Obliuio. *V Memoria.*
Oculorum illecebræ. 10,34,1. Nocet oculos non cuſtodire. 6,8,2.
Odores. De odoribus non multum curabat Auguſt. 10,32.
Omnipotentia Dei non procul eſt à nobis. 2,2,2.
Opera Dei ſemper bona ſunt. 13,29. In eos quibus Dei opera diſplicent. 13,30. Omnes pij probant ſemper opera Dei. 13,31.
Orator Romanus Icherius laudatur. 4,14,1.
Oratoria. *V. Littera.*
Oreſtis & Pyladis amicitia. 4,6,1.
Ortus. Quæ oriuntur citò, citò etiam intereunt. 4,10,1.

P.

PAſſio. De Paſſione Chriſti quid cogitauerit Auguſtinus exiſtens in errore. 5,9,1.
Pater Auguſtini municeps Tagaſtenſis. 2,3,1. In Auguſtini ſtudia plus impendebat quàm facultates ferrent. *Ibid.* Cupiebat filium ſuum eſſe diſertum. *Ibid.* Precibus aliorum Auguſtinus commendat Patritium patrem ſuum. 9.13,4.
Pauli Epiſtolis incumbit Auguſtinus. 8,6,3. *V. Pontitianus.*
Pacem optat Auguſtinus. 13,35.
Peccatorum ſuorum orat veniam Auguſtinus. 1,5. & 11,2,1,2. Recogitat ea in amaritudine. 2,1,1. Gloriabatur de peccatis ſuis. 2,3,3. Peccat nemo ſine causâ. 2,5. Nemo ſua peccata amat, 2,5,3. De peccatis non commiſſis etiam gratiæ ſunt agendæ, quia illa poterant fieri. 2,7,1. Peccata ſunt punienda. 3,8,1. Diſcrimen inter peccata. 3,9,1. Peccatorum remiſſio fit per Spiritum. 13,1,3.
Peregrinatur ſtudiorum causâ Auguſtinus. 2,3,1.
Φιλαυτία. *V. Amor proprius.*
Pietatis officia ſunt fructus terræ. 13,25.
Pila. *V. Luſus.*
Piſces & Cete quid ſint. 13,27.

Platonici libri varij. 7, 20. In libris Platonicorum inuenit Auguſtinus conſentanea doctrinæ Chriſtianæ, In principio erat Verbum, &c. 7, 9, 1.
Pontitianus Afer miratus fuit ſe in menſâ Auguſtini inueniſſe Pauli Epiſtolas. 8, 6, 3.
Prædicamenta ſolus per ſe didicit Auguſtinus. 4, 16, 1.
Priùs, quot modis dicatur. 12, 29.
Protaſij & Geruaſij corpora inuenta. 9, 7, 2.
Pſalmos Dauidis quanti Auguſtinus fecerit. 9, 4, 2. In morte Monicæ Pſalmi lecti. 9, 12, 3. Pſalmus quartus explicatur. 9, 4, 3, &c.
Pulchrum. Pulchritudo omnis à Deo. 4, 10, 1. Amorem parit pulchritudo. 4, 13. Auguſtinus ſcripſit libros de Pulchro. 4, 14, 1. Quos dedicauit Icherio oratori Romano. *Ibidem.*

Q.

Qvamdiu, quamdiu? aiebat Auguſtinus. 8, 12, 1.
Quies in Deo. 1, 1, 1. & 2, 6, 3. & 2, 10. & 4, 12, 1. & 6, 16, 3. Quomodo Deus quieſcit in nobis. 13, 37.

R.

Recordantia. *V. Memoria, Reminiſcentia.*
Redamandus amans. 4, 9.
Reminiſcentia. 10, 18. Quid ſit reminiſci. 10, 19.
Remiſſio peccatorum ex Spiritu. 13, 13.
Renaſcentia ſpiritus. 13, 22.
Rerum ſpecies ſunt in animâ. 10, 11.
Rhetoricam docuit Auguſtinus. 4, 2, 1. & 5, 12, 1. & 5, 13, 1. De Rhetoricâ intumuit Auguſtinus. 3, 3, 2. Docturus Rhetoricam Româ Mediolanum ſe contulit Auguſtinus. 5, 13, 1. Profeſſionem illius reliquit Auguſtinus. 9, 2. *V. Docere, Littera.*
Romam profectus Auguſtinus non lucri causâ, ſed quòd illic quietiùs ſtuderent adoleſcentes. 5, 8. Romam iuit Auguſtinus matre reluctante. 5, 8, 3.

S.

Sagittaueras tu cor meum charitate tuâ. 9, 2, 1.
Sapientiæ vacare, & vxorem habere ſimul, videtur impoſſibile. 6, 12, 1.
Scholaſtici ſunt Romæ quietiores quàm Carthagini. 5, 8, 1, 2. Fraudes Romanorum ſcholaſticorum erga præceptores. 5, 12, 1.
Scripturam ſacram contempſit Auguſtinus ob ſtylum humilem, cui Ciceronem prætulit. 3, 5. De Scripturæ ſacræ litterâ & ſpiritu. 6, 4. Credendum Scripturæ ſanctæ auctoritati. 6, 5, 3. Profunditas eius. 12, 14. Graue crimen eſt dicere, falſum in eâ contineri. 12, 23. Leuius paulum eſt aberrare à ſenſu eius. *Ibid.* Semper verax eſt, etiamſi non intelligatur. 12, 24. Quis ſermo eam deceat. 12, 26. A quibuſdam

buſdam perperàm intellecta. 12,28. Scriptura ſcrutanda eſt cum honore Scriptoris. 12,30. *V.Credere.*

Sectam nullam eſt ſecutus Auguſtinus in principio, ſed ſolùm ſcientiam amabat. 5, 14, 3.

Securitas in Deo. 8, 11, 3. Vitæ huius ſecuritas nulla. 10, 32.

Senſus. *V.Memoria.*

Sepulchra. Ad ſepulchra Martyrum oblationes deferuntur. 6, 2, 1.

Sitis. *V.Fames.*

Societas mala nocet. 2,9.

Solœciſmi & barbariſmi magis cauentur quàm morum turpitudo. 1,19,1.

Somniorum ludibria. 16,30.

Spectaculis olim delectabatur Auguſtinus. 3,2,2. *Vide Alipius.*

Spes. *V. Deus,Fides.*

Spiritus effectus. 13, 7. Spiritus fouens animas infirmas. 13, 8. Cur Spiritus ſolus ſuper aquas ferri dicatur. 13,9.

Superbiæ vitium. 10,36. *V. Indocilis,Rhetorica.*

T.

TEmpora non fuerunt ante res creatas. 11, 13. Tres differentiæ temporis. 11, 14, 2. Neſcit Auguſtinus quid ſit tempus. *Ibid.* & 11,25. Menſura temporis quæ ſit. 11, 15. Quale tempus poteſt metiri, & quale non. 11, 16. Vbi ſit tempus præteritum & futurum. 11, 17. Tempora præterita & futura quomodo ſint in præſenti. 11, 18. Quomodo temporis differentiæ nominandæ ſint. 11,20. Quomodo liceat metiri tempus. 11, 21. Tempus quid ſit. 11, 23. Tempus eſt, quo motum corporis metimur. 11, 24. Animo metimur tempora. 11, 28.

Tenebræ ſuper faciem abyſſi. 12, 3.

Tentatio. *V. Gula.*

Terra & cælum duplicia. 12, 2. Terra erat inanis & vacua, variè intelligitur. 12,21. *Vide Cælum.*

Timor. *V. Deus.*

Trinitatis ſymbolum in homine. 13,11.

V.

VErbum Patris, Filius Dei, eſt Patri coæternum. 11, 7. Dei Verbum quomodo in corde nobis loquatur. 11,9. Docemur in omnibus per Dei Verbum, 11,8.

Veri inquiſitio eſt difficilis. 12, 1. Aduerſus eos qui contradicunt veritati. 12, 16. Quæ liquidò ſunt vera. 12,19. Veritas à quocumque dicatur, recipi debet. 12, 31. Veritas reuelata. 12,32.

Via ad ſalutem. *V. Chriſtus.*

Victoria ibi maior, vbi maius fuit periculum. 8, 3, 2. Non vincitur niſi pugnando. *Ibid.*

Victorino baptizato omnes acclamabant, & congratulabantur. 8, 2, 6. Hic quædam Latina fecit ex Græco. 8,2,2. De eius conuerſione & Baptiſmo. 8,2,2,&c.

Videre

Videre ad omnes ſenſus pertinet. 10,35,1.

Virtutum creatio. 13, 20, 1. Virtutibus periculum ineſt ex vanâ gloriâ. 10, 38. Cor non fiet virtutum capax niſi pulſis vitiis. 13,19,1,2.

Vitis Sanctorum lectis nonnulli ſæculum deſeruerunt. 8,6,5.

Vitæ humanæ miſeria. 10,28.

Vitæ Chriſtianæ ordo & fructus. 13,34 *V. Beatitudo.*

Vitia virtutum vmbris ſe tegunt. 2,6,2,3. Remedia eorum. 10. 42. Lucta contra vitia. 10, 40. Vituperatione dignum eſt ſolum vitium. 23,4.

Vituperium vt fugeret Auguſtinus, fingebat ſe ſceleratiorem. *Ibidem. V Laudes.*

Voluntas. Quidam malè dixerunt, eſſe in homine duas voluntates. 8,10,2.

Varia eſt hominis voluntas. *Ibid.*

Voluptas. *V. Aures, Cibus, Oculi.*

Z.

Zelus etiam in paruulo apparet. 1,7,1.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI
M. DC. L.

LABORE ET CONSTANTIA
I.C.I.

4- 3- 4